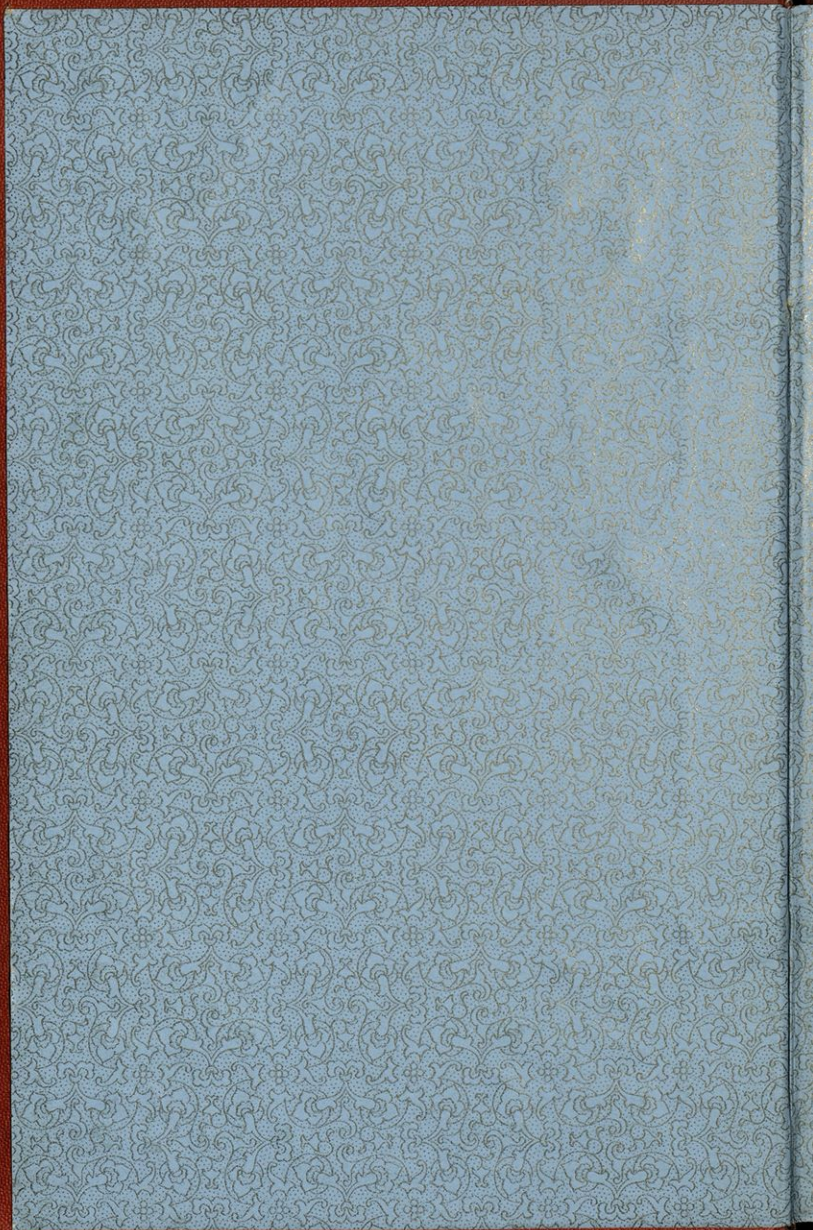

VII
B 35066
f

Franc Ks.
Kramer.

Franc Ks. Kramer,
poslednjič korar v Ljubljani.

Franc Ks. Kramer

poslednjič korar v Ljubljani.

Njegovo življenje in delovanje

popisano od njega samega.

Po njegovi smrti na svitlo dal in dopolnil

Karol Klun,

stolni kanonik, dež. in drž. poslanec itd.

Karol Klun

V LJUBLJANI.

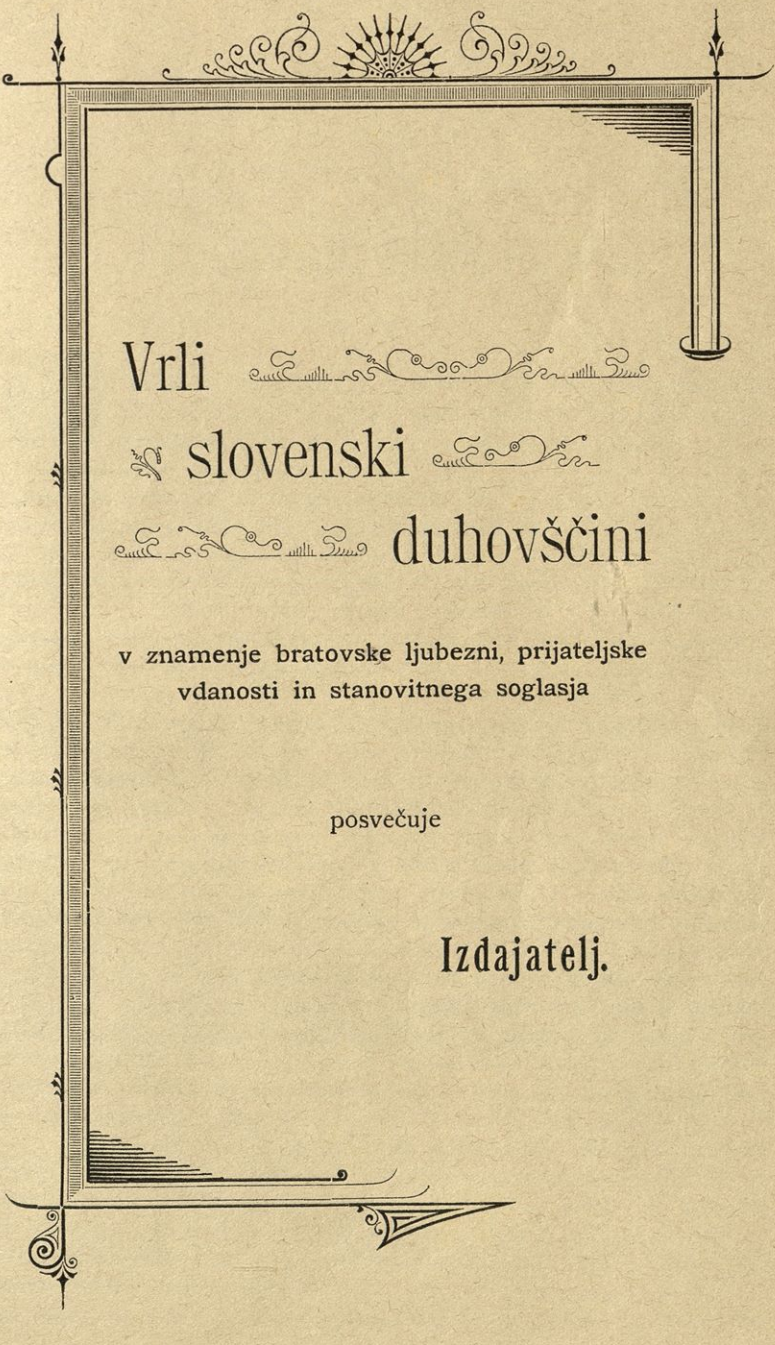
Natisnila Katoliška Tiskarna.

1893.

35066

VIII - B - f

Vrli
slovenski
duhovščini

v znamenje bratovske ljubezni, prijateljske
vdanosti in stanovitnega soglasja

posvečuje

Izdajatelj.

Predgovor izdajateljev.

Do smrti svojega starega ujca, stolnega kanonika Frančiška Ksav. Kramerja, našel sem v njegovi zapuščini njegov življenjepis, ki ga je bil v visoki starosti spisal on sam. Hvaležnost za premnoge dobrote, zlasti pa za lepe in modre nauke, ki sem jih od svojih otročjih let do smrti njegove kot otrok, dijak in duhovnik v preobilni meri prejemal od njega in ki so blagodejno vplivali na mojo odgojo, in prigovarjanje njegovih mnogoštevilnih prijateljev, sta me pripravila, da sem na svitlo dal ta spis ter svetu ohranil zanimive in v kulturno-zgodovinskem oziru za narod slovenski znamenite črtice, ki se nahajajo v njem. Objavil sem ga najprej v XXV., XXVI. in XXVII. letniku «Drobtinic», po katerih je ponatisnjena ta knjižica. Posvetil sem jo vrli slovenski duhovščini, katero je pokojni kanonik tolikanj ljubil, kateri je bil ves čas vzor pravega duhovnika in dobrega dušnega pastirja in ki zaradi tega v njegovem življenjepisju najde zanesljivo vodilo v raznih okoliščinah duhovskega življenja in delovanja. Vsem duhovnim sobratom bode torej gotovo dobro došla ta prezanimiva knjižica, v kateri bodo našli krepko spodbujanje k zvestemu in marljivemu spolnovanju svojih duhovnih dolžnostij, pa tudi obilno tolažbo in voljno potrpljenje v raznih bridkostih, katerih je kanonik Kramer toliko imel v svojem življenju, ne da bi bila dostikrat živa duša vedela za nje. Pa nikdar ni zgubil poguma in zaupanja v Boga, zato pa tudi v svojem početju nikdar ni bil osramoten. Knjižica pisana je jasno, v ne navadno krepki besedi, iz katere vsakdo kaj lahko spozna značaj pisateljev po starem francoskem reku: «Le style c'est l'homme — kakoršen mož, taka pisava, ali: iz pisave spoznate moža.»

V pojasnilo mi ni treba dosti dostavljati; nekaj pa moram vendar -le omenjati. Rodbinski priimek kanonika Kramerja bil je prav za prav Kromar, kakor se še dandanes pišejo vsi njegovi sorodovinci; ali v šolah so bili popačili njegovo ime in ga stanovitno klicali Kramer. V zadnjih letih podpisoval se je sam običajno za Kramarja. Rojen je bil dné 16. novembra leta 1801., ne 1800; Arko pa, katerega omenja na 8., 9. in 13. strani, je

bil njegov ožji rojak, poznejši novomeški prošt Jernej Arko. Na strani 114. in 121. omenja, da je bil šel po najbridkejših udarcih dvakrat z doma in da je nekoliko dnij skrit ostal pri svojem prijatelju. Enkrat je bil odšel v Sorico k župniku in znanemu slovenskemu pesniku Francišku Svetličiču, enkrat pa v Šentjurij pri Kranju k staremu župniku Košmerlu, s katerim sta bila posebna prijatelja že odtlej, ko je bil Kramar župnik v Loškem potoku, rojstni fari Košmerlovi.

Pesem v spomin zlate maše, ki se nahaja na strani 155., je zložil nekdanji starološki kaplan in poznejši trebanjski dekan Matej Frelj.

Izvirni rokopis življenja in delovanja Kramerjevega izročil sem farnemu arhivu v Stari Loki, ker ima prav za to faro največjo vrednost. Pri popisovanju stare cerkve nahajajo se med berilom od pisatelja samega za silo načrtani obrisi njene prejšnje podobe, pa tudi še marsikatero druge reči, katerih iz raznih ozirov ni bilo mogoče objaviti.

Zaradi večmesečne odsotnosti iz Ljubljane nisem imel prilike, pred natisom pregledati stavka. Vrinilo se je torej več tiskovnih pomot, izmed katerih naj pa tukaj popravim le nekatere, ki bistveno kazé pravi pomen.

Ti popravki so:

Na	3. strani v	2. vrsti od	zgoraj	namesto	1800 beri	1801.
„	5. „ „	11. „ „	„ „	„ „	pa drugo beri	na drugo.
„	7. „ „	zadnji „ „	„ „	zdolaj „	jezen beri	jeseni.
„	10. „ „	5. „	od zgoraj	za besedo	zmožni postavi	vejico.
„	47. „ „	9. „ „	zdolaj „	„	odhodkov postavi	nadpičje.
„	47. „ „	9. „ „	„ „	„	kolikor jaz vem postavi	vejico.
„	75. „ „	9. „ „	„ „	„	štruc izpusti	vejico.
„	138. „ „	22. „ „	zgoraj	namesto	Bezijanski beri	Rezijanski.
„	146. „ „	13. „ „	zdolaj „	„	resnobo beri	resnobno.
„	162. „ „	3. „ „	zgoraj „	„	omenjala beri	omejala.

Pojasnilo.

Rdor pozna in vé nasledke izvirnega greha, zlasti slabosti in spridenosti človeške narave, kdor vé, da izvira iz teh nizkih studentcev večina naših dejanj, sodil bode po tem kopitu tudi ta spis. — Ne smem tajiti, da bi ta spis ne bil nič okajen s tem peklenskim dimom, lahko pa rečem, da to ni bil poglavitni vzrok tega spisa. Pisal sem v semenišču v visoki starosti, kjer je človek že po izkušnji prepričan o nečimernosti vsega posvetnega.

V semenišču sem imel čas in mir premišljevati svoje življenje od mladosti do visoke starosti in se prepričati, kako milost božja nagiba, vodi in varuje človeka, da izvrši tisto, za kar ga je izvolila. Torej ne toliko lastna ljubezen, marveč tiste važne besede sv. pisma : **Non nobis, Domine, non nobis; sed nomini tuo da gloriam!** (Ne nam, Gospod, ne nam, ampak svojemu imenu daj čast!) so bile vedno geslo mojega ravnanja.

Pisatelj.

I. Moja mladost.

V Prigoricí, v dolenski fari pri Ribnici, zagledal sem 16. listopada leta 1806. luč sveta in po krstu z imenom Frančišek Ksav. bil sprejet v katoliško cerkev.

Moji stariši, Janez in Mica (roj. Merhar iz Obrha), ki so imeli malin in zemljišče, — oba dobra delavca, skrbna gospodar in gospodinja — storili so hišo premožno in veljavno.

Med šesterimi otroki, katerih polovica je bila moškega, druga ženskega spola (najmlajši brat se je v tretjem letu starosti na Rakah zvrnil v vodo, zašel pod mlinsko vreteno in je strt ponesrečil), bil sem med dečki prvenec in imel pravico biti očetov naslednik v posestvu.

Blizu do petega leta vedno zdrav in trden sem skakal in se igral z otroki; tudi sem bil večkrat od matere našeškan; potem pa sem jel kmalu bolehati, polegati in vodenično otekati. Da bi me oteli smrti, počeli so stariši vse, kar je bilo na svetu mogoče, pa zdravniki in zdravila so bili brez hasni, z oteklino vred je tudi smrt prihajala zmirom bliže in od dné do dné sem ležal nalit kakor sod, — čakali so moje smrti. In glej! vendar je ni bilo. Kako, poslušaj!

Ker je bila hiša imovita in mati radodarni, dobil je od nje dar vsak berač. Neki dan pride med drugimi tudi tuja beračica v hišo prosit vbogajme in dobí dar. Postoji nekoliko v sobi, gleda mater, ki je sedela žalostna pri moji postelji in povpraša: »Kaj je tistemu otroku?« — »Vodeničen je«, pravijo, »in že vse smo počeli, pa nobena reč ne pomaga!« — Beračica: »Tudi jaz bi hotela nekaj nasvetovati, ako bi hoteli poskusiti.« Mati: »O! prav rada, le povejte, kaj?« — Ženica pravi: »Specite iz bele moke štruc. Iz peči vzete zavite v rjuhe in položite jih po njem,

da se pregreje. Ako ga začne na vodo gnati, stekla bode vsa voda, in on bode ozdravel; če pa voda ne izteče, ni mu več pomagati.« Obrne se in gre iz sobe.

Mati naglo zamesijo in tako napravijo, (saj sem bil njih ljubček), in me zavijejo v vroče štruce. Še se spominjam pečenja, svojega vekanja in otepanja, pa tudi materinega tlačenja pod odejo, in sto in sto obljub, ako bodem miroval. Pičle pol ure se v neizrekljivem pótu kuham, na to pa odteče toliko vode iz mene, da ostanem le kost in koža. Le malo živega me položijo na posteljo, pričakujoč smrti, zakaj komaj so še čutili iskrico življenja v meni.

A nisem umrl, ampak zaspal — in spal vso noč mirno. Zjutraj se vzbudim in prosim jedi. Jém s slastjo in potem sem se od dné do dné boljšal; tako sem ozdravel. Od tistihmal pa tudi nisem nikdar več izkusil nobene hude bolezni.

Vprašam te, dragi čitatelj: Ali je bila ta žena navadna beračica in njen nasvet izkušeno zdravilo? To sam Bog vé. Jaz le toliko vém, da sem ozdravel, in tega ne pozabim nikdar. Marsikakemu vodeničnemu bolniku sem ta pomoček nasvetoval, pa, kolikor vém, nikomur ni pomagal.

Posebno znamenito je to, da beračice nihče ni poznal, pa tudi po vasi je ni nihče videl prej, ne potlej. Bodi že kakorkoli, gotovo je, da stari Bog še vedno živi in vlada svet. Če je po svoji previdnosti nekđaj vidno pošiljal svoje angelje, da so rešili ljudi nesreče ali smrti, ali je mar sedaj njegova milost prikrajšana?

V šestem letu me pošljejo stariši na kočevsko Reko (Rieg) učít se kočevskega jezika, češ, da ga mora znati vsak málinar na meji zaradi Kočevarjev, ki vozijo semkaj v máline.

Kdo vé, kdo je dal starišem ta nespameten svèt, da so neumnega slovenskega otroka poslali v tujo, zgolj nemško deželo, v samotni kraj med same Nemce, kjer nisem nobenega poznal, nobenega razumel, videl le nesnago, imel slabo hrano, navajen pa sem bil doma na materino skrbno postrežbo! Svojih tužnih dnij ne bodem popisaval.

Dva cela meseca sem taval ném in žalosten semtertje in mislil le na dom in stariše. Čim bolj so me tlačile take težave, tem bolj se je žalost vnemala, in poslednjič mi ni bilo več moč prestatjati; jel sem ihteti, solze točiti, kakor bi se naenkrat

odprle vse zatvornice: zaženem silovit jok in vek, kateri se ni dal več ustaviti. Iz strahú, da bi ne bilo hudih nasledkov, najeli so moža, ki me je v velikem snegu in mrazu v košu nesel domov. Še-le, ko sem zagledal domačo hišo, jenjal sem jokati.

Stariši so spoznali svojo napako, da so prezgodaj poslali mladega, neumnega otroka v tuj kraj, kjer govore neznan jezik, zato niso rekli nobene žal besede.

Vedel sem, da imam pravico ostati doma, zato sem mislil, da se moram sedaj dela vaditi in očetu pomagati. Toda človekove misli niso vselej tudi božje misli. Človek obrača na to, Bog pa obrne pa drugo stran. Ker se nisem naučil kočevskega jezika, je kazalo, da nisem za dom, ne za málinarja. Da bi me ne poslali zopet kam od doma, poprijemal sem se sicer pridno dela, očetu po svoji moči pomagal, a saj veste, koliko more otrok koristiti! Modra mati rečejo tedaj očetu: »Saj vidiš, da ni pa-glavec še za nobeno rabo; čemu bode doma postopal brez hasni? Dajmo ga v šolo, da se nauči brati in pisati, potem naj še le doma dela!« Ta nasvet sicer ni bil po očetovi volji, ali ker je bil pameten, obveljal je, in šel sem v Ribnico v šolo.

II. Šole ob mojem času na Kranjskem.

Znano je, kako se Nemci vedno bahajo s svojo oliko in umetnostjo, nam Slovencem pa podtikajo nevednost, neumnost, surovost in kdo vé, kaj še hujšega.

Ne morem sicer tajiti, da so Nemci v kulturi Slovence prehiteli. Vprašam pa, kdo je tega kriv? Naj bi se Nemcem bilo godilo, kakor se godi nam Slovencem, gotovo bi bili Nemci v primeri z nami še bolj zaostali. Ne bodem očital, kar je znano, koliko sto in sto let se že nemška vlada in nemška politika upira, da bi zatrla naš slovenski jezik in ponemčila naše slovensko ljudstvo. Če tudi zamolčim vse drugo, nekoliko pa, zlasti o šolskih stvareh, moram vendar le omeniti, da se bode videlo, kako je bilo vedno zatirano naše ljudstvo.

Da je šola podlaga oliko, in sicer šola v domačem ali v materinem jeziku, to je sploh, torej tudi Nemcem dobro znano. Tudi Nemci ne padajo učeni z nebes, ne iščejo in ne dobivajo svoje olike in učenosti po laških, francoskih in drugih tujih krajih

in jezikih, temveč poglavitno le v svojih nemških šolah in v domačem jeziku. Vse drugače je nemška vlada z nami Slovenci že od nekdanj ravnala; ne bodem pravil o Štajerski ali Koroški, govorim le o naši kranjski deželi.

Če se n. pr. ozrem na svoja otroška leta, moram z žalostjo spoznati, da takrat ni bilo na Kranjskem ne šol, ne knjig, ne nauk (razven krščanskega v prvem razredu) v slovenskem jeziku. Po kmetih so bile šole jako redke prikazni in še tiste so uvedli le duhovni, gojili so jih pa — žal — skoro le v nemškem jeziku.

Da je to res, kaže se tudi na Ribniški šoli, ki je bila edina v širni okolici. Imeli smo sošolce skoro iz vseh krajev kranjske dežele, ne le iz Kočevja, z Dolenjskega in Notranjskega, temveč tudi z Gorenjskega in celó iz Istre in Dalmacije.

Da bi kdo ne mislil, da je bilo tega zanemarjenja šol in šolske vzgoje krivo ljudstvo, moram reči, da ljudstvo ni bilo nasprotno šolam, temveč le nemškemu jeziku, kateri edini se je učil po šolah; raje je ostalo nevedno, nego da bi se v šolah učilo le nemškega jezika.

Priča temu je moja rojstvena fara, v kateri ni — razven mojega strica — živa duša znala brati, niti imela mašne knjige. Da te nevednosti ni bilo ljudstvo krivo, spričuje tudi ta-le prigodba :

Prigodi se, da je v dolenjski fari umrl stari cerkvenik, in župnik pokliče v sili mladeniča svojega sorodstva z Gorenjskega, da bi opravljal službo, dokler se ne najde naslednik. Ko vidijo ljudje mladeniča pri sveti maši, ki je molil iz bukvic, bil jim je neizrekljivo všeč; zato naprosijo župnika in dečka, naj nauči njih otroke brati. Dobil je iz Ljubljane nekoliko slovenskih tablic in v župnišču je začel šolo. Privrelo je pa otrok in odraslih toliko, da je bila soba natlačena in jih je po pet ali šest gledalo v eno tablico. Toda že šesti teden so dečka poklicali domov, in šola je jenjala.

III. Ribniška šola.

Ribniška šola z dvema razredoma in z dvema učiteljema je bila, kakor sem omenil, razven krščanskega nauka zgolj nemška.

Dekan Humel, rojen Ljubljančan, sicer izvrsten duhovnik, vendar pa preveč nemškega duha, je ves gorel za šolo in jo

gojil z vso močjo. Ker je pa zahteval nemščino, veljala je pri ljudstvu le malo. Tudi ni čuda, če pomislimo, da sta učitelja bila oba tujca, trda Nemca.

Janez Kliber, podučitelj, rojen Šlezijan, je prišel kot krojaški rokodelec v Ribnico in je tam ostal. Kako je iz krojača postal učitelj, ni mi znano. — Da se pedagogike in metodike ni učil, in razven čitanja in pisanja tudi ni imel nobene učiteljske vednosti, lahko se sodi po tem, kako se je vedel in ravnal z otroki. — Omenjam pa le nekoliko, kar sem izkusil sam.

V prvem razredu je bilo nas šolarčkov kakih 60—70. Vsak je imel svojo nemško abecedno tablico; ž njo smo tekali posamezno in zaporedoma k mizi, da nam je učitelj našteval črke po vrsti in smo jih izgovarjali za njim. Ko je povedal črke, pognal je vsakega v klop in nastopil je drugi, za njim tretji itd. Imel je navado, da je takrat otroka, kadar mu je izrekal črke, suval z nekim bodalcem v kazalec ali je pa mahal po glavi ali hrbtu in tako res vtepal črke v glavo.

Nosili smo vsi kazalce krvave, ranjene ali gnojne, v znamenje, da smo učenci njegovega razreda. Te rane so bile strašilo drugim otrokom, da so se bali šole, zatorej so stariši razposajene otroke najpoprej s tem poboljševali, da so jim žugali s šolo.

Da se je zaradi takega mučenja tudi meni šola čimdalje bolj pristudila, mislite si lahko; saj nisem le jako nerad hodil, temveč sem z drugimi vred vedno nosil ranjene ali gnojne prste. Zato so bile vedno moje misli, kako bi se brž ko mogoče iznebil šole. Po sreči je kmalu prišla prilika.

Pomladi mi rečejo mati, da bodem tudi jaz z drugimi vred hodil zjutraj v šolo, zvečer se pa vračal domov. S to besedo so vrgli raka v vodo, niso mi mogli bolje ustreči.

Vsako jutro po zajutreku sem šel s kruhom ali z denarjem preskrbljen z doma; pa nisem šel naravnost v šolo, ampak naravnost v grmovje iskat ptičjih gnezd, ali v vodo kopat se, ali rakov lovit, ali se valjat po sencah in čakati šolarjev, da sem z njimi vred prišel domov: tako sem svojo sleparijo zakrival starišem. A ob koncu šolskega leta so mati zvedeli mojo sleparijo. Šiba je močno pela, toda leto je bilo izgubljeno, moral sem — jezen — zopet stopiti v isti razred in ga izdelati.

Proti koncu tega letnika pa umrè stari učitelj Anton Šmid, in dekan Humel, ki je bil nemškega duha, piše na Česko ter dobi Antona Krompholca, čistega Nemca, za učitelja. Bil je sicer izvrsten učitelj, pa nikakor ne za slovensko mladino. Drug drugega nismo razumeli. Da bi nas ponemčil, delal je z nami res neumno, zlasti nas je obkladal z nalogami, klepetal nemško, pa nihče ga ni razumel.

Izvršil sem tudi ta razred — sam ne vém kako — in prišel domov z upanjem, da je sedaj konec zoprne šole. Tudi oče so me težko čakali, želeč, da bi se učil delati in jim pomagal.

A žal! Vsa ta moja in očetova nada je izginila v kratkem, zakaj neka skrivnostna roka me je nagnila na drugo pot, na katero dosedaj ni mislila živa duša. Bog sam vé, kdo je materi misel v glavo vtepel, naj grem celó v Ljubljano v šolo!

Strahoma in skrivaj razodenejo to misel očetu, ki pa o tem kratko in malo niso hoteli ničesar slišati. Pri vsem tem vendar mati ne obupajo in ne nehajo nagovarjati očeta. Dolgo časa sta se skrivaj prepirala in bojevala; bila sta huda, pa nihče ni vedel, kaj imata med seboj.

Da niso hoteli privoliti oče, zato je bilo več važnih vzrokov in sicer razven velikih stroškov in težav tudi ta, da so Slovenci in sosebno kmetiško ljudstvo zavidali nemške šole in jih imeli le za gnezda in gojišča pisarjev, postopačev in odrtnikov. Zatorej ni skoro nihče hotel dati svojega sina v šolo, in tudi res ga ni bilo — razven Arko-ta — v vsi Ribniški okolici nobenega dečka v Ljubljanski šoli.

Še-le po veliki nadležnosti materini, po prošnjah in prigovarjanju odjenjali in dovolili so oče, da grem tudi še v Ljubljansko šolo.

Vse to se je godilo brez moje vednosti in brez vprašanja, ali hočeš ali nečeš v Ljubljano iti. Napravili so mi boljšo in lepšo obleko brez moje vednosti, preskrbeli so tudi šolsko spričalo, in še-le poslednjič so mi napovedali, da pojdem v Ljubljano v šolo. Ko to zaslišim, bilo mi je, kakor bi udarila strela z jasnega: zaprlo mi je sapo in obstal sem ves trd. Braniti se, ni se mi zdelo varno, saj sem poznal materino resnobo in ostrost. Zato sem pohajal tužen in klavern do odhoda. Z mojimi stariši

vred so sklenili tudi sosedovi, da dadó svojega sina Janeza Pogorelca v Ljubljano v šolo, in preskrbeli so mu tudi potrebno obleko.

IV. Šola v Ljubljani.

S tužnim srcem vzamem na koncu počitnic slovo od svoje ljube domačije, pa nisem mislil, da za vselej. Oba paglavca odpeljejo moj oče in pripeljejo zvečer v Ljubljano v stanovanje, katero je bil nama preskrbel Arko.

Drugi dan zjutraj se vrnejo oče domov, naju pa pelje Arko po mestu, da si je ogledava. Vse mi je bilo všeč: hiše, cerkve, ulice, pred vsem pa jerbasi hruha, sadja in sladkarije vsake baže, česar dosedaj še nikjer nisem videl. Dokler smo postopali in imeli kak novčič v žepu, bila je Ljubljana kratkočasna; toda vse to je minulo v kratkem.

Sprejetima v tretji (takrat najvišji) razred normalke, nakupi nama Arko sedmero šolskih knjig (v Ribnici smo imeli samo berilo — Lesebuch), zgolj nemških in neznanih. Ogledujem jih, kakor krava nova vrata. Strah in groza me sprehaja zaradi njih števila, in mislim si: »Vse to si vtepsi v glavo in zvršiti šolo — je nemogoče; če pa ne izdelam, kaj pa bode? Domov ne smem, po svetu ne vém — za Boga, kaj mi je storiti?«

Že me obide misel, da bi vse vķup popustil in potegnil domov, a kaj bode, če to storim? Kaka sramota, posmehovanje sosedov, jeza starišev itd. me čaka! Vse te in enake misli so mi podirale srce, da se nisem upal pobegniti. Sklenem torej ostati in storiti, kolikor bodem mogel.

Poprimem se knjig, mučim se in učim noč in dan, naučim naloge od besede do besede, blebetam vse brez razuma, in izdelam, sam ne vém, kako, ta razred še dosti dobro. Vesel pridem s spričalom na počitnice domov, sprejet od matere prisrčno, bolj mrzlo od očeta; zdelo se mi je, da so mi s tem za vselej zaprta vrata domačije, kar je bilo tudi resnično.

V. Latinske šole.

V gimnaziji ali v latinskih šolah se mi je zlasti iz prva godilo še veliko hujše. Pomilovanja vredna je bila uboga slo-

venska šolska mladina, ki je bila obsojena, naj se na podlagi neznanega nemškega (tujega) jezika uči še bolj tujega, mrtvega latinskega jezika. Kdor ni tega poskusil, ne vé, kaj je hudo. — Tega, kar smo zlasti kmetiški tepci pretrpeli z latinščino v prvih štirih latinskih razredih, dokler nismo bili latinščine zmožni privoščil ne bi niti psu. Razven tega so pa nas strankarski učitelji še z drugimi krivicami trpinčili in stiskali, ker so namreč le nemške in gosposke učence čislali in gojili, mi pa — kmetiški — smo bili vedno zaničevani in odrivani; naj bi izmed nas kateri še tako dobro znal, nič mu ni pomagalo.

Vrhu tega nas je leta 1816. in 1817. zelo trpinčila huda lakota in nam jemala moč za učenje, zatorej je takrat marsikdo opešal in moral popustiti šolo. Jaz sem jo še takrat vlekel; vendar ker se je moj duh razvijal le počasu in nisem mogel v vsem doseči svojega sošolca Pogorelca, zato so moj oče vedno godli, vsak krajcar za potrebe ogodrnjali in mi očitali, da ne bode drugega iz mene, kakor k večjemu kak brič, »ibljatar« ali kaj takega.

Ker sem se bil naveličal vednih oporek, godrnjanja in očitanja očetovega, lotil sem se že v tretji šoli poučevanja otrok in tako zaslužil po goldinarju na mesec za kruh, potem pa vsako leto več, da ni bilo treba več nadlegovati starišev.

Ko dovršimo gimnazijo, dobimo v sedmi in osmi šoli (na liceju) vse nove, boljše profesorje; bili smo že »gospodje«, zmožni nemščine in latinščine in zato lahko napredovali. Pristranost je minula. V tej šoli se je marsikak dosedanji zavrženec povzdignil in postal veljak, — kakor je tudi marsikak poprejšnji veljak ali »eminentar« padel globoko in izgubil veljavo. Med veljaki sem bil sedaj tudi jaz in ne le v šoli sem imel veljavo, temveč tudi v bogatih in veljavnih hišah, kjer sem poučeval ali imel »instrukcije«, dobival denarja, hrano in stanovanje, seznanil se in sprijaznil z visokimi gospodi, z uradniki in posvetnjaki. Vsi ti so mi svetovali in prigovarjali, naj grem v Gradec ali v Beč učiti se prava ali zdravništva, obetali mi podporo v denarjih ali z dobrimi instrukcijami, vsi pa so odsvetovali in grajali duhovski stan. In kdo vé, kaj bi bil storil neizkušeni mladenič, ako bi me ne bila mila roka božja varovala in ne vodila na boljšo pot. Po končani osmi šoli oddam skrivaj prošnjo v bogoslovstvo, kamor so me v kratkem sprejeli.

VI. Bogoslovstvo.

Izmed dvainsedemdesetih sošolcev v liceju nas je prosilo le triindvajset v bogoslovstvo in izmed sprejetih so prišli le trije v semenišče; vsi drugi smo imeli štipendije (ustanove) po 80 gld. Določeno število bogoslovcev v semenišču je bilo takrat le petdeset, tudi prostora ni bilo za večje število.

V prvem letu teologije se mi je posebno dobro godilo, — vse moje žive dni ne bolje. Učil sem privatno le enega in sicer prav prebrisanega dečka, imel za to stanovanje in vso postrežbo v bogati hiši in 100 goldinarjev v denarjih; vrh tega pa še svojo ustanovo.

Da si tudi sem bil v izvrstni in pobožni hiši, vendar mi je vrag nastavljal mnogotere zanjke, da bi me ujel, in odvrnil od pravega poklica. Razven onih izkušnjavcev in izkušnjavk, ki so mi grajali duhovski stan, sklenilo je devet mojih sošolcev, precej, ko so prejeli ustanovo — 80 goldinarjev, da zapusté bogoslovstvo in gredó v Gradec učít se prava; ti so hoteli na vsak način spraviti tudi mene seboj.

Ker sem bil najbolj denaren in imel pomoč mogočnih prijateljev, bil bi to sicer storil med vsemi najlože in tako odšel, vendar se nikakor nisem dal pregovoriti, česar pa ne morem prilastovati sebi, temveč le svojemu angelju varihu. In hvala Bogu, da me je obvaroval! Nobeden izmed onih begunov ni bil srečen.

V drugem letu smo bili vsi sošolci sprejeti v semenišče. Moja usoda se je sicer jako premenila: semeniška soba, hrana in postrežba je bila ko noč in dan proti poprejšnji; vendar ni vse to nič krhalo moje zadovoljnosti.

Stolna cerkev takrat še ni imela župnišča in stolni duhovni so še vsi stanovali v semenišču, zatorej je bilo vedno vsakemu odprto brez razločka stanú in spola. Bogoslovci nismo imeli ne zaprtih vrat, ne posebnih vodil ali pravil, tudi ne skupnih sprehodov. Hodili smo ob odločeni uri večinoma po dva ali trije ali po več na sprehod, kakor smo hoteli, vselej pa le v reverendi, t. j. v dolgi duhovski obleki ali v talarju; a nikoli nismo smeli v reverendi stopiti v zasebno hišo. Gorjé mu je bilo, kdor se je predrznil iti v krčmo ali kavarno ali v drugo tako hišo, ali celó pijan in neroden priti domov. Takoj je moral zapustiti

semenišče; tako tudi, kdor je brez vzroka prišel prepozno za večerjo. Ta prostost je imela marsikaj dobrega, zakaj marsikak ptiček je pokazal svoje napačne nagone, navade in strasti, in ob pravem času je moral iti iz hiše. Tako so tisti predpust trem semeniščnikom odprli vrata in jih pognali, kar se je pozneje skazalo kot pravo.

Leta 1825.—26. je bilo dodelano novo stolno župnišče in duhovščina se je izselila iz semenišča. Tisto leto so povikšali zaradi pridobljenih treh dekanij (Postojnska, Ipavska in Trnovska) število semeniščnikov od petdeset na osemdeset in primerno temu številu so predelali tudi semeniško hišo, določili pravila, postavili zaprtijo, določili tiste, ki so na sprehodih vodili druge (duktorje) in sploh ves še sedaj veljavni red. Na koncu tretjega leta nas je dobilo šest sošolcev mašnikovo posvečenje in postali smo duktorji ali vodniki.

VII. Moja nova maša.

Znano je, da so bile do cesarja Jožefa duhovnije ali fare velike in poredko razstavljene. Tako je imela tudi vsa Ribniška dolina le edino duhovnijo v Ribnici, kamor so bile prištete vse vasi cele doline. Znano je tudi, da sta se on pa njegova prostomiselná vlada preveč vtikala v cerkev in njene naprave, da so tedaj razkopavali njeno posestvo, sosebno pa delili na več kosov stare in napravljali nove župnije. Tisti čas (l. 1787.) je postala tudi Dolenja Vas samostojna župnija in njena podružnica Sv. Roka župnijska cerkev. V tej sem prejel tudi jaz sveti krst in kot otrok bil pri sv. maši.

Ta podružnica, osemoglata rotunda (t. j. okrogla cerkev), majhna, sama na sebi dosti čedna, za farno cerkev pa nezadostna, je stala v sredi vasi; morala je biti na vsak način predelana. Še-le pod župnikom Andrejem Albrecht-om (poznej prostom v Novem Mestu) so se leta 1812. — ob času najhujše francoske vojske, — lotili delati novo farno cerkev na hribu blizu župnišča. Koliko hudega je ljudstvo takrat pretrpelo, to se ne dá popisati.

Po željah in prošnjah mojih starišev in domorodcev je bila na rožnivenško nedeljo l. 1826. v tej cerkvi moja nova maša,

gotovo tudi prva v tej fari. Vdeležilo se je te slovesnosti brez števila ljudij iz bližnje in daljne okolice, pridigal pa je Ribniški dekan, gospod Val. Prešern, vrl mož, kakor je malo takih. Gostovanje smo imeli v hiši mojih starišev.

Da je privrelo brez števila ljudstva skupaj, bil je poglavitni vzrok ta, da so bile po Dolenjskem sploh, sosebno v Ribniški dolini takrat nove maše jako redki primeri. Razven Arko-tove v Ribnici, sedem let poprej, niso najstariji ljudje v tej dolini pomnili nove maše.

Drugo nedeljo je pri moji maši ravno tukaj pridigoval moj ljubi prijatelj in sošolec Pavel Dolinar, v nedeljo potem pa, na spomin posvečevanje vseh cerkvâ, sem imel sam vso službo božjo, sv. mašo in pridigo; govoril sem o nebeškem veselju. Vseh oči, zlasti moje matere, topile so se v solzah od veselja in hvaležnosti, da je Bog uslišal želje in prošnje njene, osramotil pa nasprotnike, ki so jo neprenehoma zasmehovali in ji prerokovali, da iz mene ne bode nič drugega, kakor k večjemu kak odrtnik, iblajtar ali kaj takega.

Tri tedne po novi maši se vrnem v Ljubljano. V kratkem je bil sklep svetega leta. (Bilo je l. 1826.) Semeniški vodja obljubi župniku Sv. Lenarta v Sostru, da me pošlje k njemu pomagat pri sklepu svetega leta. Tam poskušam prve težave duhovskega stanu. Zjutraj zgodaj gremo poslednjikrat s procesijo po podružnicah in pridemo še-le o pol eni v farno cerkev nazaj, kjer opravim sv. mašo s pridigo. — Kmalu potem začnemo poslednje šolsko leto, in po mnogih opravilih in poskušnjah opravimo in skončamo šole za vselej. V kratkem dobim pismo (dekret) od škofijstva, naj grem na službo v Šentjernej na Dolenjskem.

Večkrat sem slišal, da na prvem župniku je največ — zastran prihodnosti mladega duhovna. Zadel me je sreča, da sem dobil dobrega župnika.

VIII. Moja prva služba v Šentjerneju.

Šentjernej, izmed največjih duhovnij na Dolenjskem, šteje okrog 6000 duš, šestinpetdeset vasij, sedemnajst podružnic, pet pokopališč in leži, razven treh vasij, večinoma vsa v ravnini. Sredi ravnin stoji farna cerkev in farni sedež. Njen patron in

(po imenu tudi) župnik je Ljubljanski cesarski kapitelj (t. j. vsi korarji skupaj), kateri pa ima svojega namestnika kot župnika in ga plačuje.

Do leta 1848. je bilo župnišče grajščina, in imelo ne le obilno zemljišča, temveč tudi svoje kmete, desetine, urbar, lavdemije itd. Vse to je užival župnik-namestnik in plačeval korarjem ali v denarjih, ali tudi v blagu. Zastran najemščine pa je bila tudi skoro vedna navskrižnost med kapiteljnom in njegovimi namestniki-župniki. Kapitelj je rad postavljaj tiste duhovnike za župnike-namestnike, kateri so bili dobri gospodarji; zatorej je bila ta lepa, sloveča in z obilnimi prihodki obdarovana župnija v dušnih rečeh nekoliko zanemarjena. To se je godilo še posebno ob času, ko so nekateri Dolenjcem neprijazni korarji imeli prvo besedo. V duhovnem pastirstvu mora biti prva skrb za duše vernikov, še-le potem za časne okoliščine.

Korar Humel — prejšnji Ribniški dekan — potegnil se je pa odločno za Dolenjce in povedal svojim tovarišem, da potrebujejo dobrih dušnih pastirjev, ne pa najemnikov. Ko je po smrti Šentjernejskega župnika Radkovič-a prigovarjal korar Humel izvrstnemu stolnemu kapelanu Martinu Rak-u, naj prosi za Šentjernej, odsvetovali in branili so mu gorenjski korarji. Nekdo med njimi je Rak-a celó k sebi poklical in mu naravnost rekel: »Martin! za Boga, ne hodi skozi pisana vrata, t. j. na Dolenjsko, tam so zgolj pijanci, igralci itd.« Morebiti je storil mož to z dobrim namenom in z nekakim prepričanjem, vendar prav ni bilo, zlasti ne, ker so se ti gospodje za Gorenjce vedno trudili in zanje skrbeli. Vendar Rak se tega odsveta ni ustrašil, župnije pa tudi ni hotel prevzeti, dokler se ni kapitelj ž njim zastran najemščine popolnoma pogodil in zavezal.

Šentjernejska župnija je dajala nam duhovnikom silno veliko dela. Noč in dan ni bilo miru ne počitka; malokateri dan je bil brez obhajila, pogreba ali drugega duhovnega opravila — doma ali zunaj. — Od adventa do posta je bilo redno vsak dan zjutraj in popoldne izpraševanje, od posta do binkoštij zjutraj do 10. in popoldne od 2.—9. ure zvečer velikonočna izpoved, od 10. do 12. ure je vsak kapelan poučeval po 230—250 otrok v krščanskem nauku za prvo izpoved, župnik pa malo manj za prvo sveto obhajilo. Razven tega je moral znati vsak otrok čitati, in kdor

ni hodil v vsakdanjo šolo, moral je obiskovati nedeljsko, katero smo preskrbovali tudi mi duhovniki.

Vrh tega smo imeli v fari vsako leto kako hudo bolezen (epidemijo): grižo, kôze, vročinsko bolezen i. dr., katere so veliko ljudstva pobrale in nam napravljale veliko dela.

Da pri tolikem delu in opraviu ni bilo mogoče moliti v redu, še manj pa brati, pripravljati se za pridige, umeva vsakdo. Delali smo na vso moč z veseljem po vzgledu svojega gorečega župnika, kateri je v vseh rečeh dajal dober vzgled: bil je mož, kakoršnega je potrebovala fara, dober gospodar, radodaren, gostoljuben, pobožen, neutrudljiv dušni pastir, pravi oče svojih farnih otrôk in nas — duhovnih pomočnikov.

Razven neprenehljivega dela in trpljenja pa niso izostajale še druge hude prigodbe, katere so meni in drugim grenile življenje. Izmed teh pa naj omenim tukaj samo ti dve.

Že dve leti zaporedoma so se bili turški tolovaji, Bošnjaki, predrznili prestopiti mejo in po Hrvaškem ropati. Leto poprej so bili pridrli celó do Kočevja ravno v nedeljo, ko je bila večina ljudstva v Stari Cerkvi pri božji službi; napadli so mesto, šarili po gradu, enega človeka ustrelili in odšli z ropom. Ta srečni opravek je pa tolovajem le še vnel predrznost. Leta 1829. se je zopet privleklo sedemnajst potepuhov čez mejo in prišlo celó na Dolenjsko; ti so semtertje ropali, pobijali in med drugimi napadli tudi kneza Auersperga v Veliki vasi, oropali ga in ranili. Vsa spodnja dolenska stran je bila zarad njih jako prestrašena.

Velikega Šmarna dan zjutraj so goreli po Gorjancih kopiči (Allarmstangen) v znamenje, da gredó potepuhi po gozdu proti Novemu mestu. Proti večeru jih sila prižene v Vrhpolje, v vas, ki je pol ure od Šentjerneja: tukaj so po hišah šarili, pobrali kruha, vina in drugih rečij, obložili dva domača krepka mladeniča z ropom in seboj odpeljali v gozd. Malo poprej je bila prišla tudi cela kompanija vojakov v Šentjerneji tolovajev loviti, kar prisôpe človek iz Vrhpolja z naznanilom, da so tam tolovaji in se približujejo fari; takoj začne bití plat zvona.

Vse spreleti neizrekljiva groza in strah, ne le ljudstvo, ampak tudi vojake. Več od tristo kmetov, poklicanih na stražo pred župniščem, pobegne in odleti v hipu na vse strani; tudi vojaki se tresejo. Poprašam enega: »Čemu se bojite?« Pravi mi: »Nerad

bi izgubil življenje zaradi teh potepuhov.« Sedaj se stotnik sam — največji strahopetec — počasi vzdigne in odpelje četo proti Vrhpolju. A ni se približeval tiho, da bi ujel malopridneže, ampak dá božnati in trobiti pred seboj, tudi streljati pred vasjo v grmovje in v žito, kjerkoli je kaj zašumelo ali se ganilo. Ljudstvo pa je bilo pobegnilo, ko je videlo hajduke po hišah, iz vasi prav v grmovje ali v žito. Še-le na županovo besedo, da tolovajev ni več tukaj, ukazal je jenjati s streljanjem. Ko se pa ponudi župan, da pokaže mesto potepuhov, zapodi ga stotnik, gré z vojaki po drugi poti in prenoči v vasi daleč od tolovajev.

Strel smo slišali tudi v Šentjernej, pa nihče ni vedel, kaj se godi. Iz strahú, da bi se po odhodu vojakov tolovaji v noči ne vrnili in ne napadli naše hiše, sklenem s tovarišem, da prenočiva v skednju, in zato poveva cerkveniku, kje naju naj išče in kliče v potrebi. In res pride proti polnoči mene klicat, naj grem v Vrhpolje obhajati obstreljenega moža. V strahu, da bi ne srečal potepuhov na potu, grem naglo, najdem vso vas v strahu in trepetu in zvém, da so moža vojaki na nogi dvakrat ranili. Druge prigodbe popisovati, bilo bi preobširno. Tolovajska dogodba je pa napravila toliko strahú, da so zaradi nje žene prezgodaj porodile, in je veliko ljudij zbolelo.

Malo tednov potem smo imeli drug strah.

Neki pijan berač se splazi pozno v noč v odprt listnik spat, ter zatrosi s svojo lulo ogenj v listje. V hipu se vname listje, ogenj plane v slamnato streho — strašen požar nastane.

Korar Albrecht, ki je prenočeval pri nas v župnišču, zagleda prvi ogenj in skliče nas vse iz spanja. V kratkem je več hiš z našim kozolcem in skednjem vred v plamenu; skoro se poprijema ogenj tudi cerkve. A ljudstvo naglo pritisne, brani na vso moč in ustavi ogenj pri potoku. Tako je bila vas obvarjena večje nesreče in velikega uboštva.

Ko smo ukrotili ogenj, grem ob polu štirih zjutraj z burzo maševat k daljni podružnici. Tam so me čakala tri obhajila na razne strani; opravi jih po vrsti in pridem še-le proti poldnevu tešč in truden, seveda tudi lačen in žejen — domov. Pri obedu spraznim — ni čuda — naglo svoj poliček in dobim ročno drugega.

Korar Albrecht me gleda, muza se in reče župniku kritično: »Vaši kapelani pa dobro vlečejo!« Rak, ki je dobro

poznal značaj korarjev in vedel, kam meri, posmeje se in pravi: »Dobro! dobro!« pokaže s prstom na-me ter pravi: »Ta je vlekel od štirih do sedaj v potu, lačen in žejen, na razne strani po fari«, in pristavi: »O le pijte, le pijte, gospod Franc, saj Ljubljanski gospodje nimajo še pojma, kaj trpé duhovni na Dolenjskem.« In nihče se ni več za to zmenil, še manj pa nadejal kaj hudega. In vendar, glej, kaj se zgodi!

V postu umrje Tom. Fridrih, kapelan in nemški pridigar v Ljubljanski stolni cerkvi. Sedaj mislijo škof mene poklicati na njegovo mesto. Ko zvé to Albrecht, odsvetuje škofu na vso moč, češ, da sem pijanec, in da se mi kmalu pozna vino.

Škof niso še nikoli slišali kaj takega o meni in niso verjeli. Zato pišejo župniku Rak-u in ga v vesti zavežejo, naj jim sporoči resnico.

Župnik Rak je vedel, od kod izvira to vprašanje; pride mi s pismom v roki povedat, da imam sovražnika v Ljubljani in mi dá pismo brat. Ko preberem, ustrašim se grozovitno in ga prosim, naj odpiše škofu, da sem res pijanec, »zakaj« — rečem — »rajši veljam tudi pri škofu za pijanca, kakor pridem v Ljubljano za nemškega pridigarja; za kar se ne čutim zmožnega.«

Rak pa reče: »O lagati ne smem, pisal bodem resnico, naj storé potem škof, kar hočejo.« Piše res in mi prinese brat pismo, v katerem je dobro ošibal obrekovalca, mene pa — hvalil. V kratkem pride dekret, katerega se ustrašim ko smrti. Ročno pišem škofu odkritosrčno, da v teh štirih letih na veliki fari z delom preobložen niti za molitev nisem imel dovolj časa, toliko manj pa za čitanje: zatorej nisem več zmožen, da bi prevzel nemške pridige. Zakaj, dobro poznam gospôdo, da ji je mar le bolj zunanja obnaša in olika, nego pa resnica. Zato prosim lepo, naj me pusté na kmetih in izvolijo zmožnejšega za Ljubljano.« Ali moj ugovor je bil neuspešen, moral sem se udati, sklenil pa tudi, brž ko mogoče, zopet priti na kmete.

IX. Moja služba v Ljubljani.

Ta poklic v Ljubljano je bil mojim starim znancem in prijateljem prav všeč, ker so mislili, da sem poprejšnji lahkomišljeneec, in da bodem še kake burke uganjal; pa zmotili so se.

Na praznik sv. Trojice me je zadela prva nemška pridiga. Odsedala se je gladko in je bila sploh všeč, kakor so mi rekli. Tudi druga je šla do polovice dobro od rok; v sredi pa se je nit utrgala in nisem je mogel več ujeti. Sam ne vém, kako sem jo naredil. To se je sicer marsikomu drugemu — tudi škofu Wolfu — primerilo, mene je pa tako oplašilo in spravilo iz uma, da bi bil skoraj potegnil iz Ljubljane. Saj je bila le kazen božja, »bonum mihi, quia humiliasti me«, rekla mi je vest; išči bolj božjo čast, ne pa svoje!

Sčasoma sem se sicer nemščine bolj privadil, in pridigal, kakor sem se pripravil, bolje ali slabše: toda želja, da bi prišel zopet na slovensko prižnico ali čim najprej na kmete, ni me nikdar zapustila. In to željo je božja previdnost izpolnila prej, ko sem se nadejal, in sicer tako-le:

Jožef Poklukar, tovariš moj, se je vse poletje pripravljal na jesenski konkurz (izkušnjo). Štirinajst dni pred izkušnjo rečem pred večerjo v šali: »Škoda, da se tudi jaz nisem pripravil za konkurz, da bi vsaj teh skrbij ne nosil več v glavi!«

Potočnik, drugi tovariš, ki je bil naredil izkušnjo pomladi, reče: »Saj se tudi jaz nisem pripravljal in sem jo naredil, če greš, stavim, da izdeláš.« Po mnogih šalah staviva za nekaj bokalov vina. Nisem se mogel kaj prida pripraviti.

Odločeni dan pridem z devetimi drugimi, večinoma Ljubljanskimi konkurenti, v pisarnico. Ker o mojem namenu razven Poklukar-ja ni vedel nihče, gledajo me in poprašajo, kaj hočem. Začudijo se, ko jim rečem: »To, kar vi!« Vsak je vedel, da se nisem pripravljal. Pokesam se sicer, vendar pri prvem vprašanju spoznam, da smo vsi enaki. Naredim izkušnjo z drugimi vred, naredim dobro, — ne svetujem pa nikomur, da bi me posnemat.

Ko sem imel spričalo v rokah, bilo mi je, kakor bi se bil odvalil težak kamen od srca. Mislim si: »Sedaj pridem lahko pošteno iz Ljubljane.« Ker sem bil pa že privajen gospôde in ljudstva, nisem se hotel prenaglit, ampak čakal, da pride kaj primernega zame.

Pa Bog sklepa večkrat drugače kakor človek. Božja volja mi ni pripustila, da bi veljala moja ošabnost, ampak hotela je najprej

postaviti me na nizko stopinjo, kakoršne se nisem nadejal, in sicer tako-le :

Velikonočni torek se odpeljem z gg. Jerinom in Potočnikom v Ribnico na majhno razvedrilo — na piruhe. Dekan Prešern nas prijazno sprejme in pozdravi. Po kratkem pogovoru gresta tovariša na sprehod, mene pa obdrži dekan v sobi, češ, da bi rad z menoj nekaj govoril. Sedeva, in potem mi reče: »Slišal sem, da ste že napravili konkurz.« »Da, hvala Bogu!« mu pravim. On: »Ali mislite sedaj kmalu prositi za kako faro, ali bodete še kaj časa odkladali? Lejte, Loški Potok je sedaj prazen: ako vam ta fara ni prenizka, bila bi kot nalašč za vas, ako bi jo hoteli prevzeti?« Takega vprašanja seveda se nisem mogel nadejati. »Gospod dekan«, vprašam ga smejaje, »ne razumem vas, ali je vaše vprašanje resnobno ali le šala?« On: »O, ni šala ne, marveč resnoba. Nameraval sem vas zaradi tega pisмено poprašati, prišli ste mi pa sedaj kot nalašč. Vprašam vas torej, ali bi vam bila ta fara všeč, in ali bi jo hoteli prevzeti, ali ne?«

Začudim se mu in vprašam: »Za Boga, gospod dekan! kdo vas je le name napotil? Kako bi mogel na kaj takega le misliti ali celó zahtevati, ki še priden kapelan nisem? Ali bi se ne smele jale krave, ko bi slišale, da je mladenič v vrsti starih, zaslužnih prosilcev? In vrhu tega tudi nisva prijatelja s sedanjim patronom.«

On: »Ves ta izgovor je prazen. Povejte mi odkritosrčno, ali se vam zdi fara preslaba? Ali vas ni volja iti iz mesta v hribe? Če je to, vse drugo je moja skrb. Vedite, da sem vas že bogoslovca ljubil in želel dobiti za kapelana, pa nisem bil uslišan; sedaj bi vas rad imel v svoji dekaniji. Storite mi to ljubav in obljubite mi, da bodete prosili!«

Takemu blagemu gospodu se nisem upal več dalje nasprotovati, toliko manj, ker sem mislil, da je morebiti tudi božji poklic; zato obljubim, da bodem prosil, če se nobeden drugi ne bo oglasil.

Dekan se nasmeje in pravi: »Prav! Molčiva pa oba do svojega časa, kar sva govorila. Drugi teden pridem sam v Ljubljano do zdravnika, zmeniva se še bolje.« Potem mi veli iti za onima dvema na sprehod, o tem pa ničesar ne omeniti.

Šel sem, in sprehajale so me mnogotere misli. Z ene strani me je veselilo, da bi šel pošteno iz mesta, z druge me je pa skrbelo moje uboštvo in malo izkušnje.

Ob tednu pride dekan res v Ljubljano in mi pové, da je s patronom in s škofom že govoril, in sta oba z menoj zadovoljna.

A žal! Dekan je hodil še malo časa, potem pa se je pokazala vodenica in gospoda položila na posteljo, s katere ni več vstal. Vsak dan sem ga moral obiskati, in vselej je bilo njegovo prvo vprašanje, ali sem že oddal prošnjo? In vselej sem odmajal, da se ne mudi. Po preteklem času me vpraša zopet, ali sem že oddal prošnjo? In ko sliši, da še ne, zavpije nevoljen, da ga vodim za nos, zapodi me iz sobe, in mi prepové prikazati se mu, dokler ne oddam prošnje.

Sedaj sem videl jasno njegovo očetovsko skrb in ljubezen do mene, zato sem hitel naglo domov, spisal prošnjo, oddal v škofijsko pisarno in šel odtod naravnost k njemu povedat, da sem jo že oddal. Sedaj se od veselja zasmeje in mi stisne roko.

Anton Kos, notar, ki mi je bil prijazen, spiše ročno predlog in ga nese škofu podpisat. V treh dneh pride potrjenje od patrona — in jaz dobim dekret.

Sedaj mi pa v Ljubljani ni bilo več obstanka. Hitim naglo k škofu vprašat, kdaj smem priti k investituri, ker bi rad že drugi dan odrinil. »Kaj se vam mudi?« rečejo mi trdo, »saj še naslednika nimam. Potrpite še kakih štirinajst dnij.«

Na to jim rečem: »Dovolite mi, da izpregovorim besedo. Gotovo se še spominjate mojega upiranja proti Ljubljani. Prišel sem le zaradi pokorščine in pa z namenom, da si brž, ko mogoče, pomagam drugam. Te želje so se res brez moje nade in brez mojega truda izpolnile. Loški Potok mi je sicer po imenu znan, prosil pa bi ne bil nikdar zanj, in še na misel mi ni to prišlo. Da sem izvoljen, to ni moja reč. Ker sem ga pa dobil, želim brez odloga nastopiti službo. Ljubljana ima duhovnikov obilno, Loški Potok pa sedaj le enega; dovolite torej, da grem brez zadržka.«

Škof — moder mož — vidijo mojo resnobo, pomirijo se in mi rečejo, naj pridem jutri zjutraj k investituri. Od tod hitim domov, spravim svoja kopita, kar sem storil prav lahko, ker nisem imel, razven nekoliko knjig in malo orodja v sobi, skoro nobene stvari. Moje uboštvo se lahko presodi po tem, da sem prinesel iz Šentjerneja trideset goldinarjev v Ljubljano, in ravno toliko tudi od tod odnesel na faro.

K sreči mi je moja nekdanja gospodinja v šolah, Urša Jager, oskrbela brez moje vednosti marsikako potrebno reč. Ko zvé, da grem na faro, privleče mi tisti popoldan veliko butaro kuhinjske posode in družinskega orodja v sobo in pravi: »Vedela sem, da pojedete prej ali potlej na kako faro, in bodete potrebovali marsikakih rečij, za kar vam do sedaj ni bilo mar. Namesto vas sem hodila jaz po dražbah in nakupila po ceni marsikako stvarico in spravljala. Sedaj sem prinesla, da vzamete seboj.« Pristrčno zahvalo izrečem blagi duši in ji povrnem vse stroške.

Drugo jutro po investituri najamem voznika, naložim na voz vse uboštvo in je pošljem s kuharico vred v Loški Potok; popoldan se poslovim še pri nekaterih prijateljih, poslednjič pa tudi pri svojem očetovskem prijatelju — dekanu. V solzah je obžaloval revež, da me ne more spremiti in instalirati, obljubil pa, da me v kratkem obišče. Ločiva in poljubiva se s solzami; zdelo pa se mi je, da se na tem svetu ne bodeva več videla. Res je šel čez šest tednov v večnost. Naj v miru počiva!

X. Odhod iz Ljubljane.

Drugi dan zgodaj odrinem iz Ljubljane k svojemu očetu, da dobim nekoliko pomoči in pa živeža v sili. Domov pridem zvečer in prenočim pri svojih domačih. Zjutraj pa se odpeljem skozi Ribnico, ostanem v gradu pri obedu in odidem popoldne s slabim vozom skozi Bloke povabit župnika Svetlin-a za pridirgarja pri instalaciji. Nastavil sem jo na prihodnjo nedeljo. Proti noči pridem v Potoško dolino in se peljem v voziču po polju. Kmetovalci na polju so videli mladega duhovnika in mislili, da se pelje kak kapelan obiskat domačega kapelana; zakaj v tistem samotnem kraju je zlasti gosposki popotnik redka prikazen. O novem župniku ni mogel nihče misliti.

Že v noč pridem v župnišče. Znani kapelan g. Cimbas me sprejme sicer prijazno, začudi se pa, da pride stolni kapelan v ta samotni kraj; zato me vpraša, kam grem in kaj hočem. Še-le po meni zvé, da sem novi župnik te duhovnije. Revež mi ni imel s čim postreči; brez večerje in po beraško se vleževa spat na slabo ležišče.

Zjutraj prideta oba vozova, eden iz Ljubljane z orodjem, drugi pa s hrano od očeta.

Še-le potem zvé ljudstvo po fari novico, da je prišel novi župnik, in ga prihití gledat. Ker so bili navajeni debelega sprednika, gosp. Kepica, in ker sem bil jaz mlad in šibák, zato sem moral slišati: »Kaj, to bo naš župnik? Saj je kapelan gorji!« Naj pa povem sedaj nekoliko o svoji župniji.

XI. Loški Potok.

Loški Potok se imenuje sploh ves kraj od Blok blizo do Drage med Ribniškim in Loškim hribovjem. Ozka dolina ima šest vasij, in šteje okrog 2300—2400 duš. Sredi doline stoji okrogel, precej visok hribec, na katerem je farna cerkev, podružnica sv. Barbare, župnišče, hiša cerkovnikova, šola, pokopališče in še nekaj drugih poslopij. Vse to se imenuje skupno Tabor, od koder se vidijo vasi in hiše vse župnije.

Zaradi studencev in potokov so imeli nekdanji Ložani tukaj svoje pašnike in od tod izvira ime. Pozneje so si napravljali hiše, skednje in hleve, sekali gozde, razširjali košenine, senožeti, delali njive in si stavili stanovitna stališča, kar spričujejo imena vasij n. pr. Travnik, Retije, Malilog itd.

Dokler je bilo naselnikov le malo, bili so zedinjeni z Bloško župnijo in dajali obema Bloškima kapelanoma žitno bero. Pozneje sta bili odcepljeni od Blok dve odvisni ekspozituri: Loški Potok in Št. Vid pri Žilcah — vsaka s svojim ekspozitom. A dobivala sta od Potoške bere prvi Bloški kapelan in Šentviški ekspozit vsak po dvajset mernikov žita, za kar sta morala v Loškem Potoku opraviti neko število sv. maš.

Sčasoma sta obe ti odvisni ekspozituri postali samostojna vikarijata, in dobili še duhovnega pomočnika ali kapelana. L. 1863. so škof Jernej Vidmar premenili mnoge vikarijate in lokalije v fare, zaradi česar sta zunanja duhovnika izgubila bero v Loškem Potoku, katero pa dobiva sedaj domači kapelan.

Po spričalu starih zemljiških urbarjev je štel Loški Potok vseh skupaj le šestnajst zemelj (gruntov), ki so bile vse služne Ribniški grajščini. Ljudstvo, ločeno od sveta, je živelo samotno med hribovjem, pečalo se le s kmetijo in z živinorejo, po zimi

pa delalo obode, leseno posodo in drugo orodje; zato je ostalo preprosto, premožno in pobožno.

Posestniki Ribniške grajščine so bili večinoma plemenitaži in zapravljalci, ki so se klatili po velikih mestih, dohodke zapravljali, gospodarstvo pa izročali sebičnim oskrbnikom. Take baže je bil tudi zadnji posestnik, grof Kobencel; moral je — ves zadolžen in bolehen — prodati svojo grajščino v Ribnici in hišo v Ljubljani. Kupil je oboje njegov oskrbnik, premeteni Anton Rudež. Ta je bil rojen Krašovec iz Kobilje Glave in prebrisan mož, da malo takih.

Skoro s praznimi rokami je prišel v Ribnico oskrbovat grajščino, pa v kratkem se je prepričal, da ima grajščina skrite zaloge, katerih še ni nihče odprl. Previdno in spretno je prevzel grajščino najpoprej v najem, znal pripraviti zapravljivega grofa, da mu je prodal grajščino prav za nizek kup in jo splačal v kratkem.

Preobsirno bi bilo popisovati vse ravnanje in čudno početje Rudeža, novega grajščaka, s podložniki; o Loškem Potoku naj omenjam tukaj nekaj malega.

Od nekdanj so imeli Potočani pravico sekati les v bližnjem gozdu, napravljati leseno posodo, obode, škatlje, kùble in sploh suho robo, voziti jo po Hrvaškem in Ogerskem na prodaj. Rudež — novi grajščak — zapazi kmalu ta skriti, pa obilni studenec, in ga hoče napeljati na svoj mlin. In kaj stori naš mož? Da bi imel tudi iz gozda dobiček, postavi tik cerkve in župnišča (da bi kdo ne zažgal) veliko poslopje, zapové, naj vso leseno robo njemu (seveda, po nizki ceni) prodajajo, v njegovo zalogo donšajo in od njega zopet kupujejo.

To ni bila edina kupčija. Ljudstvu še bolj škodljivo, njemu pa koristno je bilo to-le početje:

Vedel je na svojo stran spraviti kresijske uradnike, in dobil je pravico deliti zemljišča svojih podložnikov. Nepremišljeni kmetje, ki so imeli več sinov, sprejeli so to pravico z veseljem in jeli svoja zemljišča deliti med svoje sinove, ter je tako razdevati. Posledica temu so bile večje lavdemije, obilni prepisi, večji zemljiški davki, sploh pomnožili so se s tem vsi grajščinski prihodki, pomnožilo število hiš in ljudstva, pomnožila po tej meri pa tudi revščina in uboštvo ljudstva. Dokler so bila zemljišča skupaj, obdelovala jih je edina družina, plačevala davke in druge stare

dolžnosti, lahko živela z domačimi pridelki. Odslej pa, ko so bila ista zemljišča razdeljena v več kosov, ni bilo več družinam možno poravnovati davke iz hišnih pridelkov. Gospodarji in moški sploh so bili primorani služiti si po Hrvaškem in tudi Turškem denarjev z delom.

Že ob mojem času so bili primorani skoro vsi možki od 12.—50. leta na jesen iti z doma, in še-le pomladi so se vračali z večjim ali manjšim zaslužkom. Kajpada so tudi seboj prinesli še marsikako napako, katero smo le težko doma zatrli.

XII. Župnik Potoški.

V takšnih okoliščinah sem še mlad duhovnik brez izkušnje, brez denarjev in drugih potrebščin nastopil župnijo. Sreča je bila, da sem dobil sicer hudo, pa pametno in delavno kuharico, ki je dobro gospodinjala, in brez katere bi se mi bilo v gmotnih rečeh hudo godilo.

V nedeljo me je pri instalaciji župnik Svetlin na prižnici sicer hvalil, a farani niso moji mladosti veliko zaupali. Drugo nedeljo pa sem jim razložil sam svojega duha, in s tem sem razveselil faro, da me je sprejela prisrčno.

Res mi je bil kraj — zlasti iz prva — v primeri z dosedanji službami jako pust in dolgočasen. S Tabra je sicer razgled odprt na vse strani, in vidijo se iz župnišča vasi, polja in večina senošetij, pa tudi zarasteno hribovje in gozdi. Komaj streljaj daleč od Tabra se začanja gozd. Z Reteških gorâ smo slišali skoro vsako noč mnogotere glasove divjih zverin, kakor: sove skovikati, lisice lajati, volkove tuliti, (to mi je bilo namestilo za Ljubljansko turško muziko), po vaseh pa se je razlegal vrisk in petje ponočnjakov. Tudi Tabor sam na sebi je bil krog in krog zarasten z grmovjem, v katerem so se gojile in bivale živali vsake vrste: gadje in druge kače, lisice, in pravili so, da je pred malo leti v velikem grmu tik župnišča na vrtu imela volkulja celó mlade. Po tem lahko vsakdo sodi, kakšen je bil začetek mojega župnikovanja. Pa to ni bilo še edino: tudi poslopje na Tabru od prvega do poslednjega dela je skoro do čistega bilo shiralo in skapalo, in ni bilo več za rabo.

Farna cerkev — sama na sebi lepa, jajčasta — je bila znotraj vsa marogasta in umazana; streha je bila krita z deskami, pa vsa trohljena in razvotljana, da je skozi njo jako močilo.

Kapela sv. Barbare na pokopališču — mnogo starejša od farne cerkve in še podružnica nekdanje Bloške fare — je stala vsa razdejana, brez oltarja, oken in vrat; služila je le cerkovniku za sušenje perila, za shrambo mrtvaškega orodja, motik, lopat in druge plaže.

Župnišče je bilo zidano in odločeno iz prva za ekspozita, in je bilo majhna, nizka, bregu prislonjena bajtica; imela je na spodnji strani pritlično sobico, klet in kuhinjo, vrh tega pa še tri nizke sobice z majhnimi okenci za stanovanje duhovnikovo; vse pa umazano, temno in mokro.

Ko se je pozneje ekspozitura povzdignila v samostojni vikarijat in ko je došel še kapelan, ostalo je župnišče, kakoršno je bilo poprej. Vikar je moral eno sobico odstopiti kapelanu, in tako je imel le dve mali sobici za stanovanje. V kaki gneči in tesnobi sta oba gospoda duhovnika bivala in v kaki zadregi je bil velikokrat vikar, zlasti kadar je moral prenočevati tujca, lahko si vsakdo misli.

Velikokrat mi je sicer hodilo na misel Ljubljansko moje dosedanje lepo, suho stanovanje, pa tolažil sem se in si rekel, da nisem sam tega kriv, ampak da me je volja božja tu sem privedla. Zraven tega mi je tudi velika udanost in ljubezen ljudstva vzbujala upanje, da se bode sčasoma dalo vse to popraviti in izboljšati. Popravljanje zlasti nekaterih rečij se ni dalo več dolgo odkladati. Ker sem pa videl uboštvo in siročino župljanov, in slišal, s kolikim trpljenjem in s krvavimi žulji si služijo možaki po tujih krajih denarja, nisem se hotel samovoljno lotiti nobenega dela, razven kolikor sem sam s svojimi najetimi delavci mogel storiti. O vseh drugih rečeh sem se posvetoval z županom in z drugimi pametnimi možmi.

XIII. Popravljanje poslopja.

Po sklepu občinskih mož je bilo treba napraviti najprej tvarine — apna in lesa. Naredili so v dolini velikansko apnenico, kakoršne še nisem videl, zvozili apno na Tabor in je ogasili.

Med tem so pa drugi pripravili veliko število desk in jih dovozili. Najeli smo zidarjev in tesarjev, da so farno cerkev prekrili in pobelili. To polepšavanje cerkve je bilo ljudstvu jako všeč, dobilo je okus za snago in čednost, in se čudilo, da je trpelo v hiši božji toliko časa škodo in nesnago. — Tudi v gospodarstvu sem hotel župljanom pokazati vzgled pridnosti. Pri župnišču ni bilo nobenega travnika. Kdor je hotel imeti kravo, moral je ali sena kupiti ali pa senožet vzeti v najem. Prostor okrog Tabra je bil zarasen in stal brez hasni. Zato sem vedno mislil, kako bi ga pripravil v kaki prid. In to se je zgodilo neko suho, toplo zimo. Najel sem delavcev, da so izkopali do čistega vse grmovje in kamenje: naredili so nove široke poti do cerkve in župnišča od vseh strani, obsejali skopani prostor s travuljo in z drugim senom. Pomladi je ves hrib obzelenel, nesnaga mrčesna je izginila, vzrastla je lepa, gosta trava, in pridelali smo obilo domačega sena. Napravili smo tudi nov skedenj, ki ga poprej ni bilo. Po mojem vzgledu je odslej marsikak gospodar tudi svoje njive in senožeti posnažil in poboljšal.

Leta 1836. je tudi tukaj kolera hudo vihrala in v kratkem podavila veliko ljudij, tako, da je bilo pokopališče že premajhno. Naglo je bilo torej treba podaljšati prostor. Poltretji seženj na spodnji strani visoko, deset sežnjev široko, in toliko dolgo škarpo smo morali sezidati. Zraven tega je bilo treba znotranji skalnati prostor štirinajst čevljev globoko izstreljati in zavoziti z novo prstjo. Vse to je bilo veliko in težko delo, pa ljudje so to storili brez gosposke in sile, le na mojo besedo, ročno in radovoljno.

Kapela sv. Barbare pa je stala še razdejana brez koristi — kakor strašilo — na pokopališču. Nisem je mogel več gledati v tem stanu. Skličem soseskine može in jih poprašam, kaj hočejo ž njo storiti: ali jo popraviti, ali pa podreti in s poti spraviti? Vsi pa izrečejo enoglasno, da se mora ohraniti in popraviti.

Da je kapela sv. Barbare veliko starejša od farne cerkve in da je bila podružnica Bloške fare, vidi se po tem, da je bila popolnoma enaka starim Notranjskim podružnicam, namreč majhna, komaj dva sežnja visoka, z lesenim stropom, brez stolpa; le sprednja stena je bila nekoliko višja in imela dve luknji, v katerih sta visela dva zvončka. Prenaredili smo vso; prizidali in vzdignili visoko, obokali, prizidali visok zvonik, visoka okna,

napravili lep nov altar s slikano podobo sv. Barbare, in tako je sedaj krasota Tabra, in zopet se mašuje v njej, sosebno vpričo mrliča.

Ves Tabor je dobil sedaj novo obliko razven župnišča, katero je stalo še kot stara pokveka. Tudi to sem sicer želel prenoviti, pa naveličal sem se bil prenavljanja. Mislil sem torej jenjati in prepustiti to delo svojemu nasledniku. Toda večini faranov to ni bilo prav, želeli so prenoviti tudi župnišče in mi prigovarjali, naj naprosim patrona, da pripomore k stroškom z denarjem, vse drugo pa hočejo storiti sami.

Patron — grajščak Josip Rudež — blaga duša in moj prijatelj, mi obljubi sicer, da bode pripomogel, pa ne pové, kaj in koliko. Pregovorjen od svoje soproge in drugih nasprotnikov ni hotel svojega doneska nikakor naznaniti, zato je sem sklenil vse skupaj pustiti v nemar in si kam drugam pomagati.

Ali ta moj sklep ni obveljal; božja previdnost je drugače sklenila, na kar nisem nikdar mislil. Kakor je bila vsa hiša razdrta, bil je tudi dimnik le za silo, namreč ozka cev, ki je segala komaj čevelj pod streho; snažili so jo s smrekovo vejo po vrhu. Primeri se pa neki dan, da se vnamejo saje v dimniku, in predno zapazi dekla ogenj, že se pokaže plamen pod streho in doseže leseno streho. Le še trenotek zamude, in streha bi bila v plamenu, ž njo vred bi bil pogorel ves Tabor. Po sreči je zagledala dekla nevarnost o pravem času in z vpitjem sklicala mene in učitelja, da sva naglo v kljub strašnemu dimu skočila pod streho, s smrtno nevarnostjo mokro platno zatlačila v dimnik in tako zadušila ogenj.

Ta prigodba me je spravila skoro iz uma; mislil sem, kaj bi bilo počelo revno ljudstvo, ako bi bil ves Tabor pogorel zaradi te napake? To me je vnelo, da sem stopil na noge, napovedal župljanom in patronu, da zapustim župnijo čim najprej mogoče, ako ne prenové župnišča. To moje žuganje je pomagalo. Bali so se tega in sklenili, da sezidajo novo župnišče in sicer brez odloga.

Koliko je patron storil z denarjem in s tvarino, ne vé; vé pa, s kako marljivostjo so moji župljani vozili in delali: v denarjih pa je vsaka hiša le po pet goldinarjev plačala za stroške. Koliko skrbij in težav sem ves ta čas, ko se je vršila stavba, prestal, ne bodem popisoval, saj Bog vé! Zadosti je, če omenim, kar sem rekel škofu, da bi rajši hotel umreti, kakor še katerikoli toliko pretrpeti.

XIV. Moje duhovsko pastirstvo v Loškem Potoku.

Marsikateri bi si lahko mislil, da sem zaradi tolikih skrbij in opravil zanemarjal svoje duhovske dolžnosti. Hvala Bogu, da ne. Znano mi ni, koliko velja pri Bogu moje slabotno delo, vendar lahko rečem, da se nisem še nikjer mučil s toliko gorečnostjo in skrbnostjo, kakor tukaj. Moji predniki so sicer časne reči v nemar puščali, a v duhovnem pastirstvu so bili jako goreči možje in po njih stopinjah sem hotel tudi jaz hoditi.

Dasitudi sem imel vedno duhovnega pomočnika ali kapelana, vendar sem zjutranjo in popoldansko službo božjo opravljal sam, največ spovedoval in bolnikov obhajal, ob nedeljah in praznikih učil po dvakrat branje in skrbel, da se je vsak otrok pred prvim obhajilom dobro podučil v branju in krščanskem nauku.

Tudi na lepo krščansko vedenje odrasle mladosti, sosebno ženskega spola, sem tem bolj pazil, čim večja nevarnost je takrat bila zanjo. Vlada je bila uvedla takrat po mejah posebne straže (Grenzjäger), in Loški Potok je dobil tedaj takih dvaintrideset večinoma nemških potepinov, kateri so ženske zalezovali, kakor volk ovce. Od jeze, da sem ostro zavračal njih razuzdanost, črtili so me potepini in mi žugali, da me ustrelé. Vendar sem obvaroval — do ene — vsa dekleta in vnel posebno gorečnost do božje službe in sv. zakramentov. Ob nedeljah in praznikih je bila cerkev od jutra do večera polna pobožnih vernikov, ki so molili, peli in brali. Krčme so se praznile, grde pregrehe jenjavale, celó pravde in tožbe so se poravnale rajše v župnišču, kakor v pisarnah. Sploh večjega spoštovanja in zaupanja, večje ljubezni do pastirja si skoro nisem mogel želeti.

XV. Prikazen.

Izkusil sem tukaj še druge prigodke, katerih bi ne verjel, če bi se ne bile godile pred mojimi očmi. Popisati hočem tukaj pa le samo naslednjo.¹⁾

¹⁾ Umeva se, da ne zahteva pisatelj več vere za to prigodbo, kakor za druge stvari, katere je popisal. — Uredn.

Zidarski mojster Delronco je popravljaj ob času, ko je zidal naše župnišče, tudi v Ložu mestno podružnico. Njegovi zidarji so stanovali tam v sobah praznega mestnega župnišča, kuhali pa v kleti.

Prigodi se, da gré njih kuhar, ki je bil mlad, še dečko, neki večer kuhat polento. Stopivši v klet zagleda v drugi kleti na vrhu kupa trsâk podobo nekega duhovnika v talarju. Prestrašen pobegne mladi kuhar in hiti tovariše klicat, kateri pa mislijo, da se šali, in ga zapodijo nazaj. Tudi on sam sebi ne verjame in misli, da se mu je le zdelo, gré in ne najde res nikogar. Drugi večer najde kuhar prikazen zopet na tistem mestu, oblečeno v roketu, s štolo in pa z biretom na glavi; zato zopet pobegne. Prisiljen se vrne in ne najde potem nikogar. Tretji dan najde prikazen vso svetlo, zbeži in zažuga, da popusti službo, ako ne gré nihče ž njim v klet. Spremi ga tedaj tovariš, in kuhar mu pokaže prikazen na trskah. Spremljevalec sicer ni videl ničesar, čutil pa nekaj grozovitnega; zato ukaže, naj kuhar vpraša, česa želi prikazen. Na vprašanje reče prikazen kuharju: »Idi v Cerknico in povej moji sestri v župnišču, da naj plača mojstru dvainsedemdeset goldinarjev, v katerih sem se zmotil« — in izgine. (Prikazen je bil pred šestimi tedni pokopani Cerkniski župnik Ausec, kateri je bil z mojstrom v računu navskriž.) Tega naročila se kuhar ni upal nikomur povedati; bal se je natolcevanja, češ, da hoče slepariti; zato je molčal in ostal doma.

Četrti večer pride prikazen v neizrekljivi svetlobi in poprašča dečka, zakaj ni šel na očit sestri? »Bojim se«, pravi ta, »da bi mi nihče ne hotel verjeti.« Prikazen reče: »Kaj tebi mar? Stôri, kar ti rečem!« in izgine.

Drugi dan gré dečko v Cerknico povedat sestri, in ta je bila takoj pripravljena vse poplačati; toda posvetnjaki to zvedó in ji močno branijo, češ, da je to le sleparija Italijanov; dečko je podkupljen od mojstra, kateri hoče po krivi poti iz nje izvleči denarja. Kaj je storila ženska, ne vém.

Primeri se, da spi dečko tisto noč v Cerknici, v hiši mojstrovi, v zakleneni sobi. O polnoči se vzbudi, začuti, da se vrata odpró in nekaj prisope k njegovi postelji. Hipoma ga udari na bok tako močno, da skoči s cela na kvišku, strese se od strahú, ko šiba na vodi, in hoče planiti iz sobe, pa najde vrata zaklenena. Nemara je prikazen s tem dečka hotela zahvaliti za

njegovo pokorščino. Zjutraj naznani domačim ponočno prigodbo, gré v Lož, pové vse tovarišem, ostane sicer še v službi, pa ves izpremenjen, vedno molčeč in zamišljen.

Ta prigodba se razglasi naglo po vsi okolici, pa tudi v Loškem potoku, in napravi veliko govorice. Nekateri so verjeli, nekateri so se norčevali, in imeli vse le za sleparijo Italijanov: dolžili so mojstra, da je kuharja podkupil iz lakomnosti; tako so sodili tudi moji zidarji.

Da bi zvedel kaj trdnejšega, gré v nedeljo moj polir nalašč v Lož in najde vse zidarje z dečkom vred skupaj; pelje jih v krčmo, pokliče bokal vina. Pogovarjajo se, smejajo in šalijo veselo, le kuhar sam na strani sedi molčeč in zamišljen. Kar se nenadoma med pogovorom izgubi iz sobe. Takoj ga pogrešijo, skočijo iz sobe in ga zagledajo na vso moč tekočega proti reki. Mislijo, da se mu je zmešala pamet, vderejo za njim, pa predno ga doidejo, plane dečko v reko. A po sreči prisopejo in ga izvlečejo iz reke, predno se potopi. Nazaj gredoč vprašajo dečka, čemu je to storil? Reče jim: »Dijavel' (satan) mi je ukazal, on hoče imeti sedaj mene namesto rešenega župnika.« Po tem odgovoru slutijo še bolj, da deček nori, in pazijo še skrbnejše nanj.

Proti večeru se napravi moj polir nazaj in na prošnjo kuharjevo privoli, da sme iti čez noč ž njim v Loški Potok. Po polju gredoč se vêde pametno in pripoveduje polirju osodo župnikovo in napade hudobnega duha. A ne prideta še streljaj daleč v gozd, kar se dečko ustavi, obledi, trese se, skriva se za hrbet polirjev in vpije: »Pomagaj, pomagaj! Sem gre.« Polir ni videl nikogar, zato vpraša: »Kdo?« Dečko: »Ali ne vidiš pošasti pred nama?« In pri tej priči začne mahati, otepati in suvati od sebe z vso močjo. Pobegnil bi bil, ako bi ga polir ne bil prijel in obdržal. Po veliki borbi se satan skriva in ko ga dečko več ne vidi, pomiri se in oba gresta dalje. Ali kmalu stopi vrug izza grma in hlastne po njem. Dečko ga sune in skoči na stran, da bi pobegnil; a polir ga je držal trdo. In ta borba se je ponavljala gotovo vsakih petdeset do šestdeset korakov, tako, da si polir — ves spehan in zdelan — ni upal več obdržati dečka. K sreči pride Potočan iz Loža za njima, in na prošnjo polirjevo pomaga še ta reveža riniti naprej. Oba sta se trgala ž njim in dasi je le pičle dve uri hoda iz Loža do Potoške doline, porabila sta celih

pet ur do prve vasi. Tam gredó vsi potni in trudni v krčmo počit se in okrepčat z vinom. Od tam — iz Retja — do Tabra je le dober četrť ure, porabili so pa v vednih borbah debelo uro.

Pripeljan v zidarsko lopo in položen na posteljo miruje dečko le malo časa. Tudi tukaj skoči naglo na kvišku, začne rjoveti, pehati in otepati okrog sebe, in tudi od tod bi bil pobegnul, ako bi ga vseh osem mladih in krepkih zidarjev ne bilo zgrabilo in potlačilo na posteljo. Celo uro se borijo ž njim in nič ne opravijo. Iz strahú, da bi ne poginil, pošljejo po me, naj pridem gledat nevarnega bolnika. Naglo vstanem in grem. Pa kaj vidim? Osem mladeničev, potnih in spehanih, tlači v posteljo neznanega človeka, ki peha, rjove, otepa na vse strani, da odletujejo korenjaki od njega kakor muhe.

Ustrašim se; kaj takega še nisem videl. Nisem vedel, ali je človek ali kaj. Njegovi dolgi lasje so vršeli na kvišku kakor ščetine, debele oči se svetile in strmele enako obdivjanemu volu. Njegov obraz je bil udrt, brez človeške podobe.

»Za Boga, kdo je to?« poprašam zavzet. »To je tisti kuhar, kateremu se je v Ložu prikazoval Cerkníški župnik«, pravi polir. »Kaj mu je, da počenja take burke?« Polir pravi: »Dijavel' ga hoče vzeti.« Jaz: »O, kaj pa da! Ali ne vidite, da nori? Zvezite ga, da vam ne uide!«

Dečko bije čimdalje hujše okrog sebe, zidarje meče v stran, ti ga hočejo držati in se boré ž njim, da curkoma lije pot po njih. Tudi jaz zgrabim njegovo desno roko, pa sune me od sebe, da odletim kot palica; ko pa drugič primem roko, pogleda naglo vame, in ne gane več ž njo; toliko bolj pa maha in suje z levo okrog sebe, vije se in meče od sebe zidarje. Ko vidijo, da nič ne pomaga, začnó moliti in klicati na pomoč Mater Božjo, sv. Antona in vse svetnike; molijo psalma »Miserere, De profundis« in sploh vse, kar so znali na pamet. Prosijo me, naj eksorcizujem obsedenega in izženem vraga. Čeprav nisem verjel, da bi bil obseden, vendar sem molil in ga križal.

Že trpi ta grozna stvar celo uro. Mahoma, kakor bi odrezal, utihne dečko, zvrne se nazaj, glavo na stran, roke padejo po njem — sapa zastane. Vsi mislimo, da umira. Že hočem skočiti po sveto olje, kar odprè oči, pogleda okrog sebe in z

globokim vzdihljejem prosi vode — in potem pije. Vsi pričakujemo molčé, kaj bo sedaj?

Ko začuti pod seboj polno mrčesa, prosi druge postelje, in jaz velim, naj ga nesejo v sobo novega župnišča, kjer je že stala postelja. Tam obstopimo posteljo in ga izprašujemo zastran njegovega silovitega početja?

Ob kratkem omeni prikazen rajnega župnika in njegovo rešenje; potem pa pripoveduje napade satanove, kako je hotel namesto rajnika na vsak način njega imeti in zadaviti. Na moje vprašanje, ali je in zakaj je sedaj satan njega zapustil, reče mi: »V moji največji sili in nevarnosti se je prikazala na nebu neizrekljivo lepa Marija, obdana z veliko družbo svetnikov, in satan me je naglo popustil in — pobegnil, ko jo je zagledal.« Na to utihne, in v hipu se začne preminjati: njegov blede, suhi in črni obraz se nekako napolni in dobi lepo, belordečkasto barvo, lepe, svetle oči plavajo mirno in pohlevno, njegovi dolgi in mehki lasje se zravnajo in padajo lepo po tilniku, s kratka: njegova sedanja podoba ni bila več kakor poprejšnja, ampak mila in prijazna, rekel bi skoro ženska.

Tako leži, zroč v nebo, nekoliko časa mirno, potem vzdigne svojo desnico kvišku in pokaže med prstmi kos molka, katerega ni bil poprej nihče opazil, tudi ne slutil. Dečko ga gleda. Hipno se molek v popolnoma mirni roki zgane in neizrekljivo naglo mahlja semtertje; potem se zopet v hipu ustavi, a spodnji konec se zakrivi kakor trnek in ostane tako zavit nekaj časa.

Vsi navzoči gledamo to prikazen in strmimo. Nihče ni vedel, kako se to godi. Ker sem stal najbližje njega, potegnem dekli svečo iz rok, posvetim prav blizo njegove roke, pogledam natančno in poprašam vse, ali vidijo to prikazen? Vsi zatrdé sicer, da vidijo, nihče pa ne ume, kaj je néki to. Čez nekoliko časa mu pade roka na posteljo, in pokaže se le kos molka, vse drugo je bil izgubil že poprej v bojevanju. Vseh teh prigodb nas je bilo priča enajst oseb in nismo vedeli kaj pomenijo. Trudni popustimo vsi dečka samega v sobi in gremo spat.

Drugo jutro grem zgodaj maševat in najdem dečka že v cerkvi klečečega; molil je. Po maši ga pokličem v svojo sobo k zajtrku, da bi še natančneje pozvedel, ali je v tem dogodku kaj

resnice, ali je le sleparija. Izprašujem ga in zvijam na vse strani, pa ne morem najti nič sumnega.

Tudi zidarji, njegovi rojaki, ki so se prej posmehovali in imeli vse za sleparijo, čudili so se in verjeli, ko so videli njegovo premembo, njegovo prečudno lepo obličje, resnobo in modro vedenje. Vsi so dejali, da se je godilo ž njim nekaj posebnega. In vzamem ga še k obedu, izprašujem po domače in prijazno o raznih rečeh, pa nobene napake nisem mogel zapaziti na dobrem dečku.

Po obedu pustim dečka samega v sobi, grem premišljujoč to zgodbo pred župnišče, in se vsedem pod lipo. Dan je bil gorak, nebo čisto, jasno, živa duša se ni mogla nadejati nič hudega. Slišal sem včasih kakega bedaka, ki se je v jezi rotil: »Naj strela iz jasnega trešči!« — a imel sem to le za prazno frazo; nikdar nisem verjel, da bi to bilo mogoče. Toda namah se zabliška in — trešči. Stresem se in skoro zgrudim. Zmešan sem bil in še nisem vedel, ali je bil res tresk ali kaj drugega. A že zaslišim glas iz Travnika: »Pomagajte! Ogenj, ogenj!« Naglo skočim k cerkovniku povedat in ukazat, naj zvoni. Od tod hitim domov po klobuk. Na domačem pragu pa me sreča dečko in reče: »Ne hodite tjekaj! Saj ne bo gorelo.« »Od kod veš to?« vprašam ga. On pravi: »Angelj je prišel povedat.« In res je tako bilo. Strela je sicer zadela v skedenj, poln sena, odtrgala in raznesla s konca pažnice na vse strani, seno je tlelo in se kadilo čim dalje bolj. Sosed pod škarpo stoječ zagleda dim, skoči na vrh in potlači žrjavico s klobukom. Tudi ta dogodek se mi ni zdel malo čuden. Katera moč je tukaj delovala?

Drugi dan se dečko poslovi od nas, gré v Lož, pobere kopta in se vrne na Laško z namenom, da bi stopil v samostan. Ko so dodelali župnišče, odrinili so tudi zidarji domov in od tedaj ni bilo dlje časa ne duha ne sluha o nobenem.

Še-le čez dve leti, ko sem bil v Postojni, srečam po naključbi na cesti enega izmed tistih zidarjev in ga poprašam, kako je s kuharjem, in kje je? On mi pové to-le:

Kuhar je sicer po velikem prizadevanju vendar-le prišel — v samostan in živi mirno in pobožno. A poslušajte, kako se je satan maščeval nad Janezom-polirjem, kateri je kuharja otel z velikim trpljenjem.

Malo dnij po prihodu na Laško Janez naglo hudo znori, tako, da je hotel vse okrog sebe podušiti in pobiti. Morali so z močnimi verigami zvezanega imeti v sobi zaprtega. Njegovi imoviti stariši so vse počeli, iskali pomoči pri vseh slovečih laških zdravnikih, pa brez uspeha. Tudi so modri zdravniki naravnost trdili, da ta norost ni bolezen sama na sebi, ampak je obsedenost. Zaradi tega so ga stariši vodili tudi po božjih potih, dali ga redovnikom eksorcizirati — pa vse je bilo prazno.

Poslednjič zvedó, da je na Rimskem neki star duhovnik, ki ozdravi vsakega obsedenca. Zato ga peljejo k njemu. In res izžene ta duhovnik hudobnega duha, in Janez pride zdrav in pameten domov. Oče mu izroči svoje posestvo, in sedaj je oženjen, skrben in imovit posestnik, glavar soseske in moder mož, da malo takih.

Po tej zgodbi sem bil prepričan, da dogodba kuharjeva ni bila sleparija, temveč resnična, da je bila poskušnja hudobnega duha, kako bi dobil dušo v svojo oblast. Zato ni zastonj govoril sv. Peter, naj bodemo trezni in čuječi.

Še več drugih čudnih prigodb sem doživel v teh hribovskih krajih, pa kaj bi vse popisaval! Reči moram, da nisem ne prej, ne poznej nikjer užil toliko duhovnega veselja, kakor tukaj. Zlasti, ko je bilo dovršeno župnišče, nisem več mislil in želel seliti se. A zgodilo se je vendar le, da sem se selil.

XVI. Kako sem prišel iz Loškega Potoka.

Tri leta, predno sem zidal župnišče, bil je pri meni korar Jerin in me napravil, da sva šla gledat Postojnsko jamo. Postojna sploh mi je bila malo všeč, da sem nazaj gredé rekel Jerin-u: »Jaz bi tukaj ne hotel biti niti naslikan.« Tudi, ko sem ob razpisu župnije podpisal kurendo, nisem se zmenil za Postojno.

Zadnje dneve pa, ko je bil še čas za prošnjo, pridem neki dan po maši iz zakristije, in k meni stopi trgovka ter pravi: »Gospod, jutri grem v Ljubljano. Če imate kaj poslati ali naročiti, rada vam opravim.« »Ničesar nimam takega«, rečem in stopim v župnišče, ne misleč več na to stvar.

Pri obedu — sam ne vém, kako — pride mi Postojna na misel, in rečem v šali svojemu gosp. kapelanu: »Jera gre v Ljubljano

in mi hoče opraviti, ako bi kaj imel. Prositi bi hotel za Postojno, če ni prepozno.« »O nikar!« pravi gospod, »devet prošnjikov je neki. Vendar, če vi prosite, gotovo jo dobite.« Jaz: »Postojna mi ni mar, le zvedel bi rad, ali me bodo deli v terno.« On: »O, to je gotovo.« Mislil sem pa, da se mi prilizuje in pustil ta pogovor.

Sedaj mi Postojna ni šla več iz mislij; ves popoldan me je nekaj drezalo, naj poskusim, in res — proti večeru se vsedem, spišem prošnjo in pošljem trgovki, da jo nese v škofijo. In glej, že tretji dan pride pismo prijateljevo iz Ljubljane z naznanilom, da je moja prošnja škofa razveselila in da so ukazali deti me v predlogu na prvo mesto. V šali je še pristavil: »Kakor slišim, mislijo škof dekanijo prestaviti v Postojno, Tebe pa storiti dekana. Lej, kakšna sreča te čaka!«

Tega sporočila se sicer nekoliko ustrašim, a zaradi onega pristavka se mi ni zdela ta stvar resnobna, ampak le mala norčija mojega prijatelja. Zato pustim vse v nemar in ne povem živi duši, kaj sem storil.

Ali žal! Čez sedem mesecev pride res nenadoma dekret za Postojno. Bilo mi je hudo, najbolj zaradi ljudstva. Imelo me je rado, res srčno me je ljubilo, in tudi jaz sem imel srce zanj. Slišalo je semtertje sicer že poprej o moji nameri, pa nihče ni hotel verjeti, dokler ni novice potrdil dekanijski pót, ki je dekret prinesel. Vendar še niso ljudje verjeli, temveč prišli me poprašat, ali je res, kar se govori. Ko zaslišijo iz mojih ust, da je res, bilo je vse po župniji poparjeno. Hodili so me prosit, naj jih ne zapustim, obetali so mi vse, kar so mogli, ponujali so se, da gredó prosit zame škofa — tako so me hoteli pridržati. Vse moje pogovarjanje in tolaženje ni moglo pomiriti ljudij. Zato mi je bilo neizrekljivo težko, in rad bi bil dekret nazaj poslal pa — bedak — bal sem se zameriti škofu, zaradi česar sem se pa pozneje kesal sto in stokrat.

Odhoda ne bodem popisaval natančno; ne morem. Le ob kratkem povem glavne stvari.

Pri zadnji moji maši na dan odhoda je bila cerkev natlačena, slišal sem ihtenje. Po zajutru pridem iz župnišča in obuje me množica, joka in podaje roke od vseh strani v poslov. Ko sedem na voz, priklonim se in rečem: »Bog vas obvaruj!«

Tedaj nastane neizrekljiv jok; vse tišči vame, lovi in poljubuje roki; le s prošnjo in silo se rešim, da požene voznik konje. Pa za menoj in pred menoj se vsuje tropa jokajočih in teče do Retij. Tam me ustavi zopet in obsuje na cesti nova množica z jokom. Tudi meni hoče srce počiti v žalosti in britkosti, in komaj jih sprosím, da se umaknejo s poti.

Tolike ljubezni in udanosti ljudstva svojemu dušnemu pastirju si nisem poprej niti mislil. Sedaj spoznam, da je res, kar mi je nekdo rekel, da so veliko močnejše dušne vezi mimo telesnih. Zato je dobrim ovčicam tako britka izguba svojega dušnega pastirja.

XVII. Moja služba v Postojni.

S tužnim srcem se pripeljem proti večeru dné 27. aprila l. 1843. v Postojno. Že na tej poti mi skoro srce upade. Mislim si: »O kak razloček med zjutraj in sedaj! Tam je vse v resnici, v srcu žalovalo, tukaj sicer naznanjujejo zvonovi moj prihod, pa razven šolske mladine in nekaj zijal ni nikogar, ki bi me pozdravljal.« Tudi v župnišču me ni razven štirih učiteljev nihče sprejel in ne pozdravil. Ves tisti večer sem sam prodajal dolgčas.

Pa že prvo noč čutim, da sem na novem svetu. Vso noč so ropotali vozovi, biči pokali, poštni rogovi se glasili. Drugi dan vidim ljudi in tujce iz vseh krajev sveta, razne noše in podobe, slišim mnogotere tuje jezike, da bi bil skoraj dvomil, ali sem v domači ali drugi deželi.

V nedeljo pri instalaciji sem videl, da sem v slovečem trgu, in ne več na kmetih in v hribih. Stopal sem v slovesnem sprevodu med uradniki in gospôdo v natlačeno cerkev. Na pragu me pozdravi šumeča godba s pavkami in trobentami. (Postojna je imela takrat, kakor druga mesta, tudi turško muziko ob večjih slovesnostih pri božji službi.) Imel sem slovesno sv. mašo, pridigo pa Slavinski dekan Jurčič.

Po stari šegi: »Kjer je maša, je tudi kaša« — so bili povabljeni kresijski uradniki in drugi Postojnski gospodje k obedu. Vse je bilo veselo, na videz tudi jaz, v srcu pa ne.

Naslednji dan sem začel pastirovati; skoro sam sem bil, ker katehet Lesjak je imel s štirimi razredi v šolah dovolj opraviti.

Čez tri tedne je bil učitelj četrtega razreda in šolski vodja prestavljen v Celovec, in škof so izročili meni še šolsko voditev.

Ko sem šel v Postojno, začelo se je v njej nekoliko preminjati. Že drugi dan po instalaciji smo poslali stare zvonove župnijske cerkve zvonarju v Ljubljano prelit in smo naročili štiri večje. Ravno tisti čas so tudi škof napovedali birmo v Postojni. Kdo vé, koliko časa so poprej Postojnci želeli in prosili, da bi dobili drugo kapelanijo, pa niso bili uslišani. Da bi ustregel svojim novim župljanom, prosim pismeno škofa, ne le druge kapelanije, temveč tudi, da bi blagoslovili nove zvonove ob birmi v Postojni. Obe prošnji so uslišali škof. Zvedel sem pa kmalu vzroke te postrežnosti.

V nedeljo po blagoslovljenju zvonov in po birmi ostanejo škof čez noč še pri meni in mi velé proti večeru, naj grem z njimi na sprehod. Med potjo mi naznanijo, da so primorani predstaviti dekanijo v Postojno zaradi oslabelosti starega dekana in da hočejo mene storiti dekana. Ustrašim se in se branim na vso moč. Škof poslušajo mirno moje ugovore in potem obrnejo pogovor na druge reči. Mislil sem, da sem rešen.

Čez tri dni potem pa dobim dekret, da sem dekan, in naznanilo, da je ustanovljena tudi druga kapelanija, na katero pride mladi gosp. Jož. Golob. Vsem je bilo ustrezno, le meni ne; tudi nisem dobil dekanijskih spisov, zaradi česar so bila moja dekanijska opravila zlasti iz prvega jako težavna.

XVIII. Postojna v dušnopastirskih rečeh.

Postojna je bila pred malo leti ekspozitura Slavinske župnije z enim duhovnikom in prav pičlimi dohodki. Duhovnik je imel žitno bero od zemljakov v štirih vaseh, oficijature ali obli-gatne maše, domačo štolo, en travnik in zelnik, in tu pa tam je dobil kak prostovoljni dar. Imel je za stanovanje majhno, za enega človeka primerjeno hišico s štirimi malimi sobicami brez drugega poslopja.

Pozneje so naredili iz ekspoziture župnijo z enim kapelanom. Ekspozit ni dobil nobenega poboljška, kakor novo ime župnik, vse drugo je ostalo kakor poprej. Kapelan je dobil tudi

svojo hišico z dvema sobicama. Ob teh pičlih prihodkih so morali ekspoziti, zlasti zaradi velike, jako rabljene ceste živeti skromno in varčno: tako pa tudi župniki, ako niso imeli svojega očetovskega imetja.

Meni ni bilo v Postojni postlano na rožicah. Imel sem dekanijo in dva kapelana, a gmotne razmere so bile take tudi sedaj, kakoršne so bile nekdanj. Po tem lahko vsakdo sodi, da sem z večjo častjo prejel le več skrbi in dela. Zlasti me je v zadrego spravil drugi kapelan. Župljani so bili obljubili, da mu preskrbé stanovanje, pa niso storili. Prišel je kapelan in hoteli so mu dati sobo v neki gostilnici. A tega nisem hotel in mogel nikakor ne dovoliti. Dal sem mu tedaj stanovanje v župnišču, in tako so meni ostale le tri majhne sobice.

Moja zadovoljnost se je izprva jako krhala tudi zaradi značaja ljudstva. Zdelo se mi je ljudstvo dokaj spačeno in ošabno, sosebno pa udano plesu, šalam, smehu in veseliam. Govorjenje, hoja, noša — vse je kazalo, da sem prišel med preveč posvetne ljudi, zato sem začel vse te napake, sosebno pa plese in shode mladine obojnega spola ostro grajati, ustavljati in zatirati; opravil pa nisem nič. Samo čudili in smejali so se mi mladi in stari, češ, čemu ustavljam in prepovedujem nedolžno veselje.

Še-le neki star, sloveč mož mi je zbrisal oči, da sem dobil boljše pojme, in jel tudi drugače ravnati. Bila je pa ta-le prilika:

Ključar Starovaške podružnice, stari oče Dekleva, pride me prosit, da bi oznanil prihodnjo nedeljo pri njih podružnici opravilo (patrocinium). Obljubim mu, a le s tem pogojem, da v vasi ne bode plesa. A sedaj se splete med nama besedovanje. On pravi: »Ma, tega ne obljubim!« Jaz: »Če vi ne obljubite, pa jaz tudi ne!« On se nasmeje in reče: »E — plesali so pred nami, plesali bodo za nami.« Jaz: »Res je, greh so delali pred nami, greh bodo delali za nami. Po vaših mislih torej ni potreba greha prepovedovati?« On: »Po moji vednosti se na našem plesišču ne godi nič kaj pregrešnega.« Jaz: »Ali bi hoteli vi za tiste grehe odgovarjati pred Bogom?« On: »Ma, zakaj neki ne?« Jaz: »Za Boga! kakšna mora li vaša vest biti?« On: »Mislim, da dobra. Če pa meni ne verjamete, pridite sami na plesišče in se prepričajte, da se ne godi nič pregrešnega.« Jaz: »Prav! Jaz

pridem, če me ne ovadite.« On je bil pošten mož: »Náte mojo roko!« reče, »da nikomur ne bodem povedal.«

V nedeljo po večernicah grem skrivaj, kjer se me nihče ni mogel nadejati, pridem za vasjo, zadenem po naključbi prav hišo plesišča in stopim vanjo. In kaj najdem?

Spola ločena, mirno sedé vsi na klopi; dečko pa na mizi citra in v sredi sobe se suče par, ne zmeneč se za moj prihod, ko vsi drugi vstanejo. »Veliki fant« me sprejme, posadi za mizo zraven bokala vina, pogovarja se z menoj in mi ponuja piti. Ko jenjata plesalca, vsedeta se vsak k svojemu spolu, in druga dva nastopita; tako je šlo z vrstjo zaporedoma pošteno naprej. Videl sem, da je govoril ključar prav.

Enako vedenje sem videl binkoštni ponedeljek tudi v jami, kjer pleše po štirideset do petdeset in še več parov, smeje se in šali. Ko pa počí topič v znamenje, da je konec slovesnosti, tedaj šinejo plesalci narazen, in vsi gredó po spolih ločeni proti domu. Po tej poskušnji nisem nič več mislil slabo. S tem pa nečem reči, da bi pri vsem tem ne bilo nikake nevarnosti in da bi ples bil dobra stvar. Bog ne daj! Modri duhovni pastir se mora ozirati tudi na navade; kdor zahteva preveč, ne doseže ničesar.

Zastran deklet, ki so priljudne, šaljive in na videz priliznene, moram pripoznati, da jako skrbé za svojo poštenost. Odločno hočejo ali device ostati, ali pa device stopiti v zakon. Z vojaki, s tujci ali zapeljivci se pečajo jako redko; če pa katera pade, osramoti se in izgubi za vselej čast in veljavo. Zato je neke vrste domačih otrók jako malo. Kolikor pa je nezakonskih mater, te so večinoma iz drugih krajev, zlasti take, ki so na potovanju v Trst.

Ponočevanja, vriskanja, ponočnega vasovanja z ženskim spolom je malokdaj slišati. Mladeniči (fantje) se drug drugega zvesto opazujejo. Gorjé mu, kdor se s katero pregreši. On je zavržen in izgubi vse fantovske pravice, kar spričuje ta-le prigodba:

Po stari navadi se snidejo na novega leta dan fantje vsake soseske in izvolijo iz svoje družbe glavarja ali »velikega fanta«. Njegova dolžnost je, da varuje fantovske pravice, nerodnosti pa odvrtačuje. Dasi sem bil v Postojni že dve leti župnik, vendar nisem še nič slišal o tej hvalevredni šegi.

Neki dan pa prideta pred oznanjenim izpraševanjem dva fanta k meni v sobo in pravita: »Gospod, sedaj pride z nami k izpraševanju tudi dečko, ki je po naših fantovskih postavah izgubil pravico družiti se z nami.« »Ali je domačin ali tujec?« vprašam. »Domačin je sicer«, pravita, »pregrešil pa se je nespodobno in izgubil torej pravico družiti se z nami.« Jaz: »Če je pa taka, pa bodi! Le ostanite tudi zanaprej zvesti svojim postavam! Kadar pride, pokažite mi ga!«

Ko pridem v izpraševalno sobo, stopi za menoj tudi grešnik. »Veliki fant« pa vstane, pokaže ga s prstom in reče: »Ta-le je.« Obrnen proti njemu rečem: »Priatelj, znane so tudi tebi vaše fantovske postave, katere jaz pohvalim z veseljem. Ti si jih prelomil in zapravljal fantovske pravice. Stopi torej sedaj vèn in pridi potem, ko ti odidejo, nazaj!« Brez izgovora se ponižno prikloni, gré in pride po izpraševanju k meni. Vprašam sedaj: Ali se nahaja kje na Kranjskem tako vrla mladina?

Ne morem sicer tajiti, da imajo tudi Notranjci svoje napake in take razvade, katerih ni drugodi na Kranjskem (da bi le res ne bilo!) n. pr. da niso preveč vneti za molitev, da ne silijo preveč k izpovednici, da pridejo za mašnikom v cerkev in šinejo po križu mašnikovem iz cerkve itd., pa védejo se mirno in spodobno, kakor malokje na Kranjskem.

Dasi so gmotne razmere v Postojni revne in je treba skrbno paziti, da se živi brez dolga, vendar se nisem nikdar pritoževal zastran tega. Bolj me je pa žulilo in velikokrat v zadrego pripravljalo slabo in tesno stanovanje. V dekanijsko župnišče so prihajali pogostoma revni in tuji popotniki, zlasti duhovniki in redovniki, ter pri meni prenočevali. In prav to prenočevanje mi je bilo večkrat dosti težavno. Zaradi tega in zaradi drugega kapelana je kazalo sedaj zidati novo župnišče, pa zaradi svoje izkušnje sem se tega dela bal malo manj ko smrti. Da bi odšel tem težavam, prosil sem za dve takrat razpisani duhovniji, in sicer za Cerkljansko in za Krško. Pri nobeni pa me niso deli v terno; tako sem videl, da je božja volja, naj še ostanem v Postojni.

Lotil sem se torej prigovarjati in pisariti zastran novega župnišča na vse strani, pa nihče se ni hotel zmeniti, ne župljani, ne patron. Moral sem torej resnobno in trdo stopiti na noge. Dve leti smo pisali in se bojevali — poslednjič je hotel inženir

— menda pregovorjen — osnovati majhno pokveko. A to sem jaz odločno zavrgel, in tako je odjenjal. Župnišče je bilo obrisano po mojem svētu in načrtu. Delati ga pa nisem mogel, zakaj, predno je prišla pomlad, poklicala me je božja previdnost na drugo, še težjo službo.

XIX. Moj poklic v Stare Loke.

V adventu l. 1846 je umrl Jakob Dolenc, Starološki župnik in dekan, v 48. letu svoje starosti, in oglasilo se je enajst starih, večinoma veljavnih prosilcev za to faro. Meni še celó mar ni bilo sploh prositi za-njo. Deset dnij po pretekli kompetenciji mi piše veljaven prijatelj iz Ljubljane, da naj ročno pošljem prošnjo za Starološko faro v škofijo; škof me želi tam imeti. Précej se vsedem in mu odpišem, da v Loko ne grem. Drugi dan dobim zopet pismo, češ, da naj se ne branim take ponudbe. Ročno zopet odgovorim, da Loke in dekanije sploh nečem. Tretji dan mi piše tretjič in zaroti, da naj se ne branim najlepše fare in naj pomislim, da volja škofova je volja božja. Če je tako, mislim si, ne bom se ustavljal volji božji, in pošljem prošnjo.

Dné 14. sušca l. 1847 dobim dekret in kmalu se peljem pogledat Loko. Pa že po kratkem ogledu vidim, da pridem z dežja pod kap. Prepozno je bilo kremžiti in pačiti se; moral sem se pripravljati na odhod. Dné 23. malega travna se poslovim in odrinem iz Postojne, spremljan od gospôde do Planine; zvečer pridem v Ljubljano.

Drugo jutro smo bili štirje župniki (tudi Krški in Cerkljanski) umeščeni. Ko smo se zahvalili škofu, pridrži me še pri sebi in me vpraša, ali sem se res branil Stare Loke? »Res«, pravim, »zakaj ne razumem tega poklica. Pri Cerkljah in Krški fari še v terni nisem bil, semkaj pa sem najmlajši poklican: ne vem, kaj pomeni.« — Škof reče: »V Stari Loki je cerkev in vse drugo postarano in zanemarjeno, da je groza. V Loškem Potoku ste vse prenovili; želim, da bi tudi tukaj to storili.« Jaz: »Ali se spominjate, kaj sem rekel, da raji umrjem, kakor še katerikrat toliko trpim?« Škof se prijazno namuza ter pravi: »Bo že šlo, že, saj ste zmožni, le poprimite se!« »Zdaj ni drugače«, pravim, »poskušal bom. Če pojde, je prav, če pa ne pojde, ne bom jaz kriv!« Potem se poklonim in odidem.

XX. Moj prihod v Staro Loko.

Starološka fara je bila jako sloveča, med prvimi v škofiji. Marsikak star veljak mi je zavidal, da sem jo mladenič dobil; pa tudi sam sem mislil, Bog vé, na kako stopinjo me je škof povzdignil in s kako srečo obdaroval! Ali — bedak! — v kratkem sem izkušal svojo zmoto in spoznal, da sem le v križe in težave prišel. Ne lastna hvala ali kak drug sebičen namen je obudil v meni sklep, da popišem svojo usodo na tej fari, temveč le pokazati hočem, kako čudno vodi človeka previdnost božja in ga podpira, da zvrši, za kar ga je izvolila.

V saboto dné 24. aprila proti večeru se pripeljem na faro, pričakovan in sprejet od velike trope ljudij. Z voza stopivši grem prvič naravnost v cerkev počastit svojega Gospoda, in za menoj se vsuje vsa množica. Pred oltarjem klečečega me napade hipoma grozovita bridkost, kakoršne vse žive dni nisem izkusil; srce mi začne silno razbijati, solze se mi vlijejo po licih curkoma, tema se mi dela pred očmi in tresem se na vseh udih. — Tlačim, premagujem in zakrivam čutila, kolikor mogoče, pa vse nič ne izdá.

Za Boga! mislim si, kaj le to pomeni? Ali me hoče mrtvoud zadeti, ali me pričakuje kaka druga nesreča, ali kaj? Duh je slutil nekaj hudega, pa ni vedel, kaj. O, pač je dobro, da človek prihodnosti ne vidi, sicer bi bil jaz vstal in šel ne v župnišče, temveč naravnost na voz in obrnil hrbet — Stari Loki! Poznejša izkušnja me je poučila, da moja čutila niso bila prazni pomisleki. V župnišče so me spremili Loški duhovniki, poslovali se od mene in šli naglo v spovednice. Ostal sem sam v praznih sobah, zakaj do malega sem bil prodal v Postojni vso hišno opravo.

Drugi dan je bila nedelja, patronsko opravilo sv. Jurija in moje vmeščevanje. K tej niso mogli priti duhovniki zaradi svetega leta, toliko več je pa privrelo ljudstva.

Imel sem vse duhovno opravilo in tudi pridigo sam. Napovedal sem faranom, kaj jim želim biti in kaj od njih pričakujem. Vsa fara je bila vesela, vesel tudi jaz cel tisti dan, toda žal, skoro edini veseli moj dan v Loki. Že drugi dan, česar bi se nikdar ne bil nadejal, vrgel je nekdo prvo kapljo grenkosti v kupico veselja in mi jo dal piti. Moj bližnji duhovni sosed namreč mi je pisal očitajoč, da sem pri včerajšnjem obedu stare vpokojene

župnike posadil na prve sedeže, njega pa za njimi posadil, in pristavil, če bom tako delal, bom težko izhajal. *Initium malorum* — začetek zla.

Drugi dan grem ogledat farna poslopja in najdem skoraj vse razdejano in zanemarjeno. Zvem, da se razven župnika Jereba, kateri je z velikimi težavami kaplanijo, pôde in hleve prenovil, ni nihče dotaknil kdo vé koliko let najmanjše reči, dasi tudi je vsak župnik dolžan vsako leto iz farnih prihodkov na popravila porabiti šestdeset goldinarjev.

Moj sprednik, gosp. Doleneč, sicer skrben in vesten duhovnik, ni izdal vseh osem let na popravila niti solda; pač je pripravljaval več let škopo in mislil na pomlad vse poslopje prekriti s škopo; toda smrt ga je prehitela in njegova sestra — glavni dedič — je prodala škopo in pustila strehe v nemar. In da bi ne bila prisiljena izpolniti svoje dolžnosti, skrila se je za hrbet kresijskega inženirja in ga pridobila z denarjem. Delali so pa tako-le:

Že tretji dan po mojem prihodu prihité inženir, ona in njen mož presodit poslopja. Tudi jaz hočem z njimi iti in pregledati. Inženir me pa ustavi in reče, da poslopja presojsati je njegova reč, moja pa le podpisati zapisnik. Vidim, da je podkupljen, pa jaz sem hotel ptička ujeti; stisnem mu mimogredé bankovec v pest, katerega ročno v žep vtakne in odide. Sedaj pustim, da vsi trije gredó in ogledajo, mislim si pa svoje.

V kratkem pridejo nazaj in četudi povabljeni, nečejo pri meni pri obedu ostati, marveč gredó v krčmo z oblubo, da mi prinesó zapisnik podpisat. Še le proti večeru ga pošlje z naročilom, naj ga naglo podpišem, ker se mu mudi v Ljubljano. Zapisnik vtaknem v žep in dam inženirju povedati, da nisem vaje mačke kupovati v žaklju, poprej se hočem prepričati, ali se zapisnik vjema s stanjem poslopja ali ne. Vem, kje je Ljubljana in kje kresija! Kadar pregledam, pravim, hočem naglo podpisati in zapisnik poslati v Ljubljano.

Res je bilo, kar sem slutil. Vse strehe so skapale in bile raztrgane, povsodi so pretekale, znamenja luž so se videla na podih in pod streho, zapisnik pa je pričal, da je vse poslopje v dobrem stanu, da dediča — namesto 300 goldinarjev, ne zadene drugega, kakor, da popravi konjske pôde, kar je bilo cenjeno na štirinajst goldinarjev.

Poznal sem zvijače takih ljudij sicer že od poprej, ali kaj takega bi se vendar ne bil nadejal. Toliko popravil imeti takoj v začetku brez zadolženja in užitka le zaradi malopridnih ljudij, to mi je bilo prehudo. Nevoljen hitim najpoprej na grad poprašat oskrbnika, kateri je v imenu patrona bil pričujoč pri komisiji, ali je res poslopje v takem stanu, kakor se včerajšnji, tudi od njega podpisani zapisnik glasi? Ustraši se me, ko vidi, da nisem ne bedak, ne strahopetec! — Še bolj pa se ustraši, ko vidi mojo nevoljo in sliši moje žuganje, da grem naravnost v Ljubljano tožit krivičnega inženirja in tirjat nepristransko komisijo. Začne me torej pogovarjati in prositi, da naj ne grem in tudi ne pišem, temveč pustim njemu, da piše inženirju, kar tudi privolim.

Na to prihiti tretji dan inženir sam iz Ljubljane k meni v župnišče, ne potrka, ampak odpre vrata na stežaj, postoji na pragu in zaupije po živinsko: »Was wollen Sie? — Kaj hočete?« in me gleda grdo, kakor pošast; mislil me je s tem menda ugnati v kozji rog.

Tudi v meni se vname togota. Nekoliko časa ga molče gledam, potem pa, da bi potlačil njegovo mogočnost, poskočim kakor blisek na noge, stol zleti od mene po sobi in zaderem se kakor lev: »Sie impertinenter Sch . . . ! Wie getrauen Sie sich auf diese Art ein ehrliches Haus zu betreten? Sind Sie ein kaiserlicher Beamte? Ein gebildeter, rechtschaffener Herr? — Vi nesramni p, kako se drznete na tak način priti v pošteno hišo? Ali ste Vi mar cesarsk uradnik? olikan in pošten gospod?« — Se vé, kaj takega se mogočni birokrat ni nadejal! — Srce mu upade, ko vidi, da z grdo nič ne opravi, tolaži me in reče: »Seien Sie ruhig und sagen Sie mir, was Sie doch wünschen? — Pomirite se in mi povejte, kaj želite?« — Tudi jaz odjenjam in ga vprašam: »Ali je res poslopje tako, kakor govori Vaš zapisnik?« Slaba vest mu sapo zapre in na to nič ne odgovori, temveč le reče: »Pojte z menoj in pokažite mi napake!« — »Ne grem«, pravim, »če nisem bil prej potreben, tudi sedaj nisem!« — In gre sam ogledovat.

Drugi zapisnik je govoril vse drugače; obsodil je dediča, da popravi vse strehe iz zapuščine, in zato ga podpišem tudi jaz. Kaj je inženir potem storil, nisem mogel zvedeti. Čakal sem več

časa popravljanja, ker ga pa od nikoder ni bilo, moral sem, da se še večja škoda ni godila, poslednjič vse sam popraviti in plačati.

Ali med tem časom pride tudi še drugi stiskalec.

Kameralka mi pošlje dopis, da naj znesek farne takse (Pfründenverleihungs-Taxe) s 575 gld. plačam v dvanajsterih mesečnih obrokih. Tolikošni znesek se mi je zdel čuden, ker so moji predniki plačevali k večjemu le po 200 gld.; mislil sem, da je to le kaka pomota; zato rekuriram in prosim, naj se taksa odloči po meri prihodkov in plačilo obrokov privoli na dve leti. Ali kaj storé? Ne da bi znižali takso, še povikšajo jo za 60 gld. in plačilo odločenih obrokov tirjajo z žuganjem rubežni. Vzroka tega ravnanja takrat še nihče ni vedel, zvedel se je pa v kratkem, v nekaterih mesecih.

XXI. Prenovljenje župnišča.

Župnišče v Stari Loki je samo na sebi prostorna in pripravna hiša, bilo je pa kdo vé koliko let vse zanemarjeno in zamazano. Čudim se, kako so mogli moji predniki, ko so bili med njimi tudi prav izvrstni gospodje, trpeti toliko nesnage in napak. Vse popisati bilo bi predolgo, nekoliko pa hočem vendar le omeniti, da se bo videlo, v kakšne težave sem prišel.

Župnišče je bilo tako-le:

Spodnja veža je bila z debelimi krogliami tlakana, krogel je semtertje manjkalo, zato je bilo treba skrbno gledati, da se ni človek nad luknjami izpodtaknil in padel. Na desni strani zraven vežnih vrat je bila globoko v zemljo izvrtana vinska klet, od tega naprej je bila stara družinska soba, prostorna sicer, pa polna stenic, ščurkov, mišij in drugega mrčesa; na levi roki sta bili dve jedilni shrambi in zraven dve kleti za kisál in krompir. Odtodi se je šlo po temnih stopnicah na srednji prostorni hodnik ali prvo nadstropje; na vsaki strani sta bili po dve gosposki sobi z nizkimi vratmi, v desnem kotu pa vsa zakajena črna kuhinja. Po hodniku so bile ob zidu razstavljene kuhinjske omare, škač, žličniki, skledniki in več druge take šare. Hodnik je bil z opeko tlakan, pa ves luknjast in izhojen.

Iz tega nadstropja so bile napravljene slabe temne stopnice na izbo ali podstreho. Groza je obšla vsakoga, kateri je prišel na izbo!

Streha je bila z deskami krita, vsa strgana in votla; o deževju je v sobe zatekalo, in moral sem nad posteljo razpenjati dežnik. Namestu dimnikov so stale nad pečmi po poldrugi čevelj visoke luknje ali duški, po katerih se je dim pod streho valil in se lesenine prijemal; zatorej je bilo vse znotranje podstrešje zakajeno, črno in s sajami prepreženo; sevé, tudi vse v največji nevarnosti zaradi ognja!

Pod izbo so bile na koncih župnišča napravljene in le z deskami zapažene žitne kašče s slabim zaporom. V sredi med kaščami so stale tri stare velike omare, natlačene s starimi pismi ali listinami in vsakatero drugo plažo.

Mišij, podgan, netopirjev, moljev in drugega mrčesa je vse mrgolelo pod streho. Golazen je pod podom ali v špranjah in luknjah tičala skrita, glodala pode, klestila in pridila žito in se po noči in po dnevu preganjala, ropotala in nam kratila spanje.

Da v takem, nesnage in škode polnem stanovanju ni bilo mogoče prebivati, umeva se lahko samo ob sebi; sklenil sem torej, najprej župnišče v red dejati, golazen zatreti, nevarnost ognja odvrniti. Pišem torej po inženirja v Kranj, da bi spričal potrebo prenovljenja in presodil stroške. Ko to stori, pošljem vse v kresijo in prosim privoljenja, porabiti cerkvenih denarjev, kolikor jih je bilo v skrinjici. Ali kaj stori kresija? — Blezo iz nagajivosti, da sem se bil o svojem prihodu pregrešil nad inženirjem, prepovedó mi dotakniti se gotovine in privolé le nekak lavdemij, ki je bil že čez trideset let v pravdi, da ga smem iztirjati in ga porabiti, kar je bilo toliko, kakor nič.

Ta birokratska razsodba me pa nič ne ostraši. Župnišče, mislim si, mora biti na vsak način popravljeno, naj reče kresija, kar hoče. Oznamim torej s prižnice župljanom slabost in nevarnost župnišča in potrebo, da se prenovi; poprosim, naj darujejo in pripeljejo prostovoljno kako strešnjo ali tram za nov oder pod streho. In res so napeljali lesa velike kupe, in začeli smo delati.

Najel sem zidarjev in tesarjev, vzdignili smo hišo za štiri čevlje, napravili nov oder pod streho, pokrili ga z opeko in vse dimnike izpeljali izpod strehe; sezidali smo pod streho novo žitnico s predali. Iz stare »hišterne« se je naredila kuhinja z jedilno shrambo, iz prejšnjih jedilnih shramb pa hišterna z dvema sobama; iz stare kuhinje sem napravil trden arhiv, polovico hodnika

pregradil in napravil novo vstopno sobo, da se z enim ključem sedaj lahko zapró štiri vrata. Tako je sedaj še z novim spodnjim tlakom vse župnišče predelano, bolj pripravno, ognja varno, brez podgan, mišij in mrčesa, sploh tudi mirno in snažno.

Stroške sem plačal nekoliko iz svojega, drugo pa s cerkvenim denarjem, katerega sevė v denarnici ni bilo zadosti. Da me je pa podpirala božja roka, sklepam iz tega, ker v najhujši stiski mi prinese in vrne nenadoma neki dolžnik cerkveno glavnico 500 gld. Škof mi odsvetuje brez privoljenja gosposke s to glavnico izplačati stroške; vendar sem s temi denarji plačal, kresiji pa naznanil, da cerkvi je vse eno, ali naj plača s tem ali drugim denarjem, in je potrdila. Veselila me je najbolj trdna žitnica, toda žal, ne dolgo.

XXII. Farni prihodki.

Starološka duhovnija je imela z drugimi starimi duhovnijami grajščinske pravice, namreč svoje kmete, desetino itd. Njeni patron, Loška grajščina, jo je bila s posebnimi dobrotami obdarovala in odločila namestu zemljišča iz svoje lastne grajščinske žitnice žitni deputat: 96 mernikov pšenice in 52 mernikov rži in desetino v pridelkih. Kot desetinsko polje je dobilo župnišče razven dveh vasij, Dorfarjev in Gorenje vasi, vse bližnje polje »Ošter in Vešterfeld«, in desetino v natori pobiralo od vseh pridelkov; zbok obilnega snopja je imelo župnišče tri kozolce, doma, na »gmajni« in na Ošterfeldu, dva poda in več drugega poslopja, in vendar je velikokrat vsega zmanjkovalo. Dasitudi je bilo župnišče z žitom in drugimi pridelki obilno obdarovano, in je poslov in delavcev potrebovalo le malo, ni imelo, razven 200 gold. miznine, proste kaplanske hrane in 60 gld. za popravo poslopja, skoraj nobenih gotovih davkov in odhodkov, kolikor jaz vem; s takimi dobrotami ni bilo v naši škofiji nobene druge fare.

Ker sem napolnil že prvo jesen s pridelki svoje shrambe, pa tudi nekoliko z denarji svojo lačno denarnico, dobil sem že upanje, da bom z naloženo takso shajal, nekoliko svojih dolgov poplačal in zanaprej lahko živel in delal. Ali žal, vse to moje upanje je splavalo kmalu po vodi.

Predno pa dalje popisujem svojo usodo, hočem poprej nekoliko omeniti še o Ločanih tistega časa.

Kdor pozna ali je izkusil notranjske kraje, videl gole skalnate hribe, občutil hude vetrove in nevihte in mrzlo burjo, in pride od tam v Loške kraje, zagleda obraseno hribovje, lepe ravnine in rodovitno polje, misli, da je enako Izraelcem prišel iz puste Arabije v obljubljeni Palestini. Ko sem prvič zagledal Loško okolico, poskakovalo je od veselja moje srce, in sem se srečnega štel, da sem bil v tak rajski kraj prestavljen.

Kakor pa ni vse zlato, kar se sveti, tako se moti vsakdo, kdor po vnanjem sodi nevidne reči, sosebnost duhovniki, kateri pričakujejo od vnanjih okoliščin, od lepih krajev in obilnih prihodkov svojo srečo. Da ne vnanje reči, ampak edino le ljudstvo dela duhovnika zadovoljnega ali nezadovoljnega, srečnega ali nesrečnega, imam sam nad seboj spričevanje in prepričal bom tudi druge.

Ljudstvo je sicer povsodi enako; povsodi so hudobni med dobrimi, pobožni med nepobožnimi; ali v nekaterih razmerah je vendar velik razloček med ljudstvom in krajem, in je tudi med Ločani in Notranjci. Tako n. pr. sem bil v Postojni vaju, da me je ljudstvo zelo spoštovalo: tam me je vsak človek, odrasel in otrok pozdravil z besedo in s poklonom: »Dobro jutro, dober dan ali dober večer, hvaljen bodi Jezus Kristus« itd. V Loki nisem iz prvega tega slišal ali izkusil, marveč vsak je šel le molčé, potuhnjeno, v tla ali na stran zroč mimo mene, in se je klobuka le malo ali pa nič dotaknil.

Mislil sem v začetku, da se me ne upajo pozdravljati, kot neznanega, ali iz boječnosti ali kaj takega (nedolžnega); kmalu pa sem izkusil, da tako ravnajo le iz napuha ali iz surovosti. Bil sem tudi na Dolenjskem in ne le na Notranjskem v duhovski službi, izkusil sem tudi tam marsikako napako, sosebnost pri odrasli moški mladini, ali nikjer nisem našel take surovosti, predrznosti in razbrzdčnosti, kakoršna je bila takrat v Loki. Vse popisati bi bilo preveč, nekoliko pa hočem omenjati, da boste videli mojo usodo.

Povsodi so sicer med dečki kaki malopridni potepuhi, ki sosedom ali drugim nagajajo in delajo bridkosti; tukaj so bili skoraj vsi enako nič prida, kar se je že nad njihovim pogledom videlo, ker poštenega človeka, zlasti tujega, naj je bil gosposki ali kmetovski, ni se upal nobeden naravnost pogledati ali pohlevno ž njim govoriti. Zvečer se je komaj mrak storil, že se je slišalo

na polju, po vaseh, ali po potih vriskanje in petje ali tuljenje v znamenje, da se ura ponočnjakov približuje. Mirni sosodje so se začeli zaradi lastne izkušnje spravljati s polja proti domu in zapirati se v svoje hiše; tujci so hiteli nazaj, zakaj skozi vas ali po cesti po noči se voziti ni bilo varno, da bi iz kakega kota ali izza vogla ne priletel kak kamen ali poleno v hrbet ali na voz, kar je že marsikdo, pa tudi jaz iz Kranja gredoč, poskusil, ko je kamen izza vogla hiše v kočijo priletel; zvedel sem bil, kdo je to storil, pa mu tudi hudo prigreval.

Posebno nemirni in nevarni so bili sabotni in nedeljski večeri in noči. Tistikrat so ponočnjaki najhujše razgrajali, kričali, prepevali, preklinjali, pod okni klafali, plotove podirali, pijančevali, besedovali se, preteпали, bili ali pobijali. V Loki je bilo takrat vsako leto največ pobitih. — Gorjé mu, kdor je svaril ali gosposki tožil! Tudi duhovniku ni bilo varno, javno svariti ali zavračati. Primerilo se je, da je kapelan s prižnice svaril in očital ponočnjakom nerodnosti, in zgodilo se je, da so se predrznili celó pod kaplanijo po noči razsajati, klafati in nesramne pesmi peti itd. — Sicer sta se oba moja prednika, gosp. Jereb in Doleneč, veliko mučila, da bi bila ugnala in ukrotila ponočnjake, pa vse njuno prizadevanje ni bilo ne le zaman, ampak zaradi nerodnosti potepuhov sta oba izgubila življenje.

Jereb, zelo goreč dušni pastir, je pri izpraševanju Žabniških fantov očital malopridnim njih hudobije; namesto kesanja so njegovo grajo le zasmehovali in zaničevali, kar ga je tako v srce zbódló, da se je pred njimi od mrtvouda zadet zgrudil in že drugi dan v nezavednosti umrl.

Enako se je godilo tudi Dolencu. — Bilo je med večerjo, ko je zlezal neki bližnji potepuh z namenom, da bi kradel, po lestvi pri oknu v kaplansko sobo. Ko ga je hlapec zapazil in izdal, pobegnil je naglo, v naglici pa popustil v sobi svojo kapico. Da bi zvedeli tata, vzame Doleneč kapico, gre ž njo od hiše do hiše po vasi, popraševaje, čegava je? Nihče pa si ni upal hudodelnika ovaditi. Doleneč pride premrazen nazaj, zboli in v kratkem umrje.

Ko sem videl in zvedel take žalostne prigodbe, prigrevalo je jako mojemu srcu in delalo težke skrbi; pa vse to je bil še le začetek zlá, ki se je začelo snovati.

XXIII. Leto 1848.

Že je šlo prvo leto h koncu. Da bi me ne zadela zažugana kazen rubežni, izkušal sem obroke farne takse zvesto plačevati; da si še zadnji obrok z glave snamem, vzamem prvega sušca štirideset tolarjev — bili so dedšina po mojem očetu — in jih nesem v Ljubljano plačat, da bi bil brez skrbi.

Davkar sicer vzame denar, pa se smeje in šali, čemu se mi mudi in tako naglo skrbim za plačilo, ker ni take sile; menda je vedel, kaj se približuje.

Čez štirinajst dnij se vname v Beču upor in se hipoma razširi po vsi Avstriji do najvišje bajte v hribih in raztrga vse stare vezi; gosposka izgubi vso moč in veljavo, grajščine svoje pravice, desetino in druge dobrote, s tem vred splavajo tudi vsi župniški prihodki, in v trenutku sem bil na beraški palici.

To oproščenje brez odškodovanja desetine in starih grajščinskih davkov je bilo ljudstvu neizrekljivo všeč; ni pomislilo, da upornik je slepar, laž njegov dar, kdor mu verjame, ta se ujame, kdor se za njega poteguje, kmalu zmoto obžaluje, zakaj po gostéh pride post, po veselju žalost. Tisti čas so se kmetje radovali, mi pa žalovali. Ne bom pozabil svojega sprehoda po starem desetinskem polju, kjer sem videl z bogatim žitom obložene njive, z obilnim snopjem natlačene kozolce, slišal na podih cepce pokati, župniški pa so stali vsi prazni in zaprti, nove žitnice brez žita. Kmetje so mogočno hodili po krčmah pijančevat, smejali so se nam in krohotali, češ, sedaj smo kmetje gospodje in bomo lahko živeli. A pozabili so, da krivica ni pravica, za pustom pride post, po lepem vremenu nastopi grdo.

Kar sem jim pravil, niso verjeli, pa se je v kratkem pričelo.

Komaj je duhovska in deželna gosposka izgubila veljavo in moč, nastopila je razbrzdanost, stopili so potepuhi in hudodelniki na noge in jeli po svoji volji šariti, krasti in hudobije počenjati. V kratkem se je slišalo, da so tatovi vlomili v to ali ono klet, v žitnice, skrinjo ali hlev, da so pokradli in pobrali denarje, platno, obleko, živino ali kaj drugega; ni je bilo noči brez tatvine, in tatovi se niso strašili ne straže, ne psov, ne vrat, ne železa, ne mreže: vse jim je moralo odjenjati.

Vrh tega je jel neki hudodelnik celó požigati, in gorelo je sedaj tu, sedaj tam, ali hiša, ali hlev, ali skedenj, ali kozolec; to se je godilo, če prej ne, gotovo vsake kvatre večinoma kje blizu župnišča; k sreči je pogorelo le po eno, dvoje ali troje poslopij; le nevidna roka božja je obvarovala cele vasi. V strahu in trepetu smo noč in dan živeli; nihče ni vedel, ali bo drugi dan še imel pohoštvo, imovino in življenje, ali ne. Skoraj dve leti je trajala ta strašanska stiska, koprnili smo vsi, pa pomagati ni bilo mogoče. — Poznali smo skoraj vse potepuhe in tudi požigalca, ker hodili so po krčmah in hišah, jedli in popivali; nihče pa se ni upal komu kaj reči ali očitati, še manj pa prijeti ga. Gorjemu, kdor bi se bil predrznil kaj takega storiti!

Taka osoda je vsem presedala; vsak je želel konca stiskam in mirnih in varnih časov; zato je glas, da je upor zatrt in da je vlada zopet dobila moč, razveselil vse pošteno ljudstvo. Vpeljani žandarmi so v kratkem polovili in s pota spravili hudodelnike; tudi požigalec je stisnil rep in jenjal požigati.

XXIV. Moja služba ob času, ko sem izgubil prihodke.

Skoraj dve leti po izgubi desetine ni imelo župnišče nobenih prihodkov. Živeli smo od zaloge prvega leta; sčasoma je pa tudi to pošlo, in velikokrat ni bilo solda več za sol in meso pri hiši, in nihče se ni zmenil za to.

Skrbelo me je sicer, kaj je početi, vendar nisem nikomur razodel ali potožil svojega pomanjkanja. Najbolj me je pekla slepota in mrzlota ne le družine, kapelanov in beračev, temveč tudi sosedov in tujcev. Vajeni k dekanu hoditi v župnišče jest in pit, niso se nič zmenili, ali imaš ali nimaš, moreš ali ne moreš dajati.

Ko ni bilo nič več, mislim si, sedaj bo treba po vetru obrniti plašč, to je odhodke prihodkom primerjati, kapelanoma hrano ustaviti, posle odsloviti, dekaniji se odpovedati, župnišče zapreti in le eno osebo imeti za postrežbo.

Prihodnjo nedeljo oznanim s prižnice in povem, da župnišče že toliko časa nima nobenega prihodka in pri tem ne more ostati; prisiljen sem tedaj po vetru plašč obrniti. Sam bom živel,

kakor bom vedel in znal; fara pa, če hoče kapelana imeti, naj ju preskrbi.

Še-le to oznanilo je ljudstvu odprlo oči; spomnilo se je, da župnik nima nobenih prihodkov več, zato tudi ne more izpolnjevati starih dolžnostij. Zmenijo se torej možje še tisti dan, da pošljejo zjutraj v vsako sosesko po dva moža prostovoljno nabirat žita ali denarjev in ga dat v župnišče; to tudi storé, meni pa ni bilo poprej nič znano o tem.

Drugi dan že pozno v noč pripeljejo možje žito pred župnišče in pošljejo ključarja vprašat, kam naj spravijo žito? »Kakšno žito?« rečem mu. — On: »Slišali smo včeraj oznanilo, da nima župnišče sedaj nobenih prihodkov več in da pri tem obstati ne more. Nabrali smo po župniji 62 mernikov žita, da bode imeli živeža do odškodovanja; če tega ne bo, oskrbovala vas bo župnija, zakaj ta hoče imeti duhovna.« Ta beseda je moje srce ohladila; bila je nasprotna sosedovi, kateri je malo prej rekel: »Kdor bo desetino dal, zažgali mu bomo kozolec.«

XXV. Odškodovanje desetine in drugih dolžnostij.

Kdo je bil kriv podpihovanja in upora ljudstva leta 1848. zoper posestnike desetine, tega mi ni treba praviti; bili so, da ob kratkem rečem, prostomavtarji, da bi Boga in cerkev zatrli, kar hočejo še zmeraj. — Ako bi bila cerkev sama imela desetino, ne bi se bil nihče zmenil zaradi izgube: toda bile so tudi grajščine in gospôda s tem zadete; zatorej je po zatrtem uporu vlada spoznala, da ne gre posestnikom desetini in družih pravic popolnoma jemati in jih devati na beraško palico. Vlada je tedaj sklenila, vse take pravice v tri dele razdeliti, in odškodovanje enega dela naložiti kmetu, enega deželi, enega pa naj bi trpeli lastniki. Po tem sklepu je ukazala posestnikom vse desetinske in druge pravice pismeno izkazati in svoje spise (operate) v presojo izročiti nalašč v to postavljeni komisiji.

Izdelovanje teh operatov, to je zapisnika pravic, se vé je tudi mene zadelo in je bilo toliko težavnejše, kolikor manj izkušenj sem imel, in kolikor bolj zmešani in pomanjkljivi so bili zapisniki mojih prednikov, kar se vidi tudi iz tega:

Župniki te fare so bili večinoma stari možje, ki se niso mogli ali ne hoteli s takimi rečmi veliko pečati, temveč so jih rajši svojim oskrbnikom prepuščali. — Kdor je desetinske in urbarske zapisnike pregledoval, iztaknil je kmalu zanikrnost marsikakega oskrbnika, ki se ni zmenil, kaj, kje in katere pravice ima župnišče, in po tem tudi lahko sodi, koliko mi je dal operat opraviti, predno je bil izdelan. Nevednosti, zmešnjav in pomanjkljivosti je bilo brez števila. Mučil sem se več tednov sam, in kar sam nisem mogel, pošiljal sem hlapce pozvedovat in popraševat kmete ali sosede, katere njive so ali niso pod župniško desetino. Vrh vsega tega sem moral najeti tudi še pomožne pisarje, kar me je veljalo blizo 300 gld; in pri vsem tem je bilo — sam Bog vé, kako — vendar nekoliko njiv in pravic ali iz nevednosti, ali po slepariji kmetov izgubljenih ali zatajenih.

Znesek odškodovanja vseh pravic znaša v skupnem kapitalu le 14.464 goldinarjev, ali letne rente 714 gld. To je bil prvi sad prevrata v moji Starološki fari, ki je bila ob mojem nastopu še na 1900 gld. sojena, od katerih sem moral plačati same takse 605 gld., dasi sem jih užival le eno leto

Pa tudi od teh 714 gld. rente je davka 20 odstotkov, hrana dveh kapelanov in še 60 gld. na »sarta tekta«.

Razven tega me je zadelo tudi še to-le plačilo:

1. Odškodovanje desetine Loške grajščine od župniškega polja na »gmajni«, ki je zneslo 72 gold. in sem moral vse plačati kmalu.
2. Odškodovanje servitutov od župniških travnikov in od gozdov v Ljubniku.

Kakor sem že omenjal, odločil je bil patron — Loški grad — Starološkemu župnišču namesto zemljišča nekaj gotovega žita iz svoje grajščinske žitnice. Pozneje pa so, ne vé se kako, bližnje soseske župnišču prepustile, da sme iz njih pašnikov dva travnika s trdim konjskim senom napraviti proti temu, da so si soseske pridržale pravico spomladi do Sv. Florijana, in jeseni od Sv. Jerneja do žime po njih pasti. Ta travnika ležita eden v Moškriški grapi, eden pa pod Crngrobom.

V Moškriški grapi sem zraven župniškega tudi jaz še sosedov travnik kupil in sicer z denarji rožnivenške bratovščine in ga prepustil župniku proti temu, da po štiri sv. maše opravlja in davke plačuje, če pa tega neče storiti, naj travnik dá v najem.

Dokler je bil travnik v Moškrinu obložen s servituti, bil je zapuščen in je dajal komaj po 2—3 vozičke trdega sena; po odškodovanju pa, ko smo tamošnjemu potoku strugo naravnost prekopali, vodo vzdignili in na travnik speljevali, pridelali smo brez otave po 5 do 6 vozov mehkega sena. Oproščenje servitutov je bilo sicer župnišču zelo koristno, toliko bolj škodljivo in občutljivo pa za-me. Ne vem, ali sta bila župniška travnika za poskušnjo izvoljena — ali kaj? Semkaj namreč je prišla komisija nenadoma prva in edina v tem letu presojat in cenila samo za župniški travnik v Moškrinu 74 goldinarjev odškodovanja, drugo leto pa je druga komisija sosedove večje in boljše travnike cenila in obsodila le po eden ali dva goldinarja. Po tej meri je bil tudi župniški travnik pod Crngrobom odkupljen. Enako se je godilo z gozdom na Ljubniku, da je bil župniški del cenjen 200 goldinarjev, sosedov (grajščakov), ki je veliko večji in boljši, pa le 130 goldinarjev; moral sem torej za odškodovanje servitutov plačati okrog 400 goldinarjev.

3. Še hujša nevihta je vstala in trajala skoraj 18 let zaradi grajščinskega deputata in menzala, kar hočem malo pojasniti.

Da so nekdanji posestniki Loške grajščine bili verni in pobožni kristijani, sodi se lahko že po tem, da so s svojim velikanskim posestvom svojo — takrat edino — Starološko duhovnijo obdarovali z 42 orali gozda, z desetino in s 148 merniki žita iz svoje žitnice, sebi pa v spričevanje dobrote iz tega vsega izgovorili le 200 gld. miznine na leto; pa tudi samostanoma nuskemu in kapucinskemu so dajali po 16 mernikov žita na leto, kateri dar sta samostana brez vse ovire prejemala do leta 1848.

Da je namen prevrata leta 1848. pred vsem drugim zahteval, naj se cerkev obropa in razdene, videlo se je lahko po tem, da so uradniki précej na jesen istega leta obema samostanoma odpovedali grajščinski deputat, in ker je bilo to le miloščina, nista se samostana hotela pravdati. In ko jim je ta odpoved brez kake ovire obveljala, mislili so tudi z župniškim deputatom enako storiti; toda zaradi nasprotnega menzala se niso upali tega brez ovire doseči; skuhali so tedaj to-le zvijačo:

Grajščinski oskrbnik pride v imenu finančne gosposke izkušat me in zvedet, ali privolim, da bi se nasprotne dolžnosti med grajščino in župniščem tako poravnale, da bi nobeden dru-

gemu nič več ne bil dolžan. Da bi me preslepil, izvleče iz žepa spis žitne cene skoz trideset let in mi skazuje, da zarad nizke žitne cene je po izplačani miznini ostajalo župnišču še komaj kakih 4—6 gld. deputata; temu še pristavi, da se bode sedaj po odpravljeni desetini in colnini na mejah žitni kup toliko skrčil, da bo moralo župnišče na miznino še doplačevati. Spoznal sem, da me poskuša preslepiti in ujeti. Nasmejem se in vprašam, ali verjame to, kar je govoril? Tudi on se nasmeje, z ramo zgane in reče: »Meni se tako zdi.«

»Meni pa ne«, pravim, »temveč vém, da žitni kup ne bo nikdar več odslej na tako nizko stopinjo prišel, kakor je bil sedaj«, in mu razložim vse okoliščine.

Poslednjič ga še vprašam, kako da pride o tej stvari vprašat mene, začasnega posestnika, ki nimam nič govoriti; zakaj ne vpraša rajši deželne in cerkvene vlade, katera sama ima pravico veljavno presojsati.

Kameralka ukaže potem oskrbniku deputat izročiti odškodovalni komisiji, ker misli, da bo moralo župnišče po odločeni nizki ceni žita miznini še doplačevati.

Predno oskrbnik to stori, popraša pismeno kameralko, kako naj to reč obravnava? A ne dobi nobenega odgovora, ne vem, ali nalašč ne, ali zaradi pozabljivosti; med časom je pa ustavila komisija svoje delo in ostala je zaveza pri starem.

Poprej je odmerjala grajščina župnišču svoj deputat vselej zadnja meseca novembra in decembra in takrat dobivala tudi svojo miznino; po žitni ceni teh mesecev je kameralka tudi svojo takso tirjala, in po tej ceni sem tudi jaz žitni »relutum« (odškodnino) prvo leto tirjal in tudi prejel.

Ker je pa žitna cena od leta do leta zmerom bolj rastla, zaradi tega je bil tudi relutum vedno večji. Zato so začeli financarji krčiti in mi ponujati relutum po srednji ceni celega leta. Tudi to sem privolil; toda tudi še ta znesek jim je bil previsok; hoteli so me s figo odpraviti, in začeli nagajati.

Poskusili so najprej žitni deputat brez odškodovanja vzeti župnišču, in tirjali od mene pismene dokaze ali dokumente, da ima župnišče pravico, tirjati ta deputat.

Na to odgovorim, da župnišče, razven večstoletnega dejanjskega posestva, sicer nima nobenega pismenega spričala; če pa

to ne zadostuje, naj kameralka pismeno izkaže, da grajščina nima te dolžnosti. Res so po vseh arhivih in listinah preiskovali, pa niso mogli ničesar najti.

Iz nevolje, da jim nobena ne obvelja, sklene poročevalec na vsak način me ugnati in me obsodi, da izgubim ves deputat in da moram miznine po šestdeset goldinarjev na leto plačevati. Na to mu drugega ne odgovorim, kakor s šalami, in mu sporočim, da hočem pri finančnem ministerstvu pravice iskati, če finančna gosposka ostane pri tem. Razžaljen, da me ne more 'v kozji rog ugnati, vrže vso reč v kot in molči tri leta. Čez tri leta pišem zopet, da je čas menzal plačati in relutum poravnati. In zgodilo se je. Tako se je vršila ta borba od leta do leta in šla po vseh pisarnicah v Loki, Ljubljani, Gradcu in Beču do ministerstva brez nehanja do leta 1866., dokler niso izprevideli, da se ne dam odpraviti z ničem.

Nekega dne pride grajščinski oskrbnik, poslan od finančne gosposke, nenadoma vprašat me, ali privolim, da se deputat odkupi z denarjem in koliko bi hotel imeti? Naveličan vedne borbe in pisarije, rečem s premislekom, da zahtevam oproščenje od miznine in dva tisoč goldinarjev glavnice v prid župnišču. To sporoči finančni gosposki v Gradec, in brž dobi Loški davkar ukaz, naj mi glavnico izplača, in pride k meni z dopisom, da naj s pobotnico s kolkom desetih goldinarjev potegnem denar. Toda jaz nisem hotel ničesar slišati o pobotnici s kolkom. Davkar, navidezen prijatelj, priznava mi pravico, češ, da le grajščina ima kolek priskrbeti in obljubi, da hoče to vse poravnati. Jaz se dam premotiti in potegnem denar brez kolka. V kratkem pa mi pride kazen iz Ljubljane, da imam plačati trojno kolkovino 30 gld. in percentuala 42 gld., torej vsega skupaj 72 goldinarjev.

Ta kazen me neizrekljivo razkači. Davkarja grdo ozmerjam in za vselej od hiše zapodim; gospôdi v Ljubljani pa očitaje krivico žugam, da se hočem v Beču pritožiti.

Finančni vodja se pritoži pri škofu, in ta mi piše, da pregrdo ravnam z gosposko. Grem pa osebno k škofu in ga vprašam, kdo vpije, ali davljeni, ali kdor davi? Spoznavši mojo nedolžnost, hoče za-me plačati, česar pa se branim in sam plačam. In s tem sem uredil gospodarsko stran Loškega župnišča.

XXVI. Farna cerkev.

Začetek farne cerkve je popolnoma neznan; brez dvoma sega že v prve čase krščanstva, ali celó v čase apostolov, ki so vero po morskih pokrajinah Dalmacije in Istre oznanjevali. Sv. Pavel je neki prehodil te kraje in celó do Trsta prišel. In četudi ne ravno apostoli, vendar pa so apostolski možje krščanstvo v teh krajih oznanjevali in morebiti zanesli tudi v Loško okolico.

Rajni Jelovšek, učen zgodovinar, pripoveduje o nekem najdenem napisu, kateri spričuje, da je sv. Mohor, popotujoč po rimski cesti, pridigoval tudi v Loki. Če je to res, bilo je krščanstvo, če ne prej, gotovo že v drugi polovici prvega stoletja tukaj zasejano, le vé se ne, ali so se pogani pokristijanili, ali so kristijani v preganjanju v te gozde in grape pribežali, tukaj se poskrili in Bogu služili. Verjetno je, da je ob času cesarja Konstantina, pod katerim je krščanstvo zadobilo mir in prostost, na tem griču, na katerem še sedaj stoji farna cerkev, stala že cerkvica, kamor so verniki iz cele okolice k službi božji prihajali in svojega mašnika imeli. Ta duhovnika je torej ena izmed najstarejših in se ne imenuje brez vzroka Stara fara; zakaj znano je, da vse druge duhovnije v okolici, n. pr. Selška, Poljanska in Žirovska fara so iz nje odcepljene; v spričevanje tega vsi ti trije župniki še zmeraj miznino ali menzal plačujejo prifarskemu župniku.

Zastran prve tukajšnje farne cerkve se nikjer ne najde nič zapisanega, kolikšna in kakšna je bila, in če je bilo kaj zapisanega, lahko se je izgubilo po toliko sto in sto nemirnih letih. Gotovo je bila prva cerkev po številu vernikov in po drugih okoliščinah le majhna in revna; ali tega, kar se ne vé, ne bom popisoval dalje.

Ob času mojega prihoda na to faro so še semtertje živele kake stare osebe, katere so še pomnile cerkve sv. Lorenca, ki je stala nekoliko sežnjev pod farno cerkvijo proti cesti, in je bila ob času cesarja Jožefa II. z drugimi enakimi vred podrta. Ti so mi pravili, kakor so slišali po ustnem izročilu, da je cerkvica sv. Lorenca bila prva farna cerkev in sicer tako priljubljena, da je ob času, ko so stavili novo cerkev sv. Jurija, pobožni farani iz spoštovanja do sv. Lorenca in njene visoke starosti niso pustili podreti, in je padla še-le pod rokami prostomavtarjev.

Iz spoštovanja do njenega patrona sv. Lorenca so njegovo podobo z velikega oltarja vzeli in prenesli v stranski oltar farne cerkve, kjer sem jo našel še jaz.

Leta 1852. so možje kopali mrtvaško jamo in zadeli še na kos njenega temeljnega zidovja; tako smo zvedeli, kje je stala cerkev svetega Lorenca. Ostanek tega zidovja je bil trden kakor skala, in izkopali so ga le z veliko silo, kar tudi spričuje njegovo visoko starost.

Kdaj je bila farna cerkev sv. Jurija zidana, ni znano; vé se le, da je zeló stara, dasi tudi se menda nobeno pisanje o tej stvari ne nahaja. — Stale so pod župniško streho tri omare natlačene s starimi pismi in listinami, in mislil sem tukaj kaj zgodovinskega iztakniti; ali žal, našel sem tudi tukaj vse papirje od mišij in podgan, ki so v teh omarah svoje stanovanje in mlade imele, tako skleščene in zdrobljene, da smo jih morali zmetati na gnoj.

Mislil sem poslednjič, da bomo pri podiranju stare cerkve našli kako znamenje starosti ali prve podobe. Dobil sem pa le nekaj malega in sicer to-le: Pri podiranju stranskih lesenih oltarčkov se je pokazal na zidu slikan oltar s podobo sv. Štefana, ki je bil poprej zakrit. Spodaj je bil zalizan in tudi nekoliko okrušen ta-le napis: *Reliquiae hic reconditae sunt: primo reliquiae S. Stephani Protom. — Ss. Fabiani et Sebastiani, — S. Magdalenae — S. Clement . . . Haec duo altaria Zibata . . . erect 1118 . . . putruit, et novo altari opus fuit . . . et hinc . . . duo pincta sunt anno Dni 1441 mensis Augusti die 2 da. J. Bonitz.*

Razven tega se je semtertje pokazala pod odbitim ometom ali beležem kaka druga slika, n. pr. v sredi cerkve na stranski steni slikana podoba škofa v mašni obleki z nizko mitro dobro ohranjena, pa zeló različna od miter sedanjih časov, v znamenje visoke starosti cerkve.

Gledé na starost cerkve omenjam še to: Dve leti prej je hodil ud starinoslovske družbe iz Beča po Kranjskem iskat in ogledovat stare cerkve, gradove itd. Tudi Starološko cerkev je prišel gledat in po znotranjem in zunanjem ogledu spoznal, da je sicer kdo vé kolikokrat že predelana in prvi skoraj malo več podobna. Sodil je, da je bila v devetem ali desetem stoletju zidana, da je pa zaradi starosti vredna, da se ohrani. Ko je slišal, da

ni več za rabo in se bo morala nova zidati, branil je to in obljubil poslati 500 gld za popravilo, če jo pustimo.

Prva cerkev je merila kakih 14 do 16 sežnjev dolžine in šest sežnjev širjave; po sredi je imela (dve vrsti po pet nizkih stebrov, torej tri razgrede. Srednji razgred, oblokan in veliko višji mimo stranskih, je imel po pet velikih oken na vsaki strani; stranska razgrede, veliko nižja, sta bila z lesenim stropom zapažena. Pet oltarjev je bilo: dva v kotih, dva na drugem gornjem stebru in veliki v sredi med njimi; torej v podobi Kristusa na križu.

Po šegi starih časov je bila cerkev bolj temna in je dobivala svetlobo bolj po zgornjih oknih; spodaj je imela zraven vsakega oltarja majhno okence. Pri podiranju cerkve smo našli še pri oltarju sv. Štefana v sredi zidú tako zazidano okence.

Namesto stolpa ali zvonika je bila vzdignjena sprednja stena cerkve kak seženj višje čez streho in v nji sta visela dva zvončka in vabila k službi božji.

Še-le pozneje, ne vé se, zakaj, ali zaradi večjih zvonov, ali večje lepote, napravili so stolp ali zvonik. Bog vé, kdo je bil nasvetoval, da stolpa niso prizidali cerkvi, ampak rajši prezidali štiri sprednje stebre nad velikim oltarjem in na nje postavili stolp. — In s tem se je začela kvar cerkve. Bolj ko so jo pre-narejali, bolj je bila pokvarjena. Zakaj précej po izdelanem stolpu se je pokazala napaka, da so vrvi zvonov na stopnice pri oltarju padale in motile mašnika in ljudstvo.

Da bi odpravili to napako, podaljšali so pozneje cerkev in veliki oltar prestavili. Zaradi tega so stari žagrad za oltarjem podrli; pri podiranju stare cerkve smo še pod tlakom našli njegovo podlago ali temelj in ga izkopali; prizidali so nov prezbiterij in ga podaljšali, oltar k zadnji steni prestavili in sezidali nov žagrad na strani cerkve.

Zaradi te prenaredbe je zvonik ostal v sredi cerkve; vrvi zvonov so visele in se dotikale prižnice (lece) in motile pri zvo-njenju ljudi in pridigarja; vendar je ta napaka ostala kdo vé koliko let.

Leta 1750. je družba rožnivenške bratovščine sklenila, da si napravi svoj oltar Matere Božje pri cerkvi in iz tega namena na evangeljski strani velik kos zidú z oltarjem sv. Valentina vred podrli in postavila veliko, samo na sebi tudi čedno, cerkvi pa

nikakor ne primerno kapelo z rožnivenškim oltarjem. S to kapelo je izgubila cerkev vso poprejšnjo podobo in semtertje bila popačena. Da bi jo zopet v lepši in boljši stan pripravil, poskušal je pozneje skoro vsak župnik kaj preurediti, toda, kolikor bolj so jo preurejali, toliko bolj so jo tudi popačili. V začetku sedanjega veka je neki župnik krono vsem napakam postavil s tem, da je dal dve novi lopi — spredaj in na strani — prizidati, zunanje nizke stene srednjemu razgredu primerno vzdigniti, zgornja okna zazidati, nova pri tleh napraviti in vso cerkev pokriti z jedno streho.

S to preuredbo je izgubila cerkev popolnoma svojo prejšnjo podobo in postala prava pokveka, bolj kleti kakor cerkvi podobna.

Po tej zadnji preuredbi ni le vsa cerkev vso drugo podobo dobila, temveč jela se je pod težo strehe posedati, zunanji slabi zid se je zbočil in na vse strani izpokal.

V skrbéh, da bi se kaj ne podrlo ali zgodila nesreča, poskušali so župniki lotiti se nove cerkve, in po besedah starih môž je bilo tudi že nekoliko tvarine, lesa, apna itd. napravljene. Po vednem odkladanju pa se je sčasoma les spridil, apno je bilo pokradeno ali prodano. Še ob svojem prihodu sem našel kosove hrastovega lesa okrog cerkve semtertje ležati.

Leta 1817. je s farno vasjo vred pogorela tudi cerkvena in stolpova streha, zvonovi so na oblok popadali in se stopili. Ves les zvonikove strehe in oder zvonov se je sesul, kakor so pravili, na oblok in je gorel kakor v apnenici cele tri dni, da se je zaradi vročine tudi zid stolpa znotraj na pol skuhal.

Tistikrat je bil pripraven čas za zidanje nove cerkve. A ne da bi se bili zedinili in z zedinjenimi močmi poprijeli dela, nastala je navskrižnost s preprirom med faro in patronom zastran plačila stroškov, katere so drug na drugega zvrčali, dokler se niso zedinili, da hočejo streho čez zimo začasno pokriti, spomladi pa novo cerkev zidati. Pri tem je ostalo. Ko je pa prišla spomlad, ni se menila živa duša za cerkev; kdorkoli je novo cerkev omenil, razdražil je ljudstvo in patrona, kakor bi bil dregnil v sršenovo gnezdo.

Oba moja sprednika Jereb in Doleneč sta poskušala, pa nista nič opravila. — Sedaj pa čujte, kako se je meni godilo!

XXVII. Prva moja poskušnja z novo cerkvijo.

Radovoljnost, s katero so se bili župljani poprijeli popravljanja župnišča, dajala mi je upanje, da se bodo še z večjo gorečnostjo lotili tudi nove cerkve. Namenil sem se bil tega dela precej spomladi poprijeti; vendar sem se hotel prej še z župljani posvetovati. Sklenil sem torej storiti to pri izpraševanju in stvar najprej obravnati z možmi. Pokličem prvič same gospodarje; pa zvem tudi précej, kakšnega duha je ljudstvo. Kakor hitro sem omenil novo cerkev, tedaj so dosedaj prijazni možje hipoma obmolknili, oči v tla obrnili, izpod čela molčé gledali in se drug drugemu muzali. Nazaj gredé naznanjajo po vaseh moje misli in vse je sklenilo, nikakor se ne udati. In res je šlo tako ves tisti izpraševanjski čas.

Vse te ovire me niso ostrašile; mislil sem, če se ljudje dela in stroškov bojijo, ni jim zameriti, sčasoma se bo pa vse udalo. Ali kaj hasne?

Meseca sušca vstane tisti nesrečni prevrat, ki je zatrl desetino in stare pravice in tudi mene dejal na beraško palico. — Ne prej, ne potlej ni bilo bolj pripravnega časa cerkev delati, kakor takrat; takrat ni ljudstvo imelo ne desetine, ne davkov; letino in pridelke na jesen zeló dobre in denarja obilno; toda ljudstvo je norelo in trapalo v dobrotah, jedlo je in pilo in mislilo, da ne more zmanjkati. Vse moje svarjenje je bilo bob v steno.

A v kratkem so se jele moje besede izpolnjevati, in prišle so mnogotere stiske in bridkosti. Kakor sem že omenil, jeli so med drugim potepuhi stopati na noge in šariti, tatovi krasti, požigalci požigati itd.

Vrh vsega tega so nastopile še slabe letine, poškodovanja polja po toči in slani, dragina in lakota; naposled se je nevihta poglela, gosposka je dobila moč, potepuhe ukrotila, tirjala zastane dolžnosti, odškodovanje desetine in davkov. Po takih stiskah se je ljudstvo streznilo, spametovalo in spoznalo svoje napake.

XXVIII. Druga poskušnja, da bi zidali cerkev, izpodleti.

Četrto leto potem, ko se je mir vstanovil in si ljudstvo po boljših letinah nekoliko opomoglo, opomni me škof zopet, da naj se lotim cerkve in da naj izročim vso to stvar deželni gosposki, ki naj ljudstvo prisili k zidanju. — Tega pa nikakor nisem hotel storiti; rekel sem tudi njemu, da s hudičem in biričem nečem cerkve zidati. Poskusim torej zopet z lepo.

Jeseni v začetku izpraševanja oznanim s prižnice voljo škofovo; kažem s prstom na razpoke in nevarnost zidú, na črvojedne altarje itd. in očitam, da ni grše in slabejše farne cerkve v škofiji, kakor ta. Pri vsem tem pa pri izpraševanju ni hotel skoro nihče slišati o novi cerkvi, veliko bolj so neslanci meni jako grenke pod nos drobili; med drugim mi neko teslo naravnost reče: »Če ste mislili faro tako obkladati, naj bi bili rajši tam ostali, kjer ste bili.«

Res je sicer, da velika, nova farna cerkev veliko trpljenja in stroškov napravlja: a če gledam v drugih krajih, zlasti na strmih in visokih hribih prijazne cerkvice in mislim, koliko hudega in koliko trpljenja so morali ljudje prenašati, predno so to ali drugo cerkev postavili, moram se res čuditi svojim faranom, ki se na lepi ravnini, pri prav bližnji tvarini, razven tega večinoma imoviti in pobožni, vendar že toliko let branijo, svojo staro, razdejano cerkev prenoviti. Kaj le to pomenja?

Bolj ko sem ljudstvo spoznaval, bolj sem se prepričal, da ne toliko delo in stroški, temveč veliko bolj drugi vzroki so krivi nasprotovanju, med njimi tudi ti-le:

»Če Gospod hiše ne zida, pravi sv. pismo, zastonj se delavci mučijo«; tudi tukaj božja previdnost ni pustila zvršiti sklepov sprednikov, ki so hoteli po najdenih obrisih razdejano cerkev le popraviti brez ozira na splošne njene slabosti.

Tudi moja mladost in pomanjkanje izkušnje za tako važno delo menda ni bila še pripravna.

Poglavitni zadržek pa so bili moji farani ali Staroločani.

Staroločko ljudstvo — večinoma pobožno, pa še vedno polno praznih vraž — je imelo gledé na svojo župno cerkev ne-kake posebne pojme, kakoršnih se nikjer ne najde. — Njim je

veljala njih cerkev za najbolj posvečeno, obdarovano s posebnimi odpustki, kakoršnih razven v Rimu ni pri nobeni cerkvi; zatorej — »noli me tangere« — niso pustili, da bi se je dotaknil.

Nekdanji Ločani so bili sebični gospodarji; gledali so le na svoj prid, občna korist ni bila nikomur mar, in brez sile in biriča se za občinske potrebe ni hotel nihče pobrigati, ne prsta ganiti ali stopinje storiti. Iz tega vzroka ni bilo razven kantonske v župniji nobene ceste, še pravega peš- ali voznega pota ne. Ni torej čudo, da je župljane zdražilo in razburilo, ako je kdo le omenil novo cerkev. Če sem hotel potemtakem doseči svoj namen, bilo je treba poprej vse te zadržke odpraviti in privaditi ljudstvo za občinsko korist brez biriča in gosposke. — Poskusil sem to najprej s cestami in sicer

XXIX. s cesto v Crngrob.

Cerkev Matere Božje v Crngrobu — nekdanj slavna božja pot — je bila pred vsemi drugimi najbolj obiskovana, z božjo službo in svetimi mašami obilno preskrbljena; do nje pa ni bilo nobenega pravega pota; hodilo se je le po stezah, poljskih ali gozdnih kolovozih, po gričih ali močvirjih, po zimi in poleti, kar je bilo duhovniku in ljudstvu jako težavno in zoprno. Nikomur pa ni bilo mar za pot, pa tudi ni bilo take prilike, ker po ravnini so bile njive in travniki, po katerih so posestniki — kmetje — branili cesto delati; da bi pa odkupili potrebni svet, za to ni bilo denarjev.

Primeri se pa, da grem nekega dné iz Crngroba in na potu srečam moža in posestnika ravno tistega zemljišča in ga vprašam, ali bi privolil, da bi se po njegovem polju napravila cesta v Crngrob. »Brez plačila ne«, pravi on; »če pa to privolijo sosedje po svojih delih brez odškodovanja, ne bodem se branil tudi jaz.« Vprašam torej druge; nekateri privolijo, nekateri ne privolijo brez odškodnine. Ko vidim, da brez denarja nič ne opravim, pustim vse v nemar! — Ali kaj se zgodi?

Ne da bi se bil nadejal, pridejo mi v kratkem možje povedat, da pustijo, da se po njih delih dela cesta tudi brez odškodovanja, če si jo le upam izpeljati. — Spoznal sem, da se tukaj nevidna roka božja vdeležuje in hoče podpirati moje želje, vendar me je stvar jela jako skrbeti, zakaj skoraj uro dolgo novo

cesto vložiti, toliko skal in pečin presekat, toliko grap in dolin zasuti in poravnati brez denarja in pomoči, (na župljane se nisem mogel zanašati), to ni nobena šala.

Sam nisem vedel, kaj bi storil: ali bi se lotil, ali ne. Vendar me je nekaj gnalo, da naj poskusim. Najel sem več čvrstih fantov, peljal jih na peščeni hrib, kjer so največje in najhujše skale, in sem jim rekel, naj skale razstrelijo, hrib preseka in ga ponižajo. Najhujši kos ceste je bil v kratkem izdelan. Ko vidijo mojo srčnost, čudijo se vsi.

Čez dva dni mi prideta dva soseda pomagat, tretji dan jih pride še več, in tako jih prihaja od dné do dné čimdalje večje število in poslednjič se vzdiguje soseska za sosesko, prvi hiti bolj mimo drugega, in v štirinajstih dneh so bile vse skale presekané, kamen s pota spravljen, mlake in luže zasute, mostovi postavljeni, sploh cesta od fare in Dorfarjev do Crngroba brez gosposke in biriča, brez prošnje in sile lepo izdelana, da se je vse čudilo. In kako bi se ne! Pred štirinajstimi dnevi bi ne bil nihče verjel, da bi bil kdo hotel delati. Sedaj pa vidite mlade in stare, kmetovske in gosposke hoditi in voziti po cesti.

Pa cesta je ljudstvu oči odprla, da je videlo, koliko premore storiti zedinjena moč brez lastne škode in zamude v korist občine in v čast božjo. S tem je bila svojeglavnost in sebičnost marsikakega prelomljena, da je pozneje drugače mislil in delal.

XXX. Nova cesta k sv. Duhu.

Do leta 1805. je bilo Loško mesto od stare Matere-fare odvisen vikarijat; omenjenega leta je postalo samostojna duhovnija s pomočjo gosposke in mogočnih meščanov. Župnik Stare Fare je bil strahopetec, s katerim so delali, kakor so hoteli. Preobširno bi bilo vso zgodbo popisati, kar so nasprotniki počenjali; le nekoliko napak pri delitvi hočem omeniti.

Napačno in strankarsko je delala gosposka že pri delitvi Stare Fare. Naravna meja bi morala biti reka Sora, na kar pa niso gledali, temveč odločili so hiše pred mostom in vse vasi na tej strani reke in pustili Fari razven štirih bližnjih in dveh hribovskih vse druge vasi ob cesti do Bitna (Bitinja), okoli dve uri

daljave. Zaradi te daljave je hodil kapelan od fare vsako nedeljo in vsak praznik v Žabnico opravljat službo božjo.

Še večja težava kakor daljava sama bilo je pomanjkanje cest in potov. Čudil sem se, da od sv. Duha do Fare, kamor je le pičle pol ure hodá, ni bilo ne kolovoza, ne steze in ne brvi, in so morali farani iz daljnih vasij zlasti v deževju le po kantonski cesti hoditi do Fare. Tega so bili krivi le Dorfarčani in Žabničani; prvi so branili napraviti cesto, da ni mogel župnik desetine v snopju pobirati, drugi pa so hoteli svojo župnijo v Žabnici imeti. Nad tem zadržkom je izpodletela tudi vsaka poskušnja župnikov; vsi drugi farani in duhovniki so morali hoditi, zlasti v snegu ali v noči, po kantonski cesti skozi Loško faro po svojih opravkih.

Želel sem torej na bližnico po „gmajni“ napraviti cesto. Da bi se pa tudi meni ne bilo enako godilo, kakor mojim sprednikom, in da mi nasprotne soseske dela ne bi bile uničile, nisem hotel svojega namena živi duši povedati, ampak sem porabil zvijačo, za katero mi je dala priložnost izgubljena desetina.

Z izgovorom namreč, da hočem sedaj po izgubi desetine župniško polje na „gmajni“ razširiti in zboljšati, najmem delavcev in jih pošljem na polje streljat skale, kamenje na pot voziti, luknje in luže zasuti itd.; tako mi napravijo iz slabega kolovoza lepo široko in gladko cesto do konca župniškega polja. — Ta cesta je tudi za prifarsko sosesko edina do vseh njiv in travnikov, zato je bila vsem prifarcem tolikanj bolj všeč, ker prej po kolovozu v dežju po blatu in lužah ni mogel nihče voziti. Zaradi tega sem kaj lahko napravil tudi sosede, da so cesto po svojem posestvu do meje lepo izdelali.

Naprej se začinja svetoduška „gmajna“, ki sega do kantonske ceste, pa je bila po zanikrnosti posestnikov zeló zanemarjena. Vsak posestnik je imel svoj kolovoz, in v deževju in mokroti ni bilo nikomur mogoče izpeljati ne drv, ne stelje; še prazni voz so komaj izpeljali iz blata.

Prigovarjal sem torej na tihem nekaterim veljavnim možem svetoduške srenje, naj izkušajo sosede pripraviti, da izpeljejo cesto po svoji „gmajni“ do kantonske ceste. Vsi so bili zadovoljni; vsi so vozili, kopali in delali na vso moč, in v malo dneh, predno so daljne vasi zvedele, bila je izdelana cesta do sv. Duha.

Zvedevši to, prihiteli so nasprotniki, branili, jezili se in žugali: ali kaj je pomagalo, vse je bilo prepozno. Vse je spoznalo dobroto in korist te ceste, vse je hodilo in se odtlej vozilo po bližnici ne le v cerkev, ampak tudi v Loko in nazaj.

XXXI. Prenavljanje podružnic.

Na svetu ni nič stanovitnega, to vidimo ne-le v posvetnih, temveč tudi v cerkvenih rečeh. Poglejmo le razloček med prej in sedaj v božjih hišah. Prej so stale povsod, po ravninah, hribih in dolinah, po samotah, mestih in vaséh majhne in velike, bogate, ozaljšane in tudi revne cerkve; verniki so jih z vso skrbnostjo in veseljem oskrbovali. Naenkrat je pa sveta skrbnost jenjala, cerkve so ostale zanemarjene, podirale so se, razpadale in v razvalinah na tleh ležale in nihče, ne duhovščina ne ljudstvo se ni več zmenilo zanje.

Resničen je sicer pregovor: Po ljudeh gori, po ljudeh doli; vendar bi bilo krivično, nedolžne dolžiti te zanikrnosti; tukaj velja marveč pregovor: Qualis rex, talis grex. Oni, ki bi bili morali varovati cerkve, bili so največ krivi, da je toliko cerkvâ razpadlo.

XXXII. Podružnica sv. Nikolaja na Bitnem.

Po spričevanju starih urbarskih knjig je bitenska cerkev najstarejša med vsemi podružnicami v fari. Prvi njen patron je bil Sv. Vid, po katerem se tudi vas imenuje Bitno, to je Vitno, in je še njegova podoba ali njegov kip na vrhu velikega oltarja. Kdaj in zakaj se je moral sv. Vid umakniti sv. Miklavžu, to ni znano.

V začetku je bila tudi ta podružnica enako drugim starejšim cerkvicam brez stolpa, prav nizka, z lesenim stropom in z edinim oltarjem. Stolp je bil pozneje prizidan, in ne le ta, ampak še drugo okrasje, in zlasti lepi, močno pozlačeni veliki oltar spričuje pobožnost in gorečnost soseske za čast in lepoto hiše božje.

Ali žal! huda roka Jožefinskih časov z drugimi nesrečami vred je zadela tudi to cerkev, razdelila vse njeno imetje in jo odločila za podrtijo. Nihče več se je ni smel dotakniti niti s prstom.

Našel sem jo ob svojem prihodu zapuščeno in podobno bolj kolnici in hlevu, nego cerkvi; brez stolpa bi jo bil mogel vsakdo imeti za kako drugo poslopje slabega gospodarja. In kako ne? Na vsaki strani sta bili po dve okenci in zraven velikega oltarja še dve drugi, kakor luknji, streha, z deskami pokrita, je bila strgana, gnila in votla, povsod je pretekalo; leseni strop, sicer slikan, pa strgan, stranska oltarja sta bila črviva in brez barve, zid po cerkvi moker in umazan. Imovine pa, razven 150 gld. posojenih, ni bilo ne beliča.

V taki cerkvi božjo službo opravljati ni mi pripustila vest. »S čim pa naj jo popravim, ko cerkev sama nič nima? Soseska je revna, zadolžena, zanikarna, za cerkev vsa mrzla in nemarna: za Boga! Kaj je storiti?« tako si mislim.

Sila kola lomi! — Grem in pokličem sosede k cerkvi, skazujem jo znotraj in zunaj in povem, da mi v taki pokveki vest ne pripušča opravljati službo božjo, in se mora na vsak način vse popraviti ali pa zapreti, — če ne, se zgrudi.

Nekoliko vzbujena vest, še bolj pa sramota, da bi jim božje službe ne odrekel, primora soseščane, da obljubijo po svoji moči napraviti za silo tvarino. Ko pa to storé, najmem delavcev, da vzdignejo cerkev za poldrugi seženj, prebijejo nova, večja okna in napravijo novo streho, katero pokrijejo z opeko. Cerkev je sedaj po zunanjem čedna; znotranjo popravo pa sem moral pre-pustiti božji milosti.

Res je božja milost v kratkem odprla skriven zaklad, katerega je do zdaj po nevednosti soseska sama uživala, cerkvi pa le nekaj malega dajala. Zvedelo se je to tako-le:

Ob cerkvenih računih je ključar vselej nosil 1 gld. 30 kr. soseskinega davka plačevat, ne da bi bil vedel, zakaj in čemu plačuje. Imeli smo vsi ta davek za kako staro obljubo soseske. Nenadoma pa zvem, da ima cerkev pet delov travnikov, katere sosedje — in sicer po trije in trije na leto kosijo, za kar plačujejo 1 gld. 30 kr. cerkvi.

Iz radovednosti grem nekega dné nalašč travnike gledat in najdem zeló velike prostore. Čudim se, odkodi je soseska dobila pravico, da uživa cerkvene travnike za tako majhno plačilo ali odškodovanje. Poprašam torej zastran tega zbrano

sosesko. Pa nihče mi drugega vzroka ne vé povedati, razven, da je bilo vedno tako.

Morebiti je ob času Jožefinskega gospodarstva kak ključar travnike zatajil in jih naklonil soseski za malo odškodovanje. Ali jaz s tem odgovorom nisem bil zadovoljen in sem prigovarjal ljudem, zaradi revščine cerkvi nekoliko več plačevati, ker hočem sicer travnike javno dati v najem. Ko soseska nikakor ni hotela več plačati, dam travnike za tri leta v najem in dobim po 39 gld. na leto, skupaj 117 gld., druga tri leta 135 gld. itd. S tem prihodkom se bo cerkev odslej lahko ohranila v dobrem stanu.

XXXIII. Podružnica sv. Urha v Žabnici.

Žabniška soseska — četrť ure od Bitna proti Loki, leži na ravnem polju, šteje čez sedemdeset hišnikov, in med njimi štirideset zemljakov, večinoma premožnih, pa tudi ošabnih kmetov.

Ta soseska in okolica je imela, kar sem že opomnil, to posebno postrežbo, da je hodil ob nedeljah in praznikih eden izmed prifarskih kapelanov zjutranjo službo božjo zavoljo pastirjev, hišnih varihov in lenuhov opravljat v Žabniško podružnico. Sploh je prifarska duhovščina tej ošabni soseski, kolikor mogoče, posebno stregla, in vendar vse to ni še zadostovalo nekaterim bahačem; izmislili so si, da se hočejo ločiti od Stare Fare in v Žabnici napraviti lastno faro. Od začetka so bili le kaki trije ali štirje bahači; vsem drugim sosedom se je ta misel iz prvega zdela nespametna in nepotrebna, in so se modrijanom le posmehovali in ž njimi šalili. Ti pa niso hoteli odjenjati, svojeglavnost jih je še bolj gnala, in ker niso vedeli drugega, začeli so dolžiti prifarsko duhovščino, da le ona brani in ustavlja ločitev soseske.

Nastala je potem huda borba v soseski med bahači in duhovščino, sosebno z župnikom Jerebom, rojenim Žabničanom, kateri o delitvi Stare Fare ni hotel celó nič slišati, in je do smrti nasprotnikom vedno debele dajal pod nos.

Njegov naslednik Doleneč, nekdanji kapelan prifarski, dal se je od priliznjenih bahačev premotiti in privolil, da se napravi ekspozitura v Žabnici. Škof, sicer nezadovoljen, pošlje vendar zaradi mirú tje duhovnika, kateri je pa delal še večji nepokoj med duhovščino in sosesko in primoral dekana Dolenca, da ga je odpravil.

Njegov naslednik Č., še večji zagrizenec, podpihoval je še bolj zoper farno duhovščino, in dekan Dolenc je prepozno spoznal svojo zmoto, da je bil nasvetoval ekspozituro, in se zeló kesal. Sreča njegova, da ga je smrt rešila še večjih sitnostij in težav, katere je Č. s svojimi hudobnimi pomagači napravljajl župniku.

V Postojni, od koder sem prišel na faro, ni bilo celó nič slišati o Žabniških homatijah, in nastopil sem faro z mirnim duhom. Zvedel sem pa že drugi dan po pismu Č., kaj me čaka. Zbolelo me je sicer pismo. tolažilo me je pa upanje, da bode ljubezen sčasoma poravnala vso navskrižnost. Ali kaj še? Strast ne odjenja, marveč se vnema čimdalje bolj. Leto sem prizanašal in trpel. Ko sem pa videl, da tudi angeljska potrpežljivost nič ne izdá, pišem škofu, naj ali mene, ali njega prestavi, ker v takih razmerah ne morem in nečem živeti. Škof je tudi od drugih stranij slišal o tem nagajanju; zato prestavi dotičnega hipoma s pristavkom, da mora v štiri in dvajsetih urah odriniti in ne sme tam več maševati, ekspozitura pa je ostala prazna.

Po velikih prošnjah in obljubah poboljšanja pošlje škof na moj svét čez pol leta Janeza Šokliča, prav priljudnega gospoda, v Žabnico, kjer pa zastran slabe cerkve ni hotel ostati.

Cerkvica je bila v fari med vsemi podružnicami res najslabejša; razven visokega zvonika je bila med vsemi najbolj nizka, umazana, mokra, globoko v tleh, in o povodnih je stala voda črevelj globoko v cerkvi.

Na žuganje Šokličevo, da hoče vse skupaj zapustiti, ako cerkve ne popravijo, grem v Žabnico, pokličem sosede v župnišče in napovem, da morajo, ako hočejo duhovnika imeti, cerkev spodobno napraviti; sicer mora vse jenjati. Česar še nisem vedel, izkusil sem še-le tukaj, namreč, da so si sosedje navskriž v tej reči. Večina soseske ni hotela ne o novi cerkvi, ne o ekspozitu nič slišati, mogočni velikaši pa so tirjali oboje. Po dolgem prepiru, žuganju in pogovarjanju so mirni in pametni odjenjali in se udali, da hočejo cerkev zidati; izvolili so pa najhujše posiljence in nasprotnike moje in fare za načelnika in voditelje novi stavbi.

Da bi jim nihče na prste ne gledal in zapazil njih početja, hoteli so pred vsem drugim mene odstraniti in otresti. Iz tega namena so brez moje vednosti dali nekemu kmetovskemu zidarju

v okraju izdelati obris nove cerkve, ki ga pošljejo vladi v potrjenje; ali ona ga ročno nazaj pošlje s pristavkom, da je to posel farnega predstojnika. Po tem spoznajo, da brez mene nič ne opravijo, in me pridejo po hinavsko prosit, da naj jim preskrbim vse, česar se potrebuje.

Po dolgem pričakovanju mi pošlje stavbena gosposka že tretji obris, sicer sam na sebi čeden, pa po nekakem luteranskem templju posnet in nepripraven za potrebo katoliške službe božje. Vendar ga ne pošljem nazaj, temveč grem v Žabnico, pokličem sosede, pokažem jim obris in povem, kaj se mora predelati, da bo katoliški hiši božji služen, zlasti mora cerkev najmanj za poldrugi seženj za stališče velikega oltarja biti podaljšana, in sicer zaradi oltarja, ki ga nimajo luterani.

Komaj pa izrečem to opazko, nastane šum in godrnjanje po sobi, češ, da večje cerkve ne potrebujemo, da večjih stroškov soseska ne more zmagati, in da nikakor ne pustijo večje delati. Če jim bolj dopovedujem, da taka ni pripravna za katoliško službo božjo, bolj se hudujejo in ustavljajo; kar neki zarobljenec za hrbtom glasno zavpije: »Tehant lahko ukazuje, ker ne bo nič plačeval.« In vsi se zasmejejo in potrdijo to. Iz tega sem videl, da je nevedno ljudstvo podpihovano od sebičnih nasprotnikov, da bi mene odslovili in dobili proste roke, zato rečem trdo: »Poznam vašega duha, kaj zahteva. Odslej se ne bom več vtikal, ukažem pa, da se mora presbiterij podaljšati vsaj štiri čevlje, sicer bom uničil vse delo. Pozneje se bo videlo, kdo hoče prav.« In vrnem se domov.

Zidali so pod vladarstvom štirih najhujših in najzvitejših nasprotnikov. Jaz se nisem hotel nič več vtikati v delo, še- le pozneje — zid je bil že čez poldrugi seženj zrastel —, ko grem nekoč iz Kranja, stopim v cerkev. Vidim pa, da zidarji vkljub mnogih napak zidajo po obrisu, zato pokličem polirja in rečem, da bo moral zaradi napak zid popravljati. On pravi: »Po obrisu sem se pogodil, po obrisu delam.« — Na to stopi neki tuj gospod k meni in vpraša, kaj se mi prav ne zdi? Rečem: »Glejte, tukaj ne vidim ne vrat, ne prostora za prižnico. Več drugih takih napak je tukaj.« Tujec pogleda obris in me prosi, naj mu ga dam, da ga hoče v ponedeljek nazaj prinesti. Ko pove, da je

novi inženir iz Kranja, izročim mu ga, in prinese ga vsega z barvami prerisanega nazaj, v spričevanje, da je bila moja prava.

Dalje ne bom popisaval napâk, katere so se pozneje pokazale, le samo to še omenjam, da je pri blagoslovljenju cerkve brila strupena burja, in ker je bila cerkev še brez oken, ustavil se mi je na prižnici pôt; ves trd in premrazen sem zbolel; ves teden sem se brez jedi in pijače v postelji valjal in komaj ostal še živ.

XXXIV. Podružnica Matere Božje v Crngrobu.

Še predno sem videl in poznal Loko, bral sem v slovenskih časnikih o prepiru dveh modrijanov zastran imena Crngrob. Prvi je sanjal, da so nekdanj v teh gozdih cestni roparji stanovali, popotnike ropali in pobijali, v bližnje grape vlačili in zagrebali, in da se ta kraj po tem imenuje Črni grob; drugi pa je sanjaril, da je v tem gozdu rastel Cer (Weisseiche), in da po njem izrekajo prav Crngrob. Obeh sodbe so bile prazne sanje, zakaj prepričal sem se, da ime Crngrob je popačeno nemško ime: »Mariae zu Ehren im Graben«; v razloček drugih Marijinih cerkev, n. pr. Gross- oder Kleinkahlenberg itd. — kar se lahko sklepa iz tega :

Gotovo je, da je ljudstvo, zlasti Stare Fare, večinoma nemškega rodú. Nekdanji Brizinški škofje, posestniki Loške grajščine, poslali so bili nekdanj naselnike s Švabskega na svoja zemljišča. Čemu so to storili, ni znano, ali zavoljo ponemčevanja dežele, ali zaradi lenobe in premale pridnosti Slovencev, ali, ker je bila dežela izpraznjena po Turkih, ali zaradi kake druge kazni. Da so morali Slovenci Nemcem prepustiti ravnino in se po sili preseliti v hribe, sodim po tem, ker se dandanašnji nahajajo po hribih skoraj sploh le slovenski, po ravnini pa večinoma nemški priimki, drugič pa tudi po razdelitvi zemljišč.

Skoraj nikjer na Kranjskem se ne nahaja grajščina, da bi imela zemljišča (kmetije) v takem redu razvrščena, kakor so v Starološki fari. — Če greš po kantonski cesti od Staregadvora do Bitna, korakaš mimo osem vasij zaporedoma; vrsti se hiša za hišo, vrt za vrtom in skoraj ne razločiš, kje se ta ali ona vas pričinja in kje neha. Prav po taki vrsti so tudi zemljišča raz-

merjena. Posestva kmetov se vrsté drugo za drugim, in sicer leži hiša, poslopje in vrt v sredi, na desno stran se razteza polje proti Savi, na levi pa so travniki in pašniki, v hribih pa gozdni deli.

XXXV. Starost in usoda Orngrobske cerkve.

Ko sem zagledal velikansko cerkev v samotji, daleč od vasi, na robu strmega hriba, mikalo me je zvedeti, komu in čemu je bilo prišlo na misel v tem samotnem kraju zidati cerkev. Ali so to storili že Slovenci, ali še-le Nemci? — Nič zanesljivega nisem mogel zvedeti. Pravil mi je pa cerkovnik, kar je od svojega očeta slišal, da pod cesarjem Jožefom II. so nekoč privreli uradniki z biriči, pobrali iz cerkve vse, preiskali stara pisma in listine, nekaj jih vzeli seboj, kar so jih pa pustili, bila so spravljena v zakristiji v skrinji.

Vrhu tega so vlomili pred nekoliko leti tatovi skozi okno v žagrad, najtežjo skrinjo skozi okno v gozd izvlekli, tam jo razbili, namesto denarja dobili pa le šaro in pisma, ki so jih izmetali in pod milim nebom pustili, da so segnila. Pozneje so jih našli pastirji, pa niso bila več za rabo.

Spravil sem se potem na cerkev samo.

Po zlogu cerkve se vidi, da ni bila zidana vsa ob enem. Prvi del — kakih 6 do 7 sežnjev dolg — je veliko stareji, morebiti je vrstnik farne cerkve, in je imel pet oltarjev, ki so stali iz prva vsi spredaj v vrsti; oken je bilo čvetero, in srednji razgred je veliko višji od stranskih. Namestu stolpa ali zvonika je bila sprednja stena zidú nekoliko višja, čez streho izpeljana in v njej sta visela dva zvončka. Kdaj je bil zidan drugi del z visokimi stebri in velikimi okni, s plitvim obokom in velikanskim zvonikom, kakoršnega gledé na širjavo na Kranjskem ni, tega ne vem. — Po sporočilu dekana Hitzinger-ja je stal drugi lepši del že leta 1273., potem takem je prvi najmanj kakih 200 let stareji in sega gotovo še v prejšnji vek ali pred prihod Švabov.

Da je bila pa cerkev že v začetku odločena za božjo pot, pričajo razne okoliščine. Še pred nekoliko leti je bilo le malo duhovnij, ki so bile večinoma jako redke in velike; ljudstvo, po hribih in dolinah raztreseno, imelo je po težavnih in nevarnih

potih do farne cerkve po več ur hodà, kamor zlasti v velikem snegu ali v slabem vremenu celó priti ni moglo, ali pa le z veliko težavo. Tudi je bilo še pred malo leti, česar se tudi jaz spominjam, le malo cest, mostov in sejmov; kdor je imel kaj kupovati ali prodajati, moral je hoditi po več ur ali tudi več dnij hoda do take prilike. Iz takih vzrokov so bila cerkvena božja pota jako priložna in koristna, ker je imelo ljudstvo ob njih priliko preskrbeti se z dušnimi in telesnimi potrebami. Božja pota so bila tedaj duhovne vaje ali misijoni, kjer je vsakdo lahko svojo vest očistil in preskrbel dušne potrebe, zraven tega pa so se vršili pri taki priliki tudi sejmi, kjer je mogel vsakdo tudi blaga vsake baže nakupiti ali prodati.

Taka božja pot je bila tudi pri crngrobski cerkvi in je posebno slovela. Romarjev je prihajalo od vseh strani, tudi s Štajerskega in Koroškega, od leta do leta več; tako, da so bili primorani cerkev podaljšati in prizidati zvonik.

Kako imenitna in sloveča je bila ta božja pot, sodi se lahko po napravi in drugih okoliščinah. Imela je namreč cerkev sedem zeló pozlačenih in okrašenih oltarjev, obilno mašne obleke vsake vrste, mnogo kelihov, tudi drugih srebrnih posod itd. Zunaj cerkve je bila pridelana velika lesena lopa z nadstropjem v zavetje in prenočevanje tujih romarjev. Malo višje je stala prostorna duhovnišnica s peterimi sobami, posteljno, mizno in kuhinjsko opravo za prenočevanje in oskrbljevanje tujih mašnikov in izpovednikov, okoli cerkve pa polno krčem, prodajalnic in drugih hiš za postrežbo ljudstva.

Vse to so prej kot gospodarji oskrbovali, darove sprejemali in uredovali župnik in njegovi ključarji brez nadzorstva in cerkvenih računov; le vest in pobožnost je varovala napake, in ljudstvo in cerkev sta bila v redu.

Toda, vsi ti blaženi zveličanski časi so trajali le do cesarja Jožefa II. Po nasvetu prostomavtarjev je tedanja Bogu in cerkvi nasprotna vlada vse te pobožne naredbe v hipu ustavila in pokončala, vzela duhovščini moč in veljavo, cerkve oropala in zapovedala, da se nekatere ne smejo nič več ohraniti in popravljati. In to se je zgodilo tudi pri Crngrobski, kar bodem popisal ob kratkem.

XXXVI. Crngrob o mojem prihodu.

Želel sem videti slovečo Crngrobsko cerkev, o kateri sem že prej veliko slišal, in grem ne dolgo po prihodu tje — in jo ogledam vso, zunaj in znotraj. — In kaj najdem?

Ako bi mi ne bilo že znano Jožefinsko razdejanje cerkvâ, mislil bi si bil, da so pred nekolikimi leti tudi tukaj divjali Huni in Turki, ropali in pobijali, in da je od tistega časa razdejana in zapuščena; kamorkoli sem se ozrl, povsodi se je kazala podrtija, pustota in zanemarjenje. Streha na cerkvi je kazala povsodi rebra, lesena duhovnišnica (duhovnik g. Proj, rojen Dorfarčan, živel je v nji zadnji in leta 1820. umrl v pokoju) je stala brez oken in vrat na vse strani odprta in je služila cerkveniku za shrambo stelje in druge šare, pa tudi tatovom in potepuhom v zavetje in skrivališče. Meznarija, majhna lesena bajtica, je bila od dima vsa okajena in črna in polna stenic, mišij in podgan, in enako je bil tudi hlev in skedenj ves trohljen in razdejan, ravno tako ostanki nekdanjih krčem in prodajalnic.

Zunaj cerkve pred obzidjem je bila od deževja izkopana grapa, čez katero se je prišlo po 4—5 stopnicah v cerkev, in tudi ves prostor okrog cerkve je bil zarasen z grmovjem in drevjem.

Enako je bila cerkev tudi znotraj vsa zanemarjena, mašna obleka — obilna sicer — skoraj vsa strgana in umazana, oltarji in podobe svetnikov okrušene in obledele, da je bilo groza!

Toda ni čuda, da je bila cerkev tako zanemarjena in zapuščena, če se vé, kako se je cerkvam sploh godilo. Ona vlada je bila namreč cerkve ne le obropala, ampak vzela je duhovščini tudi ključe in gospodarstvo iz rok in jih izročila posebnim oskrbnikom in ključarjem, duhovščini pa pustila le pravico, službo božjo opravljati.

Kako so delala ta oskrbnišтва, vidi se iz tega, da so morala pozneje popravljati krivice in povračevati cerkveno blago, in kakšno je bilo gospodarstvo ključarjev, bodem popisal le nekoliko.

Ključarja crngrobske cerkve sta bila dva kmeta in posestnika domače soseske, eden iz Dorfarjev, eden iz Crngroba.

Starejši je bil iz Dorfarjev in se je večkrat hvalil, da že 42 let ključari pri Crngrobski cerkvi; bil je bogat in veljaven

mož, kar se je že iz tega videlo, da je nekaj sinov imel v šoli, nekaj jih je dal k imovitim hišam. Držal se je rad krčem in napajal priliznjence, ki so vedeli, da je hvaleželjen, in ga po krčmah radi hvalili, da je gospodar Crngrobske cerkve, da dobro gospodari itd. On je vedel, da se šalijo in jim s smehom odgovarjal: »Saj Mati Božja v Crngrobu ne jé in ne pije!«

V gospodarskih stvarih ni imel župnik ali kak drug duhovnik nič opraviti in se ni smel celo nič vtikati; njih reč je bila le služba božja; gospodarili so pa ključarji, ki so hranili ključe od vseh shramb, skrinjice darov odpirali, denarje spravljali, cerkev pa puščali popolnoma v nemar.

Račune cerkvene je koncem leta izdelaval oskrbniški glavar, kateremu so ključarji darov ali miloščine prinesli, kolikor so sami hoteli; župnik, odgovoren sicer, ni imel drugega opraviti, kakor da je bil pričujoč in podpisal račune. — Ko so bili sklenjeni, odnesel je glavar račune in ostale denarje seboj na grad in jih tam spravil.

Po takem gospodarstvu se ni čuditi, da je cerkev od leta do leta bolj pešala in ostala zanemarjena, in da sem jo našel pri svojem prihodu skoraj vso razdejano. Ko sem bil prvič prišel v Crngrob, zagledal sem od daleč veliko luknjo na stolpu, in ko poprašam ključarja, zakaj pustita toliko luknjo na stolpu, ker se velika škoda dela, odgovorita mi, da nimata denarjev, ker sta vse, kar je po računu ostalo, izročila dekanu Dolencu. — Verjel sem, in dal streho ročno popraviti.

Poprejšnji župniki, večinoma ali stari ali zložni možje, menili so se za podružnice in tudi za Crngrob malo in hodili jako redko tje maševat; toliko bolj je pa mene mikalo ob četrtkih v Crngrobu maševati; pri teh prilikah sem dostikrat na stranskih oltarjih zapazil posode žita, prediva, štruc, surovega masla itd.; videl sem tudi, da so ljudje okrog oltarja hodili in denarje metali v pušico. Nič slabega nisem natolceval.

Ko pa pri cerkvenih računih zapazim, da sta ključarja le malo miloščine prinesla, grem nekega jutra prav zgodaj v Crngrob, kjer najdem že oba ključarja. Potem mašujem in čakam, da vse ljudstvo odide. Po maši pokličem ključarja in jima velim: »Odprita pušico, da jo vidim od znotraj!« Oba obledita in starejši vpraša: »Čemu to? Ali mari dvomite nad najino poštenostjo?« — »O,

kaj še?« pravim, »le znotraj jo želim videti.« Ko jo odpreta, bila je do vrha napolnjena z denarji. »Kdaj sta jo zadnjič izpraznila?« vprašam. »Že zdavnaj«, pravita; »tolikega zneska pa še nikdar ni bilo!«

Sedaj ukažem pušico izprazniti in denarje nesti v mežnarijo, da jih preštejemo. Našteli smo nekaj čez 50 gld. Potem velim mežnarju, naj prinese vrečo, vzamem en ključ od pušice, enega pa izročim ključarjema, poberem denarje v vrečo in ukažem mežnarju, naj jih nese z menoj.

»Oho!« zarohni stari ključar, »kaj pa to pomeni? Ali mar nimate zaupanja v naji?« Mirno odgovorim: »Odslej bomo po postavi vsak svoj ključ imeli, pušico skupno odpirali, skupno denarje preštevali; spravljal bom denarje jaz sam, vidva pa si zapisujta vsak znesek.« Dasiravno jima nisem nikdar nič očital, bilo je njuno vedenje proti meni odslej vse drugačno, njuna ošabnost in mogočnost je izginila, in jela sta se ne samo mene, ampak tudi drugih bolj ogibati; nihče ju ni od tistega časa več videl skupaj ne na potu, ne v krčmi, ne drugodi, in nihče ni vedel, kaj imata med seboj.

Prigodi se pa, da mlajši ključar, ki ni bil izpriden in hudoben, ampak le strahopetec, ki si ni upal starejšemu tovarišu nasprotovati, nenadoma hudo zboli in tudi ročno pome pošlje z naročilom, da naj prej ko mogoče pridem, ker ima nekaj važnega povedati. Grem torej brez odloga. Ko stopim v sobo, zjoka se bolnik od veselja, poljubi mi roko in pravi: »Ne zamerite moji predrznosti, da vas mučim. Meni je slabo in hotel sem vam neko skrivnost osebno razodeti. Mežnar vam bo zdaj prinesel dve sto goldinarjev v srebru. Ta denar je last Crngrobske cerkve. Storite ž njimi, kar se vam prav zdi.«

Bolnik bi bil rad govoril tudi še z drugim ključarjem in pošlje hlapca ponj; ali ko zvé, da sem jaz pri njem, zapodi hlapca in reče srdito, da nima nič tam opraviti in da ne gre.

Popoldne pa pride sam ob sebi k meni izgovarjat se, da ga je bolnik menda tožil, da je pa vse laž, kar je govoril. Jaz mu rečem, da ne vem, kaj imata med seboj, da grem pa jutri v Crngrob maševat in po maši k bolnemu ključarju. Naj pride torej tudi on tje, da se zmenita v pričo mene.

Ali bolnik je žalibog umrl še tisto noč, ne da bi bil z menoj in s tovarišem še kaj govoril. Zato tudi nisem vedel nič več, kakor prej. Že tri leta sem bil župnik pri Fari, pa še nisem vedel, da ima Crngrobska cerkev tudi dva gozdna dela v svoji lasti, enega nad cerkvijo, katerega pa uživa mežnar, enega pod cerkvijo za svoje potrebe; dotična parcela se imenuje Videm, ima številko 2786, meri blizo 5 oral in leži malo od Dorfarjev v sredi med deli kmetov. Neki sosed mi ga pokaže, rekoč: »Ta ves posekani del je cerkven, oni zraven njega z gostimi in visokimi smerekami je pa ključarjev.«

»Kako pa to«, vprašam, »ali je bil zmerom tak?« »O ne«, reče mi, »še pred malo leti je bil z lepim hrastovim, smerekovim in drugim lesom zarašen, le sedaj je tak postal, ker se je vse vprek v njem sekalo.«

Kmalu potem me nagovori drug sosed in me vpraša, ali mi je znano, da je ključar svojemu sinu posodil 200 gld. cerkvenega denarja in če plačuje obresti? Tudi o tem nisem še nič vedel.

Pokličem ga torej in primem najprej zarad lesa. Ni tajil, da bi ne bil kdaj kakega drevesa posekal in za se porabil; »vendar večino«, pravi, »pokradli so drugi«. Tudi posojilo 200 gld., katero je bil dal svojemu sinu, potrdi, reče pa, da je obresti vsako leto sproti deval v cerkveno pušico. Ko sem mu rekel, da bo treba to cerkvi vrniti, odgovori mi: »Za Boga, s čim naj povrnem? Denarja nimam, posestvo sem na sina prepisal in sebi pridržal le en travnik. Potrpite, po smrti zapustim cerkvi ta travnik.«

Kmalu nato zvem, da me po hišah, v krčmah in družbah obrekujejo, češ, da cerkvene pušice sam odpiram, miloščino v žep spravljam, v zapisnik manj zapisujem, kakor sem prejel, da se bojim račun dajati in enake stvari. Vsega tega bi ne bil verjel, če bi mi ne bil povedal farni cerkvenik. On pride namreč ob času bire tudi v ključarjevo hišo; ta ga med drugim vpraša: »Kdo ve, kdaj bo ta dekan dal račun od Crngrobske cerkve, ker sam pušico odpira, denarje pobira in spravlja. Pa kaj vprašujem«, pravi naposled smehljaje, »saj se boji, ker mu je kec!«

Ko mi cerkvenik to pové, pokličem drugi dan oba ključarja, tudi novega, ki je bil stopil na mesto umrlega, in cerkvenika,

ker so bili vsi trije vselej pričujoči, kadar se je odpirala pušica in denar štel; razven njih pa pokličem tudi še župana in po dva moža iz vsake vasi v župnišče s pristavkom, da bodo slišali račun od Crngrobske cerkve.

Ko pridejo, vzamem zapisnik v roke in berem, koliko smo vsak pot denarja našteli, in vprašam cerkovnika in ključarja: »Ali sem prav zapisal?« Ko potrdé vsako številko, berem tudi odhodke, koliko sem namreč v tem času izdal iz miloščine za popravila, napravo obleke in druge cerkvene potrebe. Potem primerim odhodke s prihodki in pravim: »Toliko mora biti še denarja«, privlečem vrečo iz omare, vržem jo na mizo in rečem: »Preštéjte, če je res toliko, ali ne.« Vsi se branijo šteti in me prosijo, da naj denarje spravim, ker nobeden ne dvomi nad mojim poštenjem. Potem se obrnem proti staremu ključarju in mu rečem: »Vi se hvalite, da že 42 let ključarite, vi ste do malega ves čas cerkvene skrinjice sami odpirali, darove sami spravljali, pokažite sedaj, kaj in koliko ste pa vi med tem časom pri cerkvi napravili in popravili, in koliko prihranili?«

To vprašanje ga je vsega iz uma spravilo; začel je jecljati in se opravičevati, možje pa smejati. Nato vstane, postavi se na noge in pravi: »Možje, nekaj je bilo v Crngrobu vse drugače, mimo sedaj. Ob shodih smo imeli v župnišču pojedine in plačilo. Spominjam se, da me enkrat ob takem shodu ni bilo doma in pri pojedini, pa sem dobil namestu tega slamnik in 30 goldinarjev v denarjih.« Ko to izreče, začnó se vsi možje neizrekljivo smejati, krohotati in ploskati. On pa osramočen in zmešan poseže v žep, privleče ključ od pušice, položi ga na mizo in se odpové ključarstvu. Ves vrtoglav se na mestu obrne proti vratom, ki jih pa išče pri oknu. »Tam ni vrat«, zavpijem, primem ga za roko in izpeljem iz sobe.

Možem pa sem rekel, da naj namesto njega izvolijo drugega ključarja. Izbrali so torej tri možé iz soseske, in po srečki je bil izmed teh treh izvoljen sosed Štibernik, katerega sem potrdil.

Od starega ključarja ni bilo ne duha ne sluha več. Ves čas je tičal skrit v svoji hiši. Neko jutro pa počí glas, da je v noči, ves izgubljen, od žabniškega duhovnika s sv. oljem maziljen umrl. Pokopali smo ga, cerkev pa ni ne travnika ne božjaka po njem dobila. Naj počiva v miru!

XXXVII. Izprememba Crngroba.

Da cerkev Božja preganjanje trpi, a se zatreti ne dá, spričuje tudi zgodba Crngrobske cerkve. Pod cesarjem Jožefom II. je bila z drugimi vred tudi ta božja pot zatrta, cerkev oropana, zapuščena in do malega razdejana. Česar bi ne bil nihče mislil, imel je upor leta 1848. pa vsaj to dobro stran, da je hiše božje iz krempljev nevernega uradništva rešil in obvaroval razpada. In to se je zgodilo tudi pri Crngrobski cerkvi. Neka nevidna moč mi je dala srčnost, dasiravno sem imel prazne roke, lotiti se njenega prenavljanja; le roka božja me je podpirala.

Najel sem najprej delavcev in ukazal iz prvega zunanjo plažo — stare razdejane bajte nekdanjih krčem, prodajalnic itd. s pota spraviti, grmovje in drevje posekati in korenine izkopati, da je bila cerkev oproščena. Potem sem dal jarke, luknje in izjede nalivov zasuti, nove vodotoče izkopati, poti napraviti ali razširiti.

Skrbelo me je sedaj najbolj, odkodi se bo sedaj dobila opeka ali druga tvarina za novo lopo? Neki bližnji sosed me pelje v grapo pod cerkvijo, pokaže mi ilovico, ki se mi je zdela prav primerna. Pogodiva se précej za plačilo za toliko in toliko tisoč opeke, ki naj jo napravi in ožgè s starimi koreninami in debli bližnjega gozda. Do sedaj nisem še nikogar pomoči prosil, in nasprotniki so me plašili, da mi ne bode nihče hotel pomagati. Ali glej! Ko je bila opeka dožgana, oznanim s prižnice, naj popoldne po nauku v Crngrob pride in pomaga opeko k cerkvi spravljati, kdor radovoljno hoče. In privrelo je ljudstva obojega spola toliko, da so se od peči do cerkve v dve vrsti vstopili in potem podajaje iz roke v roko v dveh urah vso opeko k cerkvi spravili. Sedaj sem se čvrsto lotil dela in popravljanja; in le ob kratkem povem, kaj in koliko se je tukaj napravilo in izpremenilo.

Staro leseno lopo smo podrli in pod ravno tisto streho sezidali novo z dvanajstimi stebri, potem jo obokali in pod njo prebili še dvojna vrata v cerkev. Do malega smo vso cerkveno streho prenovili, prestavili pot v zvonik, staro, nepotrebno duhovnišnico in vsa druga stara poslopja podrli in odpravili, novo mežnarijo zidali in s ploščami pokrili, hleve in skedenj predelali in z opeko pokrili.

Potem sem se lotil cerkve od znotraj in dal šest sprednjih luknjastih stebrov (iz labora) prevleči z mavcem in zgladiti, vso cerkev pobeliti, nova okna prebiti, dva oltarja iz srede na stran prestaviti, vse oltarje prezlatiti, stole po cerkvi popraviti in z novimi pomnožiti; poslednjič sem napravil še tri nove večje — harmonične — zvonove, katere je milostljivi škof Jernej Vidmar posvetil v Crngrobu pod zvonikom.

Koliko tisoč je vse to predelovanje veljalo, Bog sam vé; vem pa le toliko, da sem s praznimi rokami začel, vse sproti plačeval, in vendar je še denarjev ostalo. Moje zaupanje v pomoč Marije Device tedaj ni bilo prazno.

XXXVIII. Podružnica sv. Uršule v Pevnem.

Po spričalih starih urbarijev se je vas iz prvega imenovala »Jägerndorf«, ker so tam stanovali grajščinski lovci in gozdni varhi, med njimi večjidel Pemci (Čehi): po njih, mislim, je pozneje vas dobila popačeno ime Peven.

Vas leži pod gozdom četrť ure od Crngroba, šteje osem zemljakov in pet bajt ali podružnikov, katerih polje je zeló podvrženo slani. — V sredi vasi leži podružnica sv. Uršule z visokim stolpom, sicer pa majhna, nizka, z lesenim stropom, edinim oltarjem, s tremi okenci, globoko v tleh, kakor repna jama.

Pod cesarjem Jožefom II. je bila tudi ta cerkvica oropana in zapuščena in ni imela razven 50 gld. posojenega kapitala nobenega imetja; pa tudi majhna soseska ni smela in je tudi ni mogla popraviti. Prigodilo se je pa, da ji je edini imoviti sosed na smrtni postelji zapustil 200 gld. s tem pristavkom, da se mora obokati. Zaradi tega sem napravil sosesko, da jo je predelala, naredila večja okna, kor, stranske oltarje, zasula stari tlak in vzdignila novega, da se sedaj naravnost v cerkev hodi, in napravila še več drugega. Sedaj je cerkvica čedna, visoka, svetla, večkrat se mašuje v njej, in ima že nekaj več glavnice iz zapuščin.

XXXIX. Podružnica sv. Urha na Križni Gori.

Nekdaj je stala na vrhu visoke gore, uro hoda od Fare, kapelica sv. Križa, vidna od vseh strani, in po njej se tudi gora in vas (četrť ure proč) imenujeta Križna Gora.

Pozneje so to kapelico podaljšali, zraven pa prizidali še lopo in zvonik (oboje odprto), in postala je podružnica s patronom sv. Urhom, namesto sv. Križa.

Zaradi samote sta odprta lopa in zvonik služila pastirjem in gozdarjem v deževju v podstresje, velikokrat pa tudi begunom in tatovom v zavetje, iz katerega so lahko biriče in lovce opazovali in bežali o pravem času. Zaradi samote je bila cerkev večkrat okradena. Tudi leta 1862. so hoteli tatovi kaj takega storiti. Ker pa niso mogli vrat odpreti, zakurili so tik nje, da so pregorela, in tatovi so zlezli skozi luknjo v cerkev. Pokradli so sicer le nekaj malega, ker je vrednost spravljena v vasi, poškovali pa so vrata, da je bilo treba napraviti nova.

Malo dnij potem je privihrala huda nevihta s pišem, ki ni le drevja lomila, temveč tudi vso desno stran cerkvene strehe odtrgala in po hribu raznesla. Vso škodo popraviti je bilo revni soseski skoro nemogoče, nenadoma pa ji je prišla previdnost božja na pomoč.

Primeri se namreč, da ravno tiste dni stari ključar umrje, in namesto njega ročno izvolim Miha Okorn-a, iz hiš. št. 7, moža, kakoršnih je malo, in ki je vreden, da ga v vzgled drugim nekoliko popišem.

Kot najstarejši sin je prevzel po svojih stariših v vasi najslabejše in vse zadolženo pohoštvo s starim in razdejanim poslopjem. Ostal je neoženjen in obdelaval z dvema svojima pobožnima bratoma in dvema deklama svoje posestvo tako izvrstno, da je v malo letih vse svoje pohoštvo in poslopje prenovil, dolgove poplačal in si opomogel, da je bil najbogatejši v soseski. Njegovo geslo je bilo: moliti, delati in dobro storiti. Dasitudi je imel uro hoda do Fare, vendar je bil ob nedeljah in praznikih večinoma prvi v cerkvi, ves dan je po Loških cerkvah križev pot molil, in do večera ostal v cerkvah. Njegovo polje je bilo najprej in najboljše obdelano, in on je vselej največ pridelal v

soseski. Vsak berač je dobil pri njem prenočevanje in postrežbo, in na vse strani je delil miloščino. Tudi k stavbi farne cerkve je največ storil in dal.

Svojo Križnogorsko podružnico je skoraj vso sam predelal, lopo in zvonik ž njo sklenil, dejal ju pod ena vrata in pod en ključ, in sam tudi še tretji zvon kupil in napravil veliko drugega.

A žal, takih mož je le malo.*)

XL. Cerkev sv. Gabrijela na Planici.

Pičle pol ure od Križnogorske, kake dve uri od farne in tričetrti od Crngrobske cerkve stoji na vrhu golega, najvišjega hriba, vidna od vseh stranij, cerkvica sv. Gabrijela na Planici. Kdor jo vidi, mora občudovati nekdanje čase in kristijane, ki so na vrhu samotnega hriba postavili cerkev. — Ali ne spričuje ravno to veliki razloček med sedanjim in nekdanjim časom? Nekdanjim vernikom ni bila nobena reč pretežka, ker so si pred oči stavili spomine našega odrešenja; zatorej so tudi na tej višavi cerkev postavili v spomin poslanstva angelja Gabrijela do Marije Device, katere oznanjenje se časti v Crngrobu. Dasiravno na golem hribu, izročena vsem vetrovom in nevihtam, od strele tolikokrat zadeta, vendar je zeló redko kaj poškodovana. Leta 1864. smo ji z mecesnovimi skodljami pokrili streho, sicer pa ni nobenih posebnih popravil in stroškov potrebovala. Vsa drugačna je bila

XLI. podružnica sv. Duha.

Svetoduška soseska je največja v Fari, šteje štiri vasi: domačo, Vermaže, Grence in Stari dvor. Cerkev stoji na lepi ravnini tik kantonske ceste in je razven Crngrobske najbolj sloveča in obiskovana; ima binkoštno nedeljo blagoslovljenje, po dvojno, zjutranje

*) Bogoljubna, kakor njegovo življenje, bila je tudi njegova smrt. Umrli je 30. marca l. 1877. v visoki starosti; v boleznih je bil sv. križev pot njegova najljubša molitev; 30. marca je prišel ob zavest, ali tudi v nezavesti je molil pravilno sv. križev pot, in pri postaji »Jezus umrje na križu« izdihne svojo blago dušo. Bilo je ravno — veliki petek ob devetih dopoldne, torej ob uri, ko je naš božji Odrešenik pričel svoj križev pot. Izdajatelj.

in farno opravilo, sicer pa tudi avtentiko odpustkov v prid dušam v vicah za vse, kateri se vdeležujejo v torek po smrti rajnih tam sv. maše.

Tudi to cerkev sem našel enako drugim vso zanemarjeno in razdejano. Razven lepega visokega stolpa z dvema starima in majhnima zvončkoma je bila vsa druga cerkev kratka in zeló nizka; merila je znotraj do lesenega stropa le pičla dva sežnja; tej višavi primerna je bila vsa druga notranja naprava: okenca, oltarčki, podobice, vse je bilo zeló majhno. Iz visokega obzidja se je razven visoke in ostre strehe cerkvenega zidú le malo videlo. Zaradi pomanjkanja duškov smo duhovniki zlasti na leci ob shodih, ljudstvo pa v gneči in soparici trpeli velike težave; mnogo jih je v slabosti omedlevalo in so jih morali iz cerkve vlačiti.

Tudi prenovljenje te cerkve, na katero od Jožefinskih časov, razven na streho, nikoli nihče še prsta ni položil, bil bi se rad lotil, pa si nisem upal niti črhiniti, nekoliko, ker sem vedel, kako močno je večina ljudstva na svojo staro cerkev navezana in bi ne pustila dotakniti se je; še bolj pa zaradi pomanjkanja denarjev, zakaj vse cerkveno premoženje je bilo v obligacijah (v cesarski denarnici), katerega pa gosposka ni privolila porabiti, zlasti podružnicam ne.

Že sem bil pustil vse misli, kar zvem po naključbi o neki denarni žilici, katera do sedaj še nikomur ni bila znana, če tudi so jo videli.

Pri cerkvi namreč je stranski oltar sv. Jederti. Na njen god hodi prifarski kapelan vsako leto na njenem oltarju opravljat oznanjeno sv. mašo, katere se vdeležuje silno veliko ljudstva iz vseh krajev in prinese mnogo darov: žita, prediva, denarja itd.; o tem nisem, dasi sem bil že več let pri Fari, še celo nič vedel in slišal.

Novi kapelan gosp. Šust je pripovedoval v svoji preprostosti pri jedi, koliko žita, prediva in denarja je ljudstvo cerkvi v dar prineslo.

Jaz ga resnobno pogledam in rečem: »Kaj pravite? Darov prineslo? O tem še nikoli nisem slišal.« On: »Ali ne veste, koliko miloščine dobi današnji dan cerkev?« Jaz: »To je prvo, kar slišim.« Sedaj je bila moja prva misel nekdanje Crngrobsko gospodarstvo.

Zato pravim sam pri sebi: Morebiti je tudi tukaj kaj takega. Poprašujem torej od strani in zvem, da ključarja in cerkvenik spravljata darove. Pokličem ključarja in zvem, da res jemljeta darove. Vprašam: »Kdo vama je dal pravico?« Pravita: »To je od nekdanj plačilo ključarjev. Kdo bi hotel to službo opravljati zastonj?« »Oho!« zavpijem z nevoljo, »ali mar opravljata službo zastonj? Ali ne dobivata ključarja plačila pri računih, in cerkvenik pri soseski? In za kaj hočeta plačilo? Pogledjta cerkev! Ali more biti bolj zanemarjena in zapuščena, kakor je?« Ko naštejem vse napake, pravim: »Potemtakem nista oskrbnika, temveč tatova cerkve. Ne obračata darov ljudstva v prid cerkve, ampak jih samovoljno spravljata v svoj žep. Kolikor darov sta pobrala, vzela sta jih po krivici in morata jih povrniti.«

Mlajši ključar se je izgovarjal z nevednostjo in obljubil, da vse prejeto povrne; stari se je pa branil, češ, da so vsi spredniki tako ravnali. To je tudi verjetno, ker so pod Jožefinsko nevihto marsikako miloščino zatajili ali sebi prilastili, in tako je tudi pri tem ostalo. Ker se ni hotel udati, zažugam mu, da ga naznanim gosposki. Tega se ustraši in reče, da bi rad povrnil, pa ni več zmožen, ker je vse svoje posestvo svojemu sinu izročil in prepisal, sebi pa le hranò izgovoril; le 70 gl. posojenih ima še, ki jih hoče iztirjati in prinesiti. Nisem mu verjel, marveč mu vzela ključe in izvolil drugega moža.

XLII. Z novima ključarjema nova cerkev.

Nova ključarja, oba poštena in veljavna moža, pridobil sem lahko na svojo stran za prenovljenje cerkve. Na moj svet sta pridobila skrivaj več pobožnih in premožnih sosedov, ki so sklenili po vzgledu drugih sosesk vkljub obilnim sovražnikom, da bodo polepšali svojo podružnico, in začeli so napravljati in dovažati tvarino. Ko so nasprotniki to videli, zbirali so se, togotili, preklinjali, upirali in žugali, da se dela ne bodo ne s prstom dotaknili in ne krajcarja dali. — Pa vse to ni nič pomagalo, vsi drugi so se smejali in hiteli pripravljat potrebnih rečij.

In glej čudo! Komaj pridejo zidarji in začnó tesarji les tesati, jenja v hipu vse nasprotovanje. Vsa soseska brez izjeme

pritisne sama ob sebi, vozi in dela s tako naglostjo, da se vse čudi. V treh mesecih je bila cerkev po mojem načrtu visoko vzdignjena, obokana, z novim odrom in z opeko pokrita, z visokimi okni razsvetljena, sploh vsa v redu izdelana.

Med tem delom sem dal Tomcu, Šentviškemu podobarju, stari veliki oltar — sedanji višavi cerkve primerno — predelati. On ga izdelal ob pravem času, prezlati ga in postavil.

Zaradi te gorečnosti in marljivosti sem hotel sosesko še posebno razveseliti in počastiti in sklenem blagoslovljenje cerkve prav slovesno napraviti. Zato oznanim deveto in popoldansko službo Božjo le pri sv. Duhu.

Taka slovesnost se malo kje primeri; da je bila tem veličastnejša, pripomoglo je tudi vreme. Nebo je bilo čisto jasno, dan gorak in prijeten, ljudstvo je vrelo od vseh strani v cerkev; možnarji so pokali, godci godli, pevci prepevali. Cerkev — razven lepega velikega oltarja — stala je še vsa prazna, vendar kak razloček med prej in sedaj! Njeno lepoto in svetlobo je vsak občudoval. Med božjo službo je bila vsa natlačena, niti jaz na prižnici, niti nihče drugi po cerkvi ni čutil soparice, trpel slabosti ali omedlevice.

Videlo se je, da je Bog dal ta dan. Zakaj ves dan je ljudstvo prihajalo in odhajalo, ogledovalo cerkev, molilo, prepevalo, hodilo po vaseh, cesti, hišah in krčmah, veselilo se, jedlo in pilo, pa nikjer ni bilo pijanih in nerodnih videti, nikjer slišati pregrešne, žaljive ali pohujšljive besede, kar je tukaj zlasti ob shodih zelo redko primerljaj.

Ta slovesnost je celo sosesko izpreobrnila in navdušila. Poprej, kakor sem rekel, ni bilo za lepoto cerkve nikomur mar, tudi se nihče ni zmenil zaradi nesnage in pustote; pa tudi ni bilo razven dveh kelihov in nekaj malega mašne obleke nobene reči, ki bi bila novi cerkvi primerna, in moralo se je vse iz novega napraviti; vendar se ni ljudstvo nobeni napravi več ustavljalo, temveč prepustilo vse le moji previdnosti.

Dal sem torej Tomcu nov tabernakelj, oba stranska oltarja, novo leco delati, vse dobro pozlatiti in olepšati. V Ljubljani sem kupil nove svečnike in svetilnice vsem trem oltarjem, napravil v cerkev nove stole in sčasoma skoro vso novo mašno obleko. Cerkev, tako vsa prenovljena, je sedaj najlepša v Fari, in jo vsak mimo gredoči občuduje. Le v zvoniku sta visela dva majhna, že

čez 200 let stara, vtolčena, po tri do štiri cente težka zvončka s tako slabim glasom, da smo jih slišali komaj mi bližnji sosedje. Že prej sem zaradi slabega zvonjenja prigovarjal soseski, naj dá preliti zvončka, in ponujal sem ji, da stroške do malega prevzamem in izplačam. Pa nihče se ni hotel zmeniti. Sedaj pa ju brez vprašanja pošljem zvonarju v Ljubljano, in velim vlititi enega sedem, enega pa dvanajst centov težkega z močnim glasom.

Od veselja, da se njih glas tudi v daljne vasi sliši, zložila je soseska radovoljno vse stroške in plačala zvonove.

Ravno ta močni in prijetni glas novih zvonov in ročno izplačani stroški vzbudé nekaterim lahkomisljencem ošabno misel, da bi napravili še tretji večji zvon in bi takoj njih podružnica v vseh zadevah bila prva v fari. Pošljejo k meni tri veljake, češ, da naj se pogodim z zvonarjem, kajti če to storim, mislijo si, bom tudi za plačilo skrbel. Ali zmotili so se. Slutil sem zvijačo bahačev in nisem hotel ne o zvonu, ne o plačilu nič slišati.

Toda niso odjenjali, ampak trije svojeglavci gredó v Ljubljano in naročé še tretji dvajset centov težki zvon! Še-le pozneje zvém to predrznost in jim rečem, naj pa sami skrbé, kako bodo tolik znesek izplačali.

Dvanajst dnij pred adventom pripeljejo zvon z veliko slovesnostjo pred cerkev. Skoro vsa soseska in mi duhovniki pridemo gledat in občudovat njegovo lepoto; brez odloga ga v zvonik potegnejo in obesijo.

Dasiravno sam za plačilo nisem hotel skrbeti, hotel sem vendar zvonove slovesno vpeljati. Tako sem upal, da se soseska omeči in rajša pripomore k plačilu zvona. Oznanim na poslednjo nedeljo po binkoštih zopet vso božjo službo pri sv. Duhu.

Primeri se pa nenadoma ravno tisto nedeljo še druga slovesnost, kakeršne morebiti na svetu še ni bilo. Kdo je slišal ali bral, da bi kje v novi cerkvi, novi zvonovi, k novi maši novega farnega kapelana prvič zvonili, kar se je zgodilo tukaj?

Gospod France Stanonik, rodovine svetoduške (njegov oče se je bil priženil k Lukežu na Suho) je po dovršenih šolah, v katerih je bil vedno prvak, moral zaradi pomanjkanja postavne starosti nekoliko tednov čakati na posvečevanje mašnikovo. Predzadnjo nedeljo po binkoštih je prejel mašniško posvečevanje in ž njim vred tudi dekret za duhovnega pomočnika v Staro Loko. Že

drugi dan je prišel na Faro z namenom, da bi tukaj na tihem opravil novo mašo in nastopil svojo službo.

Po veliki nadležnosti sem ga komaj napravil, da je hotel peti novo mašo slovesno pri sv. Duhu, pa le proti temu, da razven domačih treh duhovnikov nobenega drugega ne povabim, ne k oltarju, ne k obedu, kar sem tudi storil.

In to je bila zadnja slovesnost v novi Svetoduški cerkvi, pri kateri so trije izvrstni zvonovi prvič vabili. Ta slovesnost ostane Ločanom toliko bolj v spominu, ker gospod Franc ni bil le domačin, temveč tudi učen, ponižen, priljuden in delaven duhovnik, da malo takih. Zaradi njegove prebrisane in učene glave sem ga vedno silil in komaj spravil, da je šel v Gradec delat rigoroze, katere je izdelal tako izvrstno, da so ga vsi izpraševalci enoglasno in s pohvalo za doktorja potrdili in ga pozneje na vseučilišče bogoslovstva v Gradcu izvolili za profesorja, kjer še sedaj službuje.

S Svetoduško cerkvijo so bile vse podružnice v fari več ali manj predelane in prenovljene. Da se je pri tem delu vdeleževala roka božja, vidi se iz tega, ker se je vse povsodi brez najmanjše nesreče zgodilo, in je Bog soseskam za njih pridnost in radovoljnost obilno povrnil, kar so tudi same spoznale, trdeč, da niso ne prej, ne potem s tako lahkoto polja obdelavale, in toliko pridelale, ko ravno tista leta. — To spoznanje mi je dajalo upanje, da se ljudstvo ne bode več branilo, prenoviti tudi farno cerkev.

Predno sem se pa lotil farne cerkve, hotel sem prej še nekdanjo rožnivenško bratovščino oživiti, zlasti ker sem vedel, da Ločanom s tem najbolj ustrezem.

XLIII. Usoda rožnivenške bratovščine pri Fari.

Kdaj je rožnivenška bratovščina pri Fari bila uvedena, ni znano; vé se le po najdenih zapisnikih, da je že leta 1755. štela in imela veliko tisoč udov visokega stanú, svoje glavarje, duhovne vaje, procesije in obilno imovine; postavila si je k farni cerkvi svojo posebno kapelo z rožnivenškim oltarjem, razven tega pa je imela še drug kip Matere Božje, katerega so pri procesijah bratovskih nosili na odru.

Udje te bratovščine so imeli veliko pripomočkov (odpuštkov, procesij, izpovednih dnij itd.), da so se lože greha varovali in v pobožnosti napredovali; vsega tega so se res oprijemali tudi obilno. Vsi ti in taki pripomočki so bili pa peklju in njegovim slugam trn v peti; ti so sklenili na vsak način zatreti bratovščine, kar se je ob času cesarja Jožefa II. res zgodilo. Kako strastno so zahtevali, da se celó spomin te rožnivenške bratovščine zatré, vidi se iz tega, da so izkušali celó zapisnik in podobo Marije Device rožnivenške bratovščine v roko dobiti in pokončati. Da jim to ni obveljalo, vzrok sta dva pobožna moža; bližnji sosed je namreč zapisnik odnesel in ga skrill v svojo skrinjo; podobo Matere Božje z odrom vred pa je zavlekel cerkvenik v temen kót pod cerkveno streho, kjer je pozabljena ostala veliko let.

Vso prašno jo najde po naključbi cerkvenik pod streho, pobožen Ločan jo izprosi in postavi v svoji sobi v kót. Stari sosedje so jo spoznali, da je tista podoba, katero so nekđaj njih spredniki nosili s procesijo, shajali so se vsak večer okrog nje, molili sv. rožni venec in prepevali svete pesmi. To pobožno češčenje je vzbudilo prifarskega župnika Božiča in njegovega kapelana Dolenca, da sta dala za ta kip postaviti na Fari kapelico in ga prenesti iz mesta vanjo.

To prenašanje mi popisuje star mož, ki je bil tudi pričujoč, tako-le:

Oznanjeni dan je privrelo silno veliko ljudstva od vseh stranij skupaj počastit Marijo Devico. Ob določeni uri pride duhovščina obeh duhovnij in samostanov v beli cerkveni obleki napravljena pred hišo, da prevzame podobo. Štirje čvrsti mladeniči jo prinesó iz hiše in zadenejo z odrom vred na rame. Procesija odrine, možki spredaj, duhovščina pred kipom, za njimi pa ženski spol. Vse moli ali rožni venec, ali druge molitve, ali prepeva Marijine pesmi in se giblje počasi proti Fari. Tolike procesije dotlej Loka še ni videla. Zadnji še niso stopili v vrsto, in prvi so bili že na Fari.

Na Faro prišedši postavijo podobo na tla, župnik blagoslovi kapelico, ómeni ob kratkem usodo podobe, priporoča ljudem zaupanje v Marijo Devico po vzgledu sprednikov in veli kip z odrom vred postaviti na mizo.

Posihmal je bila kapelica ljudstvu kakor zrklo očesa; skoro vsi tuji popotniki, kakor tudi domači, so stopali vanjo in se Mariji priporočali. V kratkem so se nahajali okrog nje denarji ali drugi darovi, in zbok tega je župnik dal napraviti kamenito pušico z dvema ključema, katera je izročil dvema bližnjima sosedom, vsakemu svojega, z naročilom, pušico vedno odpirati, svetilnico kapele z oljem preskrbovati, ostale denarje, miloščine pa donašati v župnišče za potrebe farne cerkve.

Župniki so se na poštenje ključarjev brez dvoma zanašali, vsak donesek denarjev bona fide sprejemali, v svoj za to odločeni zapisnik zapisavali in denar za cerkvene potrebe rabili. Po njih vzgledu sem tudi jaz tako ravnal več let, prejemal po tri, ali štirikrat v letu po štiri ali pet goldinarjev na leto in zapisaval; na kako nezvestobo sem mogel toliko manj misliti, ko tudi v pušicah farne cerkve na koncu leta navadno nisem še toliko miloščine našel. Še izkušnja pri Crngrobski in Svetoduški cerkvi me ni zmodrila, da bi se spomnil na pregovor: Glej, komu zaupaš! Izkusil sem, žali, pa že prepozno, da je res, kar pravi sv. pismo: *Maledictus, qui confidit in homine!* Nesrečen, kdor zaupa človeku! — Izkusil sem pa to tako-le:

Neki dan iščem popirje nekega spisa, in po naključbi mi pride v roke zapisnik letnih prihodkov miloščine v kapelici na Fari. Ko ga pregledujem, najdem od leta do leta vedno manjše zneske prihodkov. — Ne da bi dvomil ali natolceval, pride mi na misel, vendar enkrat pogledati pušico.

Grem torej, pokličem ključarja v kapelico in rečem, naj pušico odpreta. Ustrašita se in se plašno gledata. Vendar odpreta, in sedaj vidim vso pušico do vrha nasuto z denarji raznotere vrste.

Vprašana, kdaj sta jo izpraznila, rečeta: »Že zdavnaj ne!«

Rečem, naj denarje pobereta in preštejeta. — Tolikega zneska bi se ne bil nikdar nadejal; še čez trideset goldinarjev je bilo! Nevolja me zgrabi in rečem sam pri sebi:

»Moj Bog! Ali je morebiti tukaj ravno tako, kakor se je godilo v Crngrobu in pri sv. Duhu? Ali ni nobenega poštenega človeka več na svetu?« Molčé poberem denarje v ruto, vzamem en ključ in rečem: »Prihodnjič bomo pušico skupno odpirali«, in grem domov.

Kmalu potem zboli stareji ključar in pošlje ročno po mene, naznani mi, da je res v sili kake krajcarje iz pušice vzel; zneska ne vé in povrniti tudi ne more zbok pomanjkanja; namesto vračila ponudi v last stavišče kapelice, ki je kake tri čevlje segala na njegov vrt. Kaj sem hotel? Moral sem zadovoljen biti, in pokličem še tri priče, da je to res v last dal. Mož je pa umrl že drugi dan.

Pa sedaj je šlo tudi to vse bolj v redu. Pušico sem s ključarjema odpiral, denarje v hranilnico pošiljal, in v kratkem se je nabralo toliko denarja, da sem mogel kapelico v boljši stan dejati, do zdaj je bila namreč razven kipa na odru še vsa prazna.

Pogodil sem se s starim podobarjem Götzelnom iz Kranja, da je napravil po mojem načrtu oltar Matere Božje in tabernakelj, kapelico znotraj in zunaj oslikal; dekleta so kip v lepo obleko oblekla; jaz pa sem šel v Ljubljano in nakupil svečnike, novo svetilnico, mašne obleke in sploh vsega, česar potrebuje mašni oltar; vse to za čas zidanja nove cerkve, da bi tukaj imeli spravljene sv. zakramente in opravljali vsakdanje maše. Pozneje se je to tudi res zgodilo.

Ko je po sklenjenem konkordatu cerkev dobila prostost in pravico, zopet bratovščine vpeljevati, oživil sem tudi jaz nekdanjo rožnivenško bratovščino pri Fari in dobil iz Rima odpustke za njo. S tem je pa tudi rožnivenška podoba Matere Božje v kapelici večjo veljavo dobila; v nji se je shajalo vedno, sosebnobno ob nedeljah in praznikih, pobožno ljudstvo, ki je sveti rožni venec molilo, pelo in donášalo miloščino.

Ko vidim to gorečnost, poskušam zopet nove farne cerkve se lotiti; toda naglo sem odjenjal, ko sem videl, da ne zmagam.

XLIV. Prva znamenja nevidne roke se kažejo.

Sv. Ane dan l. 1858. popoldne se začnó izza hribov valiti črni oblaki, in v kratkem privihra po Selški dolini silno močan piš, kateri pred seboj podira drevje, kozolce. razkriva hiše in poslopja, vrže tudi vso spodnjo stran strehe farne cerkve na tla, in odnese celó s stolpa strešico ali kapico na sosedovo hišo.

Komaj vso to škodo popravim, pride v kratkem druga nevihta; 3. septembra privrši že pozno v noč z Gorenjskega enak

piš s hudim nalivom, gromom in treskom. V skrbéh, da ne bi bilo kake nesreče, vstanem iz postelje in stopim k oknu. V istem trenutku se zabliska in trešči, vsa cerkev je hipoma v ognju, treščilo je vanjo. Pričakujem, kje se bo pokazal plamen, da bom skočil in rešil sv. zakramente.

Čakajoč, vidim, da hiti cerkvenik v cerkev, kjer je ostal dolgo časa.

Ko pride iz cerkve, gre naravnost v župnišče povedat mi, da je strela veliko škode naredila, stolpovo strešico vso raznesla, semtertje kake strešnje več ali manj razcepila, po cerkvi šarila, oltarje, stole in zid poškodovala itd. itd. Za Boga? Kaj to pomeni, da leti zaporedoma na cerkev taka nesreča? Gotovo hoče Bog novo imeti.

Drugi dan se pokaže še večje razdejanje, in ročno pišem po Kranjskega inženirja, da naj nemudoma pride in pové, kaj je storiti? — Ali preteče teden za tednom, inženir ne pride. V jeseni začne deževati, voda lije skozi stolp brez strehe, po tlaku stojijo luže, in nihče se ne zmeni, ali bo stolp čez zimo brez strehe, ali se bode pokril? Sam nisem vedel, kaj bi storil.

Kaj sem hotel drugega storiti, kakor stolp naglo čez zimo za silo pokriti.

Po zimi sem hodil v skrbéh stolp večkrat ogledovat in premišljevati, kaj bi počel, da se z manjšimi stroški rešim stiske. Stolp se mi zdi trden in močen, in mislim si, kaj pa, če bi stolp ostal in bil lepo pokrit, morda bi se fara potem rajša lotila cerkve. Ta misel mi ugaja, le inženirja moram še počakati, kaj bode on rekel. — Še le sredi meseca svečana pride inženir, in na mojo prošnjo preišče stolp in ga najde trdnega. Potem se zmeniva zaradi obrisa in tvarine, da hočeva do spomladi vsak svoje pre-skrbeti. Toda inženir se pokaže figa-moža. Spomladi ni ne njega, ne obrisa, in še-le po veliki nadležnosti pošlje obris proti koncu meseca julija. Potem vzamem naglo delavce in začnem, ne da bi bil gosposko vprašal.

Komaj delavci postavijo odre okrog stolpa in pričnejo delati, pride že zopet nova zabava. — Drugo nedeljo zjutraj se pelje cesarski namestnik grof Chorynski mimo cerkve proti Selcam, vidi odre okrog stolpa, in zvé, da brez vednosti in privoljenja gosposke krijem stolp. Jezi se in žuga, da me bo ostro prijel.

Po naključbi grem tudi jaz ravno tistega popoldne v Leskovicu blagoslavljat novi oltar, in po nevednosti prideva z namestnikom oba h kratu v Leskovici skupaj.

Sedeč pri mizi začne me namestnik izpraševati, kaj sedaj napravljam pri svoji farni cerkvi.

Preprosto mu povem, da vihar je stolpovo streho v kratkem že v drugo razdejal, in hočem sedaj stolp v redu pokriti. Vprašan, če imam obris, pravim, da ga imam, izdelanega od Kranjskega inženirja. Na vprašanje, če imam tudi privoljenje od vlade, rečem mu, da ga nimam in ga tudi prosil nisem. Dalje me vpraša, če imam denarje za stroške, in rečem, da ne. — On: »S čim bode te stroške plačali, ali mislite faro obložiti?« Jaz: »O, tega ne mislim!« Ker ne more zvedeti, pogleda me srdito in mi začne očitati svojeglavnost, da gosposko odstranjujem, ne maram za postave itd. Molčé ga poslušam. Ko pa izgovori, oglasim se jaz, in pravim, da vsega tega je zanikarnost gosposke kriva. Omenjam zeló visoko starost cerkve, pogorišče leta 1817., prizadevanje mojih sprednikov in moje, in slednjič pogodbo z inženirjem zastran obrisa, katerega nisem hotel vladi predložiti, ker sem se bal, da bi zopet dve ali tri leta delo ne zastalo.

Grof Chorynski me zvesto posluša, molči, vedoč, da govorim prav, vstane, poslovi se in gre tiho naprej. In od tistega časa sem imel mir.

Stolpa smo dva sežnja prizidali, pokrili novo streho s kositarjem, in njegova podoba je vsakemu ugajala. — Stroškov se je nabralo kakih 2800 goldinarjev. Nikogar nisem nič tirjal, in nihče še solda ni pripomogel; mislil sem torej, da bo sedaj fara privolila v prenovljenje cerkve. Ali kaj še!

Leta 1858. po oznanilu s prižnice pošljem zopet gospoda kapelana od hiše do hiše popraševati, če so zadovoljni zidati, ali ne? Do nekaj malega zopet vse odmahuje. — Iz tega vidim, da z lepa nič ne opravim, siliti nečem, sklenem pustiti vse skupaj v nemar, in res je že tri leta minilo, da nisem nove cerkve nič več omenjal.

Hotel sem s poti spraviti le še nekatere velike napake, katere so me vedno v oči bodle, n. pr. vrvi zvonov v sredi cerkve in tik prižnice, in sem dal v žagradu stopnice napraviti,

da so na oboku zvonili; jeseni l. 1861. pa sem napravil štiri nove stole ženskam, ki sem jih drago prodal.

Taki so bili sklepi moji, vse drugačni pa sklepi božji. — Res je, kar sv. pismo pravi: »Dokler se Gospod hiše ne loti, upirajo se delavci zaman.« Vse drugače bomo pa videli sedaj.

XLV. Cerkvev začne kazati rebra.

Dné 11. svečana leta 1862. grem, sam ne vem, kaj me je vleklo, ker sicer tega nikdar nisem storil, po maši pri stranskih vratih iz cerkve. Na pragu me nekaj zasuče, da pogledam na obok (velb) in vidim semtertje mokre lise. Ustrašim se in hitim pod streho gledat, odkodi prihaja. Najdem deske vse gnile in streho vso luknjasto. Stoječ strmim in premišljujem, kaj je storiti. Da je streho prekriti treba, to je gotovo, vprašanje je le, s čim? Deske so predrage in trpijo le nekaj časa; za opeko je oder preslab, cerkev nima denarja.

V teh skrbéh grem v župnišče, prinesó mi zajutrek, vsedem se k mizi, pa se zajutreka ne dotaknem. Med vsemi mislimi mi ugaja še najbolj ta: Faro popustiti in le še kako ekspoziuro sprejeti na stara leta. Že primem za pero, da pišem svojo odpoved na Starološko faro. V tem trenutku izgine, kakor bi pihnil, ves strah, prečudna srčnost se v meni vzbudi, in zdi se mi, da slišim besede: »Ne boj se, zmagal boš!« Pero vržem na stran, pokličem dva delavca, peljem ju do cerkve in rečem tik nje kopati dva sežnja dolgo in tri čevlje široko jamo, dokler ne pridem nazaj. — Proti enajsti uri najdem jamo že poldrugi seženj globoko in zgolj brodni pesek, znamenje, da je nekdej čez ta grič reka Sora tekla in pesek popuščala. Rečem, naj še z železnim drogom dregata v pesek, pa že dva čevlja globoko zadeneta ž njim na skalo, kjer se drog ustavi. Po tem poskusu zvém globočino trdne podlage in vzroke spok na cerkvenem zidu.

Plačam in pustim delavce domov; jamo pustim odprto, pa nikomur ne povem svojega namena.

Sabota je bila in tržen dan v Loki, in vsak, ki je šel mimo in videl odprto jamo tik zidu, pa tudi vedel, da nobenega mrliča v fari ni, čudil se je in želel zvedeti, kaj mislim z jamo. Po-

praševalo je vse križem; neka radovedna baba me pride celó v sobo vprašat, čemu sem dal jamo izkopati. Rečem ji smejaše: »Da bom tebe in jezične babe noter pometal!«

XLVI. Moj zadnji nagovor.

Drugi dan v nedeljo se po pridigi obrnem zopet po cerkvi, in začnem skazovati spoke na zidu, revne oltarčke, sploh razdejano cerkev, rekoč. da ji ni nikjer enake. Omenjam poskušnje svojih sprednikov pred in po pogorišču, in tudi svoje poskušnje že v četrto pričete, ki so pa vse izpodletele nad trdovratnostjo faranov. Potem pristavim:

»Včeraj po maši sem šel, ko nikoli še ne, in ne vém, zakaj, skozi stranska vrata iz cerkve. Na pragu se ozrem na obok in vidim mokre lise; grem pod streho, ustrašim se, ko vidim na gnili strehi luknjo pri luknji; mislim, s čim bi pokrili streho; oder je slab, deske so predrage, opeka pretežka in tudi denarja cerkev nima. Vprašam vas, farani, kaj je storiti?

Po moji misli sta vam sedaj dve reči dane na izber, namreč, ali fari se odpovedati, ali novo cerkev zidati, zakaj, kakor riba brez vode, tako tudi mala fara ne more obstati brez farne cerkve. Pod golim nebom se v krščanskih deželah nikjer ne opravlja božja služba, torej se tudi tukaj ne bo. Lahko bi vas prisilil sicer z gosposko; kar sem pa rekel, rečem še enkrat, da s hudičem in biričem Bogu hiše delati nečem, tudi sreče bi ne bilo. V svoji visoki starosti se sicer ne lotim rad, vendar zaradi velike sile in potrebe hočem še enkrat poskusiti z lepa cerkev delati, da bi služila Bogu v čast, in hočem še zadnjič poslati gospoda kapelana popraševati od vasi do vasi, od hiše do hiše osebno vsakega gospodarja, ali je zadovoljen, ali ne, in če je zadovoljen, koliko se zaveže v denarjih, z vožnjo in s tlako prostovoljno storiti ali pomagati, da bom vedel ali začeti, ali pa vse pustiti v nemar.«

Kar je ta govor napravil, ne bil bi se nikdar nadejal; kar iskra v smodniku, to je storila moja beseda v srcih ljudstva. Vse naenkrat je bilo navdušeno. Nazaj gredé in ves tisti dan niso po hišah nič drugega govorili, kakor o novi cerkvi, in vse je komaj čakalo prihoda poslancev, da bi povedali svojo zadovolj-

nost in pomoč. Le nekaj malega se jih je bilo poskrilo in se odkritosrčno odpovedalo, ali po hinavsko se podpisalo z mislijo, da bo s časoma vse to tudi sedaj zaspalo. Prifarci so pa še tisti večer samotež iz kamenitnika pripeljali poldrugi seženj dolgo ploščo (škrl) k cerkvi, in hoteli še dalje voziti; komaj sem jih ustavil in jim dopovedal, da naj še čakajo, ker je še-le začetek, in manjka še poglobitnega, namreč: obrisa, presoje stroškov, pri-voljenja vlade, patrona itd. Predno se bo vse to v red spravilo, treba bo še veliko skrbij, dela, pisarjenja in komisij; sosebo težavna bo obravnava z vlado in s patronom zastran plačila in stroškov; to se bo morebiti več let vleklo, preden bode sklenjeno.

Meni je bila težka butara, katero si nakladam, sicer dobro znana; vendar pri vsem tem nisem obupal; dajala mi je srčnost tista nevidna roka, katera je do sedaj tako trda srca faranov naglo omečila in vnela. S tem zaupanjem v pomoč božjo sem hotel pa tudi še nekaj posebnega storiti, kar še nihče ni storil in izpeljal; sklenil sem namreč, kolikor mogoče birokratskih vezij in homatij se ogibati in doseči svoj namen bolj po stranskih, nevarnih sicer, pa veliko krajših potih. Da moje upanje ni bilo prazno, spričevala bo zgodba.

XLVII. Začetek osnove.

Drugi dan po sprejetih spričalih zadovoljnosti ljudstva se peljem v Ljubljano, najprej škofu naznanit svoj sklep in prosit ga podpore, katero mi tudi z veseljem obljudi.

Od njega grem k načelniku stavbenega urada Gincelj-nu, in ga prosim, naj mi pošlje razumnega inženirja, prvič le pri-vatno, da pregleda in presodi stan cerkve.

Inženir Halm pride že tretji dan, pregleda staro cerkev in potrди potrebo, da se prenovi vse razven stolpa. Pri tej priliki mu naznanim svojo misel zastran podobe in lege nove cerkve in mu rečem, naj po tem načrtu omisli novi obris. Po tem ogledu se vrne nazaj in čaka, dokler od vlade ne pride ukaz, cerkev preiskati uradno.

Na moj dopis pošlje vlada kmalu inženirja uradno k meni. Halm se nastani v župnišču. Toda več dnij preteče, ne da bi bil kaj storil. To mi je sicer zeló presedalo, pa se nisem upal

nič reči, da bi se ne zameril. Nekoliko s prilizovanjem, še bolj pa z obljubljenim dobrim plačilom ga napravim, da mi zriše temeljno podlago novi cerkvi. — Po naključbi je bil pa tudi ravno tisti čas iz službenih ozirov poklican v Ljubljano. Preden odide, naprosim ga, naj mi napravi še posnetek ali kopijo podlage za mojo rabo.

S tem posnetkom prosim — pod roko — vlado privoljenja, da bi ljudstvo, ki nobenega silnega domačega dela ni imelo, po tem obrisu izkopalo temelj.

Ravno tistikrat je dobil poročilo o tej zadevi mlad uradnik, kateri še ni bil poln vseh birokratskih muh in je uradno dovolil, kar je mene tolikanj bolj razveselilo, ker se tega nisem nikakor nadejal. Mislil sem torej, ker je začetek srečen, bo tudi konec srečen. Toda zmotil sem se. Odslej se je začela bridkost še le prav snovati. Pa tudi v bridkostih me je previdnost božja vedno zvesto in čudovito podpirala in varovala, da sem srečno zvršil svoje delo.

XLVIII. Opomin skrivnih nasprotnikov.

Kdo vé, koliko let so se domači farani branili delati novo cerkev! Vse to nasprotovanje smo prilastovali surovosti, vražam, svojeglavnosti in drugim takim napakam ljudstva. — Da je vmes tudi marsikaka taka napaka bila, ne more se tajiti, vendar to ni bil pravi ali poglobitni vzrok; bili so drugi skrivni vzroki, katerih ljudstvo še slutilo ni, še manj pa vedlo. Le malo ljudem je bilo to znano. Med temi so bili nekateri Žabničanje in nekateri mestni Ločani. Nekateri velikaši so si bili namreč v glavo vtepli: Staro Faro odpraviti in faro za vnanje vasi napraviti v Žabnici, v mesto pa razven bližnjih vasij potegniti tudi vse pri-farne prihodke, in storiti Loko bolj slovečo. Tega namena si pa niso upali doseči, dokler je stala stara cerkev, katere konca so pričakovali vsak čas. Kolikorkrat je tedaj kak župnik pri Fari omenjal nove cerkve, podpihali so vselej nasprotniki skrivaj kake pijance, trapeže ali malopridneže, ali pa plašili ljudstvo z nezmernimi stroški, z neznosnim delom in so oplašili in odvrnili od zidanja vso faro in celó pobožne farane.

Ti skrivni sklepi nasprotnikov so se semtertje večkrat, sosebnostno po krčmah med pijanci slišali, ki so zabavljivo govorili: Čemu sta li dve fari na kupu? Ali bi ne bilo bolj koristno in priložno, v Žabnici faro napraviti za vnanje vasi, tukaj v mestu pa dekanijo in boljše prihodke? Stara Fara naj bi jenjala in se vzelo nekaj vasij pod Žabnico, nekaj pa v mesto itd. Taki glasovi so se večkrat slišali, ljudstvo pa ni razumelo, kam merijo s takimi govoricami, in je imelo vse to le za šalo in prazne čenče. Ali sedaj se je pokazalo vse drugače in sicer že

XLIX. pri kopanju temelja.

Na došlo privoljenje vlade oznanim v nedeljo pred Svetim Jurijem s prižnice, da se bode 23. malega travna pričela kopati podlaga ali temelj za novo cerkev, in povabim vso faro k temu delu. Moj nagovor v tej zadevi je ljudstvu še bolj oči odprl in pokazal, na koga se mora odslej sosebnostno ozirati. Rekel sem med drugim, da mi smo po milosti božji tisti srečni rod, ki je izvoljen zidati Bogu novo hišo. Skažimo se torej hvaležne Bogu s tem, da se radovoljno in z veseljem poprimemo tega dela.

Poslednjič pristavim še z močnim glasom: »Kar sem že večkrat rekel, ponovim še sedaj, da s hudičem in z biričem hiše božje delati nečem in je ne bom. Bog le veselega in radodarnega darovalca ljubi in mu daje srečo; torej nečem nič slišati o tlaki in tlačanih pri cerkvi. Karkoli bo torej treba delati, pripeljati ali odpeljati, ne bo se nikomur osebno ukazovalo, temveč se bo le sploh po vasi naznanilo, da bo sleharni, kadar ima čas in voljo, lahko prišel in storil, kolikor hoče ali more. Vedite pa, da vsakdo le Bogu in sebi dela in bo dobil plačilo le pri Bogu.«

Te besede so segale ljudem globoko v srce in prinesle obilen sad. Že drugi dan je privrelo brez števila ljudstva peš, z vozovi, praznih in z orodjem na pokopališče in je začelo kopati, voziti in prenašati, in v kratkem je bil kos temelja na spodnji strani izkopan. Naenkrat pa vidim, česar poprej nisem zapazil, da na oni strani mera obrisa zadeva ali presega že grobe novo pokopanih mrličev. Ustrašim se. Kaj storiti? Grobov ogniti se, — je nemogoče, mrličev izkopati in prenesti je nevarno in ostro prepovedano. Kdo bi se tudi lotil tega dela, in če gosposka to

zvé, bo hipoma prepovedala dotakniti se grobov, in potem mora vse delo jenjati.

V velikih skrbeh, kako bi se iz teh zadreg rešil, sprehajam se ves zamišljen semtertje. Sreča me moder mož in vpraša, kaj se je zgodilo, da sem tako pobit in zamišljen. Povem mu, in on me tolaži, da hoče (za plačilo) dobiti tako zanesljive osebe, da bodo skrivaj spravili mrličé s pota. — Dobi res osem korenjakov in jih pošlje k meni, da se pogodimo za plačilo; prepovem jim, da ne smejo od tega živi duši črhiniti, dokler se ne izvede.

Vkljub moji prepovedi so pa nasprotniki v Loki vendar to zvedeli in se razveselili, češ, da moja zvijača ne bo obstala. In da bi se ta bolj gotovo uničila, pošljejo svojega čuvaja skrivaj opazovat in jim naglo poročat, kadar se bomo grobov lotili. Pri vsej tej čuječnosti jim je pa njih zvijača vendar le izpodletela, in sicer tako-le:

Temelja je bilo sicer že poldrugi seženj globoko izkopanega, trdih tal pa še ni bilo nikjer čutiti. Z izgovorom, da hočem zvedeti globokost trdne podlage, ukažem v sredi prostora odmerjenega za novo cerkev prav široko in globoko jamo izkopati.

Zvečer, ko vsi delavci odidejo in tihota nastane, priplazijo se korenjaki na pokopališče, začnó ročno grobe odkopavati, krsto za krsto v novo jamo prenašati, dokler vseh dvaindvajset krst s pota ne spravijo, zasujejo, prostor poravnajo in še pred zoro na tihem odidejo, ne da bi jih bil kdo videl.

Ko nasprotniki že zgodaj zvedó, kaj se je po noči zgodilo, prihitijo ročno gledat grobe svojih rajnih, in najdejo razkopane, zvedó pa tudi, da počivajo sedaj v sredi cerkve.

Ne toliko novo počivališče mrličev, veliko več zvijača naša, ki se je skrivaj po noči godila in njih sklepe uničila, razkačila je zagrizence, da so jeli rojiti, preklinjati, vpiti in žugati proti župnišču, češ, da hočem vse na glavo postaviti in da še mrtvih pri miru ne pustim. Domači delavci so jih nekoliko časa poslušali, a se jim posmehovali in jih zasramovali; ko je bilo pa vsega preveč, zapodili so jih prav po pasje s pokopališča.

L. Pilotiranje temelja.

Temelj je bil že blizu dva sežnja na globoko in poldrugi seženj na široko izkopen, prave trdnjave pa ni bilo še nikjer čutiti; globočje kopati si nismo upali, ker smo se bali posipa; kazalo ni torej drugega, kakor dno s piloti ali s koli nabiti.

Poslal sem tedaj hrastovih in jelševih debel iskat, najel tri ovne in oznanil možakom, da naj pridejo kole v temelj zabijati. Pogovorijo se med seboj krepki možaki in mladeniči, in prihajajo vsak dan drug za drugim zaporedoma in zabijajo na tri oddelke kol za kolom po dva ali tri sežnje globoko v zemljo, dokler se ni kol ustavil. — Ves temelj krog in krog nabit je pobral 365 kolov po tri čevlje narazen, ki so storili trdno podlago.

Med tem časom so drugi farani napravljali in vozili kamenje, pesek, les in drugo tvarino; vse je z veseljem hitelo, in ni skoraj na nič drugega mislilo in nič govorilo, kakor da bi se le vsega prav veliko napravilo.

Take gorečnosti se nihče ni nadejal, najmanj pa nasprotniki. Iz prvega so le debelo gledali in se čudili nad to naglo izpremembo, češ, da pred malo dnevi ni hotel skoraj nihče slišati o novi cerkvi, sedaj pa vse navdušeno posluša in uboga le mene; zatorej so se zdaj mene lotili, svoj strup na mene zivali, in me dolžili, da sem ljudstvo preslepil, da ono sebi jamo koplje in si bremena naklada, katerih ne bode zmagalo.

Podpihovali so uradnike, da so se me jeli ogibati in me mrzlo sprejemati. — Dokler so nasprotniki le v Loki bili, ni me nič brigalo; ko pa zvem, da imam tudi pri vladi nasprotnike, začelo me je skrbeti.

LI. Borba z vlado se prične.

Po pilotiranju temelja pričakujem dan za dnevom obljubljene komisije zastran presoje stroškov in drugih stvari pri novi cerkvi. Namesto komisije mi pošlje vlada pismeno prepoved, da se brez njenega dovoljenja nobene naprave več ne smem dotakniti; tudi mi očita, da vlado zaničujem, le svojeglavno delam in ljudstvo za nos vodim.

Ta dopis me je vsega zbegal in spravil z uma, da nisem vedel, kaj bi počel; ljudstvu ni bila znana ne ta prepoved, ne drugo nasprotovanje, zato je hitelo tvarino z vso silo pripravljati in skupaj voziti; jaz pa nisem vedel nikakor ne, kaj bi storil. Vsa vrata so mi bila zaprta. V ti stiski so se mi sosebnost posmehovali nasprotniki in mi vse to privoščili, češ, da zdaj imam, česar sem iskal.

Ker nisem vedel nikamor se obrniti in videl le še nebesa odprta, obrnem se tje gori in začnem prav globoko vzdihovati in pomoči prositi. In glej! med molitvijo mi zgine, kakor bi bil pihnil, vsa teža srca, neizrekljiva srčnost nastopi, vsedem se in pišem vladi tudi ostro, ovržem njeno očitiranje zastran moje nepokorščine in svojeglavnosti in vprašam: »Kaj sem storil, da bi zaslužil tako očitiranje? Ali mar nisem dal z dovoljenjem vlade po načrtu obrisa kopati temelja in ga tudi pilotirati? Sedaj je temelj čez dva sežnja globoko izkopan, na vse strani pilotiran, izkopana zemlja leži po več sežnjevisoko ob jami in jo žuga zasuti. Kaj je torej zdaj storiti?« vprašam vlado.

Potem naštevam slabosti stare cerkve, opisujem zadovoljnost ljudstva, obilno stavbeno tvarino, ki je že pripravljena, in prosim, da naj mi prej ko mogoče podeli dovoljenje, da smem na svoj odgovor ali na svoje poročilo pričeti zidanje; zastran denarnih pripomočkov naj vlada sama s patronom obravnava in mu pové, da naj pošlje na račun že nekoliko denarjev naprej.

Da bode ta prošnja brez sadú ostala, vedel sem dobro, pisal sem le zato, da vlada reči ni mogla odkladati in odjenjati. Moj namen je bil, začeti na vsak način, naj gosposka stori, kar koli hoče.

Še predno je vlada na mojo prošnjo odgovorila, objavil sem po »Laibacher Zeitung« naznanilo minuendo-dražbe za zidarska dela pri novi cerkvi. — Vsak, kdor je to v časniku bral ali slišal in zlasti vedel, da še obrisa, privoljenja in denarjev nimam, zavzel se je in mislil, da norim ali sem predrzen. Moji prijatelji in znanci so se čudili, nekateri mi zamerili, nekateri me milovali in z glavami majali, češ, da sem izgubil pamet.

Odločeni dan pridejo le trije mojstri: Treo in Faleschini iz Ljubljane in Molinari iz Loke — vsi Italijani in med seboj pogovorjeni — k dražbi. Razven podlage nimam nobenega obrisa

skazati, in le z besedo povem, koliko in káko cerkev hočem imeti, in rečem njim samim ceniti delo. Cenijo je na 15.600 gold.

Farni možje me gledajo pričakujé, kaj bom rekel? — Po kratkem pomisleku obljubim 10.000 gold. s tem pristavkom, da mora za ta znesek vse zidarsko delo do čistega biti izdelano; daljno pogajanje pustim farnim možem in grem po svojem oprasku.

Celi dan se pogajajo; zidarji le kaj malega odjenjujejo, in možje hočejo že 12.000 gold. obljubiti; ko stopim v sobo in zvem njih namen, zavrnem jih, primaknem le še 500 gold. in rečem, da ne dam več; le po velikem prigovarjanju pridam še sto gold. in pogodba je bila storjena.

Glas o ti pogodbi se je hipoma raznesel po vsej Loški okolici in po Ljubljani in je napravil veliko govorce. Nekateri so sodili, da sem pamet izgubil in ne vem, kaj delam; drugi, da zaničujem postavo in gosposko; tretji, da imam skriven zaklad; nekateri so milovali ljudi, češ, da jih bom spravil v velike težave, v dolgove in uboštvo. Najbolj je rojil pa, česar se nisem bil nadejal, moj sosed-grajščak in sodnijski uradnik v Ljubljani.

Že poprej, ko je zvedel, da so župljani zadovoljni in so obljubili prostovoljnih doneskov, pohvalil je pismeno moj sklep in obljubil sam od sebe, da pripomore 600 gld. od svojega gradú, za kar sem ga tudi pismeno lepo zahvalil in prosil še druge potrebne pomoči pri tem težkem delu. Sam ne vem, ali je bila njegova nepričakovana obljuba resnična, ali le navidezna zastran lepšega. Še-le pozneje sem po njegovem vedenju zvedel, da je resnično, kar pravi sv. pismo: »Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus: — Bolje je upati v Gospoda, kakor upati v prvake.«

Moja pogodba z zidarji namrec je obudila v njem strašanski srd in ga vsega zbegala. Ves iz sebe je letal od pisarnice do pisarnice, tožil me uradnikom in jih podpihoval, naj uničijo mojo predrznost, ustavijo delo. Razkačen prihiti drugi dan potem domov na svoj grad.

Meni ni bilo celó nič znano, da je razžaljen; zato grem mirnega srca v grad pozdravit ga in osebno zahvalit za njegovo dobroto. Ali najdem ga vsega izpremenjenega; gledal je največ v tla in molčal. Slutil sem, da je le bolehen. Toda kmalu zvem, kaj ga boli.

Vpraša me, ali sem se res pogodil z zidarji? »Res«, pravim. In hipoma postane ves zelen in začne bruhati svoj strup iz sebe, očita mi ošabnost in svojeglavnost, da se ne zmenim ne za gosposko, ne za postavo, da si vrata zapiram do patrona, ljudstvo za nos vodim, in mi zatrjuje, da po tem potu svojega namena ne dosežem nikoli.

Ves čas ga mirno in molčé poslušam in mislim, da le birokrat in paragraf tako strastno iz njega govorita. Kadar se znese in utihne, začnem pa jaz govoriti in mu naravnost očitati, da je sosebno posvetna oblast kriva zanemarjenja in razdejanja cerkev, dokazujem z vzgledi, in rečem poslednjič: »In če me tudi gosposka, patron ali pa še kdo drugi zapusti, dokler je Bog na moji strani, ne bojim se nikogar in upam, da bom premagal vse težave. Nikogar ne prosim ali tirjam, in tudi vas ne za tisto, kar ste obljubili.« Pri tej besedi vstanem, priklonim se in grem.

Nato še bolj razjarjen hiti naravnost nazaj v Ljubljano, obišče zopet vse pisarnice, prijatelje in glavarje, toži me in tirja, da naj mi na pete stopijo, pokorščine in spoštovanja gosposke naučé. A kaj se primeri?

Že drugi dan pride osem zidarjev, poslanih od mojstrov, na Faro zidat. Ustrašim se jih, saj še odgovora nisem bil dobil od vlade, in nisem vedel, ali naj začnem delati ali ne. Brez privoljenja začeti zidanje, ni bilo varno in si nisem upal; toda čakati odgovora in zidarje brez dela rediti, ali jih celó odsloviti, ni kazalo. Kaj za Boga, mislim si, naj storim?

Dva dni tako pričakujem in odkladam; tretji dan me pa nevolja prime, in si mislim: »Čemu-li pričakujem? Začel bom brez privoljenja, naj pade, kakor hoče! Požrli me ne bodo.« Po južinji pokličem zidarje, dam jim dva bokala vina, poškropim temelj in rečem, naj zidajo. Še-le čez dva dni dobim na svojo prošnjo odgovor. Da bode zanikalen in neugoden, to sem vedel, vendar se kaj takega od deželne vlade nisem nadejal. Bilo je táko-le: Ker sem svojeglavno in brez vednosti vlade začel zidati, zato se tudi vlada ne bode v to delo nič vtikala, in se nič ne pečala ne s patronom ne z ljudstvom zastran tlake in stroškov; vse delo in skrbi, kakor tudi vse prigodbe, nesreče in napake naklada na mojo odgovornost; cerkev pa mora natanko po obrisu biti izdelana. Vlada me je menila s tem dopisom ostrašiti in mi srčnost

vzeti, da bi obupal in vse skupaj pustil v nemar, pa ni vedela, da je ravno s tem raka v vodo vrgla ali moje želje izpolnila; saj nisem drugega hotel, kakor iz birokratskih vezij biti rešen in dobiti prostost.

LII. Po oproščenju.

Dasiravno je bil temelj pilotiran in je bilo kamenja že veliko napeljanega, nisem se hotel nič ganiti; ves čas do vladnega odgovora sem le molčal. Ljudstvo ni vedelo, kaj to pomeni; gorečnost je jela ugašati, tvarine je malo kdo več pripeljal, videti je bilo, da bo vse zopet zaspalo.

Prvega majnika po odgovoru vlade oznanim s prižnice, da je še le sedaj nastopil čas, da se dela čvrsto poprimemo; vsak naj si prizadeva tvarine, kolikor mogoče, napeljati.

In glej! Nikomur se ni ukazovalo ali velevalo, in vendar ga ni bilo gospodarja z živino in z vozom, da bi ne bil vpregel in vozil. Veselo je bilo videti, ko je dan za dnevom voz za vozom s kamenjem, s peskom ali lesom obložen hitel na Faro. In česar se nisem nadejal, tudi tisti, kateri so se v začetku branili, kregali in žugali, da nečejo nič vedeti, nič dati in nič storiti pri novi cerkvi, še tisti so vkljub moji prepovedi še najbolj pritiskali, delali in vozili. Kolikor bolj je zid raste, toliko večja je bila gorečnost ljudstva. Proti sredi majnika je zidalo že osemdeset zidarjev, in tvarine ni manjkalo nobene, niti za minuto ne!

LIII. Poslovljenje od stare cerkve.

Dokler ni bil temelj popolnoma dodelan, ni se nihče dotaknil stare cerkve. Imeli smo v njej sv. zakramente in božjo službo. Ko je pa novi zid raste iz zemlje, morala se je stara umakniti novi. Sv. Vida dan, t. j. 15. dan junija, smo odločili za zadnjo službo božjo in poslovljenje od stare cerkve, kar sem prejšnjo nedeljo s prižnice oznanil; povabil sem tudi stolnega dekana Dr. J. Pogačar-ja kot pridigarja in več bližnjih duhovnov k povikšanju slovesnosti.

Zastran velikega spoštovanja stare cerkve Matere Fare se je hotelo vse ljudstvo od nje posloviti in je privrelo skupaj, da se je vse trlo.

Slovesno mašo z obilno asistenco sem sam opravljal, pridigoval pa je stolni dekan prav primerno in izvrstno; omenjal je visoko starost cerkve, našteval, koliko duhovnih dobrot in milostij je rod za rodom tukaj prejemal, in sedaj, kakor vse časno, je tudi ona opešala in mora dati prostora novi. Marsikako oko je plavalo v solzah, sosebnost velik jok pa je vstal proti koncu, ko je v imenu farnih otrok jel slovo jemati od njih stare matere. (Ta pridiga je natisnjena v njegovi zbirki.)

Drugi dan sem še sam maševal, priporočal vse varstvu in pomoči nebes, in potem prenesel sv. zakramente v kapelico na Fari, kjer so potem bili in kjer smo navadno maševali.

Od todi se je vsula vsa množica ljudstva nazaj v cerkev, in začela (česar se nisem nadejal) trgati, podirati oltarje, stole in vse drugo raznašati na vse strani, in do poldne je bila cerkev vsa do čistega izpraznjena. Vsakdo je želel še kak spomin od stare cerkve dobiti in ohraniti; mislil sem, da bode sedaj ostala cerkev na miru; ali sedaj je še le nastopila prava nevihta, in le nevidna roka božja me je obvarovala — smrti.

LIV. Popoldanska prigodba.

Précej po jedi popoldne so se brez moje vednosti in volje trope moških, ženskih in otrok jele snovati proti cerkvi. Brez namena in le iz navade pogledam skozi okno in zagledam okrog cerkve polno ljudstva, na strehi pa moške, ki so trgali deske in metali na tla. Na vse strani so letele doli, kakor dež; spodaj pod kapom pa so skakale ženske in otroci s smehom in vpitjem, in pobirali deske po tleh brez ozira in skrbi nevarnosti nad glavami.

Ko to vidim, spreleti me strah in groza. Naglo skočim iz sobe, hitim proti cerkvi, vpijem na ves glas, kazaje s prstom na streho, da naj se umaknejo iz smrtne nevarnosti. Le na moje vpitje in žuganje se odmaknejo iz nevarnosti in od daleč gledajo, kako les na tla pada; zaradi moje pričujočnosti se nihče več ne upa ganiti.

Kmalu potem začno tudi strešnje na tla spuščati. Med tem, ko leti strešnja za strešnjo doli, prikaže se ženska iz cerkve pod lopo in maha proti nam, ki smo bili zunaj; vidi, da strešnje

padajo in da je smrtna nevarnost pred njo; sliši naše vpitje od vseh strani, da naj obstane in počaka pod lopo. Toda vkljub vsej tej nevarnosti skoči vrtoglava baba vendar ravno tisti trenotek izpod lope, ko tudi strešnja iz višave prileti, trešči ž njo skupaj, da se obe zvrneta in obležita vsaka v svoji strani, in se ne ganeta.

Vsa množica se prestraši, ko to vidi, ostrmi in stoji, kakor okamenela. Ker se nihče ne gane, skočim sam, vzdignem in stresem ženo, kličem na pomoč, in ker nihče ne pride, vlečem jo sam, nevedé, ali je živa ali mrtva, v župnišče in jo položim na posteljo. Še le potem pridejo štiri ženske in med njimi njeni dve hčeri (bila je ključarjeva žena), močijo jo in ji zmivajo glavo z jesihom in jo oživljajo.

Še le čez tri ure se začne žena zavedati, na glavo posegati in tožiti, da jo boli. Proti noči jo peljeta hčeri domov na posteljo. — Čez tri dni pa pride vsa zdrava zopet delat k cerkvi.

Zidovje se je naglo odsedalo; do 20. junija je bil v novem presbiteriju zid že za poldrugi seženj narastel, in treba je bilo tudi že vogelnik blagosloviti; zatorej sem šel v Ljubljano škofa vabit za to slovesnost; obljubil je, da pride v nedeljo.

LX. Blagoslovljenje vogelnika 28. jun. leta 1863.

Na slovesnost tega blagoslovljenja se je ljudstvo ves teden pripravljalo, znotraj in zunaj prostore posnažilo, veliko mlajev okrog postavilo, z venci in cveticami olepšalo, začasen oltar napravilo; jaz pa sem oznanil prejšnjo nedeljo slovesnost s prižnice in povabil tudi duhovščino.

V nedeljo proti osmi uri se pripelje škof iz Ljubljane, sprejet s strelom in zvonjenjem. Ob deveti uri ga pelje duhovščina v ornatu v šotor, kjer najpoprej vogelnik blagoslovi. Vogelnik je bil polčetrč čevljev debel, v četvrt obdelan kamen z zidom enake debelosti; na zunanji strani so vsekane letnice 1863, v sredi pa je globoka luknja s pokrovom, v katero smo dejali denarja sedanjega časa vsake vrste, vrh tega pa domače slovenske časnike in steklenico z dokumentom sledečega napisa:

*Petra haec capitalis posita et benedicta
a Celsissimo ac Reverendissimo D^{no} D^{no} D^{ro} Bartholomaeo Widmer,
principe-episcopo Labacensi.*

*Die Dominica ac simul Vigilia Storum Petri et Pauli,
28. Junii 1863,*

*regnante ecclesiam Dei P. P. Pio IX. et aedificationem aedis
sacrae gubernante Francisco Xaverio Kramer, parcho et decano
Locopolitano. O. A. M. D. Gl.*

To pomeni:

»Ta vogelnik je bil postavljen in blagoslovljen od prevzvišenega in prečastitega gospoda gospoda dr. Jerneja Widmerja, knezoškofa ljubljanskega, v nedeljo in ob enem pred dnevom praznika sv. Petra in Pavla, dné 28. junija leta 1863., ko so cerkev božjo vladali papež Pij IX.; zidanje cerkve je oskrboval Frančišek Ksaverij Kramer, župnik in dekan starološki. Vse k večji časti božji.«

Podpisali so se za škofom in menoj z lastno roko sledeči pričujoči gospodje in gosti:

Matej Frelj in Anton Kerčon, farna kapelana; P. Ambrož Breclnik, gvardijan Loškega kapucinskega samostana; Gincelj, stavbeni vodja v Ljubljani; Leopold pl. Höfern, Loški okrajni glavar; Edvard pl. Strahl, grajščak in dež. sodnije svetovalec itd.

Potem so zidarji vpricho nas luknjo zabili in zazidali, duhovščina s škofom je šla k oltarju in začela se je pontifikalna maša, pri kateri so godci in pevci na oboku ali velbu stare razkrite cerkve stali, da se je njih glas razširjal na vse strani; pridigoval pa je škof sam.

Tisti dan je bil prav prijeten, jasen in zeló gorak, ljudstva silno veliko, razstavljenega povesod po tleh, odrih in kotih: vse pa v lepem redu in pobožnem vedenju. Iz pozabljivosti sem opustil med mašo darilni obhod, in še-le po maši, ko je že veliko ljudstva proti domu šlo, spomnim se, skočim na prižnico in povabim k pomoči, in nabralo se je pri vsem tem 276 gld. za cerkev.

Pri jedi v župnišču je bilo vse dobre volje; govorov in zdravic obilno, pa tudi po Fari vse veselo brez najmanjše napeke. Ali žal! ta sreča je v kratkem minila, in nastopile so bridkosti in strah, da ni bilo ne kraja ne konca, in le božja roka nas je obvarovala še hujšega. Kaj je bilo? Poslušajte!

LVI. Usoda z zvonikom.

Do srede julija je šlo delo prav po sreči od rok. V presbiteriju je bil zid že dva odra visoko narastel, in se primikal vedno bližje stari cerkvi. Dvajset čvrstih zidarjev je zidalo; tvarine je bilo vedno obilno napravljene; vreme več mesecev lepo in suho, (vse poletje je le trikrat deževalo), zidovje stare cerkve, kar se ni samo zgrudilo, spravljali so delavci s pota, in v kratkem je stolp sam ostal in čakal novega oklepa. Vsi smo imeli upanje in rekli, da bo cerkev kmalu dozidana. — Stolp ni bil nikomur mar; nad njegovo trdnobo nihče ni dvomil. Toda, kaj se zgodi?

Proti koncu meseca julija me pokliče polir neko jutro pod zvonik, pokaže mi komaj las debelo spokico in me vpraša, kaj mislim o ti spoki. Na višavi jo komaj zagledam, nasmejem se in vprašam, kaj on misli? Ne vem še, pravi, v kratkem pa se bo videlo.

Ta opazka strokovnjakova me sicer presune, pa vendar me ni skrbelo preveč, ker mislil sem si, da poka le ometanje. Pri vsem tem mi ne gre iz glave, in vsak dan jo hodiva gledat, in zdi se obema vsak dan večja. Kazala sva jo tudi drugim izkušencem; vsakdo je bil drugih mislij, nekaterim se zdi nevarna, nekaterim pa ne.

Ko prideta mojstra Treo in Faleschini konec meseca po denar, peljem ju pod stolp in jima pokažem spoko; ogledujeta stolp na vse strani, ne slutita pa nobene nevarnosti; nasvetujeta pa, da bi se pomiril in ne skrbel, naj se stolp na vse strani spok z lesom podpre, dokler stolpa novi zid ne oklene.

Drugi dan ga res z dvema močnima tramoma podpremo; ker se nam pa to še vse premalo zdi, pridenemo še dve dvanajst sežnjev dolgi in močnejši podpori, in eno še na drugi strani, ki sta segali še čez polovico stolpa. Pa vse to ni nič izdalo.

Spoka se kaže vedno večja in zraven te se začno še druge prikazovati in meni vedno večje skrbi delati, da noč in dan več nisem imel mirú. Vsako jutro sem hodil gledat in vsako jutro so se mi razpoke zdele večje.

Naveličan, vedno v strahu živeti, pokličem zopet oba mojstra in Ginceljna iz Ljubljane in rečem natanko preiskati vzroke spok; pa zopet me pomirijo s tem, da vse to bo jenjalo po oklepu stolpa.

Vrhu tega se primeri v kratkem še druga, strašnejša prigodba, kakoršna se ne zgodi pogosto.

Po veliki soparici namreč se privleče prve dni meseca avgusta z Gorenjskega tako strahovita nevihta, kakoršne niso pomnili niti najstarejši ljudje. Mislili smo, da bode konec sveta. Med neizrekljivim nalivom udarja blisek za bliskom, tresek za treskom, da se zemlja trese; grozoviti vihar trga in razkriva strehe, meče drevje in kozolce na tla, in nihče si ne upa izpod strehe. Vse je trepetalo in čakalo, kaj bode iz tega.

In ta strašanska nevihta je divjala dva dni in dve noči zaporedoma; vode so narastle, šumele po hribih, napolnile potoke, struge in doline, stopale čez bregove, razlivale se po ravninah in voda je stala, kakor jezero. Ljudstvo po hišah zaprto je koprnelo, vzdihovalo in pričakovalo konca.

Tudi jaz nisem noč in dan zatisnil očij, hodil iz sobe v sobo, od okna do okna gledat in poslušat, kdaj in kam bo stolp padel, ali kdaj in kje se bo posvetilo?

Okrajni glavar Höffern pošlje, vedoč okoliščine, žandarje na Faro, da iz bližnjih hiš pod cerkvijo izženó ljudi iz hiš in živino iz hlevov in zabranijo, da kdo nazaj ne pride.

Take nevihte ni še nihče doživel, in rekel je vsakdo, da ni bila naravna, ampak, da se je satan sam vil in svoje kremplje zadiral v stolp, tresel ga in ga hotel podreti, da bi nam pripravil še večje stiske.

Tretji dan se je nevihta ulegla, in bilo je mogoče zopet stopiti iz hiš. Šla sva s polirjem najprej pod stolp gledat, kakovšen je. Ogledala sva ga na vse strani, pa nobene izpremembe nisva našla, niti večjih spok, po čemer sem sodil, da ga je padca varovala ali skrivnostna roka božja, ali pa da vendar ni tako slab, kakor se nam zdi. Zidarji in delavci so jeli zopet brez skrbi dalje zidati, in nihče več ni mislil na nikakšno nevarnost. Toda to zaupanje je trajalo malo časa.

Malo dnij potem prisope po južini polir k meni v sobo in pravi: »Nekaj vam prihajam povedat, pa nikar se ne ustrašite!

Ravno sedaj sem bil pod stolpom in sem slišal v sredi zidú hreščanje in pokanje. Bojim se, da se zgrudi v kratkem.«

Kakor strela mi ta beseda zapre sapo, in ves prestrašen še izpregovoriti ne morem. Skozi okno pogledam in vidim zidarje in delavce z odrov bežati in zaslišim krič: »Bežite, stolp se maje, padel bo!«

Naglo skočim iz sobe pred župnišče in vidim tudi sosede iz hiš bežoče na polje, ozirajoče se nazaj na stolp. Meni začne slabost prihajati, pred očmi se dela tema, noge se mi tresejo, ves vrtoglav se zvrnem na kup lesa in — omedlim.

Polir, zraven mene stoječ, priskoči, prime me, začne tresti in tolažiti, češ, da naj ne se bojim, saj ne bode nič hudega. Naglo se zavém, pogledam ga in sunem od sebe in zavpijem trdo: »Poberi se, grdoba od mene; čemu je bilo treba tega strahú!«

Pričakovaje stolpovega padca sedim na lesu in premišljujem svojo usodo, koliko hudega sem že prestal, in koliko me še čaka.

Ogledujem lepo kositarjevo streho, kako čedna je in koliko tisoč in dela je stala, kar bo vse zavrženo, če se stolp zgrudi. Pa kaj še to! Kaj pa, če pade na novi zid, ali na hiše in hleve! Kolika škoda in koliko plačila! In vse to zadene mene!

Vse take misli, skrbi in strahovi se snujejo po glavi in mučijo moje vbogo srce. Tolčem se po glavi in kesam, da sem se lotil še takega nevarnega in težkega dela!

Skoraj dve uri pričakujemo padca stolpa. Delavci postopajo od daleč, nihče si ne upa približati se cerkvi in delati, iz strahu, da bi se stolp nagloma ne zgrudil.

Naveličan postopanja se predrzne najprej tesarski mojster Janez Porenta bližati se stolpu. Počasi in skrbno se plazi in pride pod stolp, ogleduje spoke in najde še vse enake. Nastavlja ušesa na zid, in ne sliši nobenega pokanja; predrzne se celó plezati po podpori do sredi stolpa in ne najde nobenega znamenja izpremembe. S tem pomiri mene, in vse druge. Zidarji se vrnejo na odre, sosedje v svoje hiše; polirja pa ozmerjam, kot lažnika.

LVII. Slabost stolpa stopa na dan.

Vseh teh homatij imam že zadosti; zvedeti sem hotel za gotovo, ali je stolp še za rabo, ali naj ga dam podreti, ali ne. — Pišem torej še tisto popoldne mojstroma in Ginceljnu v Ljubljano, da naj brez odloga pridejo in sklenejo, kaj je s stolpom storiti.

Res pridejo vsi trije že drugi dan skupaj zgodaj na Faro in gredó naravnost pod stolp ogledovat in preiskovat ga od vrha do tal, in ga najdejo po zunanjem sicer zdravega, v resnici pa je bil tak:

Enako skoraj, kakor v vseh starih cerkvah, stal je tudi ta stolp na zgolj rahli zemlji in komaj na poldrugi čevelj globoki podlagi, sezidan iz zgolj drobnega in okroglega kamenja iz reke Sore. Našli smo pod podom na oboku po odbitem ometu okrog njega v sredi zidú široko luknjo polno pepela in mrtvega oglja v znamenje nekdanje lesene vezi, katera je stlela v kakem pogorišču; pa tudi vsa znotranja stran zidú je bila na pol kuhana in apnena, kar je spričevalo, da je bil stolp v ognju.

Kdor je vse to videl, moral se je čuditi, da je sploh še stal, in da se ni že zdavna, zlasti ob času kakega potresa ali zvonjenja, sesul.

Hvalil sem sosebnó jaz Boga, da je sedaj še ob pravem času nevarnost odkril, ker kdo vé, kakošna nesreča bi se bila pozneje lahko primerila.

Sklenili so torej enoglasno, da se mora stari stolp podreti in nov zidati; edino vprašanje je bilo sedaj še to: kdo in kako bo stari stolp podiral in kdo in za koliko bode novega zidal, ker prej nihče na kaj takega še mislil ni.

Jaz, z drugimi bremeni že preobložen, nisem mogel in si tudi nisem hotel teh skrbij nakladati in sem se temu naravnost odpovedal.

LVIII. Obravnava zastran novega stolpa.

Vsi trije strokovnjaki, se vé, so ostali pri obedu pri meni. Popoldne pa skličem oba ključarja in več soseskinih môž iz cele župnije k posvetovanju in povabim tudi okrajnega glavarja Höfferna k obravnavi zastran novega stolpa.

Nabere se jih veliko, in z drugimi vred pride zgolj sam ob sebi moj grajščinski sosed in zagrizeni nasprotnik in se vsede med kmetovske može; na drugi strani njemu nasproti se vsedem jaz, ker sem slutil, da bo izkušal mene pikati, može podpihovati in od dela odvracati.

Med tem, ko Gincelj piše zapisnik zastran podiranja stolpa, začne moj sosed najprej milovati župljane zastran velikanskega dela in obilnih stroškov pri cerkvi, potem pa mene pikati in tožiti, da ne dam mirú, hočem vse po svoji glavi obrniti, da mučim ljudi s tlako, z delom in stroški, spravljam jih v dolgove in revščino; mislil je s tem može zdražiti, da bi se vzdignili zoper mene.

Že več časa je našteval ta mogočni nasprotnik moje pregrehe in zatiranje župljanov, misleč, da bodo vsi možje ž njim zoper mene potegnili in se vzdignili. Ali glej, živa duša se ne gane in ne oglasi, le pogledujejo ga in z glavami odmajujejo.

Tudi jaz ves čas molčim in ga poslušam sedé; ko pa vidim, da se nihče ne oglasi in njegovih napadov ne zavrne, vstanem sam in rečem mirno, pa resnobno: »Možje! slišali ste sedaj iz ust mojega soseda pregrehe, odrtije in zatiranje moje, s katerimi neprenehoma tlačim župljane. Moj Bog, vest mi sicer nič takega ne očita, vendar morebiti samega sebe ne poznam. Če sem res takšen, spoznam, da sem volk in ne pastir svoje črede, in pripravljen sem vsakemu obilno povrniti, katerega sem k delu ali plačilu silil. Veliko rečij je bilo ta čas popravljenih ali prenovljenih, povejte sedaj naravnost, ali sem vas ali koga drugega katerikrat k delu silil ali z davki obkladal? Če se pa vpričo mene ne upate odkritosrčno govoriti, pripravljen sem tudi odstopiti!«

Na to vstanejo vsi možje, obrnejo se proti mojemu sosedu in pravijo: »Gospod! O tem, česar ste sedaj dekana dolžili, mi celó nič ne vemo. Znano nam je pa, da, karkoli je v naši župniji dosedaj popravil ali prenovil, vse je bilo koristno in silno potrebno. In čudimo se vsi, da vse, karkoli je župnija storila, je storila prostovoljno in z veseljem, torej brez sile.

Takega odgovora se ni nadejal. Osramoten je omolčal, oči v tla obrnil in se kmalu izgubil iz sobe.

Med tem časom je tudi Gincelj končal načrt, kako se mora stari stolp podirati, in ga možem glasno prebral. Glasil se je v poglavitnem tako-le:

Najprej se morajo votline vseh starih stebrov do vrha z opeko zadeliti, potem bo treba obok stolpa podreti in skozi to luknjo doli spustiti zvonove in s poti spraviti. Po spraznjenem zvoniku se mora kositar na strehi potrgati in spraviti, strešnje in tramove po samem na tla spuščati, potem še le zid od vrha do polovice stolpa polagoma odnesti; do polovice podrtega pa izpodkopati, da ves kmalu pade.

Od dveh spisov izroči enega meni s pristavkem, da se mora zvonik po tem načrtu podirati, drugega pa glavarju Höfernu, ki naj čuva, da se ravna natanko po njem.

Nazadnje poprašam še oba zidarska mojstra, za koliko prevzameta podiranje stolpa po tem načrtu? Zahtevala sta 600 gld., na kar se nasmejem — in molčim. Zakaj po tem načrtu podirati, ni mi kazalo, ker bi bilo delo prezamudno in predrago; vedel sem pa tudi, da bom, če drugače ravnam, kot svojeglavec gotovo tožen, in kdo vé, kaj še drugega? — Mislil sem, kako bi jo zvil, da bi po drugi krajši poti dosegel svoj namen.

Prihodnjo nedeljo oznanim s prižnice, da naj po večernicah gospodarji ostanejo pred župniščem. Prinesem in berem jim spis stavbenega vodja zastran podiranja stolpa in povem tudi, koliko zidarja zahtevata za to delo.

Tudi preprostim kmetom se je tolika cena zdela prenapeta in slišale so se marsikake resne, pa tudi šaljive opazke. Neki korenjak se je n. pr. oglasil, da ga podere za 300 gld., eden za 200 gld., eden za 100 gld. itd., da pridejo do 50 gld.

Med smehom in šalami se oglasi na strani možak in pravi: »Možje! ne smejajte se, to niso nobene šale! Pomislite, da je cerkev naša in da bodo nas zadeli vsi stroški; vprašam vas torej, ali ni laglje delati, kakor plačevati? Čemu bi plačevali, kar lahko sami storimo? Nas dvajset hoče zvonik tudi brez plačila podreti, če vam je to prav.« In vsa množica enoglasno zavpije: »O, kaj pa da, nam je vsem prav.«

»Če je pa vsem prav«, rečem jaz, »tedaj je tudi meni. Vedeti moram pa vendar, kdo bo delo izmed vas vodil?« In

pokažejo Janeza, tesarskega mojstra! Ko tudi on pokinka, nasmejem se in rečem množici, naj gre domov.

Na večer pokličem Janeza k sebi v župnišče na razgovor, zmeniva se, stolpa nikakor ne po načrtu inženirjevem, ampak vse drugače podirati, obljubiva pa, da do svojega časa živi duši ne poveva tega.

Da bi kdo najine skrivnosti ne slutil, rečem tesarjem pred župniščem napraviti lopo z odrom za zvonove in kupim težko vrv za 105 gld. — Po izdelani lopi pošljem tesarje z vrvjo skrivaj v zvonik, da snamejo zvonove, jih po vrvi spusté na tla in sproti obešajo v lopo. Potem skočijo na streho, potrgajo in pomečejo kositar na tla, izpodrežejo strešnje in potegnejo z vrvjo vso streho ob enem na tla. Vse to se je zgodilo tako tiho, da še bližnji sosedje niso vedeli, kaj pri cerkvi počenjamo; naenkrat je stal zvonik brez strehe.

LIX. Hudi napadi nastopajo.

Povedal sem že, da se je vlada že v začetku odpovedala vdeležbi in ves odgovor na moje rame zvrnila, misleč, da bom brez njene podpore kmalu obnemogel. Ko je pa zvedela, da delo vkljub velikim težavam in oviram le napreduje, da se za nikogar, tudi za inženirjev načrt ne zmenim in tudi zvonik svojeglavno podiram, sklenila je, stopiti mi na pete, vzeti mi delo celó iz rok in me odstraniti.

Ne vem, ali je Loški okrajni glavar Höffern sam ob sebi ali pa zaradi vladnega ukaza vsem gospodarjem cele župnije zapovedal, da naj nekega dne popoldne ob 4 uri na Grad v pisarnico pridejo zastran naprave in plačila novega stolpa.

Ta poklic brez mene in moje vednosti je bil meni tolikanj bolj nerazumljiv, ker je bila cerkev le meni izročena in sem sam imel vso skrb in ves odgovor. Dobrega pri tem poklicu nisem nič slutil, ali kaj takega, kar je bilo, ne bil bi se nikdar nadejal. Tudi ne vem, ali so to storili uradniki, ali biriči, ali nekateri skrivni nasprotniki, ali le podkupljeni mestni potepuhi. — Poslušajte, kaj se je zgodilo:

Tisto popoldne, ko začnejo možje iz vasi v Loko prihajati, pričakujejo jih že na potih, mostovih in po ulicah potepuhi

raznih vrst, prestrezajo jih, vabijo in silijo iti ž njimi v krčme in pivnice; tam jih silijo piti vino, pivo in žganje, da se mnogi vpijanijo. Pri tej priliki jih začno priliznjeno milovati zaradi dela in stroškov pri cerkvi, mene pa preklinjati, obrekovati in grajati, ker sem jih spravil v take težave in stroške, da bo marsikdo ob živino in imovino. — Pametni in previdni možje kmalu spoznajo njih slabi namen in pobegnejo domov. Drugi, malo-bridni, pijani in razdraženi pa se vzdignejo proti peti uri iz krčem in se spremljani od podpihivalcev v tropah z grozovitim hrupom, vpitjem in preklinjevanjem vlečejo proti gradu.

Vse to smo slišali tudi na Staro Faro. Vsi zmešani in izgubljeni pridejo z vpitjem, preklinjevanjem in rotenjem v pisarnico, in kdo vé, kaj bi bili obsedenci takrat z menoj storili, če bi jaz bil tam. Höffern jih svari, pogovarja z lepim in žuga; ko pa nič ne opravi, spodi vso druhal brez obravnave iz pisarnice. Celo noč še rogovilijo po mestu, kjer naposled zaradi zaspance pocepajo na tla.

Drugo jutro se je zvedelo po vsi župniji včerajšnje divjaško počenjanje po mestu in sosebno še grdo preklinjevanje in obrekovanje moje osebe, kar je vse poštene napolnjevalo z veliko žalostjo in sramoto. Skrbelo je vsakega, kaj bom storil po takih grdih, nezasluženih napadih svojih lastnih župljanov. Ali nad menoj ni bilo nobene izpremembe, in nobena tožba se ni slišala. Tudi rogovileži so se streznili in spametovali, ko so spoznali svoje krivično početje, sramovali so se in se poskrili, pa obžalovali svoje pregrehe.

Pa tudi meni je bilo bridko pri srcu, da sem po nedolžnem prestal toliko zasramovanja. Nekoliko iz žalosti, še bolj pa iz radovednosti, kaj bode gosposka storila, odpeljem se na skrivnem iz doma, in ne povem nikomur, kam, in ostanem nekoliko dnijskrit pri svojem prijatelju. Vrnivši se nazaj, najdem vse, kakor sem bil pustil; nihče se ni zmenil za najmanjšo reč, in moral sem se vsega zopet sam lotiti. Da pa ne bi vsega sam nosil, pokličem zopet zidarska mojstra in srenjske glavarje zastran novega stolpa skupaj, v pričo vseh povem, da nečem z zvonikom nič opraviti imeti, ker imam s cerkvijo dovolj skrbi, priporočam, da naj se možje z mojstri sami pogodé in skrbé za plačilo;

popustim jih same v sobi. Do sedaj sem namreč vso skrb in ves odgovor sam nosil, zato si nisem hotel nakladati še stolpa.

Ko pa zvem, da mojstri svoje zidarsko delo cenijo na dve tisoč goldinarjev in od te cene ne odjenjajo, in da hočejo nevedni kmetje že privoliti, prihitim k obravnavi, ozmerjam najprej mojstra zaradi njune nesramne tirjatve in ponudim le tisoč goldinarjev proti temu, da morata stolp brez odrov izdelati. Po velikem prepiru primaknem še dve sto goldinarjev, in to obvelja, sosebno še zato, ker sta me mislila za podiranje stolpa bolj pritisniti. Ali o tem nisem hotel nič slišati.

LX. Usoda starega zvonika.

Znano je, da sva se bila z Janezom, ne da bi bila živa duša vedela, zmenila, kako hočeva stolp podreti; sklenila sva, da se ima spodnji steber z lesom dobro podpreti, potem izpodkopati, podpore pa zažgati, da zgori les in se zvonik ves obenem zvrne na tla.

Odločeni dan zjutraj se priplazi posamezno dvanajst korenjakov v župnišče in po kratkem pogovoru jih na tihem peljem pod stolp. Najprej je bilo treba s pota spraviti dvanajst sežnjev dolgo podporo na južni strani.

Janez se splazi po lestvi na obok v sredi stolpa, da bi podporo iz luknje snel in jo po vrvi spustil doli. Z veliko nevarnostjo se mučijo vsi celi dve uri, predno jo spravijo na tla. Janez pride ves v potu, bled in plašen doli. Vprašan, kaj mu je, reče le: »Hitimo!« Nihče ni vedel pomena teh besedij, le pozneje je pravil, v kaki nevarnosti je bil. Molčé so hiteli res na vse kriplje steber izpodkopavati in ga z lesom podpirati; jaz pa sem na straži stal, pazil na stolp in odganjal otroke in druga zijala.

Malo pred poldnem me pride dekla klicat v župnišče, češ, da želi neki duhovnik z menoj govoriti. — Predno grem, naročim delavcem na stolp dobro paziti, da se kaka nesreča ne primeri, in obljubim, da pridem ročno nazaj. — Zadržan v pogovorih, zazvoni poldne. Po molitvi pozvoni k obedu, mislim, da pojdejo sedaj tudi delavci k obedu domov, vsedemo se s tujcem k mizi in se pogovarjamo.

Že prej so prekanjeni delavci komaj čakali mojega odhoda, in ko odidem, skočijo naglo po skrito strelno orodje, hitijo naglo vrtati steber in natlačijo luknjo s smodnikom. V naglici pa so pustili luknjo preplitvo, in smodnik ni imel moči stolp naglo stresniti in ga raznesti.

Proti eni uri zaslišimo pok strela. Stresem se in vprašam, kaj je to? Ustrelil je nekdo, pravi kapelan. — Kakor bi me nekaj sunilo, skočim naglo od mize, hitim v sprednjo sobo pogledat na stolp in vidim pred župniščem vse polno ljudstva stati in s smehom gledati na stolp. Kaj je to, za Boga! Pred pol ure še bližnji sosed ni vedel, kaj se godi, sedaj pa vidim toliko tropo.

Poprašam z okna, pa nihče se ne ozre; poprašam drugič in tretjič, in zopet me nihče v šumu ne sliši. Zgrabim nekaj na oknu in zaženem najbližjemu v hrbet, da pogleda gori, in ga vprašam, kaj imajo? »Stolp bo padel«, odgovori. Kakor bi strela vdarila, stresem se, saj nisem nič vedel, kaj se je godilo.

Urno skočim iz sobe na vrt gledat pod stolp. Ne vidim pod njim sicer nikogar, okrog njega pa vse polno ljudij in med njimi tudi kapelana, ki je stal, zijal na kvišku, pogovarjal se in smejal brez skrbi. Tukaj se zopet ustrašim, začnem kričati, mahati in kazati na nevarnost, da naj se umaknejo, kar tudi storé. V tem trenutku se začne kazati nevarnost, omet se začne lušiti, kamenje padati doli; mene pa stiska pregreva čimdalje huje, težke misli in skrbi se mi snujejo po glavi. Mislim si: Pade gotovo, pa se ne vé, kam? Naj pade naprej ali nazaj, zadel bo in škodo storil, ali na novem zidu, ali na poslopjih, ali pa celó podsul ljudi ali živino. In če se škoda zgodi, kdo bo kriv, kdo drug plačnik škode, kakor jaz?

Vse take in enake misli se rodé zaporedoma; stiskajo mi srce in zapirajo sapo; tema se mi dela pred očmi. Ne vé, kam bi se obrnil, le nebesa so še moje upanje.

Pa tudi nikoli še nisem bolj globoko vzdihoval, nikoli se bolj zaupljivo proti nebesom oziral in pomoči prosil, in tudi še nikoli bolj očitno izkušal milostljive roke božje, kakor v tem trenutku.

Ko se tako tresem in vzdihujem proti nebesom, zagledam naenkrat vrh stolpa nekaj svetlo-belega; kaj je to bilo, Bog sam

vé, ali v tem trenutku se začne stolp gibati, sem ter tje majati, ljudstvo utihne in koprni pričakovaje, kaj bo iz tega. — Mene obhaja slabost, in da ne bi omedlel, obrnem se naglo proti Selcam, in v tem trenutku zahreši za hrbtom. V hipu se obrnem in vidim strašansko oblak prahú dvigajoč se proti nebu in zakrivajoč solnce; ko se pa razkadi, pokaže se namestu stolpa silno visoka groblja razvalin.

Ljudstvo se do sedaj od strahu ni ganilo, niti oglasilo. Zagledavši pa veliko grobljo pred seboj, začne na ves glas s smehom in vpitjem kričati: »Zvonite! zvonite!« In res od vseh stranij hitijo dečki skupaj, lezejo po zidu do zvonov. Jaz pa maham in kričim na vso moč: »Ne zvonite, ne zvonite k svoji nesreči« — in jim komaj ubranim.

Z vrta hitim naglo na pokopališče, skačem sem ter tje poprašujoč, ali je kdo podsut, mrtev ali poškodovan? Kje je ta in ta? In ko zvém, da ni nihče poškodovan ali zadet, odsopem se, roke povzdignem in hvalim glasno Boga, da mogočni Golijat leži uničen pod nogami pastirčka.

Komaj to izrečem, že prisopé žandarji v orožju po stopnicah in kmalu za njim drugi in tretji, za njimi pa biriči, uradniki in cela tropa meščanov na pokopališče; vsak molčé obstane in gleda resnobno okrog sebe.

Meni se je čudno zdelo, od kodi je ljudstvo to zvedelo, da ga je toliko iz mesta privrelo. Vendar pustim vse v nemar in pokličem svojih dvanajst korenjakov v družinsko sobo in velim dva škafa vina in šest hlebov kruha prinesiti na mizo. Vsi zdelani, lačni in žejni popadejo po volčje kruh in vino, hité jesti in piti in molčé.

Že nekoliko okrepcane vprašam, kaj so počeli, da se je stolp sam ob sebi zgrudil? Vsi se zasmеjejo in povedó, kako so bili že prej sklenili podreti ga, za kar so bili tudi že vse pripravili; komaj so čakali mojega odhoda, potem so naglo zavrtali in natlačili s smodnikom, pa preplitvo, da smodnik ni dovolj moči imel, podreti ga hipoma.

Med tem pogovorom in smehom pride gospod kapelan že v drugo povedat, da je tudi glavar Höffern pri razvalini. Ker menim, da je iz radovednosti prišel razvalino gledat in mi

srečo vošit, grem k njemu in ga prijazno in veselo pozdravim. A ne, da bi mi po navadi roko podal in me prijazno pozdravil, držal se je napeto in mogočno vprašal: »Kdo je stolp podrl?«

Njegovo ošabno vprašanje in še bolj njegov srditi pogled me zbôde in tudi v meni ošabnost obudi, zakaj kri je še v meni vrela. Rečem mu: »Nihče, sam se je zrušil!« Ta odgovor ga stori še bolj košatega in še bolj srdito zavpije: »To moram vedeti, zakaj vse dotične hočem zapreti in kaznovati!«

»Oho!« zavpijem razjarjen, »zaradi tega tedaj ste semkaj prišli, in žandarje pred seboj poslali? Povem vam: Vsi ti so najeti in so le mojo voljo izpolnili, in če mislite koga zapreti in kaznovati, morate torej le mene samega.«

On: »Vsak rokodellec naj se drži svojega rokodelstva, in naj ne sega v drugo delo.«

Jaz: »Zakaj neki ne, če ga zná in boljše stori?«

On: »Ker so le po svoji glavi delali in ne po načrtu inženirjevem, zato morajo biti kaznovani.«

Jaz: »Spoštujem inženirja, toda on je z menoj vred star in ni videl stolpa pri vrhu. Pisal je načrt le po svojem dozdevanju; ti pa so bili na njem in so videli nevarnost s svojimi očmi.«

On: »Pri vsem tem jih moram vendar-le zapreti!«

Jaz: »O, nikakor ne! Nedolžnih ne bodete zapirali. Če hočete pa koga zapreti, morate le mene samega, ker sem jaz to ukazal. Predno pa to storite, morate poprej meni krivico in škodo izkazati. Povejte mi, ali ni vlada cerkve in odgovornosti meni samemu prepustila? Izkažite mi sedaj kako škodo! Kdo bi bil pa odgovoren, ako bi bilo po inženirjevem načrtu kakih petdeset ali sto ljudij podsutih? Čemu se tedaj vtikujete, dokler ni krivice in tožnika? Brez tožnika ni sodnika.«

Höffern, pameten in previden uradnik, odjenja in postane prijazen, da lahko spoznam, da ni on, temveč kdo drug kriv tega napada. Po prijaznem pogovoru mi reče, da mora delavce v pisarnico poklicati, na zapisnik vzeti, pa jih neče kaznovati; v to tudi privolim.

LXI. Izdajalec se zvé.

Izdajalec je bil moj polir sam, sorodnik enega izmed mojih mojstrov, katerega je bil postavil za paznika ne zaradi pridnosti, temveč le zaradi njegove sebičnosti; tudi se je malo z delom in z delavci pečal in je najrajši govoril o bogastvu. Vedel je, da sta mojstra za podiranje stare cerkve, katera se je večinoma sama zrušila, dobila 500 gold. in da tirjata za podiranje stolpa sedaj 600 gold., in si mislil, da pri tem delu bi se znalo po strani kaj zaslužiti; prigovarjal mi je torej večkrat, naj dam zvonik podreti njemu za 300 gld. Da ga hočejo domači ljudje podreti, to je sicer slišal, a ni veroval.

Tisti dan, ko sem peljal dvanajst korenjakov pod stolp, in ko so jeli podporne s stolpa snemati in doli spuščati, prepričal se je, da hočemo stolp v resnici podreti in nas je začel skrivaj opazovati. In ko je po mojem odhodu v župnišče videl, da delavci ročno steber vrtajo, slutil je, da hočejo to naglo in brez moje vednosti storiti; mislil si je, sedaj je čas delo ustaviti in spoditi delavce, zatorej se splazi skrivaj k mojemu znanemu nasprotniku v grad, naznani mu, kaj se godi, svetuje mu jih odgnati zaradi nevarnosti gradú.

Sosed misli, vsaj sedaj bo dekan prisiljen odjenjati, in piše naglo glavarju na Grad, kaj se godi, in svetuje ročno žandarje poslati in delavce odgnati, dokler ni prepozno.

Höffern pošlje res nemudoma žandarje in biriče na Faro naprej, da bi delo ustavili, dokler sam za njimi ne pride. Sam pa skoči naglo iz pisarnice v svojo sobo po kapo, ozre se še mimogredé na Faro in vidi, da stolp še stoji.

Ko so meščani videli, da hité žandarji in biriči na vso moč proti Fari, ko so slišali, da bode stolp padel, vsuli so se za njimi. Najhitrejši žandar prisope komaj do sredi vasi, in že zagromi pri cerkvi, silno velik oblak prahu se vzdigne na kvišku, in neizrekljiv vrišč in smeh nastane na pokopališču; med tem prihiti prvi žandar po stopnicah in vidi razvalino pred seboj, in še le za njim prihité drugi; ali vsem je bil zajec pot prekosil. Kar se je potem godilo, zlasti moj prepir z glavarjem Höffernom, povedano je že prej.

Predno zgodbo dalje pripovedujem, hočem nekoliko omeniti še o groblji. Proti večeru, ko vse ljudstvo odide, grem ogledovat razvalino. Kar sem sedaj tukaj videl, tega bi se ne bil nikdar prej nadejal; hvalil sem Boga, da se ni že prej kaka velika nesreča zgodila. Kamorkoli se namreč ozrem, od vrha do tal vidim samo sipino brez debelega, celega in zdravega kamenja in nobene vezi, znamenje, da je bila cerkev že iz prvega zidana le zgolj z drobnim kamenjem in s kroglijami iz Sore, pa brez apna; tudi je bila večkrat pogorela in zlasti na znotranji strani, česar pa nihče ni vedel, bil je zid na pol kuhan in apnjen. — Da se v novejšem času po streli hipoma ni sesul, obvarovala ga je le roka božja; pomenljivo je tudi to, da so se štiri po 12 do 13 seznjev dolge podporne razcepile in se med gibanjem stolpa zasadile seženj globoko v zemljo.

Znano je bilo sicer, da je imela cerkev vedno veliko nasprotnikov, ki bi bili tudi mene radi vtopili v žlici vode; nihče pa ni vedel, kdo je sedaj skrivno podiranje stolpa gosposki naznanil. Zlasti pa bi se ne bil nikdar nihče nadejal, da je storil to naš polir. Po njegovi izpremambi in ker se je mene ogibal, bil bi lahko kaj takega slutil, pa sem mislil, da se mu je kaj drugega žalostnega prigodilo.

Drugi dan grem po opravku iz doma in pridem še le četrti dan nazaj. Med tem časom pa zvedó sosedje, da je on vse to na skrivnem izdal sosedu, mojemu nasprotniku, in potem glavvarju. Vse se je zavzelo nad tem malopridnim ravnanjem, in nastala je velika nevolja in vihra po fari zoper njega. Jeli so se že zbirati nekateri razkačeni, da bi ga zgrabili, in kdo vé, kaj bi bili v jezi storili z njim. K sreči se pripelje mojster Treo na Faro; ljudje ga naglo obsujejo, tožijo mu izdajalca in tirjajo, da naj ga brez odloga spodi, ker bi sicer sami to storili. Treo ga zapodi naglo in pošlje namesto njega že drugo jutro Petra Covazzi-a, boljšega polirja.

LXII. Začetek zvonikove stavbe.

Po tolikih raznoterih ovirah in napadih nasprotnikov sem se bil že vsega naveličal in mislil, naj pa sedaj ali gosposka ali srenja prevzame skrb in delo in napravi stolp, kakoršnega hoče. Sosebno me je skrbela velikanska groblja razvalin, kdaj bode s

pota spravljena. — Umaknil sem se tedaj na tihem z doma in hotel nekoliko dnij ostati sam, da bi med tem časom zvedel, kaj bodo počeli z grobljo. A ko se vrnem, najdem vse tako, kakor sem bil pustil, živa duša se je ni dotaknila, ne zmenila za njo; vsak je rekel, da v dveh mesecih groblje vsa fara ne spelje. Kaj sem hotel drugega, kakor poprijeti se dela in je pognati naprej.

23. avgusta oznanim s prižnice, da groblja sama ne bo odšla; kdor hoče, naj torej pride prostovoljno vozit, silil pa ne bom nikogar. Po zadnji nevihti sem namreč imel malo zaupanja. Pa motil sem se!

Še tisto nedeljo popoldne privrè iz obeh Loških duhovnij z vozovi in peš toliko ljudij, da ni bilo prostora za vse, in se je morala polovica vrniti domov; vsi drugi so hiteli, da se je skoro četrti del kupa zmanjšal. — In potem so dan za dnevom zgolj prostovoljno delali, eni nasipali, eni vozili, da je vse mrgolelo; v štirinajstih dneh ni bilo več sledú starega stolpa; ceste, kolo-vozi, luže in steze po vsi bližnji okolici pa so bile posute in poravnane, kakor še nikoli ne tako. Res se je izpolnilo, kar sem rekel, da s hudičem in biričem cerkve ne bom delal.

Po spravljeni groblji smo na istem mestu odmerili štiri sežnje dolg in ravno tako širok prostor za novi stolp. Prišli so prostovoljno možaki, izkopali v kratkem poldrugi seženj globoko jamo in zadeli na čist brodni pesek, najboljši temelj za zidanje, in že v sredi septembra je začelo osem najboljših zidarjev zidati podlago. Da bi delo hitreje napredovalo, napravili so most čez jarek, po katerem so prepeljevali po 30 do 40 centov težke skale in jih metali v jamo, kjer so jih zidarji vkladali in zazidávali. Cerkev je čimdalje bolj slovela in imela zmeraj več ogledovalcev, med katerimi so bili tudi veliki gospodje. Nekega dné pošlje n. pr. glavar Höffern z Grada poročilo, da je deželni predsednik Šlojsnik v Loki in da pride popoldne novo cerkev gledat. Ko ob 4. uri stopim ravno iz župnišča, vidim tropo uradnikov gredočih proti cerkvi, zato jih počakam. Šlojsnik me pozdravi, poda mi roko in pravi: »Veseli me, da vas vidim in poznam. Slišim veliko slavnega o vas in želim videti vaše delo. Pokažite mi, kje je stal stari stolp.«

Spominjajoč se, da je bil tudi on moj nasprotnik, pokažem mu s prstom in mrzlo rečem: »Tam le!« Na prošnjo njegovo,

naj mu mesto pokažem, peljem ga tje. Zidarji so bili jamo ravno do vŝtric zemlje zadelali in vrh poravnali z malto. »Tukaj-le je stal«, pravim mu, in brez pomisleka stopi z ного v mokro malto. Naglo ga potegnem nazaj z besedo: »Stojte: Ravno tukaj, glejte, je stala nadloga, ki je drugim toliko nepotrebne govorice, meni pa toliko zlega napravila.«

»Sreča vaša«, reče mi, »da se je vse ugodno in brez ŝkode za ljudi izŝlo; sicer bi vam bilo gorjé!«

Z resnobnim pogledom ga vpraŝam: »Zakaj bi bilo le meni gorjé?«

On: »Zato, ker ste delali svojeglavno in ne po načrtu inženirja.«

Nasmejem se in vpraŝam: »Povejte mi, gospod! koga bi bilo pa gorjé zadelo, ako bi bilo po inženirjevem načrtu kakih deset do dvajset ali ŝe več ljudij podsutih ali hiŝ podrlih; kar bi se bilo prav lahko zgodilo? Spoŝtujem Ginceljna, toda, on je z menoj vred star moŝ. Nobeden naju ni stolpa videl zgoraj. Pisal je svoj načrt le po svojem mnenju, brez vednosti, ali je prav ali ne. Drugi pa so bili na stolpu in so videli vse okoliŝčine in nevarnosti s svojimi očmi in so po tem tudi ravnali.«

»Vidim, vidim«, pravi Şlojsnik, »da vas nekaka nevidna roka varuje! — Ali pa imate denarja?« vpraŝa dalje, »da bode te mogli tudi poplačati toliko stroŝkov?«

Jaz: »Nimam ga ne!« — On: »Od kodi se nadejate, da ga dobite? Ali mislite mari faro obloŝiti?« — Jaz: »Tudi tega ne mislim! Pustil sem vsakateremu na prosto voljo, da pripomore, kolikor sam hoče ali more, ali tudi nič.«

»Za Boga!« zavpije. »Od kodi pa mislite toliko denarjev dobiti, kolikor ga bode za to delo potreba? Jaz vaŝega početja ne razumem! Povejte mi vendar, od kodi mislite denarje dobiti? Vi ste postavno pot zavrgli in niste čakali ne komisije, ne obrisa, ne presoje stroŝkov in ste reč svojeglavno gnali naprej brez vednosti vlade in patrona, in ste si tako pot do vsega zaprli.« Menda ga je vest pekla, da je z nasprotniki glasoval, ki so svetovali, pustiti me, čeŝ, da bom moral v kratkem vse popustiti.

Na to z milim glasom odgovorim: »Vem, vem, da me je vlada popolnoma popustila in mi tudi pot do patrona zaprla, za kar pa jaz pomagati ne morem. Toda, kar je vlada sedaj storila, ni nič novega. To je delala vselej, kolikorkrat so ŝupniki poskuŝali

cerkev prenoviti. Vlada sama je bila kriva, da je vsaka poskušnja izpodletela, dokler se ni cerkev vsa razjedla in zgrudila. Tudi sedaj je vlada mene sicer na ledu pustila, da bi zmrznil, pa ne mislim še zmrzniti, zakaj namesto vašega patrona sem dobil drugega, boljšega in bogatejšega.*

»Katerega?« vpraša me hitro. — »Tam gori onega«, odgovorim mu in pokažem s prstom proti nebesom. »Ker sem od vas in od vseh stranij zapuščen, preganjan in zatiran, zato me je dosedaj ves čas edino le mogočna roka božja varovala, podpirala in rešila iz vseh nevarnostij in zadreg. S to pomočjo upam, da tudi cerkev izdelam in poplačam; saj ne želim in ne iščem drugega, kakor časti božje. Moje geslo je: In te, Domine, speravi, non confundar in aeternum. — V Tebe, Gospod, zaupam in na vekomaj ne bom osramočen!«

Take odkritosrčnosti se nihče ni nadejal. Vsi pričujoči birokrati so strmeli, debelo gledali in se čudili, kako da si upam deželnemu predsedniku tako odkritosrčno tako debele pod nos drobiti. Čakali so, s kako ostrostjo me bo predsednik zavrnil. Ali Šlojsnik se le muza, poda mi roko in reče: »Pokažite mi sedaj še svoje stanovanje.«

Ko pride v sobo, ozira se, ogleduje hišno opravo po njej, nasmeje se in pravi: »To orodje je bilo pa moje; kje ste to dobili?«

»Res je bilo to vaše«, rečem mu, »pri vašem odhodu iz Ljubljane je je kupil na dražbi moj prijatelj za-me.«

»Dobro, da vem, kje je«, pravi, »moja soproga bo prav vesela, da zvé, kdo ima najino opravo.« Potem mi poda roko, poslovi se in gre.

Odtlej sem imel mir in nihče več se ni vtikal v delo.

Dné 21. septembra pošljeta mojstra še sedem novih zidarjev v pomoč, da dovršé cerkveni zid in novi stolp, in sedaj je šlo delo urno od rok.

LXIII. Tesarska dela.

Farani so z drugo tvarino vred napeljali tudi velike kupe lesa mnogotere vrste za odre in druge potrebe. Les je bilo treba že v začetku obtesati in za razne potrebe pripraviti.

Hotel sem torej tudi tesarsko delo, razven odra dati na dražbo; to razglasim po ljubljanskem časniku. Pet tesarskih

mojstrov iz mnogih krajev pride na dražbo. — Brez kake nade se priplazi za njimi v sobo tudi Janez Porenta iz Virmaž, dosedaj le tesarski pomočnik Jakopa Karlina, mestnega mojstra v Loki; stisne se za vrata in posluša molčé mojstre, kako si ceno dela znižujejo. Nikomur ni Janez mari, ker mislijo, da je prišel le iz radovednosti, kdo bo delo dobil.

Ravno, ko hoče klicaj odbiti Jakopu Karlinu zadnjo ponudbo, oglasi se Janez in ponudi še nižjo ceno. Vsi mojstri, zlasti pa Jakop, pogledajo ga resnobno, ne vedoč ali se šali, ali je resnica. Jakob ponudi nižjo, Janez še nižjo in pobija sploh Jakopovo ceno tako, da vsi spoznajo, da je Janezova ponudba resnična. Jakop se začne jeziti, zasmehovati in zmirjati Janeza, da si revež upa prevzeti tako važno delo. Janez molči, Jakop znižuje, ali Janez še bolj, dokler Jakop ne odjenja in mu prepusti delo.

Janez je bil sicer nam vsem znan kot dober in priden delavec, ali ker je malo v šolo hodil in se tehnike nikjer ni učil, dvomili smo o njegovi zadostni razumnosti; zvedeli smo pa kmalu, da se je skrivaj risati in tehnike učil in je kmalu tudi pokazal svojo umetnost.

Vzel je šest mladih, čvrstih fantov v službo in razvijal je toliko modrost in umetnost, da je prekosil vse mojstre, in si nihče več ni upal le črhniti zoper njega.

Njegovo najprvo delo je bilo pripravljati les za zidarske odre, katerega se je silno veliko potrebovalo. Ko sem oznanil dražbo za napravo novega odra za novo cerkev, ni bilo nikogar k dražbi, in pogodila sva se z Janezom za 300 gold.

Ko so jeseni cerkev dozidali in tesarji oder ali ‚cimper‘ postavili, sklenil sem streho namesto z deskami ali opeko pokriti z Zaliloškimi ploščicami ali škrljicami. Pogodil sem se za sedemsto centov plošč, cent po 80 kr.; speljali so jih nekateri bogati meščani iz Loke brezplačno; streho pa je pokril Zaliloški krovce Peter Weber s svojimi pomagači za 250 gold. S temi delavci sem imel velike sitnosti; bili so zmeraj žejni; krili so meseca oktobra ob času največjega deževja. To deževje in popivanje krovcev je krivo slabo krite strehe, zlasti še zaradi tega, ker pivcem na višavi nisem mogel gledati na prste.

LXIV. Konec dela v prvem letu.

Po sv. Martinu se je deževje poleglo, in nastopilo je zopet suho in toplo vreme. Še je ostalo kakih šest ali sedem zidarjev, vsi drugi so bili že odšli na Italijansko. Ostali so še presbiterij in obe zakristiji obokali in s tem končali delo prvega leta.

Predno so tudi ti zidarji odšli domov, rekel sem jim odre v presbiteriju in po zakristijah podreti, les v kotih na kupe zložiti in cerkev po sredi posnažiti; zakaj hotel sem čez zimo službo božjo rajši tukaj opravljati, kakor v mrazu, v snegu ali mokroti potikati se po podružnicah; zato smo razven dveh vrat in štirih oken vse luknje zamašili in začasno postavili stari veliki oltar, tabernakelj, prižnico in izpovednico — mojo v stranski zakristiji.

LXV. Prva služba božja v novi cerkvi.

Prvo adventno nedeljo oznanim v Crngrobu, da se danes teden, v praznik brezmadežnega spočetja Marije Device, prične služba božja zopet doma v novi farni cerkvi, kjer se bode opravljala vso zimo do pomladi, dokler zidarji ne pridejo nazaj.

To oznanilo je bila novica, katere se nihče ni bil nadejal, katera je torej vsa srca neizrekljivo razveselila. Vse je zelo željno pričakovalo nedelje, in dasiravno je tisti dan neprenehoma deževalo, kakor bi bilo iz škafa lilo, vendar je pridrlo toliko ljudstva, da se je vse trlo.

Po blagoslovljenju presbiterija in oltarja smo šli v najhujšem naliveu v kapelico po sv. zakramente in jih prenesli v novo cerkev, kjer so ostali do pomladi. Prvo sv. mašo s pridigo vred sem opravljal sam prav slovesno.

Ne morem si kaj, da bi vsaj nekoliko ne omenjal tega govora. Jedro je bilo to-le:

Najprej sem omenjal zelo visoko starost stare cerkve, ki je stala blizu osem sto let, katera je bila pa sčasoma, kdo vé, kolikrat predelana, prezidana, popravljena itd.; da ni bila ne le nič več podobna prvi, ampak tudi že vsa razrušena. »Skoro vsak mojih sprednikov je želel prenoviti jo, pa vsak je moral odjenjati vsled ovire faranov. Tudi moja prejšnja trojna poskušnja je bila

izpodletela, in že so minula tri leta, kar nisem več mislil na prenovljenje. Ali znana vam je okoliščina vaše izpremembe.

Vprašam vas sedaj, farani: Kdo bi bil lansko jesen, ali letos pred pustom, ali celó pred sv. Jurijem, ko še obrisa, pri-voljenja in najmanjše priprave ni bilo, zlasti pa ob času homatij z zvonikom mogel misliti, da se bo sedaj v adventu, v praznik Matere Božje v novi cerkvi opravljala služba božja? Kaj ne, ako bi bil kdo lansko leto ali letos kaj takega govoril in trdil, smejali bi se mu bili in ga imeli za norca. In vendar se je vse to izpolnilo.

Kdo je pa vse to naklonil? Kdo obudil gorečnost in marljivost v vaših srcih, da niste več pomišljevali, nobenega nasprotnika ne poslušali, nobene težave in nobenega dela se ustrašili, temveč vse težave z veseljem premagali? — In kdo je dal meni moč in stanovitnost, toliko ovir, bridkostij in nevarnostij stanovitno prenašati? O, to ni bila človeška reč! — Dajmo čast, komur gre čast! Le božja milost je našo srčnost obudila. Gospodova roka nas je varovala in vse napade nasprotnikov uničila.*

To je bilo jedro mojega govorjenja, po katerem je bilo vse do solz ginjeno.

Odtlej smo imeli sicer hišo in službo božjo doma, ali tista zima je bila silno mokra in strupeno mrzla. Od novega leta do srede aprila je brila skoraj neprenehoma močna burja in skozi luknje in špranje v cerkev tiščala, da smo se od mraza prav po pasje tresli, in se morali tri nedelje zaradi mraza celó v kapucinsko cerkev preseliti in tam službo božjo vršiti.

Koliko mraza sem jaz v mokri izpovednici in odprti zakristiji prestal, le Bog vé. Vse to se je godilo leta 1863.

LXVI. Napredovanje stavbe leta 1864.

Pomladi po veliki noči so že prvi zidarji pridrli iz Italije. Da so mogli delo začeti, prenesli smo že drugi dan sv. zakramente iz cerkve v kapelico na Fari in cerkev izpraznili. Zidarji so zopet postavili odre in vse za delo pripravili. Med tem časom so se tudi drugi zidarji sešli, in polir je vsakemu po njegovi zmožnosti odločil delo; enemu je dal gladiti zid in oboke po zakristijah in presbiteriju; drugemu obokati drugi del cerkve, sam pa s šesterimi najrazumnejšimi zidarji se spravi na kupolo; to so

obokali s prosto roko, t. j. brez peg v desetih dneh. Kupola je šest sežnjev dolga in sedem široka in tehta po številu porabljene opeke še čez 34.000 centov.

Ko je bila cerkev obokana, sklenil sem, da naj se surovo zidovje nekoliko časa suši, delavci pa naj se med tem časom loté stolpa in ga dozidajo. Kmalu sem se pa prepričal, da se po osnovani poti ne bo dalo delati; po pogodbi so bili zidarji dolžni stolp zidati brez odrov in tvarino le po škripcih na kvišku spravljati in podajati. Po tej poti bi pa mogla komaj dva zidarja delati in stolp komaj v treh ali štirih mesecih dovršiti, kar bi bila velika zamuda. Skleneva torej s polirjem, zidati ga na odrih, kar je sicer nevarnejše, pa veliko hitrejše in krajše. Predno se pa tega lotiva, zapaziva, da lesa za odre manjka. Potem je še le tatvina lesa prišla na dan.

LXVII. Kako se je z lesom godilo.

Ker je bilo cerkvenega zidú dvajset sežnjev dolgosti, več kot osem sežnjev širokosti in po šest odrov zaporedoma drug vrh drugega, in ravno toliko ali še več mostov znotraj in zunaj, treba je bilo veliko lesa in kljuk. Kdor je videl, kolike kupe lesa je bilo ljudstvo napeljalo, kolike kupe blazin in podpor so bili tesarji napravili; kdor je vedel, da sem bil čez tri tisoč po palec in čez štiri tisoč po poldrugi palec debelih desk nakupil; kdor je vedel, da sem samemu kovaču le prvi pot izplačal čez petindvajset centov kljuk brez drugih rečij: moral se je zavzeti, kako je pomladi zmanjkalo lesa in kljuk.

Znano je sicer, da je bilo v Loki veliko tatinske druhal, ali nikdar bi se ne bil nadejal, da bi kdo pri cerkvi kaj takega kradel. Lansko leto so sicer zidarji večkrat tožili, da tega ali onega lesa zmanjkuje, pa mislil sem, da ni še pripravljen ali da je že porabljen. Kaj se pa v cerkvi godi, ni mi nihče hotel povedati. Še le pomladi v potrebi sem zvedel lansko početje, kako je vse križem kradlo in odnašalo strešnje, podpore, trske, deske, kljuke itd.; kako so malopridni zidarji, pomagači in drugi potepuhi les z odrov čez zid metali, po krčmah in hišah ga vlačili, prodajali in zapijali; kako so tatinski ljudje, domači in mestni po noči vlačili in odnašali les, prodajali ga ali spravljali pod streho.

Sosebno grdo se je delalo jeseni po odhodu zidarjev. Takrat so tatovi vse, kar ni bilo v cerkvi ali pod ključem spravljenega in se je doseči ali potrgati dalo, pokradli in odnesli, da so odri sem ter tje prazni stali; pod strehami nekaterih bajt pa so bile skrite — kakor sem slišal — cele skladovnice pokradenega cerkvenega lesa; torej ni čudno, da pomladi ni bilo ne lesa, ne kljuk za odre okoli zvonika.

Da bi ne bilo treba lesa zopet prositi ali kupovati, rekel sem zidarjem stolp pustiti pri miru in cerkveni zid znotraj in zunaj do vrha popolnoma izdelati, potem pa vse zgornje odre podreti in les in kljuge rabiti pri stolpu.

LXVIII. Stolp se dalje zida.

Že lansko jesen je bil stolp s cerkvenim zidom enako visoko izdelan, in od ondod naprej ga je bilo treba še vzdigniti in dovršiti. In to se je zgodilo.

Polir je za to delo odločil dvanajst najrazumnejših zidarjev, ki so zidali po dva in dva, t. j. znotraj in zunaj na vsakem voglu, drugi štirje so pa pred njimi stavili odre; dvanajst pomagačev je donášalo kamen, šest žensk pa malto.

Po tej poti je sicer delo naglo napredovalo, pa vedno z velikim strahom in trepetom. In kako ne!

Misli si visokost še dvajsetih sežnjev nad cerkvenim zidom, enajst odrov in toliko mostov zaporedoma, in vse to le s kljukami zbito.

Po teh strmih mostovih in odrih so dan za dnevom vlačili po cent in še bolj težke skale, pod katerih težo se je pod nogami delavcev oder semtertje zibal in škripal, in je bila vedna nevarnost, da bi kaka kljuka ne odjenjala ali se katera deska ne ulomila, ali noga zdrsnila, da bi se komu v glavi ne zvrtilo ali kaj drugega takega ne primerilo. Vse to vsak dan pred seboj imeti in gledati — ali ni to strašanska muka, zlasti če se pomisli, da je ves odgovor le mene zadeval. Vedno sem se tresel in molil za obvarovanje vsega hudega.

Dné 28. julija je stolp dosegel odločeno višavo 18 in pol sežnja. V znamenje dovršenja so zidarji postavili smreko vrh njega in z možnarjem na njem ustrelili. Potem so jeli streljati

na tleh z možnarji in pritrkavati z zvonovi, da je vsa okolica zvedela to veselo dogodbo.

Ob treh popoldne si naredé zidarji in delavci praznik, in pridejo vsi pred župnišče na »likof«; dam jim v škafih pol vedra vina in več hlebov kruha. — Vsi trudni, lačni in žejni posedejo po travi, jedó in pijejo, smejejo se in šalijo, dokler premagani od vina nekateri na mestu ne pospijó, drugi nekoliko vinjeni pa gredó domov spat.

LXIX. Stolp pokrivajo.

Z zidarji vred so tudi tesarji že pripravili strešni oder in ga začeli précej drugi dan po škripeih gori vleči in staviti. Vse jim je srečno uspevalo, in stal je oder že 2. avgusta s križem in pozlačenim jabelkom vred na vrhu. Po vzgledu zidarjev so hoteli tudi tesarji svoje končano delo naznanjati, jeli z možnarji streljati in z zvonovi veselo pritrkavati. Ljudstvo po vaséh in na polju je slišalo grom možnarjev in veselo pritrkavanje, zato se je oziralo proti Fari, pa zagledalo križ z bliščečim se jabelkom na stolpu, ki se prej izza hriba ni videl na vasi. Spoznali so, da je novi toliko višji. Zagledavši novi zvonik, jelo je ljudstvo vriskati in ploskati od veselja. Tesarji, ki so se navadili tukaj vina, čakali so komaj konca svojega dela in so prihiteli naglo pred župnišče na »likof«, in dobili pijače; trudni so pospali na mestu. Zastran tvarine, s katero naj se stolp krije, vstal je med prifarskimi bahači prepir; nekateri so hoteli imeti kositar, drugi pa kotlovino. Privlečejo se vsi ti svetovalci iz krčme v župnišče in vsak mi razodene svojo željo. S smehom jih vprašam, katera stranka hoče več dati. Nobeden teh bahačev ni bil namreč še za cerkev niti beliča dal. To vprašanje jim sapo zapre in molcé se splazijo iz sobe.

Sklenil sem pokriti ga z angleškimi škrlicami in pogodil se z ljubljanskim krovcem Kornom na sežnje. Krili so ga trije Nemci naglo in dobro. Veljala je streha po meri s tvarino vred 999 goldinarjev, katere sem précej plačal.

Predno se pa poslovim od stolpa, hočem še dvojne naključbe omenjati v spričevanje varstva nevidne roke božje pri tem delu.

Ob času ometavanja stolpa se primeri, da se zidarju na najvišjem odru deska pod nogami prevaga, in on z desko vred na drugi in od tod na tretji oder pade, in za njim leté deske z odrov na tla, on pa srečno obvisi na tretjem odru. Po naključbi stopim ravno tisti trenutek na oder in vidim, da je obvisel na tretjem odru, deske pa so se za njim sule na tla. Ustrašim se in tresem po vsem životu, misleč, da je že po njem; kar zagledam, da se drži trama; v kratkem se skloni, pogleda okrog sebe in se spravi zopet na svoj oder nazaj.

Kmalu potem so tesarji po odhodu krovcev oder stolpove strehe podirali, in ravno najzadnji in najtežji tram se jim navpik obrne, po vrvi zdrsne, zleti ob zidu skozi vse odre med zidarji na tla, pa brez škode, nihče ni bil ranjen. Vsi delavci so spoznali, da jih je le angelj varih varoval smrti.

LXX. Napravljanje notranje oprave v novi cerkvi.

Cerkev je bila po zunanje sicer že dodelana, znotraj pa še vsa gola in prazna; tudi ni bilo nobenega pripravnega orodja še napravljenega; zakaj iz prejšnje nizke cerkve se ni mogla niti najmanjša reč več porabiti, treba je bilo torej vse do čistega iz nova preskrbeti, kar je zadelo mene samega; sam namreč sem moral umetnike poiskati, svoje želje jim naznaniti, ž njimi se pogoditi in za plačilo skrbeti.

Moje želje pa niso bile samo napraviti lepo, temveč tudi pomenljivo in pobožnost vzbujajočo notranjo opravo; če se pa ni vse po mojem naročilu in mojih načrtih storilo, mora se bolj umetnikom, kakor meni pripisovati. — Kdor pozna rokodelce, in je ž njimi imel opraviti, vé tudi, da ima vsak svojo glavo in dela, kakor zná ali kakor se njemu prav zdi ali poljubi. Samo po sebi se torej ume, da sem imel z delavci veliko križev in sitnostij, in da ni vsak svojega dela izdelal po mojih željah.

Prvi umetnik je bil Lorenc Vodnik, mlad kamnosek iz Šent Vida nad Ljubljano, ki je izdelal podboje vsem štirim vratom in dva stebra pod korom iz Glinjskega kamenja. Prinese mi tudi obris obhajilne pregraje s ceno pokazat, pa ker mi kamen in obris nista bila všeč, odložim pogodbo za nekoliko časa.

Kmalu potem pride drug kamnosek, Vodnik Janez iz Ljubljane, (oba sta loške kamnoseške rodovine), ponujat se in prinese z obrisom vred seboj pokazat tudi kos rdečega marmorja iz kamenitnika, komaj četrť ure od cerkve. Obris in kamen sta mi ugajala, le mojster mi je bil neznan; vendar se pogodiva za 280 gld. proti temu, da mora izdelovati pregrajo pred župniščem in mojimi očmi. S tem zadovoljen pripelje štiri rokodelske pomočnike s seboj. Toda Janez pokaže kmalu, kdo je.

Razumen in prebrisan umetnik je sicer, pa tudi namazan z vsemi mazili, zeló udan pijači, umazanec in preklinjevalec, da malo takih.

Razven mene se nikogar ni bal; vpričo mene res tudi nikoli nobene nespodobne besede ni črhnil, sicer pa ni bilo lahko lepe besede iz njegovih ust slišati; delal je le malo, večinoma je popival, kvantal in se rotil.

Vse se ga je bilo naveličalo, tožilo ga in komaj čakalo rešenja in dovršenja pregraje; ali zvitec je videl še veliko potrebnega dela pri cerkvi, videl pa tudi veliko dolga po krčmah, katerega bo moral pred odhodom plačati; zatorej je začel po dovršeni pregraji prilizovaje me prositi, da naj mu dam tudi še menzo in stopnice pred velikim oltarjem z enakega marmorja izdelati. Dolgo sem se branil velikemu nadlegovanju, poslednjič pa šaljivo rečem, da privolim, če menzo izdela iz celega kamena. »Je že prav«, zavpije, poda mi roko rekši: »Že velja.« Pogodiva se za 125 goldinarjev.

Od mene gre naravnost na kamenitnik; iztakne med skalovjem zasajeno čez 80 centov težko samico, in vzame zjutraj svoje pomočnike seboj, ki se mučijo celi dan, dokler težke skale ne spravijo iz njenega ležišča. Zvečer pripoveduje moji družini v hišterni smrtno nevarnost, kateri je srečno odšel, pokliče tudi mene memogredočega in reče s smehom: »Gospod, nocoj bi bil jaz kmalu v peklu večerjal.« In pové mi, kako je komaj za palec manjkalo, da ga skala ni strla. — Rečem mu: »To čudovito rešenje je morebiti zadnje svarjenje božje, da se poboljšate.« — Pa tudi to ga ni spametovalo. Kar se je Janezek naučil, to je Janez delal.

Komaj sem pričakoval izdelanja menze, da sem ga ročno odslovil.

France Zajec, podobar iz Ljubljane, se je ponudil, da izreže iz moravskega peščenega kamena trinajst po seženj visokih podob apostolov. Izdelal jih je čedno in razstavil v nalašč za nje narejena okna ali kote, ki namestujejo prejšnji oltar svetih apostolov.

Matija Ozbič, nov umetnik iz Kamnika, prej še neznan, ponudi se, da napravi leco ali prižnico iz cementa. Iz te tvarine ni bilo še nikjer lece v nobeni župni cerkvi. Videl sem, da se dobro hrani.

Ivan Wolf, ki se je slikarstva izučil v Benetkah, želel je svojo umetnost bolj razglasiti. Dal sem mu fresko slikati veliki oltar s podobo sv. Jurija.

Franc Goršič, izučeni orgljarski mojster iz Ljubljane, popravil in postavil je v novo cerkev stare orglje.

Janez Gosar iz Dupelj je prenovil stari tabernakelj in ga postavil, se vé. le začasno na veliki oltar; in da ni nova cerkev popolnoma prazna stala, dejal je tudi iz prejšnjih starih oltarjev nekoliko ostankov na stranske oltarje.

Cerkev sem hotel tlakati z belim in črnim domačim kamenom. Ali ljubljanski kamnoseki so cenili seženj po 36 goldinarjev. Zaradi previsoke cene in pomanjkanja denarjev sem že hotel v cerkvi napraviti apneni tlak, kar zvém, da se dobiva v Beču kameniti kelhajmski tlak veliko bolji kup, kakor domači; zato pišem prijatelju v Beč, da naj ga toliko centov takošne mere kupi in v dveh vagonih pošlje v Ljubljano. Zgodilo se je vse tako, in domači farani so ga na vozéh pripeljali k Fari. Seženj velja do doma kakih 15 do 16 goldinarjev. Vložen se cerkvi lepo prilega.

Dasiravno je bila cerkev z vsem tem večinoma le začasno oskrbljena, bila je vendar toliko opravljena, da sem mogel za Čahejevo nedeljo oznaniti njeno blagoslovljenje in v prihodnje v njej imeti službo božjo.

LXXI. Blagoslovljenje cerkve.

Dné 18. oktobra, ko se je obhajal spomin blagoslovljenja vseh cerkvâ, vršilo se je tudi blagoslovljenje nove cerkve. Vse je pripomoglo k povikšanju te slavnosti. Prijetno vreme in gorki

dan sta privabila silno veliko ljudstva od vseh strani, pa tudi veliko duhovščine. Tujce je mikalo videti slovečo cerkev in se vdeležiti te slovesnosti.

Po blagoslovljenju smo šli vsi duhovniki in vsa množica v kapelico na Fari po sv. Rešnje Telo in je spremili v procesiji z vso slovesnostjo, namreč s streljanjem možnarjev, veselim zvo-njenjem, z godci in petjem v novo hišo. Ko stopim ž njim na cerkveni prag, zapojó orglje, trompete in pavke v češčenje presv. Rešnjega Telesa, katero postavim na oltar in zapojem goreče: »Te Deum laudamus!« Po veselem petju in iskreni zahvali začnem slovesno sv. mašo, med katero je Kranjski dekan Reš pridigoval. Darovi tistega dné so znašali sicer 430 goldinarjev, ali kaj je bilo to proti tolikim potrebam!

Sedaj sem se spravil na pokopališče.

LXXII. Usoda pokopališča.

Loško ljudstvo vse okolice se gotovo že od nekdam pokopuje v Stari Loki, in je zato tudi z dušo in telesom navezano na staro pokopališče. Dokler je bilo mesto odvisen vikarijat, ni prišlo nikomur na misel, ločiti se od prifarskega pokopališča. Še le leta 1804., ko je Loka postala samostojna duhovnija, zahtevali so nekateri mestni bahači, da naj se tudi od starega pokopališča ločijo in si napravijo svoje lastno. Ker se pa kmetovsko ljudstvo od počivališča svojih sprednikov pri Stari Fari ni dalo ločiti, češ, kjer so naši stariši, hočemo tudi mi počivati, zbok tega in zbok pomanjkanja prostora je ostalo pokopališče skupno.

Pri vsem tem pa nasprotovanje mestnih bahačev ni nikoli jenjalo, ampak se snovalo rod za rodom dalje. Pri Fari niso trpeli pokopališča, na vsak način so ga skušali vsaj na Ošterfeld prestaviti, pa tudi to ni obveljalo.

Iz prva se je pokopališče za dve veliki fari tudi meni zdelo premajhno in zanemarjeno. Ko sem pa zvedel okoliščine, bila je moja prva skrb, da je razširim. In storil sem to dvakrat na vse strani. To je pa nasprotnikom še bolj presedalo, ker jim je sedaj odpadel poglavitni vzrok. Izmislili so si pa sedaj to-le zvijačo :

Pridobili so na svojo stran zavidne in enostranske uradnike in zdravnika, kateri so dali pisano pritožbo na višjo deželno in duhovsko gosposko, trdeč, da staro pokopališče za toliko število ljudstva ne zadostuje, zemlja je pretolsta, smrdi, trupla ne trohnijo, izkopavajo se celi kosovi mesa, kar je zdravju škodljivo, in več takega; pokopališče se mora torej na vsak način na Ošterfeld prestaviti. Obojna gosposka mi pošlje s tožbo vred ukaz, prestaviti pokopališče od cerkve in vasi.

Ko zvem tožnike, pišem obema gosposkama in povem, da sem dal zaradi tega pokopališče že v drugo na vse strani razširiti, in da sedaj zadostuje; tožbo zdravnika pa ovržem s tem, da pokopališče zdravju ne more biti škodljivo, ker živé okoli njega najstareji ljudje v fari. Da zemlja dobro použiva, spričuje to, da že v petem ali šestem letu ni več sledú od trupel. V mestih po dvoriščih veliko bolj smrdi, kakor na našem pokopališču. Če je pa meščanom premajhno, naj si napravijo svoje, kjer koli hočejo. Nihče se ni več oglasil.

Nova, veliko večja in drugače obrnjena cerkev je pobrala veliko prostora na pokopališču, ki je zaradi tega postalo toliko manje; sosebno na spodnji strani je segala nova cerkev skoraj do roba. Gledati je bilo torej treba, da nadomestimo izgubljeni prostor. Iz tega namena sem kupil od spodnjih sosedov nekoliko sežnjevtov, dal staro škarpo podreti, novo zidati in ves dobljeni prostor z novo zemljo zasuti in poravnati. Po tem delu je sicer pokopališče postalo veliko večje in širje, pa je tudi veliko novih stroškov napravilo. Vožnjo in delo sem naložil le na domačo faro, stroške v denarjih pa razdelil na obe fari po meri posestnikov in poslal dotične spise županom, da naj tiste zneske iztirjajo in meni prinesejo. Vse soseske so rade in brez ovir plačale, le meščani so se uprli razven šesterih gospodarjev, ki so svoj del skrivaj prinesli plačat. Po sklepu občinskega zbora mi naznanijo, da, če hočem od mesta kaj plačila dobiti, naj grem ali naj pošljem pobirat, če mi hoče kdo prostovoljno kaj dati, siliti se pa nihče ne smé in ne more.

Pomen tega sklepa je bil jasen. Ročno se vsedem in pišem meščanom ta-le odgovor: Stara fara nima vzroka meščanov prositi miloščine, pač je pa primorana tirjati dotični znesek stroškov; dam jim torej pol leta odloga, da si napravijo svoje

lastno pokopališče. Če mesto do dotičnega časa svojega plačila ne izpolni, ne pustim nobenega mrliča iz mesta na prifarskem pokopališču več pokopati, razven če plačajo od vsake jame pet goldinarjev.

Ta mirni in resnobni dopis je svojeglavcem postrigel peruti. Videli so, da z menoj se ni šaliti, sosebno v taki važni stvari ne; ko so nekoliko časa iskali prostora, pa ga ne našli, pobrali so ročno denarje in mi jih poslali.

Potem sem sezidal še novo, čedno mrtvašnico zunaj cerkve, dal poravnati in posnažiti ves prostor okrog cerkve, in sedaj je pokopališče čedno, da malo takih.

LXXIII. Nekoliko naprav v cerkvi.

Ljudstvo je bilo že od prej navajeno moliti ob nedeljah in praznikih križev pot v cerkvi. Ta sveta navada je bila v novi cerkvi nekoliko pojenjala; zakaj prejšnji stari križev pot se novi cerkvi nikakor ni prilegal; bil je premajhen in ves zanikarn, novega napraviti pa ni bilo mogoče zaradi pomanjkanja denarjev.

Ko pa zvem, da je v Beču nova tovarna za tisek oljnatih podob križevega pota prav dober kup, pišem prijatelju in ga prosim, naj mi pošlje podobe največje mere. Ko pridejo, dam jih umetniku Janezu Gosarju v Dupljah, da izdela po njih meri prav čedne okvirje. Zraven tega je napravil tudi štiri izpovednice, katere je vse kmalu pripeljal in jih postavil v kote velikih stranskih kapelic.

Blagoslovljenje križevega pota sem hotel napraviti prav slovesno. Spravil sem podobe za ta čas v svojo sobo in pisal Ljubljanskemu gvardijanu P. Salvatorju, da naj mi sporoči, kdaj bode mogel priti v Staro Loko. Ko dobim odgovor, oznamim dan blagoslovljenja.

Odločenega dné privrši čuda veliko ljudstva; tudi duhovščine se obilno nabere. Izbral sem dečkov, kateri so nesli po dva in dva eno sliko pred nami duhovniki iz župnišča v cerkev, kjer jih je gvardijan zaporedoma blagoslavljal in obešal.

Po tem blagoslovljenju se je pričela moja slovesna maša, pri kateri je pridigoval gvardijan sam in priporočal pridno obiskovanje sv. križevega pota, ne brez sadú.

Kmalu potem pride nenadoma Franc Goršič, orgljarski mojster iz Ljubljane, s svojim očetom k meni, prigovarjat mi, da naj mu dam velikosti cerkve primerne orglje delati, zakaj stare z desetimi izpremeni niso bile le pretihe, ampak tudi velikosti cerkve neprimerne; razven tega si želi mojster kot novinec dobiti sloves in dobro ime. Na mojo opazko, da nimam denarjev in da pri tolikih drugih silnih potrebah ne gre misliti na nove in drage orglje, odgovarjata mi, da mi za plačilo ni treba dosti skrbeti.

Branil sem se sicer dolgo, ko pa le silita in ne odjenjata, udam se poslednjič in pogodimo se za orglje s 24 izpremeni za 2800 goldinarjev. Zaveže se jih postaviti do jeseni.

LXXIV. Posvečevanje cerkve.

Pri blagoslovljenju vogelnika je škof v pridigi med drugim tudi omenjal, da bi rad doživel še časa posvečevanja cerkve. Kdo bi se bil takrat nadejal, da se bodo te želje izpolnile že čez dve leti. Cerkev je bila vkljub tolikim zadregam in težavam v dvanajstih mesecih in dvanajstih dnevih popolnoma izdelana.

Z ozirom na posvečevanje stare cerkve obhajali smo obletnico njegovo vsako leto na rožnivenško nedeljo; ta dan se imenuje po loško tudi prifarski semenj ali bob. Ravno ta dan sem želel tudi posvetiti novo cerkev, in sem v ta namen za ta dan naprosil knezoškofa.

Posvečevanje cerkve je redka slovesnost. Velikokrat mine več rodov, da je ne doživijo in ne vidijo, in kdo vé, koliko rodov je minilo, da v tem kraju nihče te slovesnosti še videl ni; zato je ljudstvo komaj čakalo tega dneva.

Farani so se celi teden pripravljali k povišanju te slovesnosti; moški so tukaj vozili mlaje, tam pa jih sadili in zabijali okrog cerkve; ženske so nabirale cvetlice, pletle vence, šopke in girlande in jih privezovale z napisi na mlaje. Drugi so napravljali šotor za svetinje, katere je bil škof sredi tedna na sprehodu sam pripeljal v Loko in jih meni izročil.

V soboto popoldne ob 4. uri smo po litanijah prenesli svete zakramente zopet v kapelico na Fari in cerkev izpraznili; potem smo šli duhovniki v župnišče po svetinje, položili jih v nalašč

za to narejeno skrinjico in nesli s procesijo v šotor, kjer smo skrinjico postavili na oltar med goreče sveče. Tam smo duhovniki molili klečé jutranjice in hvalnice v čast mučencev, katerih ostanki bodo položeni v oltar.

Ljudstvo je vrelo od vseh krajev skupaj, poklekovalo in molilo okrog šotora; večinoma je ostalo pri šotoru; dasitudi je bila vso noč mrzla burja, čuli so tam, molili in prepevali svete pesmi do jutra. Ob 4. uri zjutraj sem maševal v šotoru prvi jaz, za menoj pa vsake pol ure zaporedoma drug duhovnik do 7. ure, ker potem smo čakali prihoda škofovega.

Proti 8. uri se pripelje škof s stolnim dekanom dr. Pogačarjem pred župnišče, kjer ju sprejme in pozdravi duhovščina. Ravno tisti čas se je vlegla tudi burja in nastopil je prijeten in topel dan, kakoršnega smo želeli.

Ob deveti uri pelje duhovščina v ornatu škofa iz župnišča s procesijo v šotor mučencev, izmoli spokorne psalme, gre od tod v procesiji pred zaprta cerkvena vrata, moli litanije vseh svetnikov in gre trikrat okoli cerkve s škofom, kateri jo zunaj vso kropi in vsak pot pred zaprtimi vrati trkaje kliče: »Odprite vrata, da pojde noter kralj časti!« Po tretjem obhodu dijakon vrata odpre, da vstopita škof in duhovščina noter, in zapre vrata za seboj.

Po skončanih molitvah se vrata odpró, in vsa duhovščina gre vrstoma zopet v šotor po svetinje. Štirje župniki primejo skrinjico, naložé jo po mrliško na svoje rame in stopijo iz šotora. Dosedaj se je vse tiho vršilo; komaj pa duhovniki s skrinjico stopijo iz šotora, zagromijo možnarji, zapojejo zvonovi, oglasijo se pavke in trompete bučijo. Tako spremljajo procesijo do velikih vrat, pred katerimi na tla postavijo skrinjico. Gosp. dr. Pogačar stopi na leco zunaj pod stolpom napravljeno, pozdravi najprej velikansko množico okoli lece in pridiguje prav primerno.

Ali vrag nikdar ne miruje; odgnan od glave, lovi za rep.

Nasprotnikom dosedaj sicer nobena ni obveljala, prišli so pa potepuhi opazovat sedaj še zadnjič ljudstvo in govornika. In ko slišijo proti koncu hvaliti mojo srčnost in faranov, ki smo premagali vse težave, začno zadaj šumeti, godrnjati in se glasno smejati. Poslušalci so se ozirali nazaj, žugali s pestmi; ko pa vse to ni izdalo, stopijo veljaki tje in zapodijo potepuhe. Po

pridigi nesemo svetinje v cerkev, in za njimi se podá tudi ljudstvo, da je bilo priča posvečevanja cerkve in sosebno oltarne mize.

Po blagoslovljenju gre škof v zakristijo napraviti se v mašno obleko; med tem časom oskrbé cerkveniki oltar, postavijo svečnike nanj, prižgejo sveče, in ko škof pride k oltarju maševat, zapojejo prvokrat nove orglje, spremljane od godcev in pevcev.

O tej slovesnosti bo vedel praviti rod za rod in je ne bo kmalu pozabil.

Po maši smo šli v župnišče, po pregovoru: Kjer je maša, je tudi kaša; vsedli so se vsi povabljeni k mizi; bili smo vsi dobre volje, veselo se razgovarjali, smejali in si napijali. Povabljen je bil tudi moj bližnji nasprotnik, sosedni grajščak; sedel je molčé pri mizi meni nasproti. Tu je vstal škof, omenjal je mojih zaslug in zlasti še povdarjal, da sem dovršil zidanje brez dolgotrajnih stavbeno-tehničnih in uradno-konkurenčnih obravnav, brez vladne podpore. Trčil je z menoj tudi grajščak in rekel: »Na zdravje pifarskega prostozidarja!« In jaz: »In vseh njegovih nasprotnikov!«

Že v mraku se razidejo, razven škofa, vsi povabljeni; drugi dan pa pride zopet silno veliko ljudstva z birmanci. Škof začne po pridigi in maši birmati. Birmancev je bilo 1371 otrok in trije odrasli, namreč dva mlada vojaka z Moravskega in že priletel Bezijanski krošnjar. — Po obedu so se razšli še drugi gospodje, in ostal sem sam zdelan in truden ter se spravil naglo k počitku.

LXXV. Še druge reči se napravljajo.

Dasitudi je bilo že marsikaj novega napravljenega pri cerkvi, in potrošenih že veliko denarjev, stala je vendar cerkev, kakor da bi bila skoraj še vsa prazna; razven velikega oltarja je skoraj še vsega manjkalo. S trdnim zaupanjem v pomoč Njega, kateri me je dosedaj v vseh potrebah podpiral, sklenil sem, kolikor se bo dalo, napraviti tudi še drugih rečij in cerkev olepšati. Mikalo me je pred vsem najbolj v novo cerkev postaviti le zgolj kamenite oltarje, in laški zidarji so mi večkrat pravili, da se v njih krajih, zlasti v mestu Gemoni pri Vidmu in okolici, najde lepega kamena vsake vrste in barve, in tudi veliko kamnosekov, med njimi več izvrstnih umetnikov, ki izdelujejo oltarje in podobe po cerkvah, spomenike na grobih in po vrtilih v Italiji.

1. Ta hvala mi je obudila misel, da bi dal napraviti tam kamenite oltarje za novo cerkev; naročim zidarjem vračajočim se v Italijo, naj mi pošljejo več vrst kamenja, obrise oltarjev s ceno vred v presojo, ali bi kazalo napraviti tam kamenite oltarje, ali ne.

Namesto tega pošljejo Ivana Antoninija, umetnika samega, z obrisi in raznim kamenjem k meni. Mož in kamen sta mi ugajala, obrisi pa ne.

Dam mu svoj obris in po njem se pogodiva za štiri male stranske oltarje, za vsakega po 730 goldinarjev brez vožnje od Vidma do semkaj. Da sem prevzel vožnjo na svoje stroške, storil sem zato, ker je bila takrat Benečija še avstrijska, in je bilo plačilo vožnje po železnici prav nizko.

Ali žal! Še niso bili oltarji izdelani, vstala je vojska; Avstrija je izgubila Benečijo, Italija je zaprla mejo in vožnjo po železnici in nobene reči semtertje voziti ni pustila. Izdelanih oltarjev tam pustiti ni kazalo, zaradi prevelike are, katero je bil mojster že dobil. Da bi ne bilo vse izgubljeno, pišem mojstru, da naj izkuša oltarje po stranskih potih čez Koroško semkaj poslati. To so storili sicer z veliko nevarnostjo, pa si dali to tudi dobro plačati. Potem sem pustil Italijo v nemar.

2. Stari, majhni tabernakelj se novi veliko večji cerkvi ni prilegal. Sklenil sem tedaj napraviti novega, bolj primernega, s poglavitnimi spomeniki iz starega in novega zakona.

Načrtal sem sam po svojih mislih obris, v katerega sem sprejel iz starega zakona poglavitne dogodke s podobami: izgubo raja, daritev Izakovo, daritev Melhizedekovo; iz novega zakona pa zadnjo večerjo, sedem sv. zakramentov in sploh vse, kar se vidi sedaj na njem.

Po tem obrisu je izdelal Janez Gosar, kar je lesenine; Zajec podobe zadnje večerje; Wolf pa je slikal podobe.

3. V cerkvi še ni bilo nobenega sedeža, in pri službi božji je moralo vse do zadnjega stati ali klečati. Slabotni so komaj čakali stolov, da bi mogli sedeti.

Cenili so jih mizarji iz mecesnovega ali hrastovega lesa še čez tri tisoč goldinarjev, kar se pa moji denarnici ni prilegalo; zato se jih nisem hotel lotiti. Spomnim se pa, da sem na popotovanju po poljanskih hribih videl veliko starih hrastov, ki niso

bili za nobeno drugo rabo, kakor za kurjavo. Pošljem torej zanesljivega moža, da jih nakupi, poseka in zreže, da farani suhe speljejo domov. Po dražbi je prevzel mizar Ručigar iz mesta izdelavo stolov za 900 goldinarjev.

4. Še predno so bili štirje stranski oltarji izdelani in v Italiji po vojski zadrževani, izdelal in postavil je loški kamnosek — Janez — štiri menze tudi iz rdečega kamenja, da smo mogli oltarje po njih prihodu postaviti za trdno.

5. Matija Ozbič iz Kamnika mi je prišel ponujat velik svečnik ali luster za 200 gold., kakoršnega še ni bilo videti v nobeni cerkvi; kupil sem ga, sedaj se dobro prilega veliki cerkvi.

6. Razven tega sem nakupil vsem oltarjem nove svečnike, svetilnice, prtove, in do malega tudi vso novo mašno obleko, vrhu tega sem dobil od svojega prijatelja in cerkvenega dobrotnika kneza Filipa Batthyani-a iz Beča v dar lepo rdečo kazulo, z dalmatikama, tremi albami in več takega.

S tem je bila nova cerkev sicer z vsemi potrebami preskrbljena, le še večji stranski kapeli, odločeni za rožnivenški in sv. Štefana oltar, stali sta prazni. Odkladal sem napravo teh oltarjev nekoliko zaradi pomanjkanja denarjev, nekoliko pa z upanjem, da bom sčasoma mogel tudi ta dva naročiti kamenita. Toda vse moje upanje je ostalo prazno, zakaj ko je bila cerkev izdelana, nisem dobil več božjaka in denarja ni bilo.

Da bi cerkev tedaj ne stala škrbasta, sklenil sem namesto kamenitnih oltarjev napraviti le lesene, pa iz zgolj hrastovega lesa; delo sem izročil Janezu Gosarju, ki naj oba izdela za tri tisoč goldinarjev do pomladi.

Ali že ob novem letu, še predno sta bila oltarja izdelana, bil sem prestavljen v Ljubljano kot korar in vodja v semenišče. Pozneje postavljena oltarja sem šel gledat. Marsikaj je Janez po svoji glavi naredil, n. pr. nekatere podobe so premarogaste, kar mi ni ugajalo, ali kaj hočemo!

Nova cerkev je sedaj v redu in vseč ne le domačim, ampak tudi tujim ljudem. Marsikdo, ki pride v Loko, gre jo pogledat in jo hvali, da je izvrstna hiša božja, pa tudi grajalcev ne manjka. Tudi sam pripoznavam, da ni brez napak; vse napake pa le meni natvezovati, je nespametno, kajti vsak izkušen človek vé, da tisti, ki ima z delavci opraviti, naj bi bil še tako razumen

in učen, kar pa jaz nisem, ne more povsodi biti in vsakomu na prste gledati. Pozneje sem pa tudi jaz marsikaj zapazil, česar se prej nisem nadejal. — Storzeno delo ocenjati zna vsaka šleva; kdor pa hoče delo brez napake napraviti, mora pa znati že več, ko hruške peč', pa tudi vedeti, od kodi dobiti denar, česar pa jaz nisem vedel.

LXXVI. Od kodi toliko denarjev?

Denar je svetá gospodar, nervus rerum gerendarum, conditio sine qua non! Kdor denarja nima, je reva in naj se ne loti velikega dela, če te pomoči nima. Tako govorimo po navadi.

Ta resnica je bila sicer tudi meni znana; ali če bi jo bil za nezmotljivo imel, stala bi stara cerkev še dandanes. kakor nekdej. A ni ga pravila brez izjeme. Ne bom ponavljal, kar sem že rekel, da sem se cerkve lotil brez višjega privoljenja, brez tvarine in brez denarja, samih 555 gold. je bilo v skrinjici, in vendar sem rekel kopati in pilotirati temeljno podlago; pogodil se z zidarji za 10.600 gold. z obljubo, da vsak mesec plačam tisoč goldinarjev. Tudi to sem že povedal, da se je vlada potem odpovedala vsaki podpori in mi zaprla pot do patrona. Po vsem tem je vsakdo sodil po pravici, da, ali norim, ali, da moram imeti kak skriven zaklad, ali da bo delo jenjalo. Toda za vse te govorce se nisem zmenil nič.

Komaj pa pride — plačilo prvega obroka s 1000 gold., pometem vse kote in se spomnim, da bo treba denarjev, in sicer veliko denarjev pri tem delu; od kodi jih bom pa dobil? Moja prva misel je bila pósoda. Vprašam se pa, kdo bo hotel biti porok? Na svojo brado se sicer upam kake stotine dobiti, kdo bo pa drugo dal?

Najprej poskušam v svoji fari, pokličem nekoliko premožnih gospodarjev in prosim, naj vsak nekoliko stotin posodi. Ali kaj se zgodi?

Komaj izrečem besedo posojilo, utihnejo vsi, zrejo v tla, ali se gledajo izpod čela. Prvi pravi: »Jaz občini ne posodim nič, ker ne upam, da bi dobil kaj nazaj.« Drugi pravi, da ima ves denar izposojen; tretji, da ima svojega dolga dovolj in se neče še s tujim obkladati itd. Pa pri vsem tem nisem obupal.

Spomnim se dveh bogatih znancev in prijateljev in jima pišem, da naj mi v sili posodita po en ali dva tisoča goldinarjev za kratek čas na moje poroštvo.

Oba bogatina mi pisмено odgovorita, da ne moreta posoditi. Prvi pravi, da kaže letos pri dacu več tisoč izgube; drugi se izgovarja, da mora bratovega sina, dijaka v Beču, podpirati. Oba bogatina torej za hišo božjo nista imela ne božjaka. Ali glej! Oba ta bogatina sta bila še tisto leto v večnost poklicana. Prvi, ki je pred 15 leti s kravicami deščice v Trst vozil, drugim oves skupoval in v revni bajtici stanoval, imel je sedaj po Trstu, Ljubljani, Gradcu itd., velikanske hiše in je zapustil čez tri milijone premoženja; drugi pa — župnik — zapustil je blizu dvakrat sto tisoč goldinarjev svojim dedičem. R. i. p. — Naj v miru počivata!

Zapuščen torej od vseh strani, — od vlade, patrona, domačih in tujih bogatinov, nisem se vedel več kam obrniti. Začela me je vest peči in mi očitati moje nespametno in predrzno početje, da sem postavno pot zapustil in začel delati svojeglavno. Edina misel, da je bilo le po tem potu mogoče novo cerkev začeti, tolažila me je, in sklenil sem, nikogar več ne prositi, ampak vse prepustiti le božji previdnosti, naj stori ona, kar se njej zdi prav. In od tistega časa nisem res nikogar več ne z besedo, ne s pisanjem prosil pomoči, temveč prepustil vse le božji volji. Pa v tem zaupanju nisem nikoli več trpel nobenega pomanjkanja ne tvarine, ne denarja, tako dolgo, dokler ni bila cerkev popolnoma izdelana in izplačana. Tisočak za tisočakom sem izdajal, vsako reč, vsakega delavca sproti plačeval, skoraj vsakemu kaj na roke dal; danes sem žep do čistega izpraznil, ne vedoč, ali bom še kdaj kaj, in Bog vé, koliko dobil, jutri je bilo zopet treba toliko in toliko plačati, to ali ono kupiti; in denar je prihajal o pravem času, dostikrat ne da bi vedel, od kodi in od koga.

Še celo izmed svojih faranov nisem nikogar tirjal, kar so bili sami ob sebi v denarjih obljubili, ampak vsakemu sem le na prosto voljo pustil, naj plača, kadar in kolikor hoče in more, in če kdo tudi svoje obljube ni izpolnil, nisem mu nikdar rekel žal besede; zatorej so nekateri vso, nekateri polovico, ali le kaj malega obljube izpolnili, nekateri pa celó nič.

Ker nisem torej nikogar prosil, ne tirjal, ne na posodo jemal, vedno in vsakemu sproti plačeval, čudilo se je vse in pozvedovalo, od kodi li dobivam toliko denarja?

To skrivnost zvedeti, mikalo je seosebno moje nasprotnike, ki so si izmišljevali in trosili mnogotere čenče in laži med ljudstvom, da bi tej skrivnosti na sled prišli. Tako n. pr. je bilo slišati, da so delavci pri podiranju stare cerkve našli zazidano skrinjico z osem tisoč goldinarji, katere sem jaz spravil. Delavci, poprašani, pritrjevali so s smehom, da je bila v sredi zidú sicer res najdena omarica, pa ne z denarjem, ampak le s šuto nasuta. Drugo laž, da je prišlo po pošti tri funte bankovcev iz Trsta za cerkev, ovrigel je poštar sam, kakor tudi tretjo, da je neki korar iz Zagreba poslal cerkvi 50.000 gold.

Dasiravno so pametni ljudje take govoričice imeli le za zgolj prazne čenče, vendar so birokrati iz tega sklepali, da mora imeti cerkev gotovo kak skriven zaklad, kateri pa vladi še znan ni, zlasti ker farani z denarjem le malo pomagajo. — In to je bil vzrok, da sem v kratkem dobil od vlade naročilo »einen specificirten Ausweis über sämtliches, wie immer geartetes Kirchenvermögen der Regierung unverzüglich vorzulegen — vladi nemudoma predložiti natančen izkaz o vsem, kakoršnem koli cerkvenem premoženju.« In ko to storim, zvem tudi, iz kakega namena se to tirja od mene.

Ko jim to ni obveljalo, postavijo mi še eno past in pošljejo deželnega predsednika Šlojsnika k meni, ki občuduje in hvali delo, kakor sem že prej omenjal, in me vpraša, če imam tudi denarja, da bom mogel toliko stroškov plačati? Na moj odgovor, da jih nimam, in da tudi fare ne mislim obkladati, začudi se, s čim da mislim vse to plačati, ko sem si do patrona vrata zaprl in fare nečem obkladati? Na to mu dam tudi že prej omenjeni odgovor: Do patrona mi je vlada vrata sicer zaprla, ali namestu vašega sem dobil drugega boljšega; in ko me vpraša, katerega, pokažem mu s prstom proti nebesom in pravim: »Onega tam gori!« Obmolčal je.

Celo škofa so napravili, da naj zvé, od kodi dobivam denarje? Pa tudi ta ni mogel zvedeti nič drugega, kakor, kar je bilo res, da namreč še sam tega ne vem.

LXXVII. Še nekatere opazke.

Kdor bere zgodbo stavbe nove cerkve, prepriča se iz nje lahko, da je mene nevrednega za to delo res nevidna roka božja odločila, stala mi na strani v vseh okoliščinah in zadevah in me čudovito varovala in podpirala. Kakor povsodi in vselej, razodevala se je prav vidno ta nevidna roka sosebnost pri napravi dveh zadnjih oltarjev, namreč rožnivenškega in svetega Štefana. Dokler je neizdelana cerkev potrebovala pomoči, denarna pomoč ni nikdar jenjala izvirati in denarja nikdar ni zmanjkalo. Po dovršeni cerkvi in napravljenem orodju so pa ugasnili in se posušili vsi podporni studenci, od nobene strani ni bilo več solda. Ostal sem popolnoma brez denarja in brez upanja, da bi ga še kdaj kaj dobil, in vendar sta še stali veliki stranski kapeli prazni — brez oltarjev. Se vé, na kamenite čakati in kapeli brez oltarjev pustiti, ni kazalo; sklenem tedaj lesene, pa čedne napraviti in pokličem, kakor sem že omenjal, Janeza Gosarja iz Dupelj, da narediva obris in se pogodiva za oba skupaj za 3000 gold. proti temu, da ju moremo postaviti že o sv. Juriju, farnem patronu.

Po sklenjeni pogodbi pa me je jelo skrbeti, od kodi bom dobil toliko denarja do pomladi in plačal oltarje, na kar prej še mislil nisem. Te skrbi so mi marsikako noč krajšale in trgale spanje.

Neko noč mi pride, sam ne vém kako, na misel tudi farni patron in njegova dolžnost, v takih okoliščinah pristopiti cerkvi na pomoč, kar bi bil patron (Loška grajščina) gotovo tudi storil, ako bi ne bil v drugih kleščah. Zastonj bi bila pa tudi prošnja, ker so bili zastopniki patronovi isti možje, kateri so mi bili že prvokrat vrata do njega zaprli. Že sem hotel vse skupaj pustiti v nemar, kar mi šine misel v glavo (in ta je bila od zgoraj), da naj poskusim prositi; če kaj dobim, bo prav, če pa ne dobim nič, tudi škode ne bo.

Vsedem se torej in spišem prav obširno prošnjo. Omenjam v njej silno potrebo prenovljenja stare razdejjane cerkve, kar spričujejo njena visoka starost, vedna predelovanja in pogorišča, poslednjič tudi zrušenje stolpa, in opomnim patrona dolžnosti

v tej sili pomagati, ker vé, da cerkev še nikdar ni ne solda dobila od njega. To prošnjo pošljem ne domači ali deželni vladi, ampak naravnost na Dunaj nacionalni banki, kateri je bila Loška grajščina takrat zastavljena, dobro vedoč, da jo bo ona gotovo izročila ministerstvu, kar se je res tudi zgodilo.

Nečem praviti, koliko potov in pisarnic je ta prošnja od Dunaja do Loke prehodila in kolikrat so jo pretresli, le toliko rečem, da poslednjič, ko sem bil že korar v Ljubljani, vpraša me vlada, če sem s tremi tisoči zadovoljen ali ne? In jaz z veseljem odgovorim, da sem zadovoljen. Ravno toliko je bilo še treba za dva oltarja. In pošljejo mi tri tisočake.

Tisto jesen (l. 1867.) sem hotel prenoviti še svoje župniške sobe, napravil sem v ta namen vsa zgolj nova okna, nove pode, večja vrata z dvojnimi stežaji. Tako sem torej poklic in voljo rajnega škofa Wolfa izpolnil v vseh rečeh. Kdor je tedaj staro faro ob času mojega prihoda videl in poznal in jo vidi sedaj, mora spoznati, da rok nisem držal križem in ne pasel lenobe.

Koliko sem v dušnih zadevah fari koristil, ne vé. Vem le toliko, kar sem že v začetku omenjal, da sem sicer veliko dobrih in pobožnih, pa tudi nerodnih in razbrzdanih faranov našel. Ko sem jih zapuščal, tedaj so bili moji farani mirni, dobri, dà, izvrstne ovčice. Vest mi sicer nič posebnega ne očita, da bi tudi v tej zadevi svojih dolžnostij ne bil izpolnjeval; vendar se tudi v tem ne morem in ne smem nikakor hvaliti, temveč le skesano prosim: Miserere Domine, parce mihi, — dele iniquitatem meam. — Usmili se me, o Gospod — prizanesi mi, izbriši mojo pregreho!

LXXVIII. Moj poklic v Ljubljano.

Po tolikem trpljenju in že v visoki starosti sem si želel mirú in počitka. Mislil sem, da odslej ne bom imel več z drugim opraviti, kakor le z dušnimi dolžnostmi in da se bom mogel lahko tudi za večnost pripravljati.

Ali božja milost je z menoj drugače sklenila in mi hotela dati še nekaj, na kar nisem nikdar mislil, česar nisem želel, še manj pa prosil.

Zadnje dni meseca novembra l. 1867., že pozno popoldne, prisope dekla k meni v sobo in reče: »Škof so prišli in gredó v cerkev!« — Pogledam skozi okno in vidim, da je bilo res tako. Mislim si, kaj neki to pomeni; napravim se naglo in stopim za višjim pastirjem, vprašajoč: »Kaj pomenja ta nenadni prihod, seosebno ob tem poznem času?« »Idiva v župnišče«, pravi, »tam povem vse.«

V župnišču me vpraša za svèt, koga naj stori za korarja namestu rajnega J. Poklukarja. »Kaj jaz vem?« pravim. »V Ljubljani je veliko gospodov, ki bi radi bili korarji.« — »Tudi jaz to vem«, pravi, »samo takega nimam, da bi ga storil za semeniškega vodjo.« — Jaz: »Kako je to? Saj gospod Novak še živi. Ali neče biti vodja?« Poprej nisem bil namreč celó nič slišal in vedel o navskrižnosti in zadregah med njima. — »Ej, Novak«, reče nevoljen, »izvoliti moram drugega vodjo.« In sedaj mi ponudi oboje, korarijo in vodstvo. Jaz pa sem imel vse to le za šalo in rekel šaljivo: »O, seveda, boljšega vodje v škofiji ni.« On: »Nikar se ne smejajte; to niso šale, to je moja resna volja.« Jaz: »Za Boga! Kdo vas je na to misel napotil? Na korarstvo še nikdar nisem mislil, tem manj si ga želel. In sedaj na stare dni tudi drugega ne potrebujem, kakor počitka.« »Saj ravno tistega vam želim dati, sebi pa pridobiti izkušenelega svetovalca.« In prigovarja mi še bolj, naj prevzamem to mesto.

Ko vidim, da govori višji pastir resnobo, rečem: »Visokih služeb in stališč nisem nikdar želel in prosil. Na vse dosedanje službe so me poklicali ali prisilili. Starološke fare sem se trikrat pismeno branil in se udal le na opazko, da volja škofova je v taki reči volja božja.

Tukaj sem sicer sedaj vse popravil, in bi mi ne bilo potreba več veliko trpeti, če je pa ta poklic škofov resnoben, o čemer ne dvomim, sprejemem ga za božji poklic in se nečem braniti.«

Na to pravi škof: »Dobro, da le to vem; drugega več ne potrebujem.« Vstane in hiti na voz, zakaj jelo se je že mračiti.

Na vozu se zasmee, poda mi roko in reče: »Veseli me, da se je vse tako zvršilo«, in se odpelje.

Po odhodu začnem misliti, ali je bil to res škof ali le izkušnjavec, ali istinit pogovor, ali so bile le sanje. In če sem ga bolj premišljeval, bolj mi je prigrevalo. Živi duši ga nisem omenil. Vendar ni stvar ostala prikrita.

Kmalu je počil glas po Ljubljani, da so bili škof v Stari Loki in poklicali dekana za korarja in semeniškega vodjo. Ta glas je razven nekaterih vse razveselil, le meni je naložil težke skrbi, da sem Boga prosil, naj bi se vse to uničilo.

Ali glej, tretjega grudna, na mojega godú dan, se je zbralo po navadi veliko sosedov in prijateljev vošit mi srečo. Med jedjo pa pride nenadoma dekret z vošilom škofovim. Nisem se razveselil, ampak ustrašil. Tudi gostje so ostrmeli, nihče se ni bil nadejal kaj takega. — Še bolj pobito je bilo pa ljudstvo, ki je toliko let z menoj vred dobro in hudo prenašalo in se ločitve toliko manj nadejalo, ker še nobeden župnik ni pustil te fare pred smrtjo.

Novega leta 1868. dan sem bil z gosp. Petrom Urhom, prvim Čemažarjevim korarjem vred v škofijski cerkvi investiran in sem obedeloval pri škofu, popoldne pa sem se peljal nazaj v Loko in zvečer prišel domov z zlato verižico. Ves tisti teden sem vse, česar nisem vzal seboj, prodajal po dražbi, in se pred sv. Tremi Kralji pripeljal v Ljubljano v semenišče.

Z mojim nastopom je vlada v semenišču uvédla v gospodarstvu nov red in meni naložila nove težave. Prejšnjo jesen je vodstvo, kakor vselej, na račun dobilo blizo 1000 gold. za nakupilo potrebne tvarine. Ravno tisto novo leto je pa vlada odločila nove dohodke in sicer za vsakega bogoslovca le 200 gold. s pristavkom, da se morajo s tem zneskom priskrbeti vse hišne potrebe: obleka, hrana, vino, orodje, plačilo poslov in drugo. Koliko skrbij in težav je bilo zlasti prva leta pri tej novi uredbi, ne bom pravil.

Naveličan teh sitnostij, še bolj pa višave stanovanja in težke hoje po tolikih stopnicah, sem bil primoran odpovedati se semenišču; odpovedal sem se mu jeseni l. 1873. in šel v svojo korarsko hišo pred škofijo šte. 14, kjer pričakujem rešenja s tega sveta.

Tukaj sem vpeljal v naši škofiji po vzgledu drugih duhovsko podporno družbo v pomoč revnih duhovskih bratov, katere se, hvala Bogu, poprijemlje vsa naša vrla duhovščina. Sit nomen Domini benedictum — Češčeno bodi Gospodovo ime!

LXXIX. Duhovsko podperno društvo.

«Sit nomen Domini benedictum — Češčeno bodi Gospodovo ime!» — te so zadnje besede, s katerimi pokojni kanonik Kramer sklepa opisovanje svojega življenja in delovanja. Ta spis je sicer obširen in natančen, dasi je bilo treba pri urejevanju za tisek iz raznih ozirov marsikaj še izpustiti; vendar o pre mnogih in važnih rečeh pisatelj čisto molči, zlasti o tistih, ki niso bili v tesni zvezi z njegovim duhovskim poklicem. Treba je pa tudi te poznati in zvedeti, ako hočemo dobiti pravo podobo izrednega moža, ki se je zmerom potezal za čast božjo, in katerega samega je tudi previdnost božja tako očitno vodila in varovala. Deloma je to zamolčal, ker se je hotel izogniti sumu, kakor da bi bil pisal iz lastne ljubezni, deloma pa je bil poslednja leta telesno tako opešal, da ni mogel nič več pisati. Zato sem se namenil dopolniti njegov življenjepis, in v ta namen z nadaljevanjem pričeti ravno tam, kjer je on prenehal, namreč pri duhovskem podpornem društvu.

V svojem dolgoletnem službovanju na deželi je imel kanonik Kramer zlasti kot dekan le prepogostokrat priliko spoznavati velike potrebe in hudo pomanjkanje, ki je stiskalo tudi najboljše duhovnike. Pomoči ni bilo ne od vlade, ne od ljudstva, ki večinoma sodi, da ima vsak duhovnik vsega v izobilju. Treba je bilo misliti na lastno pomoč po starem pregovoru: «Pomagaj si sam, in pomagal ti bode Bog.» To je v kanoniku Kramerju vzbudilo misel, da bi ustanovil društvo, kakoršno so drugodi že imeli in kateremu namen bi bil: podpirati bolne, onemogle in nezadolženo ubožne duhovnike. Posvetoval se je o tem z veljavnimi duhovnimi tovariši z dežele, ki so navdušeno pritrjevali tej misli, zlasti pa ga je osrčeval bivši njegov kapelan, vseučiliški profesor dr. Franc Stanonik v Gradcu. Tudi tedanji knezo-škof dr. Jernej Vidmar so radostno pozdravljali ta nasvet in brez pomisleka obljubili, da prevzamejo varstvo takega podpor-

nega društva. Najprimernejša prilika za ta predlog so se mu zdele duhovne vaje, ki so se pričele dné 19. avgusta l. 1872. v Ljubljani, in katerih se je udeležilo okoli 130 duhovnikov.

Ob koncu vaj dné 23. avgusta je sprožil kanonik Urh, naprošen od kanonika Kramerja, pri zajutrkju v Alojzijevišču to reč in zbrane duhovnike v nemal za namerjano društvo. Navzoči duhovniki so se veseli poprijeli te misli in obljubili, da bodo tudi druge vsodbujali v ta namen. Da bi se društvo čim najprej ustanovilo, sestavil se je osnovalni odbor, ki je kanonika Kramerja izbral za predsednika, in poskrbel pravila za novo društvo; dné 25. septembra bila so ta pravila končno urejena, dné 1. oktobra pa predložena deželni vladi, ki jih je potrdila že 11. oktobra. Precej so po knezo-škofijskem ordinarijatu razposlali vabila za pristop k novemu društvu, ki je s 1. januarjem l. 1873 pričelo prvo društveno leto. Dné 5. marca l. 1874 pa je obhajalo prvi občni zbor, katerega se je udeležilo 56 društvenikov. Na dnevnem redu je bila volitev društvenega predsednika, za katerega je bil soglasno izbran načelnik osnovalnega odbora, kanonik Kramer, ki je odtlej ostal predsednik vse dni svojega življenja. Imetka je imelo društvo zaradi posebne naklonjenosti nekaterih dobrotnikov že takrat čez 2700 gl., društvenikov pa je štelu 420, to je prav toliko, kolikor jih poprečno nahajamo tudi v poznejših letih. Premoženje pa se je stalno pomnožilo ter je štelu pri drugem občnem zboru dné 24. januarja l. 1877. že čez 9500 gl., pri tretjem dné 14. aprila l. 1880. čez 14.800 gl., pri četrtem dné 21. novembra l. 1883. čez 18.000 gl. V enajstih letih, odkar je kanonik Kramer predsedoval društvu, narastlo je bilo premoženje na 21.000 gld., dasi je v teh enajstih letih 111 duhovnikom v podporo razdelilo 10.518 gl. Sedaj ima društvo že krog 32.000 gld., vseh podpor pa je 169 duhovnikom dovolilo 18.028 gld.

Odborovim in zborovim sejam je predsedoval prva leta zmeraj kanonik Kramer sam, le dvakrat, 27. februarija in 8. maja l. 1878. ga je namestoval podpredsednik kanonik Urh. Ko so pa v poznejših letih opešale njegove moči, vodil je zborovanja sedanji prelat dr. And. Čebašek, ki je bil l. 1882. po imenovanju kanonika Urha za novomeškega prošta izbran za društvenega podpredsednika. Vendar pa je bil Kramer skoro prav do konca,

namreč do 1. aprila l. 1884. pri odborovih sejah, ki so se godile večinoma v njegovem stanovanju. Ko ga je pa dné 30. junija l. 1884. pobrala nemila smrt, bil je pri petem občnem zboru dné 23. novembra l. 1886. za društvenega predsednika izbran prejšnji podpredsednik prelat dr. Andrej Čebašek, ki se je v svojem ogoru spominjal tudi svojega prednika s temi besedami:

«V sredo 30. junija l. 1884. je smrt pobrala prečastitega gospoda Kramerja, korarja in ustanovitelja našega društva, ki se je, dokler mu je pripuščalo zdravje njegovo, kot prvi predsednik veliko trudil za društvo kot svoje poslednje večje delo in mu je tudi še na zadnje volil 100 gl. Zato mu bode družba vedno hvaležna in mu v svoji kroniki hranila slaven spomin in častito mesto.»

LXXX. Hiralnica sv. Jožefa v Ljubljani.

Skoraj v enaki tesni zvezi, kakor z duhovskim podpornim društvom, je ime kanonika Kramerja tudi še z neko drugo blagodejno napravo, namenjeno ubogemu trpečemu človeštvu, namreč s hiralnico sv. Jožefa v Ljubljani.

Ni ga bilo duhovnika, ki bi se bil tako živo zanimal za ustanovitev silno dobrotne naprave, kakor kanonik Kramer. Bil je pričujoč, ko so dné 19. julija l. 1875., na spominski dan sv. Vincencija Pavlanskega, postavili temeljni kamen, in nekaj dnij pozneje je spisal in razglasil v «Danici» (1875 str. 244): «Klic do dobrotljivih sere drazih rojakov», ki se glasi:

«Revna je sicer naša mila domovina na blagu in dobrotnih ustanovah, pa, kakor skušnja uči, je bogata z blagimi serci, ki tudi z malim premoženjem rade pomagajo za dobre naprave. Taka dobrotljiva naprava za nar večji reveže, neozdravljive siromake, se je začela snovati v Ljubljani, kjer so kupili nekteri dobrotniki prostorno posestvo v Kravji dolini in sedaj se zida za omenjene siromake nova hiša. Gotovo je to potrebna in dobrotna naprava za našo deželico, ki nima nikamur s takimi siromaki, katerih edina bolnišnica v Ljubljani ne more sprejeti ali obderžati. — Ta dobrotna naprava bo čisto zasebna ali privatna, brez gotove očitne pomoči, ter se bode izročila v oskerbovanje usmiljenim sestram, ki slové po vsem

svetu zastran svoje izverstne ljubezni do bolnikov in siromakov sploh. Za to koristno napravo so vložili dobrotniki toliko, da se je kupilo posestvo s poprejšnjim starim poslopjem, kar je zneslo okoli 12.000 goldinarjev. Poglavitna reč je sedaj zidanje novega poslopja, ki se bo letos pod streho spravilo in spomladi znotranje oskerbovalo, ter bo stalo gotovo čez 30.000 goldinarjev; pa nima druge listine ter kapitala, razun milih serc vernih rodoljubov, na ktore ta klic s tem ponižno pa zaupljivo poterka in želi, da bi ga zaslišali in uslišali vsi keršanski sobratje. — Ker bo ta potrebna naprava za omejnene siromake vse naše dežele, zato se ta klic obrača do usmiljenih dobrotnikov ne le v Ljubljani, ampak po vsi deželi — zlasti do čast. gospodov duhovnov, da bi po svoji previdnosti premožnejši dobrotnike zasebno poprosili, pa tudi vso srenjo očitno z lece nagovorili, da sleherni po svoji moči pripomore k tej dobrotljivi napravi, sej s časom bo kak siromak skorej vsake srenje te dobrote deležen, ter bo tako srenjam samim pomagano. — Res je sicer, da v sedanjih hudih časih se težko vedno daje, pa keršanska ljubezen še vedno najde kako stvarico za dobre dela; in On, ki je sicer rekel: «Revežev bote vedno imeli», je tudi zagotovil: «Kar ste storili nar manjšemu, ste meni storili.» Zato, dragi rojaki, storite za ta blagi namen po svojih okolišinah, kolikor kateri vé in more, in sleherni bo imel v svojem srcu veselo zavest, da je k dobri napravi kaj pripomogel; dolžnika bo pa imel Njega, ki je rekel: «Dajte, in se vam bode dalo! Bodite usmiljeni, da bote usmiljenje dosegli!» — sicer bi mogla dobrotna že pričeta reč zastati, kar bi bilo nar večjim siromakom v silno škodo in mili domovini v nečast.

Fr. Kramer, korar.

Ta klic je veliko pripomogel k blagodejni napravi in omečil marsikatero srce. Toda vkljub radodarnosti je jelo nekaj mesecev pozneje vendar-le pešati, in v največji sili je bil kanonik Kramer, ki je pomagal. Pridobil je s prigovarjanjem svojega součenca rajnega gosp. Jožefa Kapelj-a za hiralnico, ki je postal njen največji dobrotnik.

Z rajnim stolnim dekanom g. Jurijem Volc-em je skoro dan za dnevom nadzoroval zidanje hiralnice in neprenehoma osrčeval,

kadar je drugim srce upadalo. Večkrat je rekel nekemu duhovniku, katerega je delo skrbelo: «Kdor srčnost izgubi, ničesar dobrega ne stori.»

Da, za hiralnico ima rajni gospod korar Kramer veliko zaslug. — Dne 26. avgusta l. 1876. je prečastiti knez in škof Krizostom Pogačar blagoslovil novo hišo, in sicer najprej sv. Jožefu posvečeno domačo kapelo, potem pa še celo hišo. Po končani cerkveni slovesnosti, katere se je udeležilo nekaj ljubljanskih duhovnikov, usmiljenih sester in posebej povabljenih dobrotnikov n dobrotnic, izročil je knez in škof novo napravo, katero je ustanovila krščanska ljubezen in jo ima tudi vzdrževati ta ljubezen, v ganljivem govoru prednici usmiljenih sester, katerih sta takrat dve že stanovali v hiši. Ko se je poslopje osušilo, začeli so se sprejemati hirajoči in neozdravljivi bolniki, za katere je bila ustanovljena hiralnica.

Pa ne le hiralnica, tudi sirotišnica (Lichtenthurnova) je kanonika Kramerja zanimala; prišel je velikokrat pogledat in dobre svête dajat, ko se je stara hiša popravljala in prenavljala. Za dobrodelne naprave je bil vedno vnet in svêti, katere je dal, bili so jako umni in dobri.

LXXXI. Zlata maša.

Četudi je kanonik Kramer vse življenje veliko delal in trpel, dasi so ga dostikrat trle tako hude skrbi, da bi bile potrle marsikaterega drugega človeka, ostal je vendar dolgo čvrst in krepek ter je učakal l. 1876. petdesetletnico svojega mašništva. Svojo zlato mašo bi bil najrajši obhajal na tihem, a njegovi nekdanji starološki farani so ga tako ljubeznivo vabili in prosili, in brezštevilni prijatelji njegovi so mu toliko časa prigovarjali, da se je naposled udal ter sklenil zlato mašo slovesno obhajati v prekrasni starološki župni cerkvi. Ta mu je bila tudi po ločitvi njegovi od Stare fare kot najdražji biser vedno pri srcu. Za to slavnost je bil odločil nedeljo 1. oktobra, praznik sv. rožnega venca, in sicer ne samo zaradi tega, ker je bil ravno v ta praznik pred 50 leti v Dolenji vasi pri Ribnici pel svojo novo mašo, ampak ker je bila na rožnivenško nedeljo posvečena tudi starološka cerkev, in se spomin tega posvečevanja v Stari Loki z

veliko slovesnostjo in bogatimi darili za cerkev redno obhaja v praznik sv. rožnega venca.

Starološki farani so bili tega njegovega sklepa silno veseli, pa so pri tej priliki tudi jasno pokazali, kako čislajo zasluge svojega bivšega župnika in dekana. Že v soboto so prišli na kolo-dvor na Trati zlatomašniku, katerega je spremljal stolni dekan Jožef Zupan, naproti srenjski možje in duhovščina loška. Ko so se vozovi, pred katerimi je jahal jezdec z narodno zastavo, bližali Loki, zapeli so po vseh cerkvah zvonovi in mogočen strel je vsej okolici naznanjal prihod preljubljenega zlatomašnika. Nemudoma se je sešla brezštevilna množica ljudij ter je na Fari pri županovi hiši, kjer je stal prekrasen slavolok, pričakovala svojega nekdanjega duhovnega pastirja. Tu mu je belo oblečena deklica s primernim pozdravom izročila krasen šopek. Fara je bila okrašena z drevesci in mlaji, kakor na praznik sv. Rešnjega Telesa; čez vse lepo pa je bila ozaljšana prekrasna župna cerkev, kamor je šel najprej zlatomašnik, ki je bil ves ganjen ob sijajnem in ljubeznivem sprejemu. Pred cerkvijo je stalo brez števila mlajev, prepreženih z venci, med katerimi so visele deščice napisane z najvažnejšimi dogodki iz življenja zlatomašnikovega, namreč: Rojen v Prigorici l. 1801.; za mašnika posvečen v Ljubljani 1826.; novo mašo imel roženkransko nedeljo 1826. v Dolnji vasi; kapelan v Št. Jerneju 1827.; kapelan v stolni cerkvi ljubljanski 1831.; župnik v Loškem Potoku 1833. in tam zidal farovž; župnik in dekan v Postojni 1843.; dekan v Stari Loki 1847.; popravil cerkev pri sv. Duhu 1860.; zidal župno cerkev 1863.; korar pri stolnici 1868.; zlatomašnik 1876.

Še bolj kakor od zunaj bila je cerkev okrašena od znotraj, in mogočen venec se je vil okrog in okrog po celi cerkvi. Ob potu od cerkve do župnišča so stale zelene veje preprežene z venci, da je bil sicer goli prostor podoben gozdiču.

V nedeljo 1. oktobra se je bilo zbralo od blizu in daleč dvajset duhovnikov, med njimi več bivših kapelanov zlatomašnikovih. Gotovo bi jih bilo pa še dosti več prišlo, ako bi ne bil isto nedeljo župnik Aleš Jerala v Horjulu obhajal svoje demantne maše, katere so se udeležili tudi nekateri prijatelji Kramerjevi, kakor kanonika Volc in Jeran, profesor Marn itd., ki

bi bili sicer gotovo prišli v Staro Loko. Tudi ljudstva se je vse trlo, dasi je bilo vreme jako neugodno.

Predno so šli v cerkev, izročil je domači g. dekan Matevž Kožuh zlatomašniku palico s prelepim, v loškem uršulinskem samostanu zvezanim šopkom, kanonik Čebašek pa mu je v imenu duhovščine podaril umetno v gotiškem zlogu izdelan srebrn križ (pacificale) in prečital to-le adresu :

Visokočastiti gospod korar! Milostljivi gospod in prijatelj!

S srčnim veseljem Vas pozdravljamo mi duhovni današnji dan Vaše zlate maše, Vam skazujemo svoje sosebno spoštovanje in izrekamo svoja najboljša vošila, ter z Vami hvalimo dobrotljivega Boga, ki Vam je skazal toliko milost, da ste srečni in zdravi, še tudi vedno delavni doživeli zlati dan, 50. leto mašnikovega posvečenja. Besede so preslabe izreči naša čutila in vošila, še bolj popisati Vaše delo. Le to rečemo: Z dobro vestjo in ponosno se smete danes nazaj ozreti na preteklih 50 let svoje neutrudljive delavnosti v nogradu Gospodovem od prve do enajste ure, od lepe spomladi do trde jeseni Vašega duhovskega življenja; povsod vidite obilen sad svojega truda. Pet fará, šentjernejska, šenklavška, loškopotoška, postojnska in zlasti staro-loška je rodilo bogat sad Vaše pastirske delavnosti. Še se živi hvaležno spominjajo Vašega neumornega truda na leci in v spovednici, ranjki pa zato za Vas Boga prosijo, in le Vsegavednemu je znan ta sad in zapisan v bukve življenja ter bo ostal in aeternum et ultra. Zares ste zaslužili po 41letnem trudu nekoliko ložejo in častitljivšo stopinjo v Ljubljani, kjer ste zopet delavni bili v semenišču in deželnem zboru cerkvi in domovini v prid.

Zraven te duhovske delavnosti ste si postavili zunanje vidne spominke, ki bodo tudi rodove pretrpeli. Ne bomo omenjali, kaj ste že v loškopotoški in postojnski fari napravili in zidali pri cerkvah in farovžih. Ozrimo se le po tej fari, in vidimo o Vaši dobi vse podružnice ponovljene, da so kot nove videti. Pred našimi očmi stoji pa drag biser in Vaš najlepši kinč, tukajšnja farna cerkev, od Vas pogumno začeta, umetno dovršena od znotraj in zunaj ter bližnjim in daljnim naznanuje Vašo hvalo, da res tudi Vam veljajo znane slavne besede: Te saxa loquuntur.

Tretji živ spominek ste si stavili s samih duhovnov, kateri so bili z Vami v dotiki, zlasti mi nekdanji kaplani, katerim ste bili vselej dober oče, nekdanji sosedje, katerim ste bili drag prijatelj, in drugi starejši in mlajši znanci, kateri so Vam iz srca vdani in so se zato obilno tukaj zbrali, zadržani pa se v duhu vdeležujejo Vaše slovesnosti. V spomin visokega spoštovanja in dolžne hvaležnosti Vam znani duhovni in prijatelji darujemo majhen spominek, sv. križ, da ga danes seboj vzamete k svetemu opravilu in potem ohranite v prijazen spomin, da v težavah življenja in starosti pri Križanem najdete pomoč in tolažbo, ter se v svojih pobožnih molitvah tudi nas spominjate, da, kakor ta spominek, mi vsi ostanemo vedno blizo Vašemu blagemu srcu! Še enkrat ponavlja svoje vošila, želimo, da bi Vas dobrotljivi Bog uslišal, kar ga bote danes prosili po priprošnji Marije device, ktere češčenje ste Vi vedno z vso vnemo pospeševali; želimo, da bi Vas Vsemogočni še dolgo ohranil in bi čez deset let tudi, kakor danes, tretjico praznovali. Zato vsi iz srca in z besedo kličemo: Bog Vas ohrani še mnogo let cerkvi v prid in nam v veselje! Slava!

V Stari Loki, 1. oktobra 1876.

Med vhodom v cerkev so peli na koru po napevu «Novomašnik bod' pozdravljen» zlatomašniku na čast zloženo pesem, ki se glasi:

Zlatomašnik prečastiti,
Srčno si pozdravljen nam!
S trojno krono poslaviti
Hotel Te je Večni sam.

Trnjeva je krona bila
Prva ti odločena,
Vdarcev hudih brez števila,
Pot grenkosti polna vsa.

Z drugo krono slavna dela
Belo glavo venčajo,
Stalna djanja, ki slovela
V daljne veke bodejo.

Tretja krona pa Te čaka
Gor, kjer solze ne tekó,
S ktero zvestega junaka
Kralj nebeški venčal bo.

Ti si Njem u hiše stavil,
Se boril za njega čast;
On pa Tebi dom pripravil,
Rajski dom je v večno last.

Venec starosti češčene
Ti povrh še Bog dodá,
In moči vse omlajene,
Um, srčnost, krepost duha

Kjer ime je znano Tvoje,
Ljubljen si in spoštovan;
Kjer vršil si delo svoje,
Tvoj spomin je blagrovan.

Naj Te nam še Bog ohrani
Mnogo in premnogo let;
Enkrat pa na desni strani
Naj s Teboj nas združi spet.

Prišedši pred oltar zapeli so duhovniki nekaj vrstic Caha-rijeve pesmi «Benedictus», potem je bila pridiga, katero je imel prečast. stolni dekan Zupan; v krepkem in ganljivem govoru je razkladal slavnostni govornik, da današnji dan je dan veselja in zahvale za zlatomašnika, pa tudi dan veselja in hvaležnosti za starološke farane, ki so od bivšega svojega župnika in dekana prejeli tolikanj dobrot. «Če hočete spomenik imeti za svojega bivšega duhovnega pastirja», rekel je gospod pridigar, «ozrite se okoli, in vsak kamen, zlasti pa ta prekrasna cerkev, vam je spominek, ki bode stal še veliko let in slavo njegovo oznanjeval še prihodnjim rodovom.» Govornik je tudi omenjal, da želi zlatomašnik po svoji smrti v sredi med svojimi nekdanjimi ovčicami počivati in tudi na starološkem pokopališču čakati angeljske trobente. Vsi navzoči so bili vidno ganjeni in ne samo zlatomašniku, ampak tudi drugim duhovnikom in vernemu ljudstvu so od veselja solze igrale v očeh. Med slovesno sv. mašo, katero je zlatomašnik pel s krepkim in prijetnim glasom, bilo je običajno darovanje sveč za cerkev, pri katerem so Ločani sijajno pokazali, kako goré za čast božjo in za lepoto hiše njegove.

Po končani cerkveni slovesnosti je bil skupen obed v župnijskem dvoru, kjer se je napitnica vršila za napitnico. Prvo je napravil zlatomašniku g. L u k a R o b i č, ki se je slovesnosti udeležil v imenu narodnih deželnih poslancev. Stolni dekan Z u p a n je napil domačemu g. dekanu in starološkim faranom pa župniku č. gosp. Alešu Jerali, ki je, kakor sem že omenjal, ravno isti dan v Horjulu obhajal šestdesetletnico svojega mašništva. Nunski gosp. oče J e r i h a je napil zlatomašniku v imenu nunskega samostana, kjer je 21 let opravljal posel izrednega izpovednika, selški župnik Vincencij Mayer pa v imenu dekanijske duhovščine itd. Knez in škof J e r n e j V i d m a r je častital zlatomašniku pismeno, brzojavno pa so svoja voščila sporočili: prošt V i l f a n v imenu novomeškega kapitelja; stavbeni svetovalec F r a n c P o t o č n i k v imenu narodnih odbornikov mesta ljubljanskega; grof J o s. B a r b o in profesor dr. S e m e n iz Šentruperta; vseučiliški profesor dr. S t a n o n i k iz Gradca; dalje ribniška, dolenjevaška, tržiška, mengiška, mirnopeška in vipavska duhovščina. Gorenjski duhovniki, ki se slavnosti niso mogli udeleževati, pisali so v «Slovincu» števil. 114: «Čutila ve-

selja vzdigujejo nam srca pri premišljevanju redke sreče petdesetletnega mašništva, katero je doživel vrli starček, mnogozaslužni gospod korar **F r a n č i š e k K r a m e r**, l j u b l j e n e c n a š. Kako mnogi bi roženkransko nedeljo radi prišli v Staroloko in osebno prečastitemu gospodu naznanili najprisrčnejša čutila veselja in spoštovanja svojega, pa višja dolžnost veže jih na dom; toda spominjali se bodo ljubljenega zlatomašnika doma in v duhu se ž njim veselili in Najvišjega prosili, da nam še mnogaja leta ohrani ljubeznivega starčka, ki je zlasti v sedanjem zmedenem času nam vsem vzor pravega duhovnika!»

Na večer je bila Stara Loka krasno razsvetljena, posebno lepo sta se odlikovala cerkveni stolp in županova hiša. Nebo se je bilo razvedrilo in ljudstvo se je radostno sprehajalo po vasi; z bližnjih gričev so mogočno pokali topiči in prijetno pritrkavanje zvonov je daleč okrog oznanjevalo splošno radost in veselje. Kdor je bil ta dan v Stari Loki, imel je priliko prepričati se, kako narod slovenski ljubi, čišla in spoštuje svoje duhovnike, in kar se dostikrat le kot pravljica glasi, veljalo bode tam kot živa resnica, da se bodo namreč ljudje še mnoga leta spominjali zlatomašnika in zlate maše njegove.

LXXXII. Politično in narodno delovanje.

Kanonik Kramer ni bil samo vzgleden in goreč duhovnik, ampak tudi neustrašen, značajan in iskren rodoljub. Že iz njegovega življenjepisa je razvidno, da mu je bil dušni in gmotni blagor naroda slovenskega vedno pri srcu in da se ni ustrašil nobene žrtve in nobenega truda, kadar je bilo treba kaj storiti za narod. S posebno pozornostjo in velikim zanimanjem je pazil zlasti na vse javne dogodke. V ta namen je bil naročen ne samo na domače, ampak tudi na vnanje politične, gospodarske in znanstvene liste, katere je marljivo prebiral in iz katerih si ni le pridobil nenavadne omike, ampak tudi trezno in zrelo razsodnost, s katero je v najtežavnejših okoliščinah zadel zmeraj pravo.

Ko se je pričelo v Avstriji ustavno življenje, prizadeval si je na vso moč ter porabljal sleharno priliko, da je ljudi podučeval o pomenu javnih zastopov in važnosti dotičnih volitev. Tako jih je pripravljaj, da so za svoje zastopnike izbirali za-

nesljive, poštene in krščanske može. Pri volitvah za deželni zbor so ga sovolilci njegovi redno zahtevali za volilnega moža, v kar se jim pa večkrat ni hotel udati; enako ni hotel sprejeti poslanstva samega, katero so mu ponujali že précej v začetku ustavne dôbe. Pa naj je že bil volilen mož ali ne, volilci so se zmeraj ozirali nanj, ravnali se po njegovem svétu in si izbrali tistega zastopnika, katerega jim je on priporočal.

To se je najbolje pokazalo pri volitvi dr. Razlaga. V drugi volilni dôbi sta stolni prošt Anton Kos in blagi baron Anton Zois zastopala kranjski, loški in tržiški volilni okraj. Dné 10. decembra l. 1868. umrje po kratki bolezni prošt Kos, in nadomestovalna volitev je bila razpisana na 19. dan meseca aprila l. 1869. Volilci so hoteli na vsak način kot njegovega naslednika imeti kanonika Kramerja, ki se je bil l. 1868. preselil v Ljubljano; toda on ni nikakor hotel prevzeti poslanstva ter je volilcem po dogovoru z odločilnimi rodoljubi priporočal, da naj izberó dr. Razlaga, ki se je bil ravno tedaj s Štajarskega preselil na Kranjsko ter se naselil kot odvetnik v Ljubljani. Hvalili so ga kot poštenega, krščanskega moža in iskrenega slovenskega rodoljuba, zato se Kramer ni pomišljal, da bi ga najtopleje ne priporočil volilcem in z vsem svojim vplivom zanj delal. Da bi bil tem gotoveje izvoljen, šel je k dotični volitvi sam v Kranj in je volilnim možem še osebno prigovarjal, naj volijo dr. Razlaga. Volilci so le neradi popustili volitev Kramerjevo in se le udali, ker je odločno zatrjeval, da on volitve ne sprejme, in da mu veliko bolj ustrežejo, ako volijo dr. Razlaga. To je izdalo in dr. Razlag je bil na njegovo priporočilo izvoljen, dasi ga razven duhovnikov večinoma še po imenu niso poznali. Osem volilnih mōž pa se nikakor ni hotelo udati in je svoje glasove oddalo kanoniku Kramerju.

Dné 22. oktobra l. 1869. je bil deželni zbor nenadoma zaključen, dasi je imel razven nekaterih prošenj rešiti še sedem važnih rečij, med katerimi je bilo tudi poročilo o predlogu dr. Bleiweisa gledé prenarodbe decemberske ustave. Ravno to poročilo je bilo glavni vzrok, da je moral deželni zbor svoje delovanje ustaviti ravno v istem trenutku, ko je prišla ta točka na dnevni red.

Med tem časom se je cepilo ministerstvo na Dunaju, v katerem se je že dolgo prej kazala razprtija, javno v dve stranki; na eni strani so bili ministerski predsednik grof Potocki, grof Taaffe in Berger, na drugi pa Giskra, Herbst, Hasner, Plener in Brestel. Prvi trije so izprevideli, da tako ne sme in ne more več biti, kakor prej, ko je vladalo tako imenovano meščansko ministerstvo, in da je treba kolikor mogoče iskati sprave med narodi. Da bi pa to tem lože dosegli, hoteli so zvedeti, kako narodi o tem sodijo, ter so v ta namen priporočali cesarju, da naj se razpusté deželni in državni zbor, kar se je v istini zgodilo s cesarskim patentom z dné 21. maja l. 1870. Večina v ministerstvu se je bila udala manjšini, a ob enem je pokazala svojo moč in svojo veljavo s tem, da z drugimi deželnimi zbori ni bil razpuščen deželni zbor češki, dasiravno je prav ta zastop najbolj zaviral zaželeni mir med narodi in bi se bil moral razpustiti pred vsemi drugimi.

Dné 27. junija l. 1870. so bile nove volitve za deželni zbor kranjski. Baron Anton Zojs je bil med tem časom stopil iz javnega življenja; volilci kranjskega, loškega in tržiškega okraja so se vnovič oklenili kanonika Kramerja in ga pregovorili, da je sedaj prevzel kandidaturo, dasi je bil že dovršil 69. leto svoje starosti. Drugi kandidat je bil dr. Razlag, ki je bil s Kramerjem v istini izvoljen omenjenega dné. A kakor pri prvi, odšlo je dr. Razlagu tudi pri tej volitvi sedem glasov, kanonik Kramer pa je bil izvoljen soglasno.

Osoda temu deželnemu zboru ni bila mila; imel je samo dvojno zasedanje, prvo od 20. do 30. avgusta l. 1870., drugo od 14. septembra do 14. oktobra l. 1871. Pri prvem zasedanju je bil izročil deželni predsednik Conrad pl. Eibesfeld zboru že v prvi seji dné 20. avgusta cesarjevo pismo, v katerem je vladar vabil, naj deželni zbor zaradi prevažnih dogodkov, katerih pozorišče je bila tedaj Evropa (vršila se je namreč francosko-nemška vojska) brez odloga opravi volitve v državni zbor. Dr. Bleiweis je predlagal, naj deželni zbor na to cesarjevo pismo odgovarja s posebno adresno. Izvoljen je bil v ta namen poseben odsek, ki je sestavil načrt dotične adrese. Narodna večina deželnega zbora je v tej adresi decemberski ustavi odrekala postavno podlago in priporočala, naj se delegati ne volijo od državnega zbora,

ampak neposredno od deželnih zborov samih. Dalje se je poudarjala želja Slovencev po zedinjenju vseh slovenskih pokrajin v eno upravno skupino. Bridko se pritožuje, da postavodajalstvo in izvrševalna oblast v zadnjih letih vznemirjata in v skrb pripravljata slovensko prebivalstvo, da se vsem narodom zagotovljena ravnopravnost ne uresničuje ne v uradih, ne v šolah, da se je deželni red deželi le vsilil, da je deželni zbor sklenil več prememb, ki jih pa vlada ni predložila v najvišje potrjenje, da zaradi tega gine zaupanje do vlade in se zabranjuje povrnitev mirú med narodi. Ali dežela je v nevarnih časih zmeraj razodevala svojo zvestobo do presvitlega vladarja in hoče tudi sedaj po svoji moči pomagati, da bode Avstrija pripravljena in oborožena za vse primerljeje. Zato hoče deželni zbor svoje poslance poslati v državni zbor, pa samo zato, da volijo v delegacijo in se udeležijo posvetovanj, ki jih zaradi vojnih dogodb zahtevajo denarne zadeve. Izrečno pa se deželni zbor zavaruje proti temu, da bi bilo to poslanje kak predsodek za prihodnje primerljaje. Naposled poudarja adresa, da edino prava podlaga za stanovitne naprave je slobodna pogodba med deželami in vladarjem.

Dné 30. avgusta je prišla adresa na dnevni red; nemško-liberalna manjšina je silno nasprotovala, češ, da se z adreso poslancem dajejo nekaka navodila, kar pa nasprotuje § 7. deželnega reda, ki to odločno prepoveduje. Ali naposled je vendar le obveljala adresa z 22 proti 14 glasovom. Nemško-liberalni poslanci, ki so zahtevali brezpogojno volitev, niso zaradi tega po sprejemu adrese volili za državni zbor.

Dné 6. februvarja l. 1871. je bil grof Hohenwart od cesarja poklican, da prevzame vladno krmilo. Deželni predsednik Conrad pl. Eibesfeld je bil ne dolgo potem odšel za cesarskega namestnika v Linc, in prejšnji deželni glavar Karol pl. Wurzbach je zaradi posebnega priporočila Conradovega postal deželni predsednik kranjski. Deželni zbori so bili sklicani na 14. dan meseca septembra. Malo dnij poprej je bil dr. Razlag z najvišjim sklepom z dné 11. septembra imenovan za deželnega glavarja. Nekaterim se je s tem sicer malo pokadilo, a splošno so sprejeli to novico z veliko radostjo, ker je bil dr. Razlag prvi narodni deželni glavar. Ko se je sešel deželni zbor, izročili so nemško-liberalni poslanci že v prvi seji dné 14. septembra neki protest, v katerem so na-

znanjali, »da se nečejo udeleževati deželno-zborskih sej. Ker je zbor v adresi z dné 30. avgusta l. 1870. trdil, da obstoječa ustava nima postavne podlage in da je treba slobodne pogodbe med vladarjem in deželo, stopil je iz okvira državnih temeljnih zakonov in zanimal postavne pogoje svojega lastnega obstanka. Zbor med tem časom ni bil razpuščen, zato je ostal isti, kakor je bil 30. avgusta l. 1870., in prav zato se oni toliko časa nečejo udeleževati zborovih sej, dokler brez pridržka ne prizna obstoječih državnih temeljnih zakonov.» Res niso prišli k nobeni seji ter so ves čas zborovali samo narodni poslanci ter sami tudi zvršili volitve za državni zbor. Da bi pa v prihodnje tako kujanje ne bilo več mogoče, bil je že v drugi seji dné 18. septembra nasvetovan in soglasno sprejet zakon, da izgubé poslanstvo vsi poslanci, ki izrečno izjavljajo, da nečejo priti v zbor, ali kateri na predsednikov poziv v osmih dneh ne opravičijo svojega izostajanja. Ta zakon je bil že dné 5. oktobra od cesarja potrjen in velja še sedaj.

To je bil sicer dovolj jasen odgovor na kujanje nemško-liberalne manjšine, ali narodni večini vendar ni zadostoval; hotela je še krepkeje označiti svoje stališče. Manjšina je od nje zahtevala, naj prekličé svojo adresu z dné 30. avgusta l. 1870. in brez pridržka prizna zakonitost državnih temeljnih postav. Narodna večina pa ne le ni preklicala dotične adrese, marveč je v zadnji seji sprejela novo od dr. Coste že v drugi seji nasvetovano addresso, v kateri se sklicuje na svoji prejšnji adresi z dné 28. februarja l. 1867. in 30. avgusta l. 1870. ter ji s tem vnovič potrjuje. Radostno omenja tudi fundamentalnih členov, na katerih podlagi je hotel grof Hohenwart dognati spravo z narodom češkim, in zatrjuje, da se mir povrne med narode, ako se uresničijo omenjeni členi. Končno zopet poudarja, da naj se ponovi nekdanja neposredna zveza med deželo in vladarjem.

Pa tudi vlada nemško-liberalnim kujalcem ni dolžna ostala primernege odgovora. V zadnji seji dné 14. oktobra je vstal deželni predsednik pl. Wurzbach ter v imenu vlade poudarjal, da je bil deželni zbor postavno sklican, in da je imel vsakateri poslanec dolžnost udeleževati se njegovih sej. Ker se manjšina brani zadostovati tej dolžnosti, nasprotuje cesarjevemu klicu in svoji namestu prisege dani obljubi. Jalovo je, sklicevati se na

lansko adreso. Adresa označuje le nazore deželnozborske večine. Cesar na njo ni dal nobenega odgovora, zato je le puhel glas. Ta adresa nikakor ni motila manjšine in tudi ne omenjala njene popolne slobode. Prav vse eno je, ali večina priznava ustavo ali ne. Ako se torej manjšina iz očitvidno ničevega vzroka brani priti v deželni zbor v trenutku, ko jo cesar kliče k zvrševanju poslanstva in ko se ima razpravljati o najresnejših in najvažnejših vprašanjih državnega življenja avstrijskega, primorana je cesarska vlada to ravnanje manjšine deželi nasproti ne le globoko obžalovati, ampak tudi naravnost grajati.

Ker je bil deželni zbor na novo izvoljen, vršila se je dné 4. oktobra tudi nova volitev deželnega odbora. Iz skupine kmečkih občin je bil za odbornika izvoljen dr. J a n e z B l e i w e i s, za namestnika njegovega pa kanonik K r a m e r.

Toda le malo časa so trajale vesele nade, katere je bilo ministerstvo Hohenwartovo vzbudilo med narodi. Sprava med avstrijskimi narodi in zlasti sporazumljenje z narodom češkim sta malo ugajala Madjarom, ki so se bali, da bi taka sprava tudi za narode na Ogrskem ne bila brez posledic. Minister grof Julij Andrássy je torej napel vse svoje žile, da bi odpravil Hohenwartovo ministerstvo. Vendar bi se mu to morebiti ne bilo posrečilo, ako bi ne bil dobil na svojo stran grofa Beusta, ki je na odločilnem mestu pri vsaki priliki trdil trdovratno in dosledno, da Hohenwartova politika v veliko nevarnost spravlja naše vnanje razmere. Grof Hohenwart je bil tako primoran že dné 21. oktobra l. 1871. cesarju izročiti ostavko celega ministerstva. Ko je grof Beust tako pokorno stregel Madjarom, ni zapazil, da se madjarske spletke v enaki meri, kakor proti grofu Hohenwartu, ali morda še bolje, obračajo proti njemu samemu in da pride za Hohenwartom skoro tudi on na vrsto. Pač pa je to izprevidel, še predno je bila od cesarja sprejeta Hohenwartova odstavka. Grof Hohenwart se je bil, izročivši svojo odpoved, odpeljal na Gorenje Avstrijsko k nekemu prijatelju na lov; ali komaj je odšel, prišel je Beust k nekemu višjemu uradniku, ki ga je kot zaupnega moža Hohenwartovega poznal, in mu je prigovarjal, naj se nemudoma odpelje za grofom in ga v njegovem (Beustovem) imenu prosi, naj se précej vrne na Dunaj in naj prekliče odpoved, ki od cesarja še ni bila

sprejeta; on (Beust) mu pojde na roke in ga bode po vsej moči podpiral. Ali omenjeni uradnik mu je rekel, da te naloge ne prevzame; on predobro pozna grofa Hohenwarta in vé, da bi ga zapodil iz sobe, ko bi s takim naročilom prišel k njemu. Ko je bil Beust pri prvem poskusu tako naletel, ni se hotel več lotiti; med tem je bil pa potekel grofu Hohenwartu dovoljeni obrok in 30. oktobra je bila od cesarja sprejeta njegova in njegovih tovarišev odpoved. Ta dogodek mi je pravil grof Hohenwart sam in mi povedal tudi ime dotičnega višjega uradnika, ki živi kot visok dostojanstvenik še dandanes. Ravno teden pozneje je moral grof Beust pobrati šila in kopita; 6. novembra je dobil povelje, dati svojo odpoved. Madjari so bili zmagali na vseh stranéh, grof Andrassy se je vsedel na Beustovo mesto, Beust sam pa je bil zadovoljen, da so ga kot avstrijskega poročnika poslali v London.

Za Hohenwartom je bil najprej poklican baron Kellersperg, da sestavi novo ministerstvo; ali ustrašil se je premnogih težav in zaprek in prišel je na vrsto bivši major knez Adolf Auersperg, ki je prevzel to nalogo in jo kmalu tudi zvršil. Duša njegove vlade je bil Lasser, zato se je dotično ministerstvo sploh imenovalo ministerstvo Lasserjevo po imenu Auerspergovo.

Prvo njegovo delo je bilo, da je razpustilo deželne zборе, ki mu niso bili po volji. Ti zbori so bili: gorenjeavstrijski, kranjski, moravski, bukovinski in predarelski, za katere so se nove volitve vršile komaj 14 dnij pozneje, namreč 12., 14. in 15. decembra. Naše ljudstvo je hotelo vladi pokazati, da se popolnoma strinja s svojimi poslanci in je z velikim navdušenjem volilo svoje prejšnje zastopnike; v kranjskem, loškem in tržiškem volilnem okraju sta bila torej zopet izvoljena kanonik Kramer in dr. Razlag, in sicer takrat oba soglasno.

Novi deželni zbor se je sešel že dné 18. decembra, pa je trajal samo tri dni. Za deželnega glavarja ni bil več imenovan dr. Razlag, ampak najvišji odlok z dné 16. decembra je poklical na to prevažno mesto litijskega okrajnega glavarja grofa Aleksandra Auersperga, ki je pa zboru predsedoval samo te tri dni, ker je ne dolgo potem po umirovljenju Karola pl. Wurzbacha postal deželni predsednik. Précej v prvi

seji je bil izročil deželni predsednik deželnemu zboru cesarjevo pismo, s katerim se mu je naročalo, da naj nemudoma voli poslance za državni zbor, ki se je imel sniti že 28. decembra. To se je v zadnji seji dné 21. decembra v istini zgodilo, ali ob enem se je zopet izrečno poudarjalo, da stoji zbor gledé teh volitev na temelju svojih adres z dné 30. avgusta l. 1870. in 14. oktobra l. 1871., kar pa nemško-liberalne manjšine zdaj ni več zadrževalo, da bi se ne bila vdeleževala volitve. Dobro je vedela, da veje na Dunaju nov, nji prijazen veter.

V isti seji dné 21. decembra je bil voljen tudi nov deželni odbor, v katerega je bil kanonik **K r a m e r** zopet izbran kot Bleiweisov namestnik, kar je potem ostal vse žive dni svojega poslanstva.

Za Slovence so se pričeli takrat hudi časi; na eni strani je stiskalo in pestilo liberalno Auersperg-Lasserjevo ministerstvo slovenske rodoljube na čudne načine, kjer in kadarkoli je le moglo, na drugi strani pa se je med Slovenci samimi pričelo tako imenovano mladoslovensko gibanje, ki je narodni stvari prizadejalo neizmerno škodo in prej narodno večino v deželnem in državnem zboru spravilo v manjšino. To za narod slovenski sramotno dôbo je bil zakrivil v veliki, če ne v največji meri ravno **d r. R a z l a g**.

Prvi začetki narodnega razpora so se pokazali že v gori omenjenem tridnevnem zasedanju deželnega zbora. V drugi seji dné 19. decembra l. 1871. je bilo prišlo na vrsto tudi poročilo o prenapredbi § 32 službene pragmatike za deželne uradnike. **D e ž m a n** je dotičnim predlogom po stari navadi strastno oporekal; ali prav po nepotrebem mu je pritrkaval tudi **d r. R a z l a g**. V splošno čudenje je govoril nemški in poudarjal, da je kot bivši deželni glavar sicer podpisal dotični predlog deželnega odbora, da se pa ž njim nikakor ne strinja. Manjšina mu je radostno pritrjevala, ali tako daleč takrat vendar ni šel, da bi bil proti narodni večini glasoval, ampak zdržal se je glasovanja.

Tudi vedenje njegovo pri volitvi deželnega odbora in državnih poslancev je osupnilo narodnjake. Dotični kandidatje so bili v narodnem klubu določeni; **d r. R a z l a g** ni bil med njimi. Predno se pa prične volitev, vstane **R a z l a g** in naznani, da ne sprejme nobene volitve, ne v deželni odbor, ne v državni zbor, pač pa

prosi one, ki so mislili njega voliti, naj glasujejo za dr. Zarnika, ki je bil od narodnega kluba že itak odločen kot kandidat za državni zbor in bi bil zaradi tega izbran tudi brez Razlagovega priporočila.

V začetku komaj vidna razpoka med Staro- in Mladoslavenci je že v prihodnjem letu močno zazijala, kar se je zlasti pokazalo pri vabilu k VIII. občnemu zboru «Slovenske Matice», ki se je vršil dné 26. septembra l. 1872. Za dotične dopolnilne volitve je priporočal «Slovenski Narod» svoje, «Novice» pa svoje kandidate, med njimi tudi dr. Razlaga; ali izpuštile so bile dr. Vošnjaka in prošta Pogačarja. «Slovenski Narod» se je zaradi tega močno hudoval nad «Novicami», ki so mu pa dné 18. sept. v štev. 38. dobro posvetile. Novičarjev odgovor je sprožil celo kopo odprtih pisem «Slovenskemu Narodu». Prvi je odgovarjal dr. Razlag z odprtim pismom «g. dr. Janezu Bleiweisu», v katerem omenja pa tudi Matičnega predsednika dr. Coste in njegova tajnika, prof. Ant. Lesarja; za njim je prišel dr. Vošnjak z odprtim pismom «Novicam», in tretji v tej zvezi je bil Jurčič z odgovorom «Novicam». «Slovenski Narod» je priporočal še enkrat svoje kandidate, ob enem pa naročal matičarjem, naj volilne listke pošljejo dr. Razlagu, ter s tem potrjeval, da je bil dr. Razlag prav za prav kolovodja vse «Narodove» agitacije.

Odločno so dr. Razlagu v «Novicah» dné 25. septembra odgovarjali Lesar, Costa in Bleiweis. O Lesarju je bil dr. Razlag pisal, «da smo ga že tudi opazovati priložnost imeli»; Lesar pa mu je odgovarjal, da ne bi bil utegnil opazovati niti njega, niti drugih, ako bi bil pazen sam na-se in na obče znane premembe, ki so se v njem (dr. Razlagu) godile od tistih dob, ko je v skupščini Matičnega odbora tako krepko in navdušeno zagovarjal izdavo dogmatike, in odkar je bil deželni glavar, dotlej, ko je s svojimi tovariši dospel do prislovice: «Vse za domovino, omiko in svobodo!»

Da bi bili «Narodovi» kandidatje tem lože prodrli, nabrali so bili Narodovci 200 novih udov, katerih imena so dan pred volitvijo izročili predsedništvu; ali tudi to sredstvo jim ni pomagalo, in izvoljeni so bili Novičarski kandidatje. Pri občnem zboru v čitalnici in pozneje v Matični hiši, kjer je stanoval

dr. Costa, godili so se toliki škandali, da po izreku «Novice» Mladoslavencem ni nič drugega več preostajalo, kakor — petrolej.

Ta žalostna razprtija v narodnem taboru se je kazala tudi v deželnem zboru, ki je posloval od 5. novembra do 7. decembra l. 1872. Po odstopu Karola pl. Wurzbacha je postal meseca junija leta 1872. deželni glavar grof Aleksander Auersperg deželni predsednik; deželni odbor je vodil od 1. julija naprej dr. Janez Bleiweis, dné 10. oktobra 1872. pa je bil za deželnega glavarja imenovan finančni prokurator vit. Kaltenegger, ki je enajst let vodil upravo dežele kranjske. Večina deželnega zbora je bila takrat sicer narodna, ali to tedanje vlade ni zadrževalo, da bi ne bila v popolnem nasprotju s konstitucionalnimi načeli deželnih glavarjev jemala iz nemško-liberalne manjšine. Dné 7. decembra je prišla v deželnem zboru na vrsto adresa do cesarja, katero je bil v imenu narodne večine nasvetoval dr. Janez Bleiweis. Nemško-liberalni manjšini ta adresa seveda ni ugajala, zato je baron Apfaltrern predlagal, naj se o nji prestopi na dnevni red. V veliko radost nemško-liberalne manjšine je pa tudi dr. Razlag hudo nasprotoval tej adresi, češ, da je bila poslancem prepozno razdeljena in da ni bilo mogoče temeljito je pretresati. V pojasnilo dostavljam, da je bila adresa dné 4. decembra nasvetovana in prečitana, dné 6. decembra priporočena in dné 7. decembra od staroslovenske večine sprejeta. Dr. Razlag je glasoval z nemško-liberalno večino proti tej adresi.

Do vrhunca je bila borba med Staro- in Mladoslavenci prikipela l. 1873.; takrat že ni bilo več govora o političnem nasprotju, na njegovo mesto je bilo stopilo marveč najhuje sovraštvo; v «Slovenskem Narodu» je vse mrgolelo osebnih napadov na najbolj zanesljive in zaslužne slovenske rodoljube, in nobena reč ni bila tako sveta, da bi se ta list ne bil vanjo zaganjal s psovkami. «Novice» niso več zadostovale, da bi bile kot tednik zavračale vse napade, razširiti jih pa zaradi tega ni bilo mogoče, ker so v prvi vrsti gospodarski in kmečki, ne pa političen list. Slovenski rodoljubi stare korenine so torej izprevideli, da ne kaže drugače, kakor ustanoviti nov političen list, kateri bi v začetku izhajal po trikrat na teden in na podlagi starega gesla: «vse za vero, dom, cesarja!» zavračal pogubno početje mlado-

slovenskih srboritcev. Rodil se je »Slovenec«, ki je dné 14. oktobra l. 1873. s prvo številko prišel na dan in se hitro razširil po vseh slovenskih pokrajinah. Veliko zaslugo za ustanovitev tega lista je imel kanonik Kramer; v njegovi hiši in pri njegovem omizju, kjer so se shajali slovenski rodoljubi iz vseh krajev, sprožili so najprej misel, naj se ustanovi nov političen list, katero so njegovi prijatelji in znanci toliko časa gojili in razširjali, da je prav dozorela. Kakor za ustanovitev duhovnega podpornega društva, zdele so se kanoniku Kramerju in njegovim tovarišem duhovske vaje, ki so se vršile meseca avgusta l. 1873., najprimernejša prilika, dogovoriti in dognati tudi to reč. Po dovršenih vajah so se torej zbrali v Alojzijevišču poleg domačih in nekaterih štajerskih duhovnikov tudi posvetni slovenski rodoljubi iz Ljubljane, med njimi dr. Bleiweis in dr. Costa, ter sklenili ustanoviti političen list z imenom «Slovenec», ki naj izhaja po trikrat na teden. Kramerjev nečak, stolni kapelan Karol Klun, je bil prevzel poročevalstvo pri omenjenem shodu in se ob enem ponudil, da zastonj prevzame urejevanje novega lista, dokler ne bo mogoče dobiti spretnejšega in zanesljivega urednika. Pričujoči so to ponudbo radostno sprejeli, zložili za prve stroške potrebni denar in na ta način zagotovili izdavanje novega lista, čegar glavno uredništvo je Klun oskrboval do l. 1879., ko je bil izvoljen za državnega poslanca. «Slovenec» je bil takrat pogostoma zapečaten, enkrat je bil zaradi nekega dopisa z Dunaja njegov odgovorni urednik Pevec tudi obsojen na nekaj dnij zapora in na 300 gld. denarne globe; ali Kramerjevo omizje je poravnalo vse dokaj velike stroške, ki jih je bila prizadejala ta obsodba, iz svojih doneskov; zlasti se je med njimi odlikoval profesor Marn, ki je dal vseh 300 gld. zapadle kavcije iz svojega in je tudi sicer s svojimi spisi prav izdatno podpiral glavnega urednika.

V državnem zboru so sklenili v tem času jako važno premembo volilnega reda, ki je imela za deželo Kranjsko jako nepovoljne nasledke. Meseca marca l. 1873. je bil namreč sprejet zakon, naj se državni poslanci ne volijo več od deželnih zborov, ampak neposredno od volilcev samih. Dné 4. aprila je naznanil ministerski predsednik knez Adolf Auersperg poslaniški zbornici, da je cesar potrdil dotični zakon. Nove volitve na podlagi tega zakona so bile razpisane za 16. dan meseca oktobra. Za kmečke

občine postojinskega volilnega okraja je bil od staroslovenske stranke kot kandidat proglašen grof Hohenwart; kandidat mladoslovenske stranke je bil dr. Razlag. Mislilo se je, da dr. Razlag ne prevzame kandidature proti grofu Hohenwartu, ki mu je bil svojo posebno naklonjenost pokazal s tem, da ga je bil pred dvema letoma imenoval za deželnega glavarja. Ali varali so se: dr. Razlag je prevzel dotično kandidaturo in je po silni mladoslovenski agitaciji tudi zmagal s 102 proti 57 glasovom, katere je dobil grof Hohenwart. Staroslovenski volilni odbor je bil že par dnij prej z vso gotovostjo zvedel, da grof Hohenwart na Notranjskem propade. Ker mu je bilo pa veliko mar za to, da Hohenwart pride v državni zbor, prepustil mu je bil v zadnjem trenutku dr. Poklukar svoje mesto v gorenjskih kmečkih občinah in volilcem telegrafično in pismeno sporočil, naj namesto njega volijo grofa Hohenwarta, ki je bil v istini izvoljen z vsemi 200 narodnimi glasovi; nasprotni nemško-liberalni kandidat baron Apfaltrern je dobil samo 36 glasov.

Gorenjski volilci so pokazali takrat izredno disciplino ter neljubo presenetili nemško-liberalne nasprotnike, kateri so se že naprej veselili Hohenwartovega propada. Žal, da se je drugod pogrešala taka disciplina, in da sta bila narodna kandidata izvoljena samo še v ljubljanski okolici (grof Barbo) in v dolenjskih kmečkih občinah (Pfeifer). Drugodi so povsodi zmagali nemško-liberalni kandidatje po stari prislovi: «Kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima.» Ker je tudi veleposestvo po stari svoji navadi volilo liberalno, imela je dežela Kranjska v državnem zboru po večini nemško-liberalne poslance.

Neposredno voljeni državni zbor se je sešel dné 5. novembra; grof Hohenwart je bil osnoval lastno stranko, tako imenovano pravno stranko, kateri se je bil pa izmed slovenskih poslancev v začetku pridružil samo grof Barbo; pozneje sta bila pristopila še Nabergoj in Pfeifer; Razlag pa je hodil ves čas svoja lastna pota. Sicer se pa za zborovanje ni dosti brigal in je bil le malo na Dunaju; tičal je rajši večinoma na odpustu doma v Brežicah, kamor se je bil iz Ljubljane preselil kot oskrbnik grof-Attemsove grajščine. Notranjska je bila prav za prav brez zastopnika, ker Razlagu ni prišlo na misel, odpovedati se poslanstvu, dasi ga v zadnjih letih tudi zaradi bolehnosti ni mogel več zvrševati.

Omenjeno zasedanje državnega zbora je trajalo le par tednov, ker so se že dné 26. novembra l. 1873. zopet sešli deželni zbori. Tudi v tem zborovanju se je nagibal dr. Razlag zopet bolj na nemško-liberalno, kakor na staroslovensko stran, ter je podpisal celó neko interpelacijo poslanca Dežmana. Dné 7. decembra l. 1873. je bil namreč v Vipavi umrl odvetnik dr. Spazzapan, kateremu je dekan Grabrijan odrekel cerkveni pokop. Dné 16. decembra l. 1873. je izročil poslanec Dežman v deželnem zboru neko interpelacijo do deželnega predsednika grofa Auersperga, v kateri ga je vprašal, ali je deželna vlada preiskovala, zakaj niso Spazzapana pokopali cerkveno? Razven dr. Razlaga sta bila to interpelacijo podpisala tudi dr. Zarnik in Zagorec. Ko je deželni predsednik odgovarjal, da je to zgolj cerkvena reč, s katero vlada nima ničesar opraviti, vnela se je o tem odgovoru živahna razprava, pri kateri je v Dežmanovem zmislu govoril tudi dr. Zarnik.

Slovenski rodoljubi so pazljivo zasledovali sumljivo vedenje Razlagovo in v volilcih njegovih se je zgodaj rodila misel, poslati mu nezaupnico in ga pripraviti, da odloži poslanstvo. Gospod Valentin Lah je svaril dr. Razlaga ter mu sporočil, kaj se proti njemu snuje, in dr. Razlag mu je v prvem hipu odpisal, da se odpové poslanstvu, ako mu volilci pošljejo nezaupnico. Meseca decembra je dobil dr. Razlag v istini od 65 volilcev podpisano in ob enem v «Slovencu» z dné 27. decembra št. 30. objavljeno nezaupnico, katero bi bilo podpisalo pa tudi še drugih 19 volilcev, ako bi bili pri dotičnem pogovoru v Kranju. Zaradi hudega zimskega časa jim je pa tudi niso mogli poslati na dom v daljne loške in tržiške hribe.

V tej nezaupnici pravijo :

«Odkar ste naš poslanec v deželnem zboru, smo Vaše delovanje pazno spremljevali, a žalibog! prepričali smo se, da zaupanja, ktereга smo v Vas stavili, niste dopolnovali; ne postopate namreč nikakor po volji svojih volilcev, ste se od večine deželnega zbora odločili in na pot liberalizma stopivši z mladoslovenščino podkurjate neslogo med našim miro- in pravoljubnim narodom, kar nas podpisane volilce močno žali. Naj vas «Tagblatt» še tako hvali, naj bodo liberalci nemški in slovenski še

tako z Vami zadovoljni, naj Vas liberalni Slovenci kot svojega voditelja po vsi svoji moči povzdigujejo — mi verni Gorenjci za Vas ne maramo, tolikanj manj, ker od liberalnih Slovencev, ki katoliško vero očitno zasmehujejo in s svojim napredkom podkopljujejo katoliško hierarhijo, sprejeli ste v državni zbor kandidaturu zoper vrlega, memo Vas v vsakem oziru bolj skušenega, vsestransko pravicoljubnega grofa Hohenwarta, kateri v delovanji in postopanju svojem dozda vsacega federalista, ter tudi vseh nas vernih katoličanov in pravicoljubnih narodnjakov zaupanje skoz in skoz zasluži.

Zatoraj smo primorani, svoje Vam dné 12. decembra l. 1871. dane glasove preklicati in pričakujemo od Vaše poštenosti v privatnem življenji, da se brez odloga odpoveste svojemu Vam od nas danemu mandatu za deželni zbor.»

Ali dr. Razlag tega ni storil, dasi je bil prej g. Lahu to obljubil. V «Slovenskem Narodu» se je marveč najprej rogal gorenjskim volilcem in njihovi nezaupnici, češ, da je polna gramatikalnih napak, dné 1. januarija l. 1874. pa jim je odgovoril, da za zdaj obdrži mandat za deželni zbor vojvodine Kranjske. «Kadar mi bodete svoje tehtne razloge naznanili dostojno in brez zmesi nekih časnikarjev, kateri še katekizma temeljito ne znajo, pisal jim je Razlag, Vam bodem tudi mirno in možato odgovoril.»

Volilci so videli, da nimajo opraviti z možem in so odtlej čisto v nemar pustili dr. Razlaga, ki se je bil l. 1875. preselil v Brežice in se odtlej deželnega zbora ni več vdeleževal. L. 1876. je namreč précej v drugi seji dné 9. marca brzojavno prosil dopusta za čas svoje bolezni, to je za celo zasedanje. Ko se je pa l. 1877. dné 5. aprila sešel deželni zbor k zadnjemu zasedanju svoje šestletne dobe, prečitalo se je pisemce dr. Razlaga z dné 24. marca 1877., s katerim naznanja, da se zaradi bolehnosti odpoveduje poslanstvu.

Njegov tovariš kanonik Kramer se je ves ta čas stano vitno držal staroslovenske stranke, in odpad Razlagov ga je še huje bolel, kakor volilce same. Očital si je, da je bil on s svojim vplivom največ pripomogel k izvolitvi Razlagovi in da je sokriv škode in slabih posledic, katere je dr. Razlag s svojim mladostenstvom prizadejal deželi kranjski. Zato ni rad govoril o tej

reči in je najrajši videl, da mu njegovi tovariši in prijatelji še v misel niso jemali dr. Razlaga.

L. 1877., ko je pretekla šestletna dōba, so bile nove volitve za deželni zbor. Zaradi kratkega časa po dr. Razlagovi odpovedi ni bil namesto njega izvoljen nihče, kanonik K r a m e r pa se je zaradi svoje visoke starosti umaknil iz političnega življenja. Namesto nju sta bila torej v kranjskem, loškem in trziškem okraju izvoljena sedanji deželni glavar O t o n D e t e l a in glavni Slovenčev urednik K a r o l K l u n , ki še sedaj v deželnem zboru zastopata te okraje. Mladoslovenski vihar se je bil polegel, žalostne posledice njegove pa so stopile še-le sedaj jasno na dan. N a r o d n a stranka je izgubila pri teh volitvah večino v deželnem zboru. Prej je imela nemško-liberalna stranka samo 14 zastopnikov; ti so bili: 10 velikih posestnikov, dva ljubljanska, en poslanec za mestno skupino Kočevje-Ribnica in en za mesti Črnomelj-Metlika. Pri teh volitvah so odpadle od narodne stranke tri mestne skupine, namreč Postojna-Vrhnika, kjer je bil namesto Kotnika izvoljen dr. Deu; Kamnik-Tržič-Radoljica, kjer se je moral Murnik umakniti Keceljnu, in Novo Mesto-Kostanjevica-Krško-Višnja Gora, kjer je za Karolom Rudežem prišel na vrsto Martin Hočevnar. Edino zvesta sta ostala narodnim načelom Kranj in Loka, kjer je bil namesto prejšnjega narodnega poslanca Jugovica izbran lekarničar Šavnik. Dalje je izgubila narodna stranka dva zastopnika kupčijske in obrtnijske zbornice, katero sta prej zastopala Horak in Lavrenčič, sedaj pa Dreo in Schaffer. In naposled je odletel tudi v kmečkih občinah okraja kočevskega, ribniškega in laškega jeden zastopnik, ker je bil poleg narodnega Primoža Pakiža namesto prejšnjega poslanca Petra Kozlerja izvoljen kočevski okrajni glavar Dollhof. Nemško-liberalna stranka je imela torej v deželnem zboru 20, narodna samo 16 zastopnikov, v deželnem odboru pa je sedel kot narodni odbornik edini dr. Vošnjak.

K temu za narodno stranko tolikanj neugodnemu izidu je pač res pripomogla Auersperg-Lasserjeva vlada s svojim pritiskom, ali mnogo ga je bil zakrivil narodni prepir. To so pozneje priznavali vsi rodoljubi brez izjeme, ali zastonj je zvoniti po toči.

Ta prepir je pa še v drugem oziru močno škodoval narodni stvari. Prvo misel, napraviti za Slovence v

Ljubljani nekak dom, kjer bi imela slovenska društva zavetje, kjer bi se shajali ne samo ljubljanski, ampak tudi zunanji, v Ljubljano prihajajoči, Slovenci, sprožil je bil kanonik Kramer, ki je dotično podjetje krstil «Slovenski dom». Izbral je bil v ta namen tudi že eno najprimernejših poslopij v Ljubljani, namreč Maličev hôtel, ki bi ga bili z jako prostornim vrtom vred dobili za 90 do 96 tisoč goldinarjev. Pogajali so se že z lastnikom Maličem zaradi nakupa njegovega posestva, ali ko so se pričele mladoslovenske homatije, ni bilo več upanja, da bi se reč srečno zvršila; pogajanja z Maličem so se ustavila, hôtel njegov pa je kupila «Kranjska stavbena družba», ki je vrt razdelila v stavbene oddelke in na njem sezidala vse nove hiše, ki sedaj stojé med Knafljevo, Franc Josipovo in nekdanjo tržaško cesto. Ako bi bili Slovenci takrat edini, bili bi že zdavno imeli «Slovenski» ali «Narodni Dom», kakor ga sedaj imenujejo, in sicer na najprimernejšem kraju in za jako nizko ceno, ker bi bili sami spravili dobiček, ki ga je stavbena družba naredila z razdelitvijo vrta. Znan je stari pregovor: «Sloga jači, nesloga tlači», in mnogi ga imajo pri vsaki priliki na jeziku, pa le malo jih je, ki bi se ga spominjali v odločilnih trenutkih in se po njem ravnali.

LXXXIII. Osebnost in domače občevanje.

Kanonik Kramer je bil resnega, ob enem pa tako ljubeznivega značaja, da se je priljubil vsakomu, ki je imel priliko ž njim občevati. Zaradi tega so duhovni in svetni, domači in ptuji ljudje, gospoda in kmetje jako radi k njemu prihajali in ga v raznih zadevah popraševali za svet. On je sprejemal vse z največjo ljubeznivostjo in pristrčnostjo in ptujce navadno pridrževal tudi pri obedu. V Stari Loki skoro ni minul nobeden dan, da bi ptujih gostov ne bilo pri mizi.

Posebno ljubi so mu bili duhovni gospodje in dijaki, ki jih je ob počitnicah rad okoli sebe zbiral in prav po očetovsko vodil. Videl jih je rad vesele in jim ni oponašal mladeniške razposajenosti. Njegov pregovor je bil: Mladost je norost in skače čez vodo, kjer je most! Tudi kot semeniški vodja je dovoljeval gospodom bogoslovcem kolikor mogoče prosto gibanje, ker je

sodil, da se na ta način najlaglje spoznavajo lastnosti in slabosti mladih ljudij. O počitnicah so imeli revnejši bogoslovci in dijaki višjih šol pri njem večinoma hrano in tudi stanovanje; kadar so pa dovršili bogoslovje, napravljaj jim je slovesne nove maše in na svoje stroške pogostoval duhovne goste in dostikrat tudi bližnje sorodnike novomašnikove. Zato ni čuda, da ga je tudi mlajša duhovščina tako ljubila in mu bila udana iz srca.

Poseben prijatelj je bil tudi mladim učiteljem, ki jih je pogostoma vabil k sebi. Učitelji, zlasti pa neoženjeni podučitelji v Škofji Loki, ki so kazali dobrega duha, bili so enkrat za vselej za vsako nedeljo in vsak praznik k njemu v Staro Loko povabljeni k obedu.

V svojih pogovorih je bil odkritosrčen in brez zvijač; kar je imel na srcu, imel je tudi na jeziku. Njegova sodba je bila navadno jako bistroumna in krepka, ker ni bil izbirčen v besedah, s katerimi jo je izražal. Kar po njegovem prepričanju ni bilo prav, obsojal je naravnost, brez strahú in z vso odločnostjo, ne meneč se, ali se s tem komu zameri in je to višjim gospodom všeč, ali ne. Enako odkritosrčnost in preprostost je pa zahteval tudi od onih, ki so ž njim občevali in si hoteli pridobiti njegovo zaupanje; ako je zapazil, da je kdo zvijačen ali potuhnjen ali preobčutljiv za njegove krepke izraze, ali da celo zlorabi njegovo zaupanje, ž njim ni hotel dosti občevati in ga je puščal v nemar.

Na veliko družbo navajen, katere v Ljubljani ni pogrešal, dokler je bil vodja v semenišču, tudi pozneje ni maral ostati sam, ko se je bil l. 1873. iz semenišča preselil v svojo hišo. Pa tudi gospodje, ki so v semenišče hodili na hrano in se privadili njegove družčine, niso se hoteli ločiti od priljubljenega tovariša, šli so ž njim iz semenišča in pri njem ostali na hrani. Profesorja Vončina in Marn, stolni kapelani Klun, Porenta in Kolar, šentjakopski kapelan Gostiša itd. so bili stalni člani njegovega omizja. Ne samo ljubljanski, ampak tudi vnanji znanci in prijatelji Kramerjevi so radi prihajali k njemu, kakor starološki dekan Kožuh, moravški dekan Toman, ki je med zborovanjem deželnega zbora kot Kramerjev tovariš zadnja leta pri njem tudi stanoval, dalje ribniški dekan Skubic, velikolaški župnik in poznejši trebanjski

dekan Frelih, gorjanski župnik Tedeschi, dolnjevaški in poznejši šentviški župnik Štefan Jaklič, slavinski župnik Sajevec itd. itd.

Poseben prijatelj je bil kanonik Kramer že od dijaških let, v katerih se navadno sklepajo najodkritosrčnejša in najtrdnjša prijateljstva, s knezo-škofom Jernejem Vidmarjem, ki je Kramerja visoko čislal in spoštoval. Tega ni le tedaj pokazal, ko ga je brez razpisa imenoval za kanonika «ad baculum» in semeniškega vodjo, ampak tudi l. 1869., ko je imel s pričetkom meseca novembra odriniti v Rim k občnemu cerkvenemu zboru. Sodil je namreč, da škofije ne more izročiti boljšemu in zmožnejšemu vodniku, kakor kanoniku Kramerju, ter ga je pred svojim odhodom naredil za svojega generalnega vikarja. To prijateljstvo se je pa ohranilo tudi potem, ko se je bil knezo-škof Jernej Vidmar odpovedal škofijstvu in se preselil v Kranj, kar spričuje nemško pismo, s katerim je škof kanoniku Kramerju dné 30. novembra l. 1875. častital k njegovemu godu. «Ker Ti k Tvojemu godu ne morem ustno častitati», pravi škof Vidmar, «kakor se je to dosedaj godilo nekoliko let, prijazno sprejmi moje pismeno častitanje. Bog naj Ti dá vse mogoče dobro, kar bi mene neizmerno veselilo. Pač mi ni treba Ti zopetno in zopetno zatrjevati, da si mi jako ljub, in menim, da v tem oziru tudi ne potrebuješ nobenega zatrjevanja. Spominjaj se mene pred Gospodom, jaz pa ostajam s spoštovanjem in ljubeznijo Tvoj najodkritosrčnejši prijatelj.»

Velika prijatelja sta bila tudi s kanonikom in poznejšim stolnim dekanom Volcem, s katerim sta v lepem vremenu vsak dan skupno hodila na sprehod. Oba sta bila enakega duha, zato sta najrajša bivala skupaj.

Jako rad je pomagal pri dobrih delih. Ko je bil že kanonik v Ljubljani, pomagal je dolnjevaškemu župniku Štefanu Jakliču zidati podružnico v Rakitnici, oltar v njej pa je dal od podobarja Zajca v Ljubljani iz cementa napraviti na svoje stroške.

Ker je bila cerkev njegove rojstvene župnije v Dolenjivasi skoro že premajhna, dasi je bila sezidana še-le l. 1815., belil si je glavo, kako bi se dala z dozidanjem stranskih kapel primerno razširiti. A ker so strokovnjaki izražali nekatere pomisleke zoper tako razširjanje, opustil je to delo, pač pa je podpiral gospoda župnika, da jo je povsem prenovil. Na svoje stroške je dal na-

praviti veliki oltar, kakoršen je v starološki cerkvi, izdelal ga je podobar Janez Gosar iz Dupelj; menzo je naročil iz Loke, kjer jo je na Kamenitniku tamošnji kamnosek izsekal iz enega samega kosa. Podoba sv. Roka je ostala od starega oltarja, za katerega jo je bil naslikal Kühnl v Ljubljani. Dalje je podaril omenjeni cerkvi nov križev pot, kateremu je okvire izdelal tudi Janez Gosar, ter je razven tega še mnogo pripomogel, da je isti Gosar prenovil oba stranska oltarja, za katera je po naročilu Kramerjevem slike napravil Wolf v Ljubljani, ter naredil nov božji grob; orgljar Goršič iz Ljubljane je postavil nove orglje.

Tudi za podružnico v Prigorici je po Kramerjevem naročilu Gosar napravil nov veliki oltar, in ob enem prenovil stranska oltarčka razven podob, ki so ostale stare.

Pa ne samo gorečnost za snago in lepoto hiše Gospodove, ampak tudi za poveličanje službe božje je navdajala kanonika Kramerja. Dokler je bil v duhovnem pastirstvu, skrbel je jako, da se je služba božja kolikor mogoče slovesno obhajala. O vseh večjih praznikih in pri vsaki izredni priliki je povabil sloveče cerkvene govornike, kakor kanonika dr. Janeza Krizostoma Pogčarja, poznejšega knezo-škofa ljubljanskega, kanonika in poznejšega stolnega prošta Zupana, posebno dostikrat pa sedanjega kanonika in prelata dr. Čebaška, ki je bil nekdanj v Stari Loki pri njem za kapelana, da so s svojimi govori poveličevali cerkvene slovesnosti in razveseljevali verno ljudstvo. Vsako leto je bilo dosti takih svečanostij ne samo doma pri Fari, ampak tudi v Crngrobu in pri svetem Duhu. Po preselitvi svoji v Ljubljano je hodil tudi sam marsikam opravljat take cerkvene slovesnosti in poveličevat službo božjo.

Ker je bil navajen vstrajnega dela, tudi v starih letih ni mogel biti brez posla; zmerom si je dal kaj opraviti. Kdor ga je obiskal, našel ga je navadno pri mizi s peresom v rokah, ki mu je tudi kot starčku gladko teklo. Spisoval je svoj življenjepis in še druge reči, premišljevanja za duhovne vaje, zgodovinsko znamenite dogodke, opazke o cerkvenem imetju itd.; iz zapuščine njegove hranim tudi zanimiv slovenski rokopis, ki se glasi: «Popis prikazni Marije Device na skali Massabielle pri mestu Lourdes l. 1858.» Sestavil ga je iz raznih virov v svoji krepki besedi.

LXXXIV. Bolezen in smrt.

Kanonik Kramer je bil krepkega zdravja in le malo bolan v svojem življenju. Slabost v nogah, katero si je bil nakopal pri zidanju starološke cerkve, mučila ga je sicer zmerom bolj ali manj, a splošnji nasledki starosti so se pokazali šele z 81. letom in ga spravili v posteljo. Ko so se l. 1883. v Ljubljani godile veličastne slavnosti v spomin 600-letnega združenja vojvodine Kranjske s Habsburško hišo, bil je še toliko čvrst, da je mogel vstati in z okna opazovati cesarja in drugo visoko gospodo, ki se je bila pripeljala k dotični cerkveni slovesnosti v stolnici. Pozneje pa je hudo opešal in ni mogel več stegniti bolne noge. Pristopilo je bilo naposled tudi še malo mrtvouda, zaradi katerega je skoro čisto izgubil glas. Bolezen je trajala kako pol-drugo leto in je bila zlasti naposled zaradi oteklin in sén silno huda. Vendar je bil potrpežljiv. Kadar je bila v zdravih dneh bodisi njega samega ali koga družega kaka reč malo bolj razjarila, klical je sebi in drugim v spomin besede Odrešenikove: »In patientia vestra possidebitis animas vestras — v svoji potrpežljivosti bodete v lasti imeli svoje duše.»

V bolezni se je kazalo, da teh besedij ni izgovarjal iz navade, ampak da si je globoko v srce vtisnil njih pomen. Nikdar ni prišel nepotrpežljiv glas iz njegovih ust; domačim in prijateljem se je prijazno posmehljaval. Knez in škof Krizostom Pogačar je takrat že sam bolehal in je res tudi pet mesecev prej umrl, kakor kanonik Kramer; malo tednov pred svojo smrtjo ga je obiskal, ne nadejajoč se, da njega samega Bog prej pokliče na oni svet, kakor Kramerja. Za njegovega naslednika je bil od cesarja že izbran kanonik dr. Gogala; ali on je umrl po kratki bolezni v najkrepkejših letih, predno je bilo še razglašeno njegovo imenovanje za škofa ljubljanskega. Tudi njega je preživel od starosti in mučne bolezni čisto oslavljeni kanonik Kramer, ki je dné 30. junija 1884 malo po 1 uri popoldne izdihnil svojo blago dušo. V svoji dolgi bolezni je bil pogosto obhajan doma, dolgo časa iz pobožnosti, poslednje mesece večkrat tudi kakor za popotnico. »Znan je bil ranjki (piše »Zgodnja Danica« o njegovi smrti), na dolgo in široko v svojem življenju kakor skoz in skoz poštenjak in pravičen mož, umrl je kakor svetnik.«

Kakor v življenju, bil je blagodaren tudi v svoji smrti; v poslednji volji se je spominjal dobrodelnih naprav in revežev v Ljubljani, dalje cerkev in ubožnih vseh krajev, kjer je služil, posebno Loškega Potoka, kjer je preživel najsrečnejša leta, in svoje rojstvene župnije. Govorjenje je bilo včasih poprej, da bode počival v Stariloki v cerkvi, katero je bil tam sezidal, a v oporoki ni bilo ničesar o tem, torej so ga pokopali na ljubljanskem pokopališču pri sv. Krištofu. Pogreb dné 2. julija l. 1884. popoldne je bil jako veličasten, kakor poprej doktorja Gogale. Sprevod vodil in pokopaval je pri lepem vremenu stolni prošt Zupan z velikim spremstvom. Truplo so nesli najprej v stolno cerkev svetega Nikolaja in od ondi na pokopališče k sv. Krištofu, kamor so ga spremljali razven sorodovincev in prijateljev zastopniki raznih uradov, cesarskih, deželnih in mestnih, mnogi dekani in duhovni z dežele, duhovščina ljubljanska z bogoslovci, mnogo meščanov, deputacija usmiljenih sester in jako obilna množica vernega ljudstva.

Tako je živel in umrl mož, čegar ime se bode vsigdar častno omenjalo v zgodovini dežele kranjske in škofije ljubljanske, in o katerem po pravici veljajo besede sv. pisma: (Eccli. 45, 1.) in (Mak. 3, 7.) Ljub je bil Bogu in ljudem in vekomaj bode v blagoslovljenju njegov spomin!

LXXXV. Dostavek.

Stroški in dohodki za novo cerkev v Stari Loki.

Marsikoga bode zanimalo zvedeti, koliko se je potrosilo za novo farno cerkev v Stari Loki. Kanonik Kramer sestavil je v prilogi k svojemu življenjepisu natančen pregled stroškov in dohodkov, iz katerega posnamemo naslednje številke:

A. Stroški.

1. Kamen in kamenolomci	1015 gld. 75 kr.
2. Apno	1461 „ 50 „
	<hr/>
Odnos	2477 gld. 25 kr.

Ad 1. Kamen so lomili v Hosti pri Suhi na Krempljevem svetu, ki je dobil 425 gld. odškodnine; dnin pri lomljenju je bilo 852 in so stale 590 gld. 75 kr.

Ad 2. Apno so žgali v sedmih apnenicah; šest jih je bilo v selški dolini, ena pod Ljubnikom v farovškem delu. Porabili so ga 5980 centov.

	<i>Prenos</i>		
		2477	<i>gld. 25 kr.</i>
3. <i>Pesek in sipa</i>	44	„ — „
4. <i>Opeka</i>	2489	„ 78 „
5. <i>Les in dilje</i>	1059	„ 68 „
6. <i>Zidarska dela</i>	12154	„ — „
7. <i>Tesarska dela</i>	1293	„ 87 „
8. <i>Kovaška in ključavničarska dela</i>	2543	„ 69 „
9. <i>Mizarska dela</i>	1953	„ 91 „
10. <i>Krov in krovska dela</i>	1899	„ 60 „
11. <i>Kamnoseška dela</i>	1892	„ 13 „
12. <i>Kleparska dela</i>	517	„ 85 „
13. <i>Pasarska dela</i>	1453	„ — „
14. <i>Tlak po cerkvi</i>	899	„ 18 „
15. <i>Štirje kameniti stranski oltarji z vožnjo vred</i>	3148	„ — „
16. <i>Kipi aposteljnov in konsoli</i>	1600	„ — „
17. <i>Tabernakelj</i>	2000	„ — „
18. <i>Križev pot z okviri</i>	556	„ — „
19. <i>Srednja stranska oltarja in še nekaj drugih podo- barskih reči</i>	4600	„ — „
		<hr/>	
	<i>Odnos</i>	42581	<i>gld. 94 kr.</i>

Ad 3. Pesek so vozili iz Erbežnikove jame v Virmažih, sipo pa iz Save.

Ad 4. Opeko ali cegelj so vozili iz svetoduških opekarnic in so je porabili 317.431 kosov, ki se na posamezne gospodarje razdelujejo tako-le: Franc Krenner je dal 124.850 kosov, Anton Gerbec 80.000 kosov, Jožef Porenta 35.825 kosov, M. Pečnik 33.696 kosov, Jurij Žontar 26.060 kosov, Mat. Plešnjak 17.000 kosov.

Ad 5. Les so večinoma dali hribovski posestniki zastonj in ga tudi s svojo živino pripeljali. Kupilo se je le nekoliko lesa za odre za 132 gld. Pač pa je bilo treba kupiti mnogo dilj ne samo za odre, ampak tudi za okna, vrata in klopi; veljale so: jelove 524 gld. 18 kr., mecesnove 155 gld., hrastove 203 gld. 50 kr., češnjeve pa 45 gld.; za vrata in okna je dobil mizar Anton Inglič 913 gld. 98 kr., za stole pa Andrej Ručigaj 887 gld. 80 kr.

Ad 10. Plošec za cerkveno streho se je porabilo 682 centov, žebļjev pa 40.000; krov zvonika je stal 999 gld.

Ad 11. Menza velikega altarja in obhajilna miza s stopnicami vred ste veljali 746 gld. 88 kr.; štiri menze kamenitih oltarčkov pa 305 gld.

Ad 13. Pri pasarskih delih je pozlačenje jabelka in križa na zvoniku prekrbel Zadnikar Franc za 435 gld. Vratca pri tabernakeljnu napravil je Šrajner Matej za 200 gld.

	<i>Prenos</i>	42581 gld.	94 kr.
20.	<i>Slikanje</i>	544	„ — „
21.	<i>Prižnica in še nekaj drugih cementnih rečij</i>	350	„ — „
22.	<i>Orglje</i>	2954	„ — „
	<i>Skupaj</i>	46429 gld.	94 kr.
23.	<i>Razni drugi stroški so znašali</i>	2132	„ 19 „
24.	<i>Za razširjenje pokopališča se je potrosilo</i>	1043	„ 21 „
	<i>Vseh stroškov je torej bilo</i>	49605 gld.	34 kr.

V teh stroških pa ni všteta ne voznina, ne tlaka, katero so ljudje prostovoljno in zastonj opravljali, ne cena stavbenega lesa, katerega so loški hribovci skoraj vsega darovali in tudi k cerkvi speljali zastonj.

B. Dohodki.

Pri podpisovanju prostovoljnih darov za zidanje nove cerkve obljubili in podpisali so bili domači starološki farmani 9893 gld.; mnogi so sicer pozneje zopet umaknili svojo besedo in niso nič dali, nasprotno so pa premnogi drugi veliko več dali, kakor so se bili zavezali; tako je prišlo, da so prostovoljni darovi domačih farmanov za novo cerkev znašali 10.788 gld., za novi stolp pa še posebej 1278 gld., skupaj 12.066 gld.; to je za 2173 gld. več, kakor so bili podpisali.

Na posamezne vasi starološke fare razdelujejo se ti darovi tako, da so plačale:

	<i>Za cerkev:</i>	<i>Za stolp:</i>
a) <i>Fara</i>	2915 gld.,	272 gld.
b) <i>Binkelj</i>	470 „	66 „
c) <i>Trnje</i>	347 „	55 „
<i>Odnos</i>	3732 gld.,	393 gld.

Ad 23. Med raznimi stroški veljajo mreže za okna 365 gld.; cementa se je porabilo 70 in pol starih centov, mavca ali gipsa pa 88 starih centov, ki so stali 358 gld. Vina se je popilo 55 starih veder brez tega, kar ga je potočil dekan Kramer iz svojega; žganja se je popilo le eno vedro.

Ad 24. V stroških za pokopališče nahaja se kupnina za sosedove vrtove z zneskom 220 gld., za mrtvašnico se je potrosilo 355 gld., opeka za zid pa je stala 196 gld.

	<i>Za cerkev:</i>	<i>Za stolp:</i>
<i>Prenos</i>	3732 gld.,	393 gld.
č) <i>Moškrin</i>	209 "	17 "
d) <i>Vešter</i>	419 "	47 "
e) <i>Planica</i>	215 "	43 "
f) <i>Virlah</i>	366 "	61 "
g) <i>Crngrob</i>	132 "	07 "
h) <i>Peven</i>	521 "	90 "
i) <i>Formah</i>	60 "	19 "
j) <i>Križna gora</i>	672 "	129 "
k) <i>Grenc</i>	290 "	25 "
l) <i>Staridvor</i>	478 "	63 "
m) <i>Bitno</i>	303 "	30 "
n) <i>Dorfarji</i>	295 "	31 "
o) <i>Šutna</i>	87 "	6 "
p) <i>Sv. Duh</i>	1034 "	155 "
q) <i>Virmaše</i>	1311 "	147 "
r) <i>Žabnica</i>	664 "	15 "
<i>Skupaj</i>	<u>10788 gld.,</u>	<u>1278 gld.</u>

1. *Vsi doneski farmanov so torej znašali* 12066 gld.
 2. *Od vnanjih dobrotnikov se je dobilo* 8103 "
 3. *Patron je daroval* 3000 "
 4. *Cerkvenega premoženja se je porabilo* 4296 "
- Odnos* 27465 gld.

Ad 2. Med vnanjimi dobrotniki odlikoval se je v prvi vrsti knezoškof Jernej Vidmar, ki je daroval 1500 gld., knez Bathyanji dal je 1100 gld., cesar Ferdinand 500 gld., poljanski župnik Janez Globočnik 360 gld., kranjska hranilnica 300 gld., umirovljeni župnik Mravlje 150 gld. itd., itd. Dostikrat so prišli po pošti iz Ljubljane zneski po 500, 300, 200, 150 gld. itd. za novo cerkveno stavbo, ne da bi se bilo zvedelo, kdo jih je poslal; v Kramerjevem izkazu pri dotičnih prejemkih stoji le: N. N. po pošti iz Ljubljane in znesek, ki ga je poslal. V dotičnem zapisniku se nahaja sploh vsakateri darovatelj z natančnim doneskom, da se vsakdo lahko prepriča, ali je izkazan njegov donesek, ali ne.

Ad 3. Glej stran 144. in 145.

Ad 4. Prodani ste bili dve cerkveni njivi za 1900 gld., dalje obligacije farne cerkve za 749 gld., crngrobske cerkve pa za 547 gld.; privatnega cerkvenega denarja je bilo 1100 gld.

	<i>Prenos</i>	. 27465	<i>gld.</i>
5. Darila v cerkvi in pušicah so zna-			
šala		3009	„
6. Za končno prodani les se je sku-			
pilo		184	„
	<i>Skupaj</i>	. 30658	<i>gld.</i>

<i>Če primerjamo vse stroške v</i>			
<i>znesku</i>	49.605	<i>gld.</i>	34 <i>kr.</i>
<i>Z vsemi dohodki</i>	30.658	„	— „
<i>primanjkuje</i>	18.947	<i>gld.</i>	34 <i>kr.</i>

Ko se je kanonik Kramer leta 1868., zapustivši Staro Loko, poslavljal od bivših svojih ovčic, da bi se preselil v Ljubljano, oznanjal je z lece javno vsem ljudem, da je nova cerkev poplačana in da jih zaradi stroškov za njo nihče ne bode več vprašal ali tirjal. Kje in kako je dobil ogromni primanjklje 18.947 gld. 34 kr., nihče ne vé; v zapisniku obljubljenih in prejetih darov pri farovžu, ki ima prvo hišno številko na Fari, namesto gotovega zneska le stoji svetopisemska opazka: «Naj ne vé levica, kar je storila desnica.» Ali dovolj je, da to vé Bog, ki tudi ta sedaj neznana darila enkrat povrne po zasluženju.

Ad 5. Pri cerkvenih darovanjih se je nabralo 2074 gld., v kapelici na Fari v pušico 455 gld., s koledovanjem pa 480 gld.

KAZALO.

Stran

Pojasnilo.

I. Moja mladost	3
II. Šole ob mojem času na Kranjskem	5
III. Ribniška šola	6
IV. Šola v Ljubljani	9
V. Latinske šole	9
VI. Bogoslovstvo	11
VII. Moja nova maša	12
VIII. Moja prva služba v Šentjerneju	13
IX. Moja služba v Ljubljani	17
X. Odhod iz Ljubljane	21
XI. Loški Potok	22
XII. Župnik Potoški	24
XIII. Popravljanje poslopja	25
XIV. Moje duhovno pastirstvo v Loškem Potoku	28
XV. Prikazen	28
XVI. Kako sem prišel iz Loškega Potoka	34
XVII. Moja služba v Postojni	36
XVIII. Postojna v dušnopastirskih rečeh	37
XIX. Moj poklic v Staro Loko	41
XX. Moj prihod v Staro Loko	42
XXI. Prenovljenje župnišča	45
XXII. Farni prihodki	47
XXIII. Leto 1848.	50
XXIV. Moja služba ob času, ko sem izgubil prihodke	51
XXV. Odškodovanje desetine in drugih dolžnostij	52
XXVI. Farna cerkev	57
XXVII. Prva moja poskušnja z novo cerkvijo	61
XXVIII. Druga poskušnja, da bi zidali cerkev, izpodleti	62
XXIX. Cesta v Crngrob	63
XXX. Nova cesta k sv. Duhu	64
XXXI. Prenavljanje podružnic	66
XXXII. Podružnica sv. Nikolaja na Bitnem	66
XXXIII. Podružnica sv. Urha v Žabnici	68
XXXIV. Podružnica Matere Božje v Crngrobu	71
XXXV. Starost in usoda Crngrobske cerkve	72
XXXVI. Crngrob o mojem prihodu	74
XXXVII. Izprememba Crngroba	79
XXXVIII. Podružnica sv. Uršule v Pevnem	80
XXXIX. Podružnica sv. Urha na Križni Gori	81
XL. Cerkev sv. Gabrijela na Planici	82
XLI. Podružnica sv. Duha	82
XLII. Z novima ključarjema nova cerkev	84
XLIII. Usoda rožnivenške bratovščine pri Fari	87

	Stran
XLIV. Prva znamenja nevidne roke se kažejo	90
XLV. Cerkev začne kazati rebra	93
XLVI. Moj zadnji nagovor	94
XLVII. Začetek osnove	95
XLVIII. Opomin skrivnih nasprotnikov	96
XLIX. Pri kopanju temelja	97
L. Pilotiranje temelja	99
LI. Borba z vlado se prične	99
LII. Po oproščenju	103
LIII. Poslovljenje od stare cerkve	103
LIV. Popoldanska prigodba	104
LV. Blagoslovljenje vogelnika 28. junija leta 1863.	105
LVI. Usoda z zvonikom	107
LVII. Slabost stolpa stopa na dan	110
LVIII. Obravnava zastran novega stolpa	110
LIX. Hudi napadi nastopajo	113
LX. Usoda starega zvonika	115
LXI. Izdajalec se zvé	119
LXII. Začetek zvonikove stavbe	120
LXIII. Tesarska dela	123
LXIV. Konec dela v prvem letu	125
LXV. Prva služba božja v novi cerkvi	125
LXVI. Napredek stavbe leta 1864.	126
LXVII. Kako se je z lesom godilo	127
LXVIII. Stolp se dalje zida	128
LXIX. Stolp pokrivajo	129
LXX. Napravljanje notranje oprave v novi cerkvi	130
LXXI. Blagoslovljenje cerkve	132
LXXII. Usoda pokopališča	133
LXXIII. Nekoliko naprav v cerkvi	135
LXXIV. Posvečevanje cerkve	136
LXXV. Še druge reči se napravljajo	138
LXXVI. Od kodi toliko denarjev?	141
LXXVII. Še nekatere opazke	144
LXXVIII. Moj poklic v Ljubljano	145
LXXIX. Duhovsko podporno društvo	148
LXXX. Hiralnica sv. Jožefa v Ljubljani	150
LXXXI. Zlata maša	152
LXXXII. Politično in narodno delovanje	157
LXXXIII. Osebnost in domače občevanje	172
LXXXIV. Bolezen in smrt	176
LXXXV. Dostavek	177

